SİYER HZ.MUHAMMED'İN HAYATI

GÜNEY ARABİSTANDA KURULAN DEVLETLER (SeMaHim)

SEBELİLER: Yemen'de kurulmuştur. Bu devletin en önemli gelir kaynağını ise ticaret teşkil etmekteydi.

MAİNLİLER: Yemen'de kurulan devletlerin en eskisidir.

HİMYERİLER: (Hep yerliler) (Zünüvas, tam bir yerli, Ashab-ı Uhdud)

Himyerîler Musevîleri desteklemişlerdi. Himyerî hükümdarı Zûnüvâs, Hıristiyanları Musevî olmaya zorlamıştı. Bu nedenle Hıristiyanlar kendilerinden taraf olan Habeşlilere sığınmışlardır. Bu durum, üzerine Yemen üzerine yürüyen Habeş kralı Kaleb ela-Asbaha, Zûnüvâs'ı öldürerek Himyeriler Devletine son vermiştir.

KUZEY ARABİSTANDA KURULAN DEVLETLER (TaNaH GK)

TEDMÜRLER (Palmiralılar):

NEBATİLER: (Nebati- Petra): Ürdün topraklarında kurulan en önemli ve en eski devlettir. Kayalara oyulmuş evler ve değerli mezarları ile şehrin kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir.

HİRELİLER (LAHMİLER) :

- Önemli hükümdarları **III.Münzir,** III.Numan, Anuşirevan
- Halid b. Velid tarafından fethedilmiştir.
- Hire ve Enbar şehirleri önemlidir

GASSANİLER: Yemen Araplarına mensup olup, Ma'rib seddinin yıkılmasından sonra kuzeye göçmüşlerdir. Bizans'ın da tesiriyle Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir

KİNDELİLER: : İslamiyetten önce orta Arabistan'da kurulan tek devlettir. Kahtanîlerin bir kolu olup, Yemen asıllı idiler. Daha çok Yemen hükümdarı "Tübba"larla iyi ilişkiler içerisindeydiler. Kinde Devleti'nin yeniden kurulmasını sağlamak üzere meşhur şair **İmrü'l-Kays**, Bizans İmparatoru Iustinianus'un desteğini sağlamak üzere İstanbul'a gitmiştir. Daha sonra memleketine dönerken 540 yılı civarında Ankara'da ölmüştür.

PANAYIRLAR

Ukaz: Kureyşin devamlı katıldığı Taif-Nahle arasındaki panayırdır. Hz.Peygamberin **Kus bin Saide'nin** konuşmasını dinlediği meşhur panayırdır.

Mecenne: Zilkade ayının son gününde kurulurdu.

Zülmecaz: Arafata yaklaşık 6 km mesafede kurulurdu. Zilhiccenin ilk sekiz günü devam ederdi.

Hubaşe: Hicaz-Yemen kervan yolu üzerinde recep ayının başında kurulan panayırdır.Hz.Peygamber Hz.Haticenin kervanıyla buraya gelmiştir.

Eşnak (Diyetlerin ödenmesi ve zararların tespiti görevi **Hz. Ebu Bekir**): **TEYMOĞULLARI**

Safaret (Dış temsilci): Hz. Ömer

ÖNEMLİ PUTLAR

Hubel: Kabe'de bulunan kureyşe ait putların en büyüğüdür. Kırmızı akik taşından yapılmış, putperest arapların ilah kabul ettiği puttur. Elzam adı verilen fal okları Hubel'in yanında çekilirdi.

İsaf ve Naile: Başlangıçta ibret için dikilen iki taş zamanla put haline gelmiş, tapılmıştır. Kureyşlilerin Safa'da hac esnasında traş olup kurban kestikleri yerdir. **Safa**'daki **İsaf** ile **Merve**'deki **Naile** ise, Kâbe'de zina yapan iki insanı temsil ediyordu.

Lat: Sakif kabilesinin putu (**süslü dört köşe kaya parçasıdır)** Araplar yolculuk öncesi ve sonrası ona taparlardı. **Lat**, **Taif**'te idi ve Sakif kabilesince ve Mekkelilerce tazimde bulunulan bir tanrıça idi. "Rasulullah (s.a.v.) **Mugire b. Şube'yi** buraya gönderdi. O, bu putu yıktı ve ateşte yaktı"

Menat: Huzeyl ve Huza kabilesine ait olup, Mekke ile Medine arasında **Müselsel** denen yerde bulunan arapların taptığı putların **en eskisi idi.** Menata ait bir ev ve hediyelerin konduğu bir oda vardı. (Evs ve Hazrec kabileleri bu puta önem verirler ve Hac yapmak amacıyla bu putu ziyarete gelirlerdi)

Uzza: Nahlede bulunan üç küme **dikenli ağaçtan** oluşmakta idi. Araplar çocuklarına Abdulazza adını verirlerdi. Hicaz'ın yanı sıra Irak, Şam, Nabat ve Safa gibi bölgelerde de tapınılan Uzza, Kureyş'in en büyük putlarındandı. (Uzza Üç önemli putun en genci kabul edilen Uzza, güçlü, kuvvetli manasına gelir.)

Menat, Uzza ve Lat adlı putlar Allah'ın kızları olarak kabul edilirdi. **(MUL)**

Ved: Huzaa kabilesinin putu olup, iri cüsseli bir erkek heykeldi

Kur'an' da **Nuh kavminin** "Tanrılarınızı bırakmayın, ne **Yegus'**u, **Yeûk**'u ne **Vedd**'i ne **Nasr**'ı **Suva'yı** bırakmayın" dedikleri
Vedd (ay), **Suva, Yagus, Yauk** ve **Nasr *(Güneş)*** **(YaYVaNS) Hayvansı putlar**

Amr b. Luhay: Hubel putunu Mekke'ye getirip putçuluğu başlatan

Kusay b. Kilab: Kureyşi toplayan, cürhümlülerin (Cürhümlüler cürmü büyük) gömdüğü hacerül esved taşını yerine yerleştiren, Mekke topralarını kavmi arasında paylaştıran, Kabe hizmetlerini belirleyen, riyaset görevini üstlenip hac menasikini düzenleyendir.

Fihr b. Malik: Kureyşe ismini veren (Fihriste ismini veren)

Bazan: Sasaninin son Yemen Valisi, İslam'ın ilk valisi

KABENİN GÖREVLERİ

Darunnedve: Kureyşin önemli meselelerinin görüşüldüğü yer
Kıyade: Komutanlık ve kabile başkanlığı
Liva: Sancak
Hicabe(Sidane): Hicap kabenin örtüsü ve anahtarı
Sikaye: Su
Rifade: Yiyecek içecek ihtiyacını karşılama
Ensab: Nesep Soy bilgisi
Mutayyebun: Güzel kokuya el batıranlar
Ahlaf: Kan dolu kaba el batıranlar
Halif: Araplar arasında yapılan ittifak, dostluk ve yemine hılf; hılf yapan kişiye de halif denir.
Zımmî: İslam egemenliğine girerek islam topraklarında sürekli yaşama hakkını elde edeb ehli kitab'a denir.
Mevali: Emeviler döneminde arap olmayan Müslümanlar için kullanılmıştır.
Einne: Süvari birliğine komutanlık (Al iğneni eline geç süvarinin başına)

Cahiliyye devri Nikâhları:

1. Muta Nikahı (Süreli Nikah)
2. Nikah-ı Bedel (Eşlerin karşılıklı değiştirilmesi)
3. Nikah-ı Makt (Mevta olunca baba, al kendine üveyanne)
4. Nikah-ı Şiğar(Berdel gibi kızımızı al, kızınız ver)
5. Nikah-ı İstibda (Çocuğu olsun diye eşini başkasına sunma)

PEYGAMBERİMİZİN DOĞUMU

Babası Abdulmuttalibin oğlu Abdullah, AnnesiVehb'in kızı Amine'dir.
Peygamberimize Muhammed ismini dedesi vermiştir.
Peygamberimizin künyesi ''Ebu'l Kasım''dır. (Kasım'ın babası)

Peygamberimizi Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe emzirdi. Dedesi Abdulmuttalip tarafından Sa'd bin Bekr kabilesinden Halime annemize verildi.

Süt anneye verilme nedenleri: (ÇIKMIŞ SORU)

- Çölün sağlıklı havasında büyümelerinin istenmesi
- Fasih bir Arapça öğrenmelerine imkân tanıması

Süt anneleri **(SÜH)**
Süveybe (Ebu Leheb'in cariyesi)
Ümmü Eymen
Halime

Süt kardeşleri: **(ŞÜHA)**
Şeyma,
Üneyse,
Hamza
Abdullah,

Peygamberimizin çocukları:
Zeynep: Ebu'l As bin Rebi' ile
Rukiye: Hz.Osman ile
Ümmü Gülsüm: Rukiye'nin vefatından sonra oda Hz.Osman ile evlenmiştir. (ZünNureyn: iki nur sahibi)
Fatıma: Hz.Ali ile evlenmiştir.
İbrahim: Mısırlı Mariye'den olan oğlu
Kasım:
Abdullah:

HİLFU'L-FÜDUL CEMİYETİ
Yemenli Zübeyd kabilesinden bir tüccarın mallarının Mekke eşrafından **As b. Vâil** tarafından gasp edilmesi Kureyşlileri harekete geçirdi.
Peygamberimiz bu cemiyete katıldığında 20 yaşındaydı. Peygamberimizin amcası **Zübeyr bin Abdulmuttalip** öncülüğünde heyet toplanıp yemin etmişlerdir.

İLK VAHYİN GELİŞİ
İlk vahiy nur dağında bulunan Hira mağarasında 610 yılı ramazan ayının 27. gecesi Alak suresinin ilk 5 ayeti nazil oldu.
Peygamberimiz korkup evine gelmiş ve olanları Hz.Haticeye olanları anlatmış oda amcasının oğlu olan **Varaka bin Nevfel'e** gitmişlerdir.

Varaka; daha önce indirilmiş olan Tevrat ve İncilden okumuş bir bilgindir. Varaka da peygamberimize ''Müjde sana Muhammed,sen Hz.İsa'nın haber verdiği son peygambersin.'' demiştir

İSLAM'A DAVETİN BAŞLAMASI

Bir müddet peygamberimize vahiy gelmemiştir. Vahyin kesildiği bu döneme **fetret dönemi** denmektedir.

Vahyin kesilmesinden sonra: Duha suresi

Tebliğin başlaması : Müddessir suresinin ilk 5 ayeti

Açıktan tebliğ davet: Hicr Suresi 94.Ayet

Yakın akrabanı uyar: Şuara 214

Peygamberimize ilk inanan 10 kişi (Sabikini İslam: İslam'ı ilk kabul edenler**)**

1. Hz. Hatice,
2. Hz.Ali,
3. Zeyd bin Harise,
4. Hz.Ebubekir,
5. Bilal-i Habeşi
6. Hz. Osman
7. Talha b. Ubeydullah
8. Zübeyr bin Avvam,
9. Sad b. Ebi Vakkas
10. Abdurrahman b. Avf

PEYGAMBERİMİZE DÜŞMANLIK YAPAN AZILI MÜŞRİKLER

1.Ebu Leheb:

2.Ebu Cehil:

3.Velid bin Muğire: Halid bin Velid'in babasıdır.

4.Umeyye ibn halef ile Kardeşi Übey: Peygamberimize karşı en ileri giden düşmanlardır. Ümeyye bedir günü öldürülmüştür.

5.As bin Vail: İslam diplomatı ve devlet adamı Arap dâhilerinden Amr bin As'ınbabasıdır. Peygamberimizin oğlu Kasım öldüğü zaman onunla alay etmiş, Muhammed ebterdir erkek evladı yaşamıyor demiştir.

6.Nadr bin Haris: Peygamberimize en çok eza ve ceza edenlerden biridir. Acem hikayelerine vakıftı. Muhammed size esatir-i Evvelini söylüyor (geçmişin masalları) dedi.Onun hakkında birkaç ayet nazil oldu. Bedir harbinde esir alınmış ve peygamberin emriyle öldürülmüştür.

7.Esved bin Abd-i Yagus: Peygamberimizin dayısının oğludur. İslamiyetle alay eder fakir kimsesiz Müslümanları aşağılardı.
8.Hars bin Kays: Peygamberimizle istihza edenlerden biri de bu adamdır. Putperesliğe o kadar düşkündü ki bir taş alır ona tapar; daha iyisini bulunca onu atar yenisine tapardı.''Muhammed öldükten sonra diriliş var diyor öyle mi?'' diyerek alay ediyordu.
9.Mutim bin Adiy: Müslümanlara dil uzatırdı. İşitip üzülsünler diye aleyhlerinde sözler sarfederdi. Bedirde öldürülmüştür.
10.Ukbe ibn-i Muayt: Bedir harbinde Müslümanların eline düşmüş ve asılmak suretiyle idam edilmiştir. Müslümanlar tarafından ilk asılan kimsedir.

HABEŞİSTAN'A HİCRET

1. **Habeşistan'a ilk hicret: 15 kişi** (Hz. Osman ve eşi Rukiyye, Musab b. Umeyr, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf)
2. **Habeşistana ikinci hicret: 82 kişi** (Cafer b. Ebu Talip kafile başkanı)

Necaşi'yi ikna için müşriklerin gönderdiği kişi: **Amr b. As**
Habeşistan'a hicret için yola çıkan Hz. Ebu Bekir'i vazgeçiren : **Ebu Duğunne** **(Nereye gidiyorsun düğüne mi? Gel gir himayeme dön evine)**

KUREYŞ'İN AMBARGOSU (BOYKOT)
Boykotu sona erdiren kişiler (Hişam/Hakim)

- **Hişam b. Amr**
- **Hakim b. Hizam**
- **Zübeyr b. Ümeyye**
- **Mu'tim b. Adiyy**
- **Zema b. El-esed**
- **Ebu'l-Bahteri**

HÜZÜN YILI : Peygamberimizin oğulları Kasım ve Abdullahı kaybetmesinin ardından müşrikler peygamberimizle alay etmişlerdir. Kevser suresi bu zaman diliminde inmiştir. Ardırdan Ebu Talib'i ve Hz.Hatice'yi kaybetmiştir.Bu acı kayıpların olduğu dönem hüzün yılı olarak dalandırılmıştır.

PEYGAMBERİMİZİN TAİF'E GİDİŞİ : Utbe ve Şeybe kardeşlerin bahçesi**: Addas** (ninovalı) Müslüman olan
Mekke'ye **Mu'tim b. Adiyy** himayesiyle giriş

AKABE BİATLARI
Yesrib'ten gelip İslam'ı kabul eden 6 kişi

1. **Es'ad b. Zürare**

2. Ebu Umame
3. Cabir b. Abdullah
4. Avf b. Haris
5. Ukbe b. Amir
6. Rafi b. Malik

Peygamberimiz Hazreç kabilesinden gelen bu 6 kişiyle görüşmüş islama davet etmişti. İslama giren bu 6 kişi memleketlerine dönünce Medine'dekilere anlatmışlardı. Miladi 621 yılında 12 kişilik bir grup Mekke'ye gelerek Akabe denilen yerde Hz.Peygamberle görüşmüş ve Müslüman olmuşlardı.

Birinci Akabe Biat'ı: (Kadınların biatı) 12 kişi
Biat edilen esaslar: **(ŞAH-ÇİZ)**

1. **Ş**irk koşmamak
2. **A**llah Resulüne isyan etmemek
3. **H**ırsızlık yapmamak
4. **Ç**ocuklarını öldürmemek
5. **İ**ftira etmemek
6. **Z**ina etmemek

Hz. Peygamber onlarla beraber dini öğretmek için **Musab bin Umeyr'i** de Medine' ye göndermiştir.
Senetu'l-İbtihaç (Sevinç Yılı) : (Birinci Akabe'den sonra Evs ve Hazreçlilerin neredeyse tamamının Müslüman olması üzerine)

İkinci Akabe Biatı: 75 kişi

- Hz. Peygamberi davet
- Hz. Abbas'ın konuşması (Peygamber Medine'ye gelirse O'nu canla başla korumalarına dair söz alması)
- 12 temsici seçildi. Onların reisi **Esad b. Zürare (Nakibun-nükaba: Temsilcilerin Reisi)**

Yaklaşık bir yıl sonra Miladi 622 yılında Medineden 75 kişilik bir grup Müslüman Mekkeye gelmiş ve yine Akabe deinilen yerde Hz. Peygamberle görüşmüş ve kendi çocuklarını, mallarını koruyacaklarına dair biat etmişlerdi. Buna da '' **İkinci Akabe Biat'ı''** denir.

İSRA VE MİRAÇ
MEKKEDEN MEDİNEYE HİCRET : Rehber: **Abdullah bin Ureykıt**

Müşrikleri Sevr mağarasının kapısına kadar getiren iz sürücü: **Kürz B. Alkame** **(Kürz acayip iz sürer)**
Hicret yolunda atı kumlara batan: **Süraka b. Malik**
Salim bin Avfoğullarının arazisinde **<u>Ranuna vadisinde ilk Cuma namazı</u>**
Kuba'da Peygamberimizin evinde kaldığı kişi: **Gülsum b. Hidm** **(Gülsüm Hz. Peygamber geliyor Kuba'ya, koş O'na GÜL Sun)**

Medine'ye ilk hicret eden kişi : Ebu Seleme
En son hicret eden ise: Hz. Abbâs

MEDİNE
Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki savaşa **Buas savaşı** denir.
Evs ve Hazrecin saygı duydukları put: **Menat**
Yesrib: (Fesat) – Hicretten sonra: **Tabe, taybe (Hoş güzel)** isimleri
Hicret olmasaydı Medine'de Kral seçilecek olan: **Abdullah b. Ubey** (Medine'nin kralı Bey'i Ubey olacaktı)

MESCİD-İ NEBİ'NİN İNŞASI
"Haninu'l-Ciz Mucizesi": Hurma kütüğünü Minber yapılınca çıkarmaları üzerine kütüğün ağlaması (Kalbi cız olup ağladı)
"Üstüvanetü'l-Vûfud" : Elçiler sütunu mescide

İLK NÜFUS SAYIMI
Medine de Hicretin birinci yılında nüfus sayımı yapıldı. <u>Müslüman nüfusu 1500</u> olduğu tesbit edildi. (savunma)
Medine'nin sınır tespit çalışmaları için: **Ka'b b. Mâlik** (Sınırları çizmeye malik)

MEDİNE VESİKASI (Müvâdea: Sulh Anlaşması):
Akabe biatlarıyla Evs ve Hazreç kabilelerinin arasındaki husumet sonlandırılmıştı. Her kabile kendi içinde söz sahibiydi. Hz. Peygamber Hicretin birinci yılında Yahudiler ve diğer gruplarla **Enes bin Malik'in** evinde toplanıp bir metin hazırladılar. Medine vesikası, ilk İslam devletinin anayasası olma özelliği yanında aynı zamanda yeryüzünde bir devletin hazırlamış olduğu **<u>ilk yazılı anayasa</u>** özelliği de taşımaktadır.

- Medinede yaşayan herkes din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir. Her din sahibi kendi dinini istediği gibi yaşayacaktır.
- Medineye dışarıdan bir saldırı gelirse şehir topyekün savunulacaktır.
- Toplumda ortaya çıkacak haksızlıklara hakem Hz. Peygamber olacaktır.

Önce Beni KaynukaYahudileri, sonraBen'î Nadir Şehirden çıkarıldı. Ben'î Kurayza Yahudileri de şehirden çıkarıldı. Böylece anayasa yürürlülükten kalkmış oldu.
Yahudilerle aranın bozulmasına sebep:<u> Yeni Pazar yerinin oluşturulması</u>

EZANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Abdullah bin Zeyd Hz. Peygambere gelerek rüyasında kendisine öğretilen ezan lafızlarını haber verdi. Bunun üzerine peygamberimiz Zeyd'e Hz. Bilal'e ezan lafızlarını öğretmesini istedi. Müslümanların ilk müezzini **Bilal (r.a) 'dır**. Ezanı duyan Hz. Ömer peygamberimize gelerek bu lafızarı kendisinin de rüyasında gördüğünü söyledi.

ORUCUN FARZ KILINMASI: (Hicretin 2. Yılı)

Savaşa izin veren Ayet: (Hacc Suresi 39. Ve 40. Ayetler)

GAZVE VE SERİYYE

Gazve: Hz. Peygamberin bizzat ordunun başında bulunarak katıldığı seferlere denir.

Seriyye: Hz. Peygamberin katılmayarak orduya bir komutan tayin ettiği seferlere denir.

BEDİR SAVAŞI ÖNCESİ SERİYYELER (SiRHaB)

Sifu'l-bahr: Hz. hamza

Rabiğ: Ubeyde b. Haris

Harrar: Vakkas

Batn-ı Nahle: Abdullah b. Cah-ş (Haram aylarda yapılan)

Haram Aylar (MaRaZZ)

- Muharrem
- Recep
- Zilkâde
- Zilhicce

BEDİR SAVAŞI ÖNCESİ GAZVELER (EBBZ)

Ebva

Buvat

Bedrul-Ula

Zul Uşeyre

- Müşriklerin ilk kanını akıtan: **Sad b. Ebi Vakkas**

BEDİR SAVAŞI (624)

- **İlahi ikaz :** Enfal Suresi 67. Ayet: (Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz.)
- Bedir'in ilk şehidi: **Mihce**
- Sancak: **Sad b. Muaz'da**
- Bedir savaşından sonra Medine'ye gelen suikastçı **Ümeyr b. Vehb yakalandı. (Suikastçi Vehbi)**

BENÎ KAYNUKA GAZVESİ (624)

Yahudi kabilesi arasında en çok fitne çıkaran Beni Kaynuka kabilesi idi. Kuyumculukla uğraştıkları için zengin bir kabile idi. Çarşıda Müslüman bir hanıma uygunsuz bir davranışta bulundular. Duruma müdahele eden Müslüman o yahudiyi öldürdü. Ordaki Yahudiler de o Müslümanı şehit ettiler. Bu haberi duyan peygamberimiz Yahudilerin üstüne yürüdü. 700 kişilik Yahudiler Şam'a sürüldü mallarına el kondu.

Kaynuka ganimetlerinin dağıtımı: **Muhammed b. Mesleme** (Mesleme ganimetleri elleme, dağıt ver bize)

SEVÎK GAZVESİ (624) (ÇIKMIŞ SORU)

Ebu Süfyan yakınlarının öldüğünü öğrenince 200 kişiyle Medine'ye doğru harekete geçti. Durumu öğrenen peygamberimiz 30 süvari ve 20 yayadan oluşan birlikle yola çıktı. EbuSüfyan kaçarken yanında taşıdığı unları (sevîk) ağırlık olmasın diye yere döktü. O yüzden bu gazveye Sevîk Gazvesi denmiştir.

UHUD SAVAŞI (M.625) (Al-i İmran Suresi)

- Müşriklerin savaş hazırlıklarını mektupla gizlice haber veren: **Hz. Abbas**
- 300 askeriyle Uhud'a giderken yolda geri dönen : **Abdullah b. Ubeyy (Medine'nin beyi 300 adamını geri çevirdi)**
- Uhud'da Hz. Peygamberi koruyan kadın sahabe: **Nesibe binti Ka'b (Ümmü Ümare)**
- 3000 kişilik Ordu Ebu Süfyan'ın Komutasındaki ordu ile 700 kişilik İslam ordusu
- **Abdullah bin Cübeyir** komutasındaki okçular **Ayneyn tepesinde (okçular tepesi)**

Uhud savaşı sonrasında **Hamraülesed Gazvesi ve Katan Seriyyesi** gerçekleşti. (Uhud sonrası "HaK" olan seriyyeler)

HAMRAUL ESED GAZVESİ (M.625)

Uhud gazvesinin ertesi günü zayıf düşmediğini göstermek için Kureyş ordusunun takip edilmesi

KATAN SERİYYESİ (Tüleyha'yı bozguna katan)

Esed Kabilesi Tüleyha ve kardeşi Seleme

REC'İ VAKASI (625) (ÇIKMIŞ SORU) (Lihyanoğulları: Feci saldırı : Reci) 12 kişi

Adal ve Kâre kabilelerinden bir heyet peygamberimize gelerek tebliğ için öğretmenler istedi. Peygamberimiz de **Asım bin Sabit** başkanlığında 12 kişiyi göndermiştir. Heyet Rec'i suyu civarında **Lihyaoğullarının saldırısına** uğradı. **Hubeyb bin Adiy, Abdullah bin Târık ve Zeyd bin Desinne** esir alındı. Abdullah bin Tarık yolda çatışarak şehit oldu.

BİR-İ MAUNE FACİASI (625) (70 Hafız birden şehit)

Âmir bin Sasaa kabilesinin başkanı Ebu Berra Medineye Hz. Peygamberin yanına gelerek İslamı tebliğ için kendisinden öğretmenler istedi. Suffe ashabından 70 kişi o kabileye İslam'ı öğretmek için yola çıktı. Bi'r-i Maune kuyusuna ulaşınca orada konakladılar. Bu heyetten **Harâm bin Milhan** adlı sahabe Amr bin Sasaa kabilesi liderine Hz. Peygamberin mektubunu götürdü. EbuBerâ'nın öldüğü haberi yayılınca mektubu Amr bin Tufeyl'e verdi. O da elçiyi öldürdü. Amr bin Tufeyl yola çıkarak Ka'b Bin Zeyd ve Amr Bin Umeyye hariç herkesi öldürdü. Amr bin Umeyye rastladığı ve Peygamberin eman verdiği iki kişiyi öldürdü. Peygamberimiz bu iki kişinin diyetini ödemek zorunda kaldı.Peygamberimiz bu olayı öğrenince çok üzülmüş ve ilk defa namazlarında bunu yapanlara beddua etmiştir.
Peygamberimizin beddua ettiği kabileler: **(Usayra, Ril, Zekvan ve Beni Lihyan)**

BENÎ NÂDİR GAZVESİ (625) (Haşr Suresi)

- **Yahudi kabilesi Beni Nadir'in şairi Ka'b b. Eşref'i öldüren: Muhammed b. Mesleme (Mesleme, öldür o şairi merhamet besleme)**

Bedir savaşından sonra Kureyşli müşrikleri Müslümanlara karşı savaş için tahrik edip peygamberimize hakaretler içieren şiirleri yazan ka'b b. Eşrefi Muhammed bin Mesleme öldürdü. Peygamberimiz bunun üzerine diyet almaya Nadiroğullarına gitti. Orada üzerine taş yuvarlanarak **Huyey bin Ahtab'ın** planıyla öldürülmek istendi. Bunun üzerine peygamberimiz Nadiroğullarına doğru yola çıkarak onları kuşattı. 15 gün süren kuşatmanın ardından Nadiroğulları Abdullah bin Ubey'in vadettiği yardımın gelmemesi üzerine Medineyi terk ettiler.

HENDEK SAVAŞI (627) (Ahzab)

Savaş başlamadan önce Medinede sadece **Beni Kurayza** vardı. Savaşa yardım eden kabileler **Gatafan, Süleym, Esed, Mürre ve Eşcâ**. **Huyey bin Ahtab** Kurayza Yahudilerini müslümanlara karşı ayartmaya çalıştı. Yahudilerden bazıları Hayber'e yerleşmişlerdi. Yahudiler Kureyşlilere giderek Müslümanları ortadan kaldırma teklifinde bulundu. Onlar da kabul edip Ebu Süfyan komutasında Medine'ye doğru harekete geçtiler. Peygamberimiz savaş konusunda ashabıyla istişare etti. İstişare sonucunda şehrin savunulmasına karar verildi.
Savunma stratejisi konusunda İran asıllı sahabî **Selman-ı Farisi** şehrin etrafına hendekler kazılmasını teklif etti ve uygulandı. Peygamberimiz hendek kazma işinde Müslümanlarla çalıştı. Müşrikler şehirde bulunan Beni Kurayza kabilesinden yardım istedi.

Savaşın kaderini değiştiren Müslüman olan **Eşçâ kabilesinden Nuaym bin Mesud'u** (Helal, sana duacıyım Nuaym) peygamberimiz müşrik ordusu içine gönderdi. Onun girişimleriyle Yahudi-Müşrik ittifakı bozuldu. Müşrikler bir türlü şehre yakınlaşamadılar. Çadırları söküldü ve erzaklarının bitmesi üzerine geri çekildiler. Hendek savaşında 6 müslüman şehit oldu. Müşriklerden 3 kişi öldü. Müşrikler Müslümanları yenemeyeceklerini anladılar.

BENİ KURAYZA (627):

Beni Kurayza Lideri : **Kab b. Esed**

Hakem kabul ettikleri: **Sad b. Muaz**

Hz. Peygamber Medine'de yerine

Medinedeki Yahudilere (Kan Kustur)

Kaynuka

Nadir

Kurayza

BENÎ MUSTÂLİK (MUREYSİ) GAZVESİ (627)

Beni Mustalik kabilesinin reisi Haris bin Ebu Dırar'ın yakın çevresinde yer alan kabilelerle birlikte Müslümanlar üzerine saldıracağı haberini alan Peygamberimiz harekete geçti. **Mureysi kuyusunda** karşılaştılar. Peygamberimiz onları islama davet etti. Bu gazve sonunda Hz. Aişe'ye iftira atıldı **(İfk olayı)** Peygamberimiz gazve sonunda Beni Mustalik kabilesinin reisinin kızı **Cüveyriye** ile evlendi. Beni Mustalik kabilesi islamiyeti kabul etti. Hz.Aişe'nin suçsuzluğu yaklaşık bir ay sonra inen Nur suresinin 11-20 ayetleri nazil olunca anlaşıldı.

- Abdullah b. Ubey (iftira atanların başı, Medine'nin münafık beyi)

HUDEYBİYE ANTLAŞMASI (628)

Hz. Peygamber gördüğü bir rüya üzerine ashabıyla Mekke'ye Umre için gideceği haberini verdi. Mekkelilere maksatlarının savaşmak olmadığını Kabe'yi ziyaret olduğunu göstermek için seyahat esnasında yanlarına sadece kılıç aldılar.

Medine'de yerine vekil olarak bıraktığı âma bir sahabi olan **Abdullah Ümmü Mektûm**'ubıraktı. Hz.Peygamberin yanında **Ümmü Seleme** de bulunuyordu. Müslümanların önü kesildi. Bunun üzerine peygamberimiz Hudeybiye kuyusu civarında konaklanılacağınıbildirdi.

Hz.Peygamber Mekke'ye elçi olarak **Hz.Osman'ı** gönderdi. Müslümanlar onun için endişelendi. Orada bulunan bir ağacın altında müşriklerle ölünceye kadar savaşmak için biat aldı. Bu biata **''Biat'ur-Rıdvan'(Rıdvan Biatı)'** adı verildi. **(ÇIKMIŞ SORU)**

Süheyl bin Amr başkanlığında bir heyeti peygamberimize gönderdiler. İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda Hudeybiye Antlaşması imzalandı. Antlaşmayı **Hz.Ali** yazdı. Hudeybiye antlaşmasıyla müşrikler Müslümanları resmen tanımış oldu.

Antlaşmanın bazı maddeleri:
-Antlaşma 10 yıl sürecek
-Müslümanlar bu yıl Kabeyi ziyaret etmeyecekler. Gelecek yıl umre yapabilecekler. Yanlarında kılıç bulunduracaklar ve ziyaret 3 gün sürecek
-Mekkeli müşriklerden islam'ı kabul edip Medineye sığınanlar Mekkelilere teslim edilecek. Ancak Müslümanlardan birisi mekkeye girerse teslim edilmeyecek.
-Mekkeyi ziyaret sırasında Kureyşliler Mekke dışına çıkacak
-Diğer kabileler iki taraftan istediği ile antlaşma yapabilecek.

Anlaşmanın bazı maddeleri ashaba ağır gelmişti. Hudeybiye dönüşü **Fetih suresi** nazil oldu. Hayber'in fethi Müslümanlara müjdeleniyordu. Bakıldığında müslümanların aleyhinde gibi görünsede gerçekte islam açısından bir dönüm noktası olmuştur. İki sene süren Hudeybiye antlaşması Mekkeli müşrikler tarafından bozuldu. **Halid bin Velid, Amr bin As, Osman bin Talha** Müslüman oldu. Anlaşma gereği **Ebu Cendel** Müşriklere geri verilmiş. Fakat o rahat durmayıp onlara zorluk çıkarmış ve ilgili madde kaldırılmıştır.

İSLAMA DAVET MEKTUPLARI

Bizans İmparatoru Herakliyus'a (Dıhye El-Kelbî)
Halkının hristiyanlığı terketme niyetinde olmadığını belirtmiş yoksa ben kabul ederim demiştir. EbuSüfyan'ı yanına çağırarak bilgi almış, peygamberliğine kanaat getirmiş ve peygamberimize Dıhye'yle hediyeler göndermiştir.

İran Kisrası II.Hüsrev Perviz'e (Abdullah bin Huzafe)
Mektubu okuyanın elinden mektubu kapıp paramparça etmiştir. **Yemen valisi Bazâna** peygamberimizi kendisine getirilmesini istemiş ve Bazân da Medine'ye gelince Müslüman olmuştur.Bunu duyan peygamberimiz ''Allah da onun saltanatını parça parça etsin demiş ve o gece Kisra'nın oğlu kendisini öldürmüş, ülkesi dağılmıştır.

Habeşistan Necaşi = Amr bin Umeyyeed-Dam**rî**
Ashame elçiyi iyi karşılamış ve peygamberimize mektup yazmıştır.
Yemame hükümdarı Hevze bin Ali'ye = Selit bin Amr

Mısır Mukavkısı'na = Hatib b. Ebu Belteâ (Mısır'a Balta)
Mukavkıs davete uymamış fakat peygamberimize **Mariye ve Sirin** adlı cariyeyle hediyeler göndermiştir. Ancak olumlu cevap alınamamıştır. O ölünce peygamberimiz onun gıyabi cenaze namazını kılmıştır.

Gassani kralı Haris bin Ebu Şemir'e = Şüca bin Vehb el-Esedi

Busra emirine gönderilen elçi **Gassanilerin Mute valisi Şurah bil bin Amr** tarafından öldürüldü. Mute savaşının sebebidir.

Mektuplarda **namaz, zekat** mükellefliğinden bahsedilmiş Hicretin 9. Yılından itibaren ise **cizye** ödeme konusu da vurgulanmıştır.

HAYBERİN FETHİ (629)

- Hayberli Beni Nadir Yahudilerine barış için **Abdullah b. Revaha** gönderilmişti
- Müslümanlardan 15 şehit, Hz. Ali'nin kahramanlığı
- Topraklarında ziraat yapmaları teklifini peygamberimizin istediği zaman onları bu topraklardan çıkarmak şartıyla teklifi kabul etti.
- Hz. Peygamber Yahudi liderlerden esir olan **Huyey bin Ahtab'ın** kızı **Safiyye'**ye evlenme teklifinde veya serbest kalma teklifinde bulundu. O da Müslüman oldu ve bu evlenmeyi tercih etti. (Mihri özgürlüğüne hürriyetine kavuşma olan annemiz Hz. Safiyye)
- Ele geçirilen Tevrat nüshaları Yahudilere geri verildi

UMRETU'L KAZÂ (629)

Hudeybiye antlaşmasından bir yıl sonra anlaşmada kararlaştırılan Umre için hazırlık yapıldı. 2000 Kişilik grup umre için yola çıktı. 70 kurbanlık deveyi yanlarına almışlardı. Müslümanlar kabeyi görünce tekbirler getirip umreyi yaptılar. Müslümanları bu şekilde gören Müşrikler Müslümanların vakur duruşlarından etkilendiler. Bu aslında gönüllerin fethiydi. Hz.Peygamber bu umre esnasında amcası Abbasın baldızı **Meymune**'nin evlilik teklifini kabul etti. Düğün yemeği verilip Medineye döndüler.

MUTE SAVAŞI (629)

Müslümanlarla Bizans arasında yapılan ilk savaştır. Savaşın sebebi Busra emrine gönderilen elçinin öldürülmesidir. 3000 kişilik ordu **Zeyd bin Harise** komutasında bölgeye gönderildi. Bizans ordusu 100.000 kişiden oluşuyordu.

Zeyd bin Harise
Cafer bin Ebu Talip
Abdullah bin Revaha

Üçününde şehit düşmesi sonucunda **Halid bin Velid** ordusunun başına geçti. Üstün dehası ve savaş stratejisiyle Halid bin Velid Bizansa zaiyat verdirdi Hz.Peygamber komutan Halid bin Velid'e Mute savaşında gösterdiği kahramanlıktan dolayı **''Seyfullah'' (Allahın Kılıcı)** lakabını vermiştir.

ZATÜ'S SELÂSİL VAKASI (AMR BİN AS SERİYYESİ)

Kudaa'nın bazı kollarının meraları yağmalama hazırlıkları üzerine gönderildi. Amr bu seriyyede **ateş yaktırmama, gusle izin vermeyip teyemmümle namaz** kıldırma gibi uygulamaları eleştirilmiştir. Bunu duyan peygamberimiz Amr'ın ağzından savunmasını dinleyip onu takdir etmiştir.

MEKKE'NİN FETHİ (630)

- **Ebu Rühm El-Gifari'yi** Medine'de yerine bıraktı
- Mekke'nin fethini bir kadına verdiği mektupla Mekkeli akrabalarına bildirmeye çalışan Bedir ehli **(Hatip b. Ebi Beltea)** **(Baltayı taşa vurdu)**
- Ebu Süfyan burada Müslüman oldu. Hz.Peygamber niyetlerinin kan dökmek olmadığını,''Kabeye sığınan Ebu Süfyan'ın evinde toplanan kimselere dokunulmayacağını bildirdi.
- Mekke'nin fethiyle Kabe putlardan temizlendi ve **Hicabe ve Sikaye** harici diğer görevler kaldırıldı

HALİD B. VELİD SERİYYESİ :

- Cezime b. Amr kabilelelerinden Halid b. Velid'in yanlışlıkla, Müslüman olduklarını duymadan 30 askeri öldürmesi
- Hz. Peygamber'in "Allah'ım ben Halid'in yaptıklarından beri'yim" demesi

HUNEYN GAZVESİ (630)

- Bedir Savaşı'ndan sonra Kur'an'da **ismiyle zikredilen ikinci savaş**
- **Hevazin ve Sakif** kabileleri lideri **Malik b. Avf** **(ÇIKMIŞ SORU : Huneyn: Hevazin, Taif: Sakif eşleştirme)**
- Sakifliler **LAT** putunu Müslümanların yıkacağı korkusuyla savaşa katılmaları
- Huneyn vadisinde pusu bir anlık hezimet sonrası zafer
- Tevbe 25 ve 26 ayetlerinde Huneyn gazvesinden bahsedilir.''….Sizin görmediğiniz askerler gönderdi ve kafirleri azaba çarptırıp bozguna uğrattı.İşte kafirlerin cezası budur.''
- Süt kardeş **Şeyma'**nın esir düşmesi

EVTAS SERİYYESİ:

- Huneyn savaşından sonra düşman ordusu ikiye ayrıldı. Bir grup **Malik b. Avf ile Taife,** bir grupta **Dureyd b. Simme** önderliğinde Evtas vadisinde toplandı
- Resulullah **Ebu Amir** komutasında bir seriyeyi Evtas'a gönderdi
- İslam birliği düşmanı yenilgiye uğrattı

TAİF'İN MÜSLÜMAN OLMASI

- **Selman-i Farisi'nin** önerisiyle **ilk kez Mancınık** kullanılması
- **LAT** putunu yıkan **Halid b. Velid**

TEBÜK GAZVESİ (630) (Tevbe Suresi) **(ÇIKMIŞ SORU)**

- **Saatu'l-Usre** (güçlük zamanı), **Gazvetü'l-Usre** (zorluk gazvesi), **Ceyşü'l-Usre** (zorluk ordusu)
- Bizanslıların Suriyede bulunan Hristiyan arap kabilelerini de yanlarına alarak Medineye saldırmak için savaş hazırlıkları yapmalarına karşı
- Sefer kuraklık ve kıtlık zamanından dolayı güç ve zor bir hale gelmiştir.
- Hz.Osman, Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Abdurrahman Avf gibi sahabiler tarafından bir orduya büyük yardım yapıldı
- Abdullah b. Ubey münafığı yolda seferden yine geri dönmüştür
- Tebük'ten savaş yapılmadan geri dönüldü
- Dönüşte Kuba köyündeki münafıklar tarafından yapılan **''Mescid-i Dırar''ı** yıkıldı
- Sefere katılmayan Ensardan Ka'b bin Malik, Mürare bin Rebî ve Hilal bin Ümeyye hiçbir mazeretleri olmadığı halde savaşa katılmadıklarını itiraf etti. Peygamberimiz Müslümanların onlarla konuşmamalarını istedi. (50 gün) Tevbe 118-119 onların affedildiğini bildirdi.
- **İlk Cizye ayeti** indi (Tevbe Suresi)

DUMETU'L-CENDEL :

- Tebük Seferi sırasında **Halid b. Velid** komutasındaki seriye Dumetu'l-Cendel'de bulunanlara **cizye anlaşması** yapmıştır.

ELÇİLER YILI (Senetü'l-Vüfud)

- **Hicretin 9. Yılı** heyetlerin çokça geldiği yıl
- Hz. Peygamber gelen heyetleri Mescid-iNebevi'deki **üstüvanetü'l-vüfud (heyetler sütunu**) adlı direğin önünde kabul etmesi
- **Mubahele** : Necran hristiyanları ile karşılıklı lanetleşme (Mübahele, Necran papazları lanetleşecek, bak hele..)

HZ. EBU BEKİR'İN HAC EMİRLİĞİ: 631

- **Tevbe Suresi** besmelesiz Müşriklere ültimatom

VEDA HACCI (632)

- İkindi namazı mikat mahalli zül-huleyfe'de seferi olarak kılınması
- Arafat vadisinde Arefe gününde veda hutbesini okunması. Hutbede insan haklarına, kadın ve erkek haklarına, kan davalarına vurgu yapılmıştır.
- Bu hacc peygamberimizin son haccı olduğu için Veda Haccı, İlk ve tek Haccı olması nedeniyle **Haccetül-İslam**, İslamın bütün rükunlarını anlattığı içinse **Haccetül-Belağ** olarak adlandırılmıştır
- "**Nesî"**'(ayların yerlerinin değiştirilmesinin) yasaklanması

HZ. PEYGAMBERİN VEFATI (632)

HZ. PEYGAMBER'İN EŞLERİ (EZVAC-I TAHİRAT) **(Annelerimiz)**

1. **Hz. Hatice**
2. **Sevde** (Ümmü Esed)
3. **Aişe**
4. **Hafsa**
5. **Zeynep: (Ümmü'l-Mesakin: Fakirlerin Anası)**
6. **Ümmü Seleme** (Halasının kızı)
7. **Zeynep b. Cahş** (Halasının kızı, Evlatlığı Zeyd'in boşaması)
8. **Cüveyriye** (Beni Müstalik liderinin kızı)
9. **Ümmü Habibe** (Ebu Süfyan'ın kızı)
10. **Safiyye** (Yahudi lideri Huyey b. Ahtab'ın kızı Hayber dönüşü)
11. **Meymune (Berre) :** (Sasa kabilesinden)
12. **Reyhane:** (Kurayza oğullarından cariye)
13. **Mariye:** (Mısır'dan cariye, İbrahim'in annesi)

Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin çocukları:

1. **Hasan**
2. **Hüseyin**
3. **Muhsin**
4. **Ümmügülsüm**
5. **Zeynep**

Yalancı Peygamberler **(STEM : Sitemli yalancı peygamberler)**

- Secah
- Tüleyha b. Huveylid
- Esvedü'l-Ansi (Yemen'de)
- Museylimetü'l-kezzab (Yemame'de)

Tefahür: Kabilesiyle iftihar etmek

Tahannüs: (Fanusa kapan, hirada inziva)

Tuleka: Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olanlara verilen isim

- Son vefat eden sahabe: Ebu’t-Tufeyl Amir b. Vasile el-Leysi Hicri 110 (Tufandan geriye son kalan Tufeyl)
- Hz. Peygamber hayatı boyunca **4 Umre 1 Hac yaptı (** 4’te 1 yaptı)
- **İbn İshak**: “Es-Sire”

HADİS

- İsnad araştırmaları ilk defa yapan **“İbn Sirin”**
- İsnad sistemini hadise uygulayan ilk kişi **“İbn Şihab ez-Zühri”**
- “İsnad dindendir, o olmasaydı isteyen istediğini söylerdi”diyen: **Abdullah bin Mübarek**
- Günümüze gelmiş en eski Hadis Mecmuası: **Ebu Hureyre’nin yazdırdığı 138 hadisi derleyen Hemmam b. Münebbih’in “Sahife-i Sahiha”’sıdır**
- Türkçe yazılan ilk Hadis Tarihi kitabı : **İzmirli İsmail Hakkı 1924**
- Tamamen hadis tarihine özgü yazılmış ilk müstakil Türkçe eser**: Talat Koçyiğit – Hadis Tarihi 1977**
- İlk daruhadis Şam’da (Nurettin Zengi)
- İlk hadis hocası (**İbn Asakir**) (Asası kirli hoca: Asakir)
- Hadis ilminin altın dönemi : Kütübü Sitte dönemi

“**Buhari’nin Kaynakları”** adlı eser: **FUAD SEZGİN** **

Buhari’nin Sahih’ine yazılmış ilk şerh**: el-Hattabi (İlamu’s-sünen)**

Buhari Şarihleri: (Buhari: Sonu hep –ari)

- **Kirmani (el-kevakibu’d-derari)**
- **İbn Hacer (Fethu’l-bari)**
- **Ayni (Umdetü’l-kari)**
- **Kastalani (İrşadü’s-sari)**

TASNİF DÖNEMİ MEŞHUR HADİS KİTAPLARI

- **Ma’mer b. Raşid:** “el-Cami” (Tasnif dönemi günümüze ulaşan en eski hadis mecmuası)
- **Abdurrezzak b. Hemmam** “ Musannefi
- **İbn Ebu Şeybe:** Musannefi

- **Ahmed b. Hanbel:** Müsned'i (904 sahabinin 28 bin civarı hadis)
- **Darimi:** Süneni
- **İmam Nevevi** "Riyazus-salihin"
- **İmam Malik** Muvatta (Musannef türünün ilk örneği)

KÜTÜBÜ SİTTE

1. **BUHARİ (Camiu's-sahih)** Firebri rivayeti ile (Sahih hadisleri konularına göre bir araya getiren ilk kişi)
2. **MÜSLİM (Camiu's-sahih)** (Hadisin farklı bütün kanalları, Muallak senetsiz hadis 17 adet)
3. **EBU DAVUD (es-Sünen)** (Ahkam hadisleri toplamıştır)
4. **TİRMİZİ (es-Sünen)** (Her hadisin sonunda sıhhat durumunu vermiştir)
5. **NESAİ (es-Sünen)**
6. **İBN MACE (es-Sünen)**

Kütübü Tis'a

7. **İMAM MALİK (el-Muvatta)**
8. **AHMED B. HANBEL (el-Müsned)**
9. **DARİMİ (es-Sünen)**

(Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan ortak konu başlıkları: Cihati Cenâiz, Salat, Savm **) Temizlik** yer almaz.

Mehmet Sofuoğlu, Ahmed Davudoğlu: Sahih Müslim Tercümesi

Tespit Dönemi (Resulullah ve Sahabe dönemi) 1. Asrın sonuna kadar
Tedvin Dönemi (Tabiin dönemi) 1. Asrın ortalarından 2. Asrın ikinci çeyreğine kadar
Tasnif Dönemi (Tebe-i Tabiin ile başlar) 1. Asrın ortalarından 4. Asrın sonlarına kadar

Kitabetü'l-Hadis: Peygamber a.s ve sahabe devrinde hadislerin yazılması ve hadis yazarken dikkat edilecek kurallar
Hifzu'l-Hadis : Hadislerin ezberlenmesi

Tedvinu'l-Hadis: Hafızalarda ve değişik yazı malzemeleri üzerinde dağınık halde bulunan hadis metinlerinin, herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmaksızın bir araya getirilmesi
Tasnifü'l-Hadis: Karışık ve sıhhat durumuna bakılmadan bir araya getirilmiş hadis malzemesinin belli esaslara göre bir araya getirilmesi

HADİSLERİN TEDVİNİ

Hicri 1.asrın sonlarından 2. Asrın ikinci çeyreğine kadar sürer.
Devlet eliyle tedvin faaliyetlerini ilk başlatan: **Ömer b. Abdulaziz**
Abdullah bin Amr hadisleri yazan sahabilerden biriydi. 1000 kadar hadis yazmış ve '' **Sahifetü's-Sadıka''** adını verdiği bir sahifenin sahibi olmuştur.
Rıhle ; Peygamberimizin vefatından sonra görülen Hadis toplama yolculuklarıdır. Hicri 1. Yy'ın ortalarında
Hadis yazımı için Peygamberimizden izin alan : **Abdullah b. Amr el-As**
Mukillûn: Binin altında hadis rivayet eden sahabiler için kullanılmıştır.

Muksirun (EA EA ACS)
1000'in üzerinde hadis rivayet eden sahabilere denir.

- **Ebu Hureyre = 5375**
- **Abdullah İbn Ömer = 2630**
- **Enes İbn Mâlik = 2286**
- **Aişe = 2210**
- **Abdullah İbn Abbas = 1969**
- **Cabir bin Abdullah = 1540**
- **Said el-Hudrî = 1170**

Hadisler arasındaki ihtilafı gidermek için (CeNeTeTe – Cennette ihtilaf yok)

1. **Cem**
2. **Nesh**
3. **Tercih**
4. **Tevakkuf**

SAHABİLERE GÖRE HADİSİN MERKEZLERİ:

MEDİNE: Ubey b. Ka'b, Sa'd b. Müseyyeb, Kasım b. Muhammed, Harice b. Zeyd, Urve b. Zübeyr, Ubeydullah b. Abdullah, Süleyman b. Yesir
MEKKE: Abdullah b. Abbas
ŞAM: Ebu Derda, Ubade b. Samit
KÛFE : Abdullah b. Mesud

BASRA: Enes b. Mâlik
CEZİRE: Adi b. Adi ve Meymun b. Mihrân
YEMEN: Muaz b. Cebel ve Ebu Musa el-Eş'ari
MISIR: Zübeyr b. Avvam, Mesleme b. Muhalled, Mikdâd b. Esved
Muhadramunlar

- **Üveys el-Karani**
- **Ebu Osman en-Nehdi**
- **Alkame b. Kays**

HADİSLERİN TASNİFİ

1.ALE'R-RİCAL (Ravilerine göre): (Müsned, Mucem, Etraf)

a.Müsned (Müsned – sahabi adları)
Bu türde yazılan ilk eser **Ebu Davud et-Tayalisi'nin** Müsned adlı eseri
Hümeydi'nin Müsned'i,
Ahmet bin Hanbel'in Müsned'i (en meşhuru)

b.Mu'cem (Hocaları ravileri cem et)
Hadisler sahabe, hoca veya beldelere göre, çoğu kez alfabetik olarak sıralanır.
Mu'cemlerin meşhur olanı **Taberânî'nin** üç mu'cemi'dir. Mu'cemu'l-Kebir,Mu'cemu'l-Evsat,Mucemu'l-Sağir

c. Etraf :(Etraf bir şeyin ucu kenarı demek yani tamamı değil başından bir kısmı ucu verilip farklı isnadları değişik kanalları getirilir)
Hadislerin belli bir bölümünü isnatlarıyla birlikte tasnif etmek usulüyle tertip edilen hadis kitaplarıdır. Farklı kanalar..

- **Ed-Dımeşkî = Etrafu's-Sahihayn**
- **El-Vâsitî = Etrafu's-Sahihayn**

2.ALE'L-EBVAB (Konularına göre): (ÇIKMIŞ SORU : Cami',Sünen, Musannef, Muvatta beşinci şıkta müsned verilmişti)
a.Cami' (En kapsamlı)
Bütün dini konularla ilgili hadisleri toplayan en kapsamlı eserlerdir.
İman, Ahkam, Rikak, Et'ime, Tefsir, Tarih, Menakıb , Fiten gibi konular yer alır. Bu tür kitaplarda **ana başlıklara ''Kitab''** alt başlıklara da **''bab''** denir.

Ma'mer bin Raşid El-Ezdî,
Süfyan es-Sevri,
Buhari ,
Müslim'in Cami türü eserleri vardır.

b.Sünen (Sünnetler fıkıh konuları) (Sadece Sünnet, Sadece MERFU hadisler)

EbuDâvud, Nesâi, İbnMâce, Tirmizi, Darekutni ve Said bin Mansur'un sünenleri örnek olarak verilebilir.

c.Musannef (Ahkam fıkıh konuları daha geniş tasnif)

Sünenler ağırlıklı olarak Hz.Peygambere ait söz, fiil ve takrirleri içermekte, Musannefler ise bunların yanında **sahabe sözleri ve uygulamaları ile Tâbiun sözleri ve uygulamaları** da yer alır.

Abdurrezzak bin Hemmam ,
İbnŞeybe'nin Musannefleri

d. Muvattalar: **B**elli bir bölgenin Merfu, Mevkuf ve Maktu hadislerini toplar.
İmam Malik'in Muvattası

e.Cüzler: Tek bir sahabinin hadislerini toplayan kitaplara denir. Bazen de belirli bir konuyla ilgili hadisleri kapsayan eserlere de cüz denmiştir.Cüzler daha çok üçüncü asırdan itibaren yazılmaya başlamıştır.

TASNİF DEVRİ HADİS KİTAPLARI

1.Müstedrek (Eksik olanlar buraya Direk)

Daha önce bir kitap yazmış olan müellifin şartlarına uyduğu halde kitabına almadığı hadisleri toplamak suretiyle onun eksikliklerini tamamlayan kitaplardır.

Hakim En-Nisaburi'nin El-Müstedrekale'Sahihayn *
Zehebi, Telhisül-Müstedrek
Darekutni'nin el-İlzamatale's-Sahihayn isimli eseri de Sahihayn'da yer almayan 70 hadisi bir araya getiren müstedrek türü bir çalışmadır.

2.Müstahreç (Esas rivayeti başka isnadlarla güçlendiren belli bir hadis kitabına bağlı)

Daha önce yazılmış herhangi bir hadis kitabında yer alan hadisleri, tek tek ele alarak müellifin senedinden farklı bir senedle rivayet etmek suretiyle meydana getirilen hadis kitabıdır.

el-İsferayi'nin El-Müsnedül-muhrec ala Kitabi Müslim bin Haccâc'ı

Ebu Nuaym: El-Müsned'ül-MustahreçalâSahihil-İmam Müslim'i
Ebu Avane
Kütüb-i Sitte mecmualarından çoğu için müstahreçleryapılmıştır. Buhari örneğinde olduğu üzere,bazıları üzerine birçok müstahreç yazılmıştır.

Tahriçler: (Bir hadisin temel hadis kaynaklarındaki yerlerini tespit etmek)

3.Zevâid (Ziyade olan hadisler)
Bir kitabın, bir başka hadis eseriyle karşılaştırılıp birincinin ikinciden fazla olarak ihtiva ettiği hadislerin bir araya getirilmesi sonucu oluşan yeni eserlere Zevâid Kitapları denmektedir.
Heysemî'ninMecme'uz-Zevaid'i
İbn Hacer'in Elmetalibu'l-Aliye bi-Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semaniyye'si

4.Kırk Hadis (Erbeun): Bu tür eserlerin hadisçiler tarafından yazılmasını sağlayan etken Hz.Peygamber'in şu hadisidir;
''Ümmetim içinde dini mevzulara dair kırk hadis ezberleyeni Yüce Allah, kıyamet gününde fakihler ve âlimler arasında diriltir.''Bu konuda öncelik büyük Türk âlimi **Abdullah İbnu'l-Mubarek** ile başlamış olup 5. Asırdan itibaren İslam aleminin her bölgesinde yaygın bir uygulama haline gelmiştir.Hadisler senedsiz olarak verilir. Hemen hemen tamamı Buhari ve Müslim'in Sahihlerinden seçilmiştir.

6.Halk Arasında Hadis diye Dolaşan Sözlerle ilgili Edebiyat: Halk arasında dolaşan hadis olarak kullanılan birçok söz vardır. Aynı zamanda hadis olmayan sözlerde vardır. Bunun araştırması da hadisçiler tarafından yapılmıştır.
Sehavî'nin Mekasıdü'l-Hasene
Aclunî'ninKeşfu'l-Hafa adlı eserleri

Şerh Edebiyatı: Özellikle hadislerin tamamının kitaba geçtiği hicrî 3. Asırdan itibaren yapılmaya başlanmıştır. Çoğunluğu Kütüb-i Sitte üzerine yazılmıştır. Hadis edebiyatında İlk şerh çalışması yapan ilk şarih **Hattâbi'dir (Mealimu's-Sünen) (Meali sunan Hatip)**

Buhari Üzerine yapılan şerh çalışmaları (Buhari şerhleri: Sonu hep- ari)

- **İbn Hacer El-Askalâni =** Fethu'l-Barî
- **Bedruttin Aynî =** Umdetu'l-Kârî
- **Kastallânî =** İrşadü's-Sârî

Müslim üzerine yapılan şerh çalışmaları;

- **Nevevî = El-Minhâc**

HADİS İLİMLERİ

1.Rivayetü'l-Hadis ilmi

2.Dirayetü'l-Hadis İlmi

3.Cerh ve Ta'dil İlmi

- Cerh ve Tadil ilmini ilk kez derli toplu yazılı hale getiren kişi **Tacettin es-Subkî** Hicri 8 yy.
- Tabiun döneminde Cerh ve Tadil ilmi denildiğinde akla gelecek kişi **İbrahim en-Nehai'dir**.
- Cerh ve Tadil lafızlarını derecelerine göre tasnif edip her derecenin hükmünü açıklayan ilk müellif: **İbn Hatim**
- Rical ilmi 3. yy'da zirveye ulaştı

4.Râviler Tarih İlmi

Hadis rivayeti açısından ravilerinbiyografilerini ele alan ilimdir.

İbn Sa'd'ın ''Tabakat'ı'',

Buhârî'nin ''Tarih'i'' ,

İbn Hacer'in ''el-İsâbe'si'

5.Hadislerin Vürûd Sebepleri İlmi

Hadislerin hangi ortamda ne amaçla söylendiğini tesbit etmeye çalışan ilim dalıdır.

Suyûtî'nin ''el-Lümâ'' isimli eseri örnek olarak verilebilir.

6.Garib'ul Hadis İlmi :

Hadis metinlerinde yer alan bazı kelimeler vardır ki ya az kullanılmaktadır, ya da Arapça'ya sonradan girdiğinden anlaşılması zordur.

Ebû Ubeyd Kasım bin Sellam ilk garibul hadis kitabını yazmıştır.

İbnKuteybe'nin Garibu'lHadis'i,

Zemahşerî'nin El-Fâik ve

İbnü'l-Esîr'in en-Nihaye'si (En kapsamlı garibu'l-hadis eseri) (Esirlikten gariplikten nihayet kurtuldu)

7.İlelü'l Hadis İlmi:

Herkes tarafından fark edilemeyen,ancak hadis uzmanlarının tesbit edebileceği ve hadisin sıhhatine engel olan gizli kusurları araştıran ilim dalıdır.

Ahmed bin Hanbel'in Kitabu'l-İlel'i
Yahya bin Main hadislerin illetleri üzerine "**et-Tarih vel-İlel**" adlı eseri

8.Muhtelifu'l Hadis İlmi
Dış görünüşü itibariyle birbirlerine aykırı manalar taşıyan iki hadis ile bunların arasını birleştirmek ve birleşmesi mümkün olmayanlardan birini tercih etmeye çalışan ilim dalıdır.
İbnKuteybe'nin Te'viluMuhtelifi'l-Hadis
Tavâhî'nin İhtilafu'l-Asar

9.Nasih ve Mensûh İlmi
Bu ilim dalında biri diğerinin hükmünü ortadan kaldıran hadisler konu edinilmektedir.
Bu alanda en önemli eser **Hâzimî'nin El-Îtibar'ıdır**.
Hadisle nasih-mensuh konusunu ilk defa **İmam Şâfî, Risâle ve İhtilafu'l-Hadis** eserlerinde sistematik hale getirmiştir.

Mütekaddimun Dönemi Hadis Usulü eserleri: (3 H KAD: Hürmüz, Hatip, Hakim)

- **RâmHurmuz**î-El-Muhaddis'ul Fasıl FâsılBeyne'r-Râvi ve Vâi (Hürmüzün Fasılı)
- **Hatîbu'l Bağdadi** = El-Kifâye fi ilmi'r-Rivaye (Bağdata ilimli hatip kafi)
- **Hâkim en-Nisâburî =** Ma'rifetuUlûmi'l-Hadis (Hakimin marifeti)

Müteahhirun Dönemi Hadis Usulü eserleri: (Ahiri KİM)

- **Kadı İyad** : el-ilma ila marife usulur-rivaye ve takyidi's-sema (Kadı'nın elması)
- **İbnu's-Salah** = Ulûmu'l-Hadis (Ulumunuz sulh salah edin)
- **Meyanci**

Diğer Hadis Usûlü kitapları;

- **Nevevî** = et-Tekrîb **(Nevevi Ney çalmayı terk etti)**
- **Suyûtî** = Tedrîbu^r-Ravi fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî (Suyuti tedbirini al neveviye karşı)

Sünnet
a.Kavlî Sünnet : Hz.Peygamberin çeşitli vesilelerle söylemiş olduğu sözlerdir. Oruç tutunuz, sıhhat bulun

b.Fiilî Sünnet: Hz.Peygamberin ortaya koymuş olduğu davranışlardır. İbadetleri uygulama şekli.
c.Takrîrî Sünnet: Hz.Peygamberin kendisi dışında başkaları tarafından söylenen bir sözü veya yapılan bir davranışı reddetmemesi, hoş karşılamasıdır.

HADİSİN YAPISI

1.Sened: Hz.Ali ile Muâviye arasında yapılan savaşta Müslümanlar arasında ilk ayrılıklar olmuştur. Bu ayrılıklar da zamanla itikadi mezhepleri doğurmuştur. Hicrî I. Asrın sonlarından itibaren mezhepler kendilerinin haklılığını diğerlerinin haksızlığını ortaya koymak için hadis uydurma yoluna gitmişlerdir. Bu durum hadislerde sened zincirinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.
Sened için **''tarîk ve vech''** kelimeleri de kullanılır.
2.Metin: Bir hadiste Hz.Peygamberin bir sözü veya davranışının ifade edildiği asıl kısma ''metin'' denir.Metni kendisiyle mânaların oluştuğu hadis lafızlarıdır.

İSNAD ÇEŞİTLERİ

İsnadlarravi sayısının az veya çok olmasından dolayı ikiye ayrılır;
1.Âlî İsnad: Âlî kelimesi sözlükte ; yücelik veya yükseklik anlamlarına gelen 'uluv' kelimesinden türemiş ism-i faildir.
Onunla ravi sayısının azlığı sebebiyle Hz.Peygambere yakınlık ifade edilmiştir. Herhangi bir hadisin ravisi ile o hadisin kaynağı olan Hz.Peygamber arasında en az sayıda ravinin bulunduğu isnada Âlî İsnad denilmektedir.

2.Nâzil İsnad: Nâzil kelimesi inmek,yukarıdan aşağı düşmek, yağmur için yağmak anlamlarına gelen 'nezele' fiilinden türemiş ism-i faildir.
Hadisi rivayet eden en son ravi ile ilk kaynağı olan Hz.Peygamber veya bir hadis âlimi arasında normalin üstündeki sayıda,fazla ravi bulunan isnada Nâzil İsnad denir.

HABERLER VE ÇEŞİTLERİ

1.Mütevatir Haber : Yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun mümkün ve mahsus olan bir şeye dair verdiği habere denir.
Bir haberin mütevatir olabilmesi için; haber,

- birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluk tarafından gelmeli,
- aklın kabul edebileceği, görülen ve işitilen şeylerden olmalı

Mütevatir Haberin Çeşitleri;
a) LafzîMütevatir : Bir haberin lafız olarak değişikliğe uğramadan yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluk tarafından olduğu gibi nakledilmesidir.
b) Manevî Mütevatir : Bir haberin lafız olarak değil de mana olarak topluluk tarafından nakledilmesidir.
2.Ahad Haber: Tevatür derecesinde olmayıp bir kişiden gelen haberlerdir.

Ahad Haberin Çeşitleri:

Meşhur: **(3)** Herhangi bir nesilde haberin ravi sayısının en az üçe düştüğü haberlere denir Buna **Müstefiz** de denilmektedir.

Aziz: **(2)** Herhangi bir nesilde ravi sayısının en az ikiye düştüğü haber çeşididir. (Aziz iki ravi)

Garib Ferd : **(1)** Herhangi bir nesilde haberin ravi sayısının bir olduğu habere denir.

HADİSİN KAYNAĞI AÇISINDAN ÇEŞİTLERİ

1.Kudsî Hadis: Hz.Peygamberin Yüce Allah nisbet ederek rivayet etmiş oduğu sözlere Kutsî Hadis denir. Bu tür hadislerin manası Allah'a ait iken söz Hz.Peygambereaittir. Kudsî hadis nakledilirken ''Allahü Teala kutsîde buyurdu ki...) denir. Kutsi hadise şu örnek verilebilir;
Ebu Hureyre'nin Hz.Peygamberden rivayetine göre; '' Yüce Allah 'İki ortaktan biri arkadaşına ihanet etmedikçe onların üçüncü ortağı benim. Biri diğerine hıyanet edince ben hemen aralarından çıkarım'.

2.Merfu Hadis (Peygamber)
Senedi ister muttasıl olsun ister olmasın, Peygamberimizeisnad edilen bütün söz, fiil ve takrirlere merfu hadis denir. Merfu Hadis peygamberimize izafe edilen rivayetlerdir. BunlarHz.Peygambere isnad edilmemiş olsalar bile, onların Hz.Peygamberin söz, fiil ve takrirlerinden olduklarına hükmetmekte güçlük çekilmez. Meselâ sahabenin ''Hz.Peygamberden şöyle işittim, şöylededi, bize böyle buyurdu.. ''gibisinden hadisler tasrîhan merfû olan sözlerdendir.

3.Mevkuf Hadis : (Kufe Sahabe)
Sahabilerden rivayet edilen söz ve fiillere mevkuf hadis denir. Hz.Peygambere ulaşmayıp sahabide durması nedeniyle sahabi fiillerine mevkuf denilmektedir. Sahabe sözlerine bu ismin verilmesi, isnadın sahabide son bulması ve Hz.Peygambere ulaşmamış olması sebebiyledir.

4.Maktu Hadis : (Tabiin)
Tabiinden rivayet edilen söz ve fiillere maktu hadis denir. Hadisin isnadı tabiiye kadar uzanan, tabii'de kalan hadistir. Kısacası tabiinden gelen ve onlara ait sözlerden veya fiillerden ibaret haberlere maktu adı verilmiştir.

SIHHAT AÇISINDAN HADİS ÇEŞİTLERİ

1.Sahih Hadis : Adalet ve Zabt sahibi ravilerin yine kendileri gibi adalet ve zabt sahibi ravilerden muttasıl senedlerle şazz ve muallel olmayarak rivayet ettikleri hadistir.
İkiye ayrılır; Sahih li-Zatihi, Sahih li-Gayrihi

2.Hasen Hadis: Zabt yönünden sağlam olmayan raviler tarafından muttasıl bir senedleşazz ve muallel olmayarak rivayet edilen hadistir.

Hadis tarihinde bu terimi meşhur eden Tirmizi (ö.279) olmuştur. (Hasen Tirmizi, iyi ol kırmayalım birbirmizi)
İkiye ayrılır;
a) Hasen li-Zatihi : Bizzat kendi özünde hasenlik özelliklerini taşıyan hadistir.
b) Hasen li-Gayrihi : Aslındahasen olmayan fakat başka bir hadisin desteğiyle hasen özelliği taşıyan hadistir. Ancak zayıflık sebebi muhtelif yollarla giderilmiş ve böylece hasen derecesine yükselmiştir.
3.Muhkem Hadis:

ZAYIF HADİS: Sahih ve Hasen hadislerin taşıdığı özelliklere sahip olamayan hadislerdir.

Senedindeki inkıta (kesinti) kopukluk sebebiyle 5 çeşittir;

a) **Mürsel Hadis (Tabiin sahabeyi atlarsa, Atlama Mürsel)**

Tabiin sahabiden hadis rivayet ederken isnadında sahabiyi atlayıp doğrudan doğruya Hz.Peygamberden rivayet ettiği hadise denir. Bir veya birkaç ravi atlanmış olabilir. Mürsel hadis delil olarak kullanılmaz.

b) **Munkatı Hadis (Kaskatı kesiliyorum sahabeden sonra atlandığı için):** Sahabeden sonra bir veya peşpeşe olmayarak birkaç ravi atlanması

c) **Mu'dal Hadis:** Senedin herhangi bir yerinde peşpeşe iki veya daha fazla ravinin düşürüldüğü hadise denir. (İki tane dal tu dal : Mu'dal)

d) **Muallak Hadis:** Senedin baş tarafından bir veya birbirini takip etmek üzere daha fazla ravisi düşürülmüş hadise denir. **: (Boşlukta havada asılı)**

e) **Müdelles:** Tedlis: Gizlemek **(Dallas gizliliği aldatmacası):** Tedlis, bir ravinin çağdaşı olup görüşmediği veya görüştüğü halde hadis almadığı bir şeyhten işitmişçesine rivayette bulunmasına denir. Bir ravinin isnadında görüşmediği veya görüştüğü halde hadis rivayet etmediği bir şeyhten zannını uyandıracak şekilde rivayet ettiği hadise denir.

Zayıf Hadisler Ravide Cerhe Sebep Olan Durumlar Nedeniyle 10 çeşittir.

Raviden kusurundan kaynaklanan Zayıf hadisler

1.) **Münker Hadis: (Zayıf ravinin güçlü raviye kafa tutmasıyla tek kalan er)** Zayıf bir ravinin güvenilir (sîka) ravilere muahlif olarak rivayet ettiği ve bu rivayetiyle tek kaldığı hadise denir.
2.) **Metruk Hadis : (Terk edilmiş tek kalmış ravi)** Hadiste yalan söylemekle itham edilmiş bir ravinin tek başına rivayet ettiği hadise metruk denir.

3.) **Muallel Hadis : (İlletli)** Dış görünüşü bakımından sahihlik şartlarının tamamını taşıyan, aslında bu sahihliği yok edecek gizli bir illeti (kusuru) bulunan hadislere denir.
4.) **Mevzu Hadis: (Yalan, uydurma)** Hz.Peygamber söylemediği halde çeşitli amaçlarla kasıtlı olarak uydurulup onun hadisiymiş gibi anlatılan sözlerdir. Hz.Peygamber'le hiçbir ilgisi olmadığı için bu sözlere hadis denmesi doğru değildir.

5.) **Müdrec Hadis: (Derc etme, olmayan sözü ilave etme)** Hadisin senedine veya metnine ravilerden biri tarafından aslında olmayan bir veya birkaç kelime yada cümle ilave edilerek rivayet edilen hadise denir. Müdrec, idracın gerçekleştiği yere göre 2'ye ayrılır;
Müdrecü'l-İsnad : S'ikaravilere olan muhalefet senedin akışını bozacak şekilde gerçekleşmesidir.
Müdrecü'l-Metin : Hadisin aslında olmayan bir sözün hadis metninin başı, ortası veya sonuna eklenmiş olmasına Müdrecü'l-Metin denir.

6.) Maklub Hadis: (Maklube yapma, kelimeleri değiştirip başka kelimleler katma) : Bir hadisin senedinde bir veya birkaç ravinin isimlerini yada hadisin metninde mevcut kelime yada ibarelerin yerini değiştirmek, gerekse yerlerine başka kelime ve ibareler koymak suretiyle oluşan hadise denir.

7.) Muzdarib Hadis : (Izdıraplı) : Bir ravinin veya güvenirlikleri birbirine eşit birden fazla ravinin bir hadisin senedinde veya metninde birbirine muhalif değişik rivayetlerde bulunması ve rivayetlerden birinin diğerine tercih edilme imkanı olmayan hadisti

8.)Şazz Hadis (Bir sanatçının diğer bir sanatçıya muhalif beste yapması SAZ)
Güvenilir (sîka) bir ravinin diğer güvenilir ravilere muhalif olarak rivayet ettiği hadise Şazz Hadis denir.

9.)Musahhaf Hadis: (Harf) : Bir Hadisin sened veya metninde bir kelimenin değişmesiyle riveyet edilen hadistir.Bazen senedde bazen metinde değişir.

10.)Muharref Hadis: (Hareke) Hadiste yer alan kelimenin hareke değişikliğine uğramasıyla ortaya çıkan hadise denir.

Zayıf Hadisle Amel Etme Meselesi Hakkında Görüşler

- Zayıf Hadisle kesinlikle amel edilmez.
- Zayıf bir hadisle her konuda amel edilir.
- Bazı özel durumlara bağlı olarak amel edilebilir.Mesela;amellerin faziletleri konusunda bazı şartlar dahilinde amel edilebilir.

RAVİ
Hz.Peygamberin hadislerini rivayet eden kişiye denir.Çoğulu '**Ruvat'**tır. Ravinin rivayetinin kabul edilebilmesi için ravide iki özellik bulunması gerekir;
Adalet ve Zabt

1.Adalet

Kişinin dininde dosdoğru olması,fısk ve günahtan uzak durmaya çalışmasıdır.Özellikleri;

- Müslüman Olmak
- Akıl baliğ olmak
- Akıllı Olmak
- Takva sahibi olmak
- Murûet sahibi olmak yani güzel ahlak kurallarına ve geleneklerine uygun yaşamak

2.Zabt (Zeka ile ilgili)

İnsanın işittiği herhangi birşeyi uzun zaman geçsede onu unutmaması,dilediği zaman hatırlaması,onu hıfzetme yeteneğine sahip olmasıdır.İki şekilde olur;Zabtu's-Sadr, Zabtu'l-Kitab

- **Zabtu's-Sadr :** Ezberlemek suretiyle korumaya çalışmaktır. Ravinin işittiği andan itibaren rivayeti tekrarlayabilmesidir.
- **Zabtu'l-Kitab :** Yazmak suretiyle korumaya çalışmaktır.

Zabt sahibi Ravinin Özellikleri

- Uyanık olması
- Rivayeti ezberinden naklediyorsa ezberlemiş olması
- Rivayeti kitaptan naklediyorsa korumuş olması
- Hadisi mana ile rivayet ediyorsa manayı bozacak durumları iyi bilmesi

HADİS RAVİLERİNİN CERH VE TA'DİLİ

Cerh : Bir raviinin kendisinde bulunan bir kusur sebebiyle adalet ve zabt açısından rivayetlerinin tenkid edilmesidir. Cerh konusu hadis ilminin birinci konusudur.Nakledilen hadisleri korumak,uydurma hadislerle karışmasını önlemek amacıyla konulmuştur.

Ta'dil : Bir ravinin adalet ve zabt yönünden sağlam olması sebebiyle rivayetlerinin sıhhatli olduğuna hükmedilmedir.

Bir ravinin ta'dil edilmesi için aranan unsurlar:

a) **Adalet ile ilgili olanlar (BiTAM Adaletli olmalı)**

- **B**ulüğ
- **İ**slam
- **T**akva

- Akıl
- Mürüvvet

b) **Zabt ile ilgili olanlar (HTKL Zabıta hattını kolla)**

- Hıfz
- Teyakkuz
- Kitabını korumak
- Lafzın manasını bilmek

Metâin-i Aşere: Hadis ravilerinin adalet ve zabt durumlarını ortaya koymada göz önünde bulundurulması gereken hallerdir. Ravinin cerhine sebep olan durumlardan 5'i adalet, 5'i zabt durumlarıyla ilgilidir.

a) Adalet vasfıyla ilgili tenkid noktaları (Sonu hep Ravi)

- **Kizbu'r-Ravi =** Rivayetinde yalan söylemesi
- **İtti'hamu'r-Ravibi'lKizb =** Yalancılıkla itham edilmesi
- **Fısku'r-Ravi =** Dinin yasakladığı işleri yapması
- **Cehaletü'r-Ravi =** Zatının ve halinin bilinmemesi
- **Bid'atü'r-Ravi =** Bid'at ehlinden olması

b) Zabt vasfıyla ilgili tenkid noktaları (Zeka ile ilgili)

- **Kesretü'l-Galat =** Hadis rivayet ederken çok yanlış yapması
- **Fartu'l-Gafle =** Aşırı gaflette bulunması
- **Vehm =** Hadis rivayet ederken doğru zannederek hata yapması, hadisleri karıştırması
- **Muhalefetu's-Sikat =** Rivayetinde sîkaravilere muhalefet etmesi
- **Sûu'l-Hıfz =** Hafızasının zayıf kötü olması

Hadis ravileri Cerh ve Ta'dile tabi tutulduğunda iki gruba ayrılır;

a.Muaddel Ravi: Ta'dil edilmiş ravilere denir.Adalet vasıfları açısından sağlam olan ravilerdir. Bu ravilere sîkat (güvenilir) denir.

b.Mecruh Ravi : Cerhedilmiş Raviye denir.Kendisinde tenkid noktalarından birisinin yer aldığı raviye denir.Bu ravilere de duafa (zayıf) denir.

CERH VE TA'DİL ESERLERİ

- **İbn EbiHâtim er-Razi = Kitabü'l-cerh ve't-Ta'dil**

- **Ahmed bin Hanbel = Kitabu'l-İlel**
- **Zehebî = Mîzânü'l-İtidal ve Tezkîretü'l-Huffaz (Zehebi hafızları terk etti)**
- **Buhârî = et-Tarihu'l-Kebir**
- **İbn Hacer = Lisanu'l-Mizan (Hacerin Mizandaki dili)**
- **İbnAdiyy = el-Kâmil fi'd-Duafa (Adi Kamil Dua'da)**

HADİS ÖĞRENİM-ÖĞRETİM METOTLARI **

TAHAMMÜL VE EDÂ YOLLARI (ÇIKMIŞ SORU : Münavele, İl'am, Sema)

Tahamulu'l-Hadis : Hadis alma, öğrenme anlamına gelir, rivayetin tersidir.

1.Sema': İşitmek ve dinlemek anlamına gelir. Tahammül yollarının en önemlisidir. Şuedâ lafızları kullanılır;
Semi'tu, Haddesenâ, Ahberâna, Enbeenâ. Bu eda lafızlarının en üstünü **Semi'tu,** ondan sonra **Haddesena** gelir.
İmla: Şeyhin okuduğu hadislerin talebe tarafından yazılmasına "*imlâ* metodu" denir

2.Kıraat: Ravinin elinde bulunan hadisleri şeyhe okumasıdır. Ahberâna fulanun kırâ'atenaleyhi, Kara'tualâfulân, Kuri'e aleyhi ve ene asme'u şeklinde eda lafızları kullanılır.

3.İcâzet: Bir şeyhin rivayet ettiği hadislerin tamamını veya bir kısmını öğrencisinin rivayet etmesine izin vermesidir. Öğrenciye icazet veren şeyhe muciz, şeyhten icazet yoluyla rivayet edilen hadis yada habere mucâz, şeyhinden icazet yoluyla hadis rivayet eden öğrenciye ise **mucâzun-leh** denir. Haddesenâ icazeten, Ahberâna icazeten, Enbe'enâ icâzeten eda lafızları kullanılır.

4.Münavele: (Elden ele) Şeyhin rivayet ettiği hadislerin yazılı olduğu kitabı veya birkaç sayfalık metni öğrenciye elden vererek '' bunu benden rivayet et'' gibi bir eda lafzı ile rivayetine izin verdiğini bildirmesine münavele denir. Münavele yoluyla alınan hadislerin eda lafızları konusu ihtilaflıdır.
İcazetli ve icazetsiz olarak iki şekilde olur;
El-münaveletü'l-makrûnebi'licaze: İcazetle olan münaveledir.
El-münâveletü'l-mucerredeani'l-icaze: İcazetsiz olan münaveledir.

5.Mukâtebe: (Yaz kâtip) Şeyhin yanında hazır olan öğrenciye bir veya birkaç hadis yazarak yada yazdırarak vermesi; yada hadisi uzakta bulunan bir kişiye göndermesine kitabet denir. İkiye ayrılır;

Kitabe mücerrede ani'l-icaze : İcazetli olan kitabedir.
Kitabemakrûne bil-icaze : İcazesiz olan kitabedir.
Ketebe ileyyefulân veya Ahberana fulanun mukatebeten eda lafızları kullanılır.

6.İ'lam: (İlan et) Şeyhin sahip olduğu hadisi veya hadis kitabını öğrenciye göstererek, bunların kendi sema'ı olduğunu bildirmesi ve fakat rivayeti için icazet verdiğine dair herhangi bir beyanda bulunmamasına İ'lam denir. Bu usülde sadece bildirim vardır. "Benim rivayetim işte budur" diye açıklamada bulunması

7.Vasiyye: Şeyhin vefatının yaklaştığını hissetmesi zamanında veya bir yolculuğa çıkacağı zamanda hadislerinin yazılı olduğu kitabını öğrencilerinden birine vasiyyet etmesine denir. Bu yolla hadis rivayetinin caiz olup olmadığı ihtilaflıdır.

8.Vicâde: Bir kimsenin herhangi bir musannif veya ravinin el yazısıyla yazılmış kitabını veya bazı hadislerini bulmasına denir.

HADİS UYDURMA SEBEPLERİ

- İslam düşmanlığı
- Fırka, Mezhep, Kabile yada mezhep imamlarını savunma isteği
- İslam dinine hizmet etme arzusu
- Şahsi menfaat elde etme arzusu
- Halife ve emirlere yaklaşma arzusu

Resulullah'ın Görevleri (TTTTT İ)

1. Tebliğ (bildirme)
2. Tebyin (beyan etme)
3. Tezkiye (arındırma)
4. Tebşir (müjdeleme)
5. Teşri (Şeriat, kanun koyma)
6. İnzar (korkutma, uyarma)

- Şiilere göre muhaddislerin en büyüğü **(Kuleyni : "el-Kafi") (Şiilerin küheylanı onlara kafi gelir)**
- İhtilaf halindeki hadisleri konu edinen kitaplar arasında en meşhur olanı **"Müşkilü'l-Asar" : Tahavi**

TEFSİR - KUR'AN'IN MUHTEVASI

Vahiy sözlükte gizli ve süratli bir şekilde bildirmek **seslenmek, fısıldamak** manalarına gelir.
İlk vahiy sadık rüya şeklinde nazil olmuştur
Çıngırak sesine benzer sesle gelen vahiy, <u>vahyin en ağır şeklidir</u>
Cebrail bir çok kez sahabeden **Dıhye el-Kelbi** suretine girerek vahiy getirmiştir

<u>Vayhin yazıldığı malzemeler:</u>

- İşlenmiş ince hayvan derileri (en çok kullanılan)
- Tahtadan yapılmış levhalara
- Bez parçaları
- Kabuğu soyulmuş hurma dalları
- Beyaz ve yassı taşlar
- Deve kürek ve kaburga kemikleri
- Çanak çömlek parçaları
- Kırtas denilen kağıt parşömenler

Hz.Peygamber hayattayken yazılmış olan yazılı belgeler;
-Medine sözleşmesi
-İmtiyaz belgeleri
-Dine davet mektupları
-Ebu Rafi'nin yazdıkları

Mekke ilk vahiy katipliği yapan**; Abdullah bin Sa'd b. <u>Ebu Sarh,</u>**
Medine'de ilk vahiy katipliği yapan sahabi ise **<u>Ubey bin Ka'b'dır</u>.**
Şahitliği iki kişinin yerine geçen: **Huzeyme b. Sabit (Tevbe suresinin son iki ayeti)**

<u>Vayhe ait bazı terimler</u>
Hadarî : Yerleşik durumdayken gelen vahiydir. Vahyin geneli böyle gelmiştir.
Seferî : Yolculuk sırasındayken gelen vahiydir.

Neharî : Gündüz inen ayetlerdir. Kur'an'ın büyük bir bölümü gündüz inmiştir.
Leylî : Gece vakti inen ayetlerdir.
Sayfî : Yaz mevsiminde nazil olan ayetlerdir.
Şitaî : Kış mevsiminde nazil olan ayetlerdir.
Firaşî : Peygamberimiz yatağındayken nazil olan ayetlerdir.
Nevmî : Resulullah uykuda iken nazil olan ayetlerdir.
Ardî : Resulullah yeryüzünde iken nazil olan ayetlerdir. Kur'anın hemen hemen hepsi bu şekilde nazil olmuştur.
Semaî : Resulullah semada iken gelen vahiydir. Bakara suresinin son iki ayeti Miraçta iken gelmiştir.

KUR'AN'IN İSİMLERİ

El-Furkan : Hak ile batılı birbirinden ayıran
El-Mev'iza: Öğüt, nasihat veren
El-Beyan : Herşeyi açıklayan
Ez-Zikr : Allahı hatırlatan
El-Kitab: Kalemle yazılan
En-Nûr : Apaçık aydınlatan
Er-Ruh : kalpleri dirilten
Eş-Şifa : Şifa veren
El-Hüda : Doğru yolu gösteren
El-Kelam : Allah'ın sözü
Er-Rahmet : Tüm insanlığa rahmet olan
El-Mesani, El-Hak

Ebul-Esved ed-Düeli: İlk noktalama hareke işaretleri
Yahya bin Ya'mer: Bu sistemi geliştirmiştir.
Halil bin Ahmed: Günümüzde kullanılan Hareke ve noktalama işaretlerine son şeklini veren

Ayet: Sözlükte **iz, açık işaret, burhan, emare** gibi anlamlara gelir. Ayetlerin tertibi **tevkîfî** olup vahye dayanmaktadır.
En uzun ayet **müdayene ayeti** denen Bakara suresi 282. ayetidir.
En kısa ayetin hangisi olduğu konusu tartışmalıdır. Ya-sin, Müdhametan, vel-asr, vedduha, müddessir, er-rahman, vel-fecr ayetleri olduğu söylenmektedir.
Kur'anın ilk ayetleri Alak suresinin ilk 5ayeti, Son ayetleri ise Mâide suresinin 3. Ayetidir.

Allah'ın birliğini anlatan ayetler Bakara suresinin 255. Ayetine Ayetel Kürsi denir.

Sure: Sözlükte **yüksek rütbe, mevki, şeref, yüksek** bina gibi anlamlara gelir. Kur'anda 114 sure vardır. Sureler adlarını içinde geçen bir olaydan, bir konudan veya peygamber adı yada başka isimlerden alır. Surelerin en uzunu 286 ayetle Bakara suresi, en kısa suresi ise 3 ayetle Kevser suresidir. Bir bütün olarak ilk önce Fatiha daha sonra Nasr suresi vahyedilmiştir. Kur'anın surelere ayrılması tevkifi olup vahye dayanmaktadır. Surelerde kendisine gönderilen peygamberleri yalanlayan kavimler olmuştur. Bunlar ; Ashabı Eyke, Ashabı Ress, Ashabı Karye, Ashabı Hicr, ayrıca Lut, Nuh, Hud kavimleri de sayılabilir. Başında besmele olmayan sure Tevbe Suresidir.

İmam Malik, sure başındaki besmelerin Kur'an'dan olmadığı görüşündedir.

Bedir Savaşı = Ali İmran ve Enfal suresinde, Duhân suresi 16. Ayette ise, "**Batşetü'l-*kübrâ*"** kavramları Bedir Gazvesi'ne işaret eder.
Uhud savaşı = Ali İmran suresinde
Hendek savaşı = Ahzab suresinde

İbnu Cübeyr anlatıyor: "İbnu Abbas (r.a)'a: "*Enfal suresi* (ne hususta indi?) diye sordum, bana: "***Bedir Savaşı*** üzerine indi" cevabını verdi.

Cüz : Kur'anın 20 sayfadan oluşan her bir bölümüne cüz denilmektedir. Cüzlerhizb denilen beşer sayfalık bölümlere ayrılır. Her cüzün başlangıcında sayfa kenarında bulunan gül resmine cüz gülleri denir.

KUR'AN'IN (KIRAATİ) OKUNMASI
Alimlere göre Kuran 3 şekilde okunur;
Tahkîk : Her bir harfin hakkını tam vererek okumaktır. Hassasiyetinin en son imkanını kullanarak Kur'anı okuma tarzıdır.
Hadr : Kur'anı tecvid ve kaidelerine uyarak hızlı şekilde okumaktır.
Tedvir : Tahkik ile Hadr arasında bir okuyuş tarzıdır. Bu okuyuşta orta bir yol izlenir.

KUR'AN'IN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR
Tefsir: Sözlükte açıklamak, yorumlamak, ortaya çıkarmak gibi anlamlara gelir.
Te'vil: Sözlükte aslına dönmek manasına gelir. Meşru bir sebep veya delilden dolayı ayeti zahiri manasından alıp kendinden önceki veya sonraki ayete uygun, Kur'an ve sünnete uygun manalardan birine hamletmek demektir. Mesela Kur'an'da Allahın eli yüzü olan arşa **istiva** eden gibi özelliklerden bahsetmektedir
(ÇIKMIŞ SORU Te'vil: İstiva)

Tercüme: Sözlükte bir kelamı bir dilden başka bir dile çevirmek,bir sözü diğer bir dilde tefsir ve beyan etmek demektir. Terim olarak bir sözün bir beyanın başka bir dildeki karşılığını bulmak ve manasını o dile aktarmaktır.
İkiye ayrılır:
Lafzî (harfî) tercüme : Metnin bütün özellikleriyle başka bir dile aynen tercüme edilmesine denir .Bu tercüme edebi eserlerde, özellikle Kur'anı Kerim'de imkansızdır.
Manevî (tefsiri) tercüme: Asıl metnin sadece manasının başka dile aktarılmasına denir. Amaç metindeki mananın güzel olarak ve asıl metne uygun olmasıdır.

Meal: Sözlükte bir şeyin özü,hülasası ve akıbeti gibi anlamlara gelir.Kavram olarak eksik ve hatalı tercüme veya bir metnin ifadenin manasını tam olarak değilde biraz noksanıyla ifade etmektir.İfadenin manasının aynen aktarılmasının zor olduğu için Kur'an Meali tabiri kullanılır.

Tefsir ve Te'vil arasındaki farklar:*

- Tefsir peygamberimiz ve sahabeden gelir, kesindir. Te'vil kesinlik ifade etmez.
- Tefsir ayetlerin lafızlarında, Te'vil daha çok manasında görülür.
- Tefsirde genelde tek bir anlam, Te'vilde yoruma açık olması nedeniyle birçok anlam vardır.
- Tefsir lafızların zahiri manalarını, Te'vil içsel anlamlarını ortaya çıkarır.

Ferra: Meani-l Kur'an (Ferrarinin meanisi)
Karşılaştırmalı (mukaran) tefsire örnek: **Alusi "Ruhu'l-Meani"**
En eski Kur'an Meali (Farsça) Samanoğlu Emiri Mansur Nuh

***Kur'an nüshaları;** Mekke,Medine,Basra,Kufe,Bahreyn,Şam ve Yemen'e gönderilmiştir.

***Hibru'l-Umme (Ümmetin bilgini) olarak unvan kazanan ,**Kur'anın Hz.Peygamberden en yetkili müfessiri,yani Tercümanül-Kur'an olarak anılan kişi **Abdullah bin Abbas'tır.**
Kur'an-ı tamamen tefsir eden eser: **Kurtubi'nin Cami'ul Ahkam (Kurtubi Camide ahkam kesiyor)**

MÜFESSİRLERİN BİLMESİ GEREKLİ OLAN İLİMLER

1.Dini ve Ahlaki Şartlar

- İtikadının sahih,imanının tam ve kuvvetli olması gerekir. Kur'an ahlakı ile ahlaklanıp, Sünneti Nebeviyye'ye sıkı sıkıya bağlanmalıdır.
- İhlaslı olmalı, ihlasla bu ameliyeyi gerçekleştirmelidir. Amaç yüce Allahın rızasını kazanmaktır.

2.İlmi Şartlar

- İyi derecede Arapça bilgisi ve Arapçaya hakimiyet
- Belagat ilmi (Meani,Beyan ve Bedî)
- Fıkıh ve Fıkıh usulü ilmi
- Hadis ve Hadis usulü ilmi
- Kuran İlimleri (Esbabı Nüzul,nasih-mensuh,muhkem-müteşabih)
- Kıraat İlmi
- Vehbî ilimler
- Kelam ilmi
- Sosyoloji,psikoloji,astronomi,fizik,kimya,tıp,tarih gibi yardımcı ilimler.

Hz.PeygamberinKur'anı Tefsir Tarzları

MücmelinTebyini: (Gaybi yaratılış kıyamet gibi kapalı ifadelerin tefsir edilmesi)

''**Haklı olmadıkça Allahın haram kıldığı cana kıymayınız''** ayetindeki mücmelliği ''Allahtan başka ilah olmadığına ve benim Allahın resulü olduğuma iman eden Hiçbir Müslüman kişinin kanı helal olmaz. Ancak Şu üç şeyden birini yaparsa o zaman helal olur; Adam öldürmek, evliyken zina etmek ve dinden çıkıp (irtidat) Müslümanlardan ayrılmak şeklindeki hadisi açıklamıştır.

Mübhemin Tafsili: (Kapalı ifadelerin açıklanması)

Namazlara, özellikle **orta namaza devam edin**…ayetindeki orta namazdan neyin kastedildiği belli olmayıp farklı yorumlara açıktır ve müphemdir yani anlam kapalıdır. Peygamberimizin orta namaz ikindi namazıdır şeklindeki beyanı ayeti anlaşılır hale getirmiştir.

Mutlakın Takyidi: (Mutlak olan emrin kayıt altına alınıp sınırlarının belirlenmesi)

Peygamberimiz Kur'anın mutlak olarak zikrettiği bir hükmü takyid etme yani sınırları belirleme uygulamasını gerçekleştirmiştir. Mesela ''hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının,yaptıklarına karşılık Allahtan bir ceza olarak elini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir…ayeti mutlak bir hüküm koymaktadır. Peygamberimiz bunu **''Elini bilekten kesin''** şeklinde beyan etmiş ve sınır koymuştur. "**Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun**" ayetini Peygamberimiz" Fatihasız namaz olmaz" hadisiyle kayıtlayıp sınırlandırmıştır.

Müşkilin Tavzihi (Tezat gibi görünen hususların sünnet ile açıklığa kavuşturulması)

İçinizden oraya (cehenneme) girmeyecek hiç kimse yoktur. Bu Rabbin üzerine (almış olduğu) kesinleşmiş bir hükümdür ayetinde herkesin istisnasız cehenneme gireceğine hükmedilmiştir. Bir çok ayette ise Allah, inanan ve iyi işler yapanları altından ırmaklar akan cennetine koyacağı buyrulmaktadır. Dolayısıyla bu çelişki ortadan kalmıştır.

SAHABE TEFSİRİ: <u>Şiirle istişhadda bulunmak</u> sahabe tefsirde müracat ettiği kaynaklardandır. Yahudi ve Hristiyan kültürleri tefsirde kullanılmıştır. Baştan sona kadar tefsir yoktur.

- Ali bin EbîTalib
- Abdullah bin Mes'ud
- Ubeyy bin Kab
- Abdullah bin Abbas
- EbûMusa'lEş'ari
- Zeyd bin Sabit
- Abdullah bin Zübeyr

Nakil ve Dirayet açısından ilk sırayı Abdullah bin Abbas almaktadır. Birçok hadis rivayet etmiştir.İbn Abbastan sonra İbn Mesud ve Ubeyy bin Kab isimleri sayılabilir.

<u>Görevin Zeyd b. Sâbit'e Verilmesinin Gerekçeleri</u>

Hz. Ebû Bekir, Zeyd b. Sâbit‟i bu işle görevlendirirken Buhârî‟nin naklettiğine göre onun şu dört vasfını göz önünde bulundurmuştur:

1. Genç olması
2. Zeki olması
3. Doğruluk ve iffeti ile meşhur olması, aynı zamanda takva sahibi ve güzel ahlaklı biri olması
4. Hz. Peygamber‟in özel olarak görevlendirdiği vahiy kâtiplerinden olması
5. Kur‟an‟ı en düzgün okuyan ve en iyi bilen sahâbîlerden biri olması
6. İslâm hukukunu da çok iyi biliyor olması. Onun dinde fakih derecesine ulaştığı ve Medine'de kadılık makamına yükseldiği söylenir.
7. Kur‟ân-ı Kerîm‟i bizzat Hz. Peygamber'den son arzaya göre öğrenmiş olmasıdır.

TABİUN DÖNEMİNDE TEFSİR (Kur'an'ın Tamamının Tefsiri)*

Mevali adıyla anılan kişiler sahabeden ilim almışlar ve özellikle tefsir alanında temayüz etmişlerdir.

Tabiinler içinde sevilen tefsir ve fıkıhçılar ; **Nâfî, İkrime, Atâ,Said bin Cübeyr ve Hasen el-Basrî** tefsirde meşhur sahabilerin mevalisi olarak bilinmektedir. Kıssalar hususunda Ehl-i Kitab'a fazlaca müracaat edilmiştir. **<u>Bu süreçte İsrailiyyat boyutu da tefsire girmiştir.</u>** Yani Yahudi,Hristiyan ve diğer kültürlerin etkisi de tefsire girmiştir.

Etbauttabiun dönemi; <u>tefsirin tedvin edildiği dönemdir.</u>

İsrailî Tefsirler;

- Abdullah bin Selâm
- Ka'bu'lAhbar
- Vehb bin Münebbih
- Abdülmelik bin Güreye

TEFSİR EKOLLERİ

Mekke Tefsir Ekolü

Mekke'de kurulmuştur.İlim denizi ve Tercümanul Kur'an unvanının sahibi **Abdullah bin Abbas** tarafından kurulmuştur. İbnTeymiyye ''Tabiiler içinde tefsir yönünden en önde gelenler Mekke ekolünün yetiştirdiği müfessirlerdir. Çünkü onlar İbn Abbas'ın öğrencileridir.'' demiştir. Bu ekolde yetişenler;

- Atâ bin Ebî Rabah
- İkrime
- Tavus bin Keysan
- Saîd bin Cübeyr
- Mücahid bin Cebr

Medine Tefsir Ekolü

Alim sayısının fazlalığı ilim merkezlerine nispetle diğer yerlerden daha fazladır. Medinenin en büyük alimlerinden olan **Ubeyy bin Kab** tarafından kurulmuştur. Sahabiler bu şehirlerde kaldıkları müddetçe kendilerinden sonra gelenlere Allahın kitabını ve Peygamberin sünnetini öğretmeye gayret etmişlerdir. Bu ekolde yetişen alimler;

- Zeyd bin Eslem
- Ka'b el-Kurâzî
- Ebu'l Aliye

Irak (Kûfe) Tefsir Ekolü:

Tefsir ve kıraat konusunda sahabe müfessirlerinin en önde gelenlerinden biri de **Abdullah bin Mes'ud'dur**. İbn Mes'ud aynı zamanda peygamberimizin vahiy katibidir. Hz.Ömer halifeliği sırasında İbnMes'ud'uKufe'ye muallim olarak tayin etmiş ve o da burada bir medrese oluşturmuştur.İbn Mes'ud'un Kufe de oluşturduğu bu medrese daha çok rasyonel bir tavır sergilemiştir. İçtihadi hareketlerin ilk nüvesi olarak kabul edilmiş olan bu ekole Irak Rey Ekolü de denmiştir. Bu ekolün alimleri;

- İbrahim en-Nehaî
- Muhammed Sirin
- Hasan Basrî
- Katade bin Dîame

- Mesruk bin El-Ecda’
- Esved bin Yezid
- Mürre bin El-Hemedânî
- Amir eş-Şa’bî

TEFSİR ÇEŞİTLERİ

a.Rivayet Tefsiri

Kur’an-ı Kerim,Rasulullah’ınsünneti,sahabe ve tâbiunsözlerine, dayanan bir tefsirdir.’’Naklî tefsir ve Me’sur tefsir’’ de denir. Bu tefsirler bize ayetlerin manalarını, kıraat vecihlerini, nasih ve mensuhu bildirdiği gibi geçmiş ümmetler ve onlarla ilgili ayetler hakkında da bilgi verir. Bu tür bilgiler daha ziyade hadis, siyer, megazi ve tarih kitaplarında yer alır.

Rivayete dayalı ilk tefsir kitabınız yazan (İmam Mücahid)

RİVAYET TEFSİRLERİ (TABİ ESİ SEVFSE) Rivayetçileri sev

- **Taberî :** Câmiul Beyan an Te’vili’l Kur’an (hem rivayet hem dirayet tefsiri ve dirayet tarafı da ağır basan tefsirdir.) (Taberi Camide beyan ediyo)
- **Atiyye :** El-Muharreru’l-Vecîz fi Tefsiri’l-Kitabi’l-Azîz (Muharrem Atiyo)
- **Begavî :** Me’âlimu’t-Tenzîl (Bey abi muallim oldu Menzile)
- **İbn Kesîr :** Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm (İbn Kesir Semerkantta hatimle Kuran Tefsirinde)

- **Ebu Hatim:** Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm (İbn Kesir Semerkantta hatimle Kuran Tefsirinde)
- **Semerkandî :** Tefsiri’l-Kur’ani’l Azîm (İbn Kesir Semerkantta hatimle Kuran Tefsirinde)
- **İbnu’l-Cevzi :** Zedu’l-Mesir (Cevizli Mesir Macunu)

- **Suyuti :** ed-Dürrü’l-Mensur fi’t-Tefsir bi’l-Me’sur (Suyuti’nin et dürümü) “Tefsiru’l celaleyn” adlı eseri Dirayet Tefsiridir
- **Ebu İshak es-Sa’lebi :** El-Keşfve’l Beyan (Ebu İshak Salep içmeyi keşfetti)
- **Vahidi :** El-Veciz (Vahid in elinde ceviz)
- **Firuzabâdi: Tenviru’l Mikbas min Tefsir-i ibn Abbas** (Abbas Firuzabas)
- **Sealibi :** El-Cevahiru’l-Hisan
- **El-Kasımî :** Mehâsinu’t-Te’vil (Tefsiru’l-Kasımî)

Dirayet Tefsiri: Rivayetlere bağlı kalmayıp Arap dili ve edebiyatına, dini ve felsefi ilimler ile çeşitli müspet ilimlere dayanılarak yapılan tefsirdir. Re'y ile tefsir yada Ma'kul tefsir de denir. Nasih ve mensuhu ve diğer konuları bildikten sonra ictihad ile tefsir etmekten ibarettir. Bu tefsir de asıl olan şahsi görüş ve içtihaddır.

DİRAYET TEFSİRLERİ (EMAR ŞENER MEZHEBİ) (ÇIKMIŞ SORU)

- **Ebu's-Suûd:** İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'ani'l-Kerim
- **Maturudi:** Te'vilatü Ehlüs-sünne
- **Âlusî :** Rûhu'l-Me'ani fi tefsiri'l-Kur'anil Azîm ve's-Seb'il-Mesânî
- **Râzî** : Mefâhitul-Gayb
-
- **Şirbînî :** es-Siracu'l-Münîr
- **Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır :** Hak Dili Kur'an Dili
- **Nesefî** : Medârikut'-Tenzil ve Hakikatu't-Te'vil (Nesefi tedarik et hakikati)
- **Ebu Hayyan** : El-Bahru'l-Mûhit (Bu muhitteki hayvanlar)
- **Reşid Rızâ :** Tefsiru'l-Menâr

- **Merâği :** Tefsiru'l-Merâği
- **Ebu'ul-A'lâ El-Mevdûdî :** Tefhîmu'l-Kur'an
- **Zemahşeri** : el-Keşşaf an Hakikati't-Tenzîl (Mahşeri keşfet)
- **Hazîn** : Lübabü't-Te'vil fi Me'ani't-Tenzil (Lüb lüb yeme hazmedemezsin)
- **Beydâvî** : Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vil (Kadı, tez var Esrarlı Beydağı'na) Osmanlı'da en çok okunan tefsirdir
- **İsferani:** el-Müfredat

Lügavi Tefsir: Kur'an'ın dilini ele alan ve Kur'an'ı filolojik yönden inceleyen eserlerdir. (ÇIKMIŞ SORU)

MEZHEBİ TEFSİRLER :

Mutezile Tefsirleri: Mutezile Kur'anı tefsirde her zaman için **aklı ön planda** tutmuştur. Kur'an tefsirini özellikle **TEVHİD ve ADALET** prensipleri üzerine temellendirmiştir.

Mutezilî Tefsirler

- **El-İsfahânî** = Camiu't-Te'vil fi muhkemi't-Tenzîî (İsfahan'daki Camii)
- **KâdıAbdülcebbâr** = Tenzihu'l-Kur'an ani'l-metâin (Kadı Abdulcebbar'ın metanetli)
- **Şerif El-Murtaza**= Ğureru'l-fevâid ve düreru'l-kalâid (Şerifin fetvaları)
- **Zemahşerî** = El-Keşşaf **(Mahşeri keşfet)**

Şia Tefsirleri : Gerçek Tefsir imamlarca bilinir İmamlık Hz.Ali ve onun evladının hakkıdır. Fakat ashaptan pek çoğu onun hakkını gasp etmiş ve bu yüzden kâfir olmuştur. **Büyük bir kısmı Kur'an'ın sahabe tarafından tahrip edildiğine inanır.**
Kur'an'ın hem zahir hem de batın manası vardır. Bir kişi Kur'anın batınına inanıp zahirine inanmazsa kafir olur .Kezâ zahirine inanmaz batınına inanırsa yine kafir olur.İmamiyye tefsirinin özelliği Hz.Ali ve Onun Ehli Beytinin etrafında Kur'anın yorumlanmasıdır.

Meşhur Şia (İmamiye) Tefsirleri

- **Kummî** = Tefsiru'l-Kummî (Kum gibi Tefsir)
- et-**Tûsî** = et-Tibyân (Sıbyan Tusi)
- et-**Tabressî** = Mecmeu'l-beyan fî tefsiri'l-Kur'an (Mecmel'in tabi eşi)
- El-**Becahti** = Beyânu's-sa'âde fî makâmâti'l-ibâde (Saade bi çakti)
- **et-Tabatabâi:**El-Mizân fî tefsiri'l-Kur'an (Mizanda tabak tabak tefsirler)

Harici Tefsirler: Kur'anı harfi/lafzî manada anlamışlardır.Kur'an ayetlerini yorumlamamışlar. Mesela bir kimse bir yetimin bir miktar malını yerse ''Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, muhakkak ki karınlarını sadece ateşle doldurmaktadırlar ve alevli bir ateşe gireceklerdir.'' Mealindeki ayete göre o kimsenin cehennemde yanması vacibolur, fakat o kimse yetimi öldürse veya karnını yararsa o kimsenin yanmasına gerek yoktur. Çünkü o konuda bir hüküm yoktur.
En önemli Harici eseri günümüze kadar ulaşan varlığını sürdüren İbâdiye ekolüne mensup **Muhammed bin Yusuf İtfeyiş'in**, Himyanu'z-Zâd ilâ Dari'l-Mead adlı eseridir.

İlmi Tefsir Karşıtları:
İlmî tefsir hareketine ilk sistemli itiraz Endülüslü Usûlü Fıkıhçı Ebû İshak bin **Musa eş-Şâtibî** tarafından yapılmıştır.
Reşid Rızâ
Mustaf el-Merağî
Hüseyin ez-Zehebî

İşari Tefsir : (Zahirin yanında Batıni manalar) (ÇIKMIŞ SORU)
Yalnız tasavvuf erbabına açılan ve zahir manayla bağdaştırılması mümkün olan birtakım gizli anlamlara ve işaretlere göre Kur'anı tefsir etmek demektir. Ehli Sünnet Kur'anın zahiri manasının ötesinde batıni anlamının da olduğunu kabul etmektedir. Meselâ ''Bu kavme ne oluyor ki hemen hiçbir sözü anlamıyorlar, Allah size zahir ve batın nimetlerini bolca ihsan etti ayetleri bunlara örnektir.
Batını tefsir kabul edilmekle beraber her koşulda caiz olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Çünkü batıni tefsirin makbul olabilmesi için bazı şartlar gereklidir. Bunlar;

- Batıni mananın lafzın zahiri anlamına aykırı olmaması

- Öngörülen batıni anlamın doğru olduğunu gösterecek bir başka nassın veya açık bir delilin bulunması
- İleri sürülen batıni manaya muhalif şer'i veya aklî bir karinenin olmaması
- Batıni mananın tek mana olduğunun ileri sürülmemesi

Tasavvufî Tefsirler

- **Et-Tüsterî** =Tefsiru'l-Kur'anil-Azîm **(İlk tasavvufi Tefsir)***
- **Sülemi** = Hakaâiku't-Tefsir
- **el-Kuşeyri** = Letâifu'l-İşârat
- **Ebu Muhammed eş-Şiraâ** = Arâisu'l-Beyân fî Hakâiki'l-Kur'an

İçtimai Tefsir : Son asrın Kur'an anlayışını yeni bir metodla ortaya koymayı amaçlayan bir tefsir ekolüdür. En belirgin Özelliği, Tefsiri duruluk ve durgunluktan kurtarmaktır. Bunun içindir ki söz konusu tefsir savunucuları Kur'anı yorumlarken öncelikle onun **hidâyet yönünü** ele almışlardır.

İçtimai Tefsir Eserleri : (ÇIKMIŞ SORU)

- **Muhammed Abdûh** = Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim
- **Muhammed ReşidRızâ** = Tefsiru'l-Menar
- **Ahmed Mustafa El-Merağî** = Tefsiru'l-Merağî
- **SeyyidKutub** = Fizilali'l-Kur'an
- **Süleyman Ateş** = Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri

Ahkâm Tefsiri : İbâdât,Muamelat ve ukubatla ilgili ayetlerin izahlarıyla meşgul olup,söz konusu alana ait ayetlerden hükümler çıkarmaya çalışan tefsir çeşididir. Konusu Ahkâm ayetleridir. Ahkam ayetlerinin sayısı konusunda Gazzali ve er-Razi 500, bazıları 800, bazıları ise 200'e kadar indirmiştir.

Ahkâm Tefsirine Örnekler

- **İmam Şâfîi =** Ahkamu'l-Kur'an'ı
- **EbûBekr El-Cessâs** = Ahkamu'l-Kur'an'ı (Casusun ahkâmı)
- **Ebû Bekr İbnu'l-Arâbî** = Ahkamu'l-Kur'an'ı
- **El-Herrâsi** = Ahkâmu'l-Kur'an'ı

Tarihi Tefsir: Muhammed İzzet Derveze (et-Tefsiru'l-Hadis)

Bilimsel İlmi Tefsir: (Bilimsel tefsirin cevahirleri)

İlmi tefsir alanında ve bu konuyu ele alan düşünür **Gazali'dir**. (Cevâhiru'l-Kur'an).
Fahreddin Razi ,Suyuti, Muhammed bin Ebi'l-Fadl El-Mursî ve Mısırlı Tantavi Cevheri(**el-Cevahir fi Tefsiri'l-Kur'an)** ile zirveye ulaşmıştır.

Konulu Tefsirler: Mısırlı alim **Emîn El-Hulî**
Hermenötik (anlambilim)

KUR'AN'DAKİ KAPALI LAFIZLAR:

Garibu'l-Kur'an: Az bilinen, nadir, yabancı, tuhaf
Garibu'l-Kuran ile ilgili ilk çalışmayı yapan: **Nafi b. Ezrak**

Mübhematü'l-Kur'an: (ÇIKMIŞ SORU)
Kur'andaki yer, zaman ,kişi ve eşya isimleri çoğu zaman zikredilmemekte, ismi mevsul, ismi işaret ve zamirle üstü kapalı ifade edilmektedir. Böyle durumlarda ayetlerin kimi neyi kastettiği tam anlaşılamayabilir. Bu tür anlamı kapalı ayetleri açıklamakla ilgilenen Kur'an ilmidir.
Örnek: Hz. Ebu Bekir'in "Sıddık" olarak nitelenmesi

Mücmel-Mübeyyen: Bakara Suresi 228 ayetteki **"Kuru**" kelimesi hem hayız hem de temizlik haline işaret eder.

Emsâlü'l-Kur'an: Ayetlerdeki mana ve maksadın insan ruhunda iz bırakan ve hayranlık uyandıran biçimde özlü olarak ifade edilmesidir.Kur'anda bu kavram darb-ı mesel tamlamasıyla kullanılmış,açıklamak anlamına gelmektedir.Türkçede atasözü veya vecize olarak ifade edilmektedir.

Münâsebetü'l-Kur'an: Kur'anı Kerim'in tertibinin hikmetlerinin bilinmesini sağlayan manaların duruma uygunluğunu tahkik eden belagat ilminin özüdür. Kur'an bölmeleri arasındaki uyumu,armoniyi ortaya koyan uzmanlık alanı **''tenasübü'l-âyât''** ilmidir. Tek tek bir ayetin cüzleri arasında kezâ süre içinde bir takım teşkil eden ayet grupları arasında,daha büyük halkaların birbiri arasında, surenin baş harfi ile bu bölümleri ,keza baş arafı ile sonu,hatta surelerin birbiri arasında mevcut münasebetlerini bu ilim dalı gösterir.

Aksamü'l-Kur'an: Yeminler. Kur'an'da 17 Surenin başında yemin bulunmaktadır.
Müşkülü'l-Kur'an: Çelişki varmış gibi görünen ayetler (ÇIKMIŞ SORU)

Huruf-u Mukatta (Kesik Harfler): 27 Mekki, 2 tanesi Medeni toplam **29 surenin** başında bulunur (ÇIKMIŞ SORU)

Nâsih-Mensuh: *

Nesih ; sözlükte iki anlamı vardır.Bunlar; Bir şeyi ortadan kaldırmak (ref')gidermek,yok etmek (izâle), iptal etmek ve değiştirmek (tebdil), diğeri ise bir şeyi bir yerden başka yere nakletmek anlamındadır.

Terim olarak ; Şer'î bir hükmü daha sonra gelen şer'i bir hükmün ortadan kaldırılmasıdır. Mensûh olan (değiştirilen, ortadan kaldırılan), ayetler kısımlara ayrılmaktadır. Bunlar;

- **Hükmü mensuh metni baki ayetler:** Nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır. Yüzünü mescidi harama çevir ayeti neshetmiştir.
- **Metni mensuh hükmü baki olan ayetler:** Hz. Ömer tarafından rivayet edilen Recm ayeti
- Hem hükmü hem de metni mensuh ayetler: Ademoğlunun iki vadi dolu malı olsa bir üçüncüsünü de ister. Ademoğlunun gözünü ancak toprak doyurur. Tevbe edenin tevbesini Allah kabul eder.

Mekki Sureler: Tevhit, ahiret inancı, güçsüzü koruyan ahlâk anlayışı, sabır ve direnç, Kella lafızları, Bakara ve Ali İmran hariç hurufu mukatta ile başlayan her sure, geçmiş ümmetlerin kıssaları, Kur'an'ın dörtte üçü 114/87 suresi Mekki

Medeni Sureler: Toplum hayatını düzenleyen ilkeler, namaz hariç diğer ibadetler, muamelata yönelik geniş açıklamalar, cihad ve savaşla ilgili hükümler 27sure

Muhkem-Müteşabih: ''Onun ayetlerinin bir kısmı muhkem olup bunlar, Kitabın esasıdır. Ayetlerin bir kısmı da müteşabihtir. (Ali İmran 3/7)

Muhkem; Manasında teşabüh/müteşabihlik bulunmayan (hükmedilebilen) ve delalet ettiği mana açık olmasa da bilinebilen ayetlere muhkem ayetler denir.

Müteşâbih: Allah'ın ilmine ait olan fakat muradın ne olduğu tam olarak bilinmeyen;farklı vecihler taşıyan ve tek başına anlaşılmayan,başka beyana ihtiyaç duyan ayetlere denir.İbaresinde şüphe ve ihtimal bulundurur.

Müteşabih ayetler 3 kısma ayrılır bunlar;

- Anlaşılması mümkün olmayan,manasını yalnız Allah'ın bildiği müteşabihlerdir. Örneğin kıyametin ne zaman olacağı, dabbetü'larz'ın çıkışı ve özellikleri gibi ayetler bu türdendir.
- Bazı vesilelerle anlaşılan müteşabihlerdir. Bunlara garib lafızlar, anlaşılması zor, kapalı hükümler örnek olarak verilebilir.
- Hakikatini sadece ilimle derinleşmiş olan alimlerin bilebileceği müteşabihler. Bu tür ayetleri belli insanlar anlayabilmektedir.

Siyak : Bir sözün kullanılmasını gerekli kılan yada bu söze uygun düşen ortam anlamında kullanılmaktadır. (ÇIKMIŞ SORU)

Sibak : Bir şeyin geçmişi, öncesi, üst tarafı, başlangıcı, dil açısından bir ifadenin öncesi,yukarısı gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Sibak'ul-Kelam : Sözün baş tarafıyla olan bağlantısı,sözün,öncesinden gelen mana,evveliyat gibi anlamlara glr

Siyak-Sibak : Öncesine ve sonrasına bakarak sözün hangi anlamda kullanıldığını tesbit etmeye çalışmak anlamına gelir. Sibak önceki, siyak ise sonraki anlamına gelir.

Tebliğ ; Peygamberimizin Yüce Allah'tan aldığı vahyi insanlara en doğru ve en güzel şekilde ulaştırmasıdır.

Tebyin ; Onun kendisine verilen bilgi ve malumatları açıklaması,insanları aydınlatması,Kur'an'ın anlam ve maksatlarını ortaya koymasıdır.

İtikad : Başta iman olmak üzere peygamberlere,meleklere,kitaplara,kaza ve kadere,ahirete ait önemli konular ve inançla ilgili konular Kur'anda yer almaktadır.
İbadetler : Namaz,oruç,zekat vb. ayetler vardır.
Muâmelat: Toplumsal ilişkileri düzenleyen,alışveriş,emanet,bağış,vasiyet,miras,aile hayatı,nikah ve boşanma konularına dair hükümler vardır.
Ukûbat : Düzeni bozan,insan haklarını ve yasakları çiğneyen kimseler cezayı hak ederler.Kur'an'da da ceza üzerinde durulmaktadır.
Ahlak : Kişilerin dünya ve ahiret mutluluğunun sağlanmasına birtakım ahlaki hükümlerdir.
Nasihat ve Tavsiyeler: İnsanlara emir ve yasaklar konusunda duyarlı olmalarını,nefislerine esir düşmemeleri konusunda tavsiyeler vardır.
Va'd ve Vaîd: Allah'ın emirlerine boyun eğip yasaklarından kaçınanların cennetle mükafatlandırılacaklarına,buyrukları terk edip yasakları çiğneyenlerin ise cehennemle cezalandırılacağı konusundaki hükümlerdir.
İlmî Gerçekler: İnsanlığa gerekli ilmi gerçeklerin ve tabiat konularının ilham kaynağını teşkil eden bazı ayetlerdir.
Kıssalar:Önceki ümmetlerin ve peygamberlerin hayatından söz eder.Bunu tarih kitabı gibi değil insanların ibret alacağı şekilde anlatır.
Dualar: İnsanın yapacağı işlerde sürekli Allah'ın yardımına muhtaç olduğu için Kur'anda çeşitli dualar da yer almıştır.
Fatiha Suresi Kur'andaki ana konuları öz olarak ihtiva ettiği için Ümmü'lKitab (kitabın anası ve özü) olarak adlandırılmıştır.
İhlas Sûresi Kur'anın en temel konularından biri olan Tevhis bahsini özetlediği için Kur'anın Üçte biri olarak nitelendirilmiştir.

Vücuh: (Vücuh: Bir kelimenin değişik yüzleri, anlamları)
Çeşitli anlamlarda kullanılan müşterek (çok anlamlı) lafızlar. Örneğin: Sâlat kelimesinin Kur'ân'da beş vakit namaz , ikindi namazı , Cuma namazı, cenaze namazı , dua , din, kırâat , rahmet ve istiğfar, namaz kılınacak yer gibi farklı anlamlarda kullanılması
Nazair: (Çok kelime kullandım Nazar etme)
Çok kelimenin aynı anlamda kullanılmasına denir.
Örneğin: Sakar, nâr, hutame, cahim, hâviye, saîr, lega kelimelerinin **cehennemi** ifade etmek için kullanılması

Hızlân: Allah'ın, buyruklarına boyun eğmeyen insanlardan yardımını kesmesi anlamında bir terimdir.
Kur'anda üç ayette geçer; Uhud gazvesinde Müslümanların yenilgisinden söz eden ayette zafer ve başarı için her türlü tedbirin alınmasından sonra Allah'a tevekkül etmenin gerektiği vurgulanmaktadır. (Ali İmran3/156-159).
O'nun yardım ettiği toplulukları kimsenin yenilgiye uğratamayacağı,kendi hallerine terkettiği grupları da(hızlân) kimsenin zafere ulaştıramayacağı belirtilmekte başarı için kararlılık ve tevekkülle çalışmanın lüzumuna vurgu yapılmaktadır.(Ali İmran3/160).
Bir ayette de mübalağa siygasında kullanılmıştır. Şeytana nisbet edilerek şeytanın dostluğuna asla güvenilmeyen (hâzul) gizli bir düşman olduğu bildirilmektedir. (Furkan 25/29).Diğer bir ayette ise insan onuruna yakışmayan ve onu kula kul olma seviyesine düşüren şirkten söz edilirken Allahtan başkasına tapınan kimsenin kınanmış ve kendi başına terkedilmiş mahzûl olacağı belirtilerek hem Allah'a hem de şahsiyetli (müminlere) izafe edilmektedir.(İsrâ 17/22)

Şirk Çeşitleri:

1. Şirk-i Takrib: (Allah'ı bir bilip O'na yaklaştırsınlar diye putlara tapanlar)
2. Şirk-i Taklid
3. Şirk-i Tebiz
4. Şirk-i Esbab
5. Şirk-i İstiklal

SURELERİN ANLAMLARI VE İSİMLERİNİ NEREDEN ALDIKLARI

1.Fatiha Sûresi: Birşeyin başlangıcı anlamına gelir(açan-anahtar). Surenin bir diğer adı da Hamd Suresi olup 7 ayetten oluşur.

Fatiha Suresinin diğer isimleri;

Fatihatül-Kur'an: Kuranı açan sure

Ümmü'l-Kur'an: Kur'anın anası demektir.

Es-Seb'ül-Mesani: övülen yedi ayet demektir.

El-Vafiye: Tam ve bölünmez demektir.

El-Kafiye: yeten ve yeterli olan demektir.

Es-Sual: İsteme demektir.

Eş-Şükür: Cenabı hakkı övmektir.

El-Esas, Eş-Şifa

2.Bakara Suresi: Sığır inek anlamına gelir.Kur'anın en uzun suresi olup 286 ayettir.Peygamberimiz (sav) bu sureye **Kur'anın çadırı** demiştir.

3-Ali İmran: İmran Ailesi , İmran ailesinden bahsedildiğinden bu adı almıştır. Ayette geçen İmran Hz.Meryem'in babasıdır.

4-Nisa: Kadınlar pek çok ayetinde kadınların haklarından bahsedildiği için bu adı almıştır. Mirasçıların hisselerinden açık ve net bir şekilde belirlenmiş olmasına feraiz denir.

5-Maide: (Sofra) 112. ve 114. ayetlerinde Hz. İsa'nın havarilerinin gökten inmesi istediği sofradan söz edildiğinden bu adı almıştır.

6-En'am: Davar, koyun, keçi, deve, sığır suresi, Arapların uyguladıkları bazı gelenekler kınandığı için bu adı almıştır. **Suretü'l Hucce** (delil, kanıt suresi)

7-Araf: Orta Yer, 46. Ayette yer alan cennet ve cehennem arasındaki orta yer bölgesindeki insanlardan bahsedildiği için bu adı almıştır.

8-Enfal: Ganimetler, Savaş ganimetlerinin durumundan bu adı almıştır.

9-Tevbe: Tevbe,ismini 104. ayetinde yer alan Allah'ın, tövbeleri çokça kabul ettiği, çokça bağışladığının ifade edilmesinden alır. Surenin diğer adı 'beraedir. Buda ultimatom (ilişkileri kesme) anlamına gelir. Tek başına başında besmele olmayan tek suredir.

10-Yunus: Yunus,98. ayette Hz. Yunus ve kavminden bahsedildiği için bu adı almıştır.

11-Hud: Hz. Hud'un hayatı anlatıldığı için bu adı almıştır. 123 ayettir.

12-Yusuf: Hz. Yusuf'un hayatı anlatıldığı için bu adı almıştır.

13-Rad: Gök Gürültüsü, 13. ayetinde gök gürültüsünün Allah'ı tesbih edip yücelttiği anlatıldığından bu adı almıştır.

14-İbrahim: İbrahim, 35-41. ayetlerinde Hz. İbrahim'in yaptığı dua anıldığından bu adı almıştır. 52 ayettir.

15-Hicr: Hicr, adını 80-84. ayetlerinde bahsedilen bir yer adı olan Hicr'den almıştır. Hicr Hz.Salih as.'ın peygamber olarak gönderildiği Semud kavminin yaşadığı yerin adıdır.

16-Nahl: Arı, 68-69. ayetlerinde Allah'ın balarısına, dağlardan, ağaçlardan ve çardaklardan evler edinmesi emrinden dolayı bu adı almıştır.

17-İsra: Gece Yürüyüşü, Allah'ın Hz. Muhammed'i gecenin bir vaktinde ayetlerinden bir kısmını göstermek üzere Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksaya yürütmesinde almıştır ismini.

18-Kehf: Mağara, 9-27. ayetlerinde putperest kavimlerinden kaçıp mağaraya gizlenen bir grup gencin hikayesi anlatıldığından dolayı bu ismi almıştır.

19-Meryem: Meryem, Hz. Meryem'den bahsedildiği için bu ismi almıştır.

20-Ta-Ha: Ta-Ha, ismini surenin başında yer alan Ta ve Ha harflerinden almıştır.

21-Enbiya: Peygamberler, ağırlıklı olarak peygamberlerden söz edildiğinden bu adı almıştır.

22-Hacc: Hac 27. ayette Hac ibadetinden bahsedildiğinden bu adı almıştır.

23-Müminun: İnananların başarıya ulaşacaklarından bahsedildiğinden bu adı almıştır.

24-Nur: Işık, ismini 35. ayetinde yer alan ve Allah'ın nurunu tasvir eden ayetten alır.

25-Furkan: Hakkı batıldan ayıran anlamına gelir. İsmini 1. ayetinde geçen hakkı batıldan ayıran manasındaki Furkan kelimesinden alır.

26-Şuara: Şairler, 224. ayetinde şairlerden söz edildiği için bu adı almıştır. 227 ayettir.

27-Neml: Karınca, ismini 18. ayetinde Hz. Süleyman'ın ordusunu görünce yoldan çekilen karıncalardan almıştır. Bu surenin başında ve 30. Ayette olmak üzere iki Besmele vardır.

28-Kasas: Tarihi Vakalar, İsmini 25. ayetinde geçen kasas kelimesinden alımıştır.

29-Ankebut: Örümcek, 41. ayetinde kâfirlerin işleri örümcek ağına benzetildiğinden bu adı almıştır. 69 ayettir.

30-Rum: Rumlar yenildi (Bizanslılar), ismini 1. ayetinde Persliler ile yapılan savaşta yenilgiye uğrayan Romalıların yakında gelip geleceğinin ifade edilmesinden almıştır.

31-Lokman: Lokman, ismini Allah'ın Hz. Lokman'a verdiği hikmetten bahseden 12. ayetten almıştır.

32-Secde: Secde, ismini 15. ayette geçen secde kelimesinden almıştır. 30 ayettir.

33-Ahzab: Hizipler Gruplar (Topluluklar), ismini Müslümanlara karşı savaşmak üzere birleşen Arap kabilelerinden almıştır. Hendek savaşının diğer adı Ahzab savaşıdır.'Hizipler,topluluklar' anlamlarına gelmektedir. Çoğunlukla Hendek savaşından bahsedildiği için bu adı almıştır. Kur'anda zikredilen tek sahabe 37. Ayette geçen '**Zeyd bin Harise'dir**.

34-Sebe: Yemen'de bir yer ismidir. İsmini 15. ayetinde yer alan Yemen'de bir bölge veya kabile ismi olan Sebâ kelimesinden almıştır.

35-Fâtır: Yaratıcı anlamına gelir. ismini 1. ayetinde geçen fâtır kelimesinden almıştır.

36-Ya-Sin: Ya-Sin, ismini 1. ayetinde geçen ya ve sin harflerinden alır. Ya-sin Kur'anın kalbidir.

37-Saffat: Saf Tutanlar, adını ilk ayetinde yer alan sıra sıra dizilenler ifadesinden almıştır. Bu sıra sıra dizilenlerinde melekler olduğunu müfessirler ifade etmiştir.

38-Sad: **(Sad davud Suresi)** Sad harfi ile başladığından dolayı bu adı almıştır. Bu surede Hz. Davud'un kıssası daha fazla geçtiği için Davud suresi denir

39-Zümer: Zümreler, gruplar **(Guraf:Köşk)** 71 ve 73. ayetinde geçen bu kelime sureye ismini vermiştir.

40-Gafir (Mü'min Suresi): İman eden, Allah'ın günahları bağışlayan sıfatının yer aldığı 3. ayetteki Gafir kelimesinden ötürü bu adı almıştır.

41-Fussilet (Ha-Mim Suresi): Ayrıntılı, Kur'an'ın ayrıntılı kılındığını ifade eden fussilet kelimesinin geçtiği 3. ayetinden ismini almıştır.

42-Şura: Danışma, 38. ayetinde mü'minlerin işlerini aralarında danışma ile gördükleri anlatıldığından bu adı almıştır.

43-Zuhruf: Altın, mücevher, süslenmek ismini 35. ayetinde Allah'ın verdiği ifade edilen altın-gümüş gibi süslerin sadece bu dünya hayatının malı olduğunun ifade edilmesinden almıştır.

44-Duhan: Duman, ismini 10. ayetinde geçen duhan kelimesinden almıştır.

45-Casiye: Diz Çöküş, ismini 28. ayetinde geçen casiye kelimesinden alır.

46-Ahkaf: Kum Tepeleri, (ismini 21. ayetinde geçen yer adından almıştır.Aynı zamanda Hz.Hud (as)'ın kavminin yaşadığı yerin adıdır.

47-Muhammed: (Kıtal Suresi) Savaşa izin veren sure. Muhammed,Övülmek manasına gelir, ikinci ayetinde Hz. Muhammed'in ismi anıldığından bu adı almıştır.

48-Fetih: Fethetmek, açma, ele geçirme ayetlerinde birkaç defa fetihten söz edildiğinden bu ismi almıştır.

49-Hucurat: Odalar, ismini 4. ayetinde geçen hucurat kelimesinden almıştır.

50-Kaf: Kaf Suresi, adını 1. ayetinde geçen kaf harfinden almıştır.

51-Zariyat: Tozutup Savuranlar, rüzgarlar,(Zariyat toz toprak savur rüzgar) 1. ayetinde geçen zariyat kelimesinden almıştır ismini.

52-Tur: Tur Dağı, adını ilk ayetinde yer alan Hz. Musa as'a vahyin geldiği Tur dağından almıştır.

53-Necm: Yıldız, adını 1. ayetinde yer alan necm kelimesinden almıştır.

54-Kamer: Ay Suresi, adını ilk ayetinde yer alan kamer kelimesinden almıştır.

55-Rahman: Merhametli Suresi, ismini 1. ayetinde yer alan, Allah'ın Rahman isminden almıştır.

56-Vakıa: Olay 1. ayetinde yer alan vakıa kelimesinden almıştır.

57-Hadid: Demir 25. ayetinde demirin yararlarından söz edildiği için bu adı almıştır. Musebbihat(Sebbeha, yusebbihu kelimeleriyle başlayan) surelerinin ilkidir. Diğerleri Haşr, Saff, Cuma ve Teğabün (Müsebbihat: TC SHH)

58-Mücadele: Tartışmak adını 1. ayetinde geçen fiilden alır.

59-Haşr: (Beni Nadir) : Toplanma adını 2-17. ayetler arası anlatılan topraklarından sürülen kavimden almıştır.

60-Mümtehine: Sorgulanan, İmtihan suresidir Meveddet suresi ve ismini 10. ayette *müşriklerden kaçıp inananlara gelen kadınların imtihan edilmesinden alır*.

61-Saff: (İsa, Havariyyun Suresi) Saf Tutmak, 4. ayette mü'minlerin saf tutarak Allah yolunda mücadele etmeleri anlatıldığından bu adı almıştır.

62-Cuma: (Toplanma), 9. ayetinde Cuma günü çağrı yapıldığında toplu halde namaza gidilmesi emredildiğinden bu adı almıştır.

63-Münafikun: İkiyüzlüler, münafıklardan bahsettiği için bu adı almıştır.

64-Tegabun: Aldanış, adını 9. ayetinde geçen teğabün kelimesinden alır.

65-Talak: (Kısa Nisa Suresi) :Boşanma, surenin ilk ayetlerinde boşanma işlemi anlatıldığından bu adı almıştır.

66-Tahrim: Yasaklama, haram kılma, ismini 1. ayetinde yer alan tahrim kelimesinden almıştır.

67-Mülk: Yönetim,sahip olunan şeyler anlamına gelir. Adını 1. ayetinde yer alan mülk kelimesinden almıştır.

68-Kalem: (**Nun suresi)** Adını 1. ayetinde yer alan kalem kelimesinden almıştır.Nun suresi de denmiştir.

69-Hakka: Gerçekleşen, hak ve hakikat, adını 1. ayetinde geçen hakka kelimesinden almıştır.

70-Mearic: Yükseliş Yolları, ismini 3. ayetinde yer alan Allah'ın yükselme dereceleri-yollarının sahibi olduğu anlamına gelen mearic kelimesinden almıştır.

71-Nuh: Hz. Nuh'un elçi olarak gönderilişi ve mücadelesi anlatıldığından bu adı almıştır.

72-Cin: Cinlerden bir grubun Kur'an'ı dinleyerek doğru yola girmeleri bulmaları anlatıldığından bu adı almıştır.

73-Müzemmil: Örtünüp Bürünen, ismini 1. ayetinde yer alan müzemmil kelimesinden almıştır.

74-Müdessir: Gizlenen, örtüsüne bürünen, ismini 1. ayetinde yer alan müdessir kelimesinden almıştır.

75-Kıyamet: Diriliş, adını 1. ayetinde geçen kıyamet kelimesinden almıştır.

76-İnsan(Dehr , Emşac Suresi): İnsan, 1. ayetinde insanın bu durumuna gelmezden önceki haline dikkat çekildiğinden bu adı almıştır.

77-Mürselat: Gönderilenler, ismini 1. ayetinde yer alan mürselat kelimesinden almıştır.

78-Nebe: Haber, sure kıyamet günü haberiyle başladığından bu adı almıştır.

79-Naziat (Sahire, Tamme Suresi) Söküp Çıkaranlar, ismini 1. ayetinde yer alan naziat kelimesinden almıştır.

80-Abese: Surat Astı, yüzünü ekşitti anlamına gelir. ismini 1. ayetinde yer alan abese kelimesinden almıştır.

81-Tekvir: Dolama,dürme, 1. ayetinde güneşin büzülmesi anlatıldığından bu adı almıştır.

82-İnfitar: Parçalanma, yarılma, çatlama 1. ayetinde kıyamet sürecinde göğün yarılmasından bahsedildiği için bu adı almıştır.

83-Mutaffifin: Kandıranlar, ölçü ve tartıda hile yapanların kınanmalarından dolayı bu adı almıştır.

84-İnşikak: Yarılma Suresi, 1. ayetinde kıyamet sürecinde göğün yarılmasından bahsedildiği için bu adı almıştır.

85-Buruc: Burçlar Suresi, ismini 1. ayetinde yer alan buruc kelimesinden almıştır.

86-Tarık: Geceleyin gelen, şiddetle vuran, ismini 1. ayetinde yer alan tarık kelimesinden almıştır.

87-Alâ: Yüce, Allah'ın yüce adıyla başladığında bu adı almıştır.

88-Ğaşiye: Her tarafı kuşatan, her şeyi örtüp kuşatacak olan kıyamet haberiyle başladığından bu adı almıştır.

89-Fecir: Tan Vakti, tan yerinin ağarmasına yemin edilerek başladığından bu adı almıştır.

90-Beled: Şehir, Mekke kentine yemin ile başladığından bu adı almıştır.

91-Şems: Güneş, 1. ayeti güneşe yemin ile başladığından bu adı almıştır.

92-Leyl: Gece, 1. ayeti geceye yemin ile başladığından bu adı almıştır.

93-Duha: Kuşluk Vakti, kuşluk vaktine yemin ile başladığı için bu adı almıştır.

94-İnşirah: Ferahlık, açılmak, Hz. Peygamberin göğsünün ferahlatılıp sevinç, huzur ve güvene kavuşturulması ifade edildiğinden bu adı almıştır.

95-Tin: İncir, İncir ve zeytine yemin ile başladığından bu adı almıştır.

96-Alak: Asılıp Tutunan, 2. ayetinde insanın alâk'tan yaratıldığı ifade edildiğinden bu adı almıştır.

97-Kadir: Kudret, Kadir gecesinden bahsedildiğinden bu adı almıştır.Kur'anı kerim bu gecede inmeye başlamıştır.

98-Beyyine: Kanıt ,delil, ismini 1. ayetinde yer alan beyyine kelimesinden almıştır.

99-Zilzal: Deprem, sarsıntı, yerin sarsılması tasvir edildiğinden bu adı almıştır.

100-Adiyat: Koşan atlar, ismini 1. ayetinde yer alan adiyat kelimesinden almıştır.

101-Karia: Şiddetli Ses, kapı çalan, ismini 1. ayetinde yer alan karia kelimesinden almıştır.

102-Tekasür: Çokluk yarışı, insanların mal ve evlatlarda çoğalma yarışlarının kendilerini felakete sürüklemesinden bahsedildiğinden bu adı almıştır.

103-Asr: Zaman, ikindi vakti veya meyvenin suyunu çıkarmak, zamana yemin ile başladığından bu adı almıştır.

104-Hümeze: Dedikoducu, dedikoduculuk ve arkadan çekiştirme kınandığı için bu adı almıştır.

105-Fil: Fil Suresi,Peygamberimizin doğduğu yıl meydana gelen Fil olayından bahsedildiğinden bu adı almıştır.

106-Kureyş: Kureyş Toplumu, Kureyş toplumunun seyahat geleneğinden bahsedildiğinden bu adı almıştır.

107-Maun: Yardımlaşma, yardımlaşmaya engel olan kişilerin vasıfları anlatıldığından bu adı almıştır.

108-Kevser: Bolca Güzellik Suresi, ismini 1. ayetinde yer alan kevser kelimesinden almıştır. Burada kastedilen bir diğer anlamın da Hz.Fatıma olmasıdır. Hz.Fatıma'nın lakabı da aynı zamanda Kevser'dir.

109-Kafirun: İnkârcılar, kâfirlere hitap ile başladığından bu adı almıştır.

110-Nasr: Yardım, Allah'ın yardımı anlatıldığından bu adı almıştır.

111-Tebbet: Kurusun veya yuh olsun,Hz.Muhammedin amcası ve İslam düşmanı olan Ebu Leheb'ten bahsedilmiştir.

112-İhlâs: Samimi olmak,içtenlik, dini halis yapmak ve her türlü şirkten temizlemek ifade edildiğinden bu adı almıştır.

113-Felak: Sabah veya yarmak, ismini 1. ayetinde yer alan felak kelimesinden almıştır.

114-Nas: İnsanlar Suresi, ismini ayetlerinde yer alan nas kelimesinden almıştır.Felak ve Nas surelerine 'Muhavizeteyn' yani 'iki koruyucu' anlamına gelir.

"Elhamdulillah" ile başlayan 5 Sure: (FEF KS)

Fatiha, Enam, Fatır, Kehf, Sebe

Hz.Muhammed (sav)'in ismi Kur'anı Kerim'de 4 yerde geçmektedir;
Al-i İmran 114
Ahzab 40
Muhammed 2
Fetih 29

El-Mufassal: Kur'an'ı Kerim'in son bölümü olup, Kâf suresinden Nâs suresinin sonuna kadar olan kısımdır. Kısalıkları sebebiyle besmele ile sık sık ayrıldıkları için bu isim verilmiştir.

a) **Tıval-ı Mufassal(uzun):** Kaf ve Buruc suresi arasındaki sureler
b) **Evsât-ı Mufassal(orta):** Târık ve Beyyine arasındaki sureler
c) **Kısâr-ı Mufassal (kısa):** Zilzâl ve Nâs arasındaki sureler

Vakıf çeşitleri: Tam, Kafi, Kabih,

Mushafa ilk verilen isim Emam'dır.

"Kitabu'l Asnam"**: İbn'u-l Kelbi (Köpeği asmam)**

Kur'an'ı Kerim'de Şeytan: **vesvâs, hannâs, racîm, ğarur** ve **merîd** gibi isim ve sıfatlarla nitelendirilmiştir.

Şeytanın Nitelikleri:

1. **Aldatıcıdır (Garûr):** Kur'an'da Şeytanın aldatıcılığına bir çok yerde vurgu yapılmıştır.
2. **Vesvese verendir. (Vesvâs): Ş**eytanın özelliklerinden bir tanesi de vesvese vermesidir.
3. **İnananların Düşmanıdır. (Adüvv): Ş**eytan'ın insanla olan ilişkisi baştan beri düşmanlık üzerine kuruludur.
4. **İnatçıdır. (Merîd/Mârid):** Kur'an'da Şeytanın zikredilen bir diğer özelliği onun "inatçı" ve "ısrarcı" olmasıdır.
5. **Nankördür. (Kefûr/Kâfir):** Şeytan'ın kur'ân'daki nitelemelerinden biri de onun nankörlüğüdür.

6. **Saptırandır. (Mudill/Gâvîn/Fitne): Ş**eytan'ın Allah'tan kıyamete kadar izin istemesi sürecinde onun saptıracağına dikkati çeker.
7. **Kovulmuş ve Lanetlenmiştir. (Mel'ûn/Medhur/Racîm/Mezûm/Sâğir):**Kur'ânda İblis/Şeytan, bulunduğu makamdan indirilmiş, yerilmiş, kovulmuş, aşağılanmış ve lanetlenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Göndermeyi İfade Eden Lafızlar (İrsal, Ba's, İctibâ, Istıfâ)

1. İrsâl: Sözlükte **"göndermek"** demektir. Bu gönderme daha ziyade mektup veya bir şey göndermek suretiyle olur. Yani bu kelime **"ba's"** ten farklıdır.

2. Ba's: Ba's da sözlükte **"göndermek"** anlamına gelir. Gönderene ve kendisine gönderilene has olmayan bir ihtiyaçtan dolayı birini bir başkasına göndermektir. Ba's, sadece akledenler hakkında kullanılır.

3. İctibâ: Erdemli davranışları birinin şahsında toplamaktır.

4. Istıfâ: Erdemli hareketleri seçip bir kişide yoğunlaştırmaktır.

VAHYİN GELİŞ ŞEKİLLERİ:

a) Vasıtasız Vahiy: Hz. Peygamber, bazen vahyi arada bir aracı olmaksızın doğrudan Allah'tan almıştır (Şuara Suresi 51)

1. **Sadık Rüyalar**: Hz. Aişe'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber'e vahyin gelişi bu şekilde başlamıştır.
2. **Perde arkasından konuşma**: Rivayetler hakkında ihtilaf olmakla birlikte Hz. Peygamber'in Bakara suresinin son iki ayetini miraç gecesi bu şekilde aldığı ifade edilmiştir.
3. **İlham yolu**: Hz. Peygamber'e ilham yoluyla da nazil olan ayetler ve kutsi hadislerdir.

b) Vasıtalı Vahiy: Hz. Peygamber, çoğu zaman vahyi Allah Teala'dan bir aracı vasıtasıyla almıştır:

1. **Uyku esnasında**: Rivayet hakkında ihtilaf olmakla birlikte Hz. Enes'ten nakledilen şu rivayete göre Kevser suresi bu şekilde nazil olmuştur.
2. **Ses aracılığıyla**: Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'e, bazen vahiy çıngırak veya zil sesi şeklinde nazil olmuştur.
3. **Meleğin insan şeklinde gelmesi**: Meşhur Cibril hadisinde olduğu üzere Hz. Peygamber, bazen vahyi meleğin kendisine insan suretinde gelmesiyle almıştır.
4. **Cebrail'in asli suretiyle gelmesi**: Hz. Peygamber, bazen de vahyi Cebrail'in asli suretinde kendisine görünmesiyle almıştır.

Cebrail için şu gibi isim ve nitelemeler kullanılmıştır.

1. **Cibril**
2. **Ruh**
3. **Ruhu'l-Kuds**
4. **Rasul**

Kur'an bağlamında Hz. Peygamber'e bu yönde yapılan ithamlar:

1.Şair,
2. Kahin,
3. Mecnun,
4.Sahir,
5. Esatir,
6. Effak,
7. Beşer öğretisi.

Dünyanın ilk devletler hukuku kitabı **" es-Siyeri'l-Kebir" (İmam-ı Muhammed)**

Hz. İsa ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen rivayetler: (ÇIKMIŞ SORU)

- Babasız olarak dünyaya gelmesi
- Kavmine zekâtı ve namazı emretmesi
- İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilmesi
- Ruhu'l kudüsle desteklendiği

- Kıyamete yakın dünyaya döneceği Kur'an'da geçmez. (Hadislerde geçer)

Kalın okunan harfler (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) (ÇIKMIŞ SORU)
İnce okunan harfler:
İzhar harfleri:
İhfa harfleri:
Kalkale harfleri:

İNANÇ ESASLARI (KELAM)

USUL-İ SELASE:

İlahiyyat : Allahın varlığı, birliği, sıfatları ve fiilleri

Nübüvvât : Vahiy ve vahyi getiren melekler ile bütün meleklere iman ve vahyin birleşip yazıldığı kitap ile tüm ilahi kitaplar incelenir.

Semiyyât: Melek, cin, şeytan gibi görünmeyen varlıklar, dünya hayatının geçirileceği ölümün son olmadığı, bir dirilişin başlangıcı olduğu gibi konuları konu edinir.

KELAMIN İSİMLERİ

El-Fıkhu'l-ekber : İmam-ı Azam Ebu Hanefe kelama bu ismi vermiş,bu alanda yazdığı el-Fıkhu'l-ekber (en büyük fıkıh) olarak isimlendirilmiştir. Ebu Hanefi ''Kişinin lehine ve aleyhinde olan şeyleri bilmesidir.''şeklinde tanımlar. Ebu Hanife'ye göre; itikatta bilgi asıl, ameldeki bilgi fer'idir. Kişinin bilmesi gereken en önemli bilgi inanç alanına ait bilgidir.

Ebu Hanife'nin âkaide dair eserleri:

1. Fıkhu'l-ekber
2. Fıkhu'l-ebsat
3. Er-risale
4. El-alim ve'l-müteallim
5. El-vasiyye

Tevhid ve Sıfatlar İlmi:

Nazar ve İstidlal İlmi: Eşya hakkında düşünme ve bunun sayesinde bilgisine ulaşılamamış şeylerin bilgisine ulaşmak gayesiyle zihinde var olan bilgileri toplamak, düzenlemek ve sonuca ulaşma çabasına nazar ve istidlal ilmi denir.

Akâid İlmi : Gönülden bağlı ve sağlam bir şekilde inanılan şey, iman ve itikat anlamına gelir.

Usulu'd-din: Dinin temelini oluşturan yani imanla ilgili konulardır. İnanç konularıyla ilgili hükümlere 'ahkam-ı asliyye' ve bu konuyu ele alan ilme 'usulu'd-din' denmiştir.

Kelam İlmi: Kelam en yaygın isimdir. İslam düşüncesinin ilk zamanlarında Allahın sıfatları konusu açılmış ve en fazla tartışılan konu Kelam sıfatı olduğundan kelam ilmi denmiştir. Kelam isminin verilmesinin en etkili sebebi Kur'an'ın Allahın sözü olduğu gerçeğidir.

KELAMIN DOĞUŞU

İlk İhtilaflar: İlk işaretlerinin Hz.Peygamberin son günlerinde tartışma konusu olan '**kırtas hadisesi'** ile ona bağlı olan hilafet tartışmasına bağlıdır.

Hilafet Meselesi:
-Ehl-i Sünnet'e göre kendisinden sonra kimin halife olacağını Hz.Peygamber belirlemiştir.Halifenin belirlenmesi seçimle oluşmuş,yapılan istişare sonucu Ebu Bekir halife seçilmiş.
-Şia mezhebine göre halifelik insanın seçimine bırakılacak bir şey değildir. Halife nassla belirlenir. Hz.Peygamber Hz.Ali'yi kendisinden sonra halife seçmiştir.
-Haricilerin hilafetle ilgili görüşleri Ehli Sünnetle aynıdır.

Hz. Ömer halife belirlemesi hususunda 6 kişilik heyetin başkanı: **Abdurrahman b. Avf**
Diğerleri: (Hz. Osman, Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Sab b. Ebu Vakkas)

Siyasi anlaşmazlıklar ve İç Savaşlar
Hz.Osmanın şehadeti, Cemel ve Sıffin savaşları sonucu ortaya çıkan sorunlar şunlardır;

- Büyük günah işleyen kişinin dindeki durumu
- Bu sorun sonucunda şu fırkalar ortaya çıkmıştır

Hariciler: Adam öldürmek gibi günah işleyen kişi dinden çıkar. Ölünce cehennemde olur. Kafirlerden farkı yoktur.

Haricilerin diğer isimleri: (ŞuVa HaMaMu : Hariciler isimlerini, Şuva Hamamında almışlar)

1. **Şurat:** Allah yolunda mallarını ve canlarını satan
2. **Vaidiyye:** Günay işleyenleri tekfir etmelerinden dolayı böyle anılmıştır
3. **Haruriye:** Sıffın savaşından sonra Harura denilen bir bölgeye çekildikleri için
4. **Marika:** Dinden çıkanlar
5. **Muhakkime:** Allah'tan başka hüküm koyacak yoktur dedikleri için

Harici Mezhepleri (SİNE):

1. Sufriyye
2. İbaziyye
3. Necdiyye
4. Ezakiyye

<u>ŞİA :</u>

Zeyd b. Ali'yi yüzüstü bırakıp öldürülmeye terk ettikleri için " <u>Rafaza</u>" olarak adlandırılmıştır

<u>Şia'nın kolları</u> (Zİİ – ŞİA)

1. **Z**eydiyye
2. **İ**smailiyye (Caferi)
3. **İ**mamiyye (İsna aşeriyye)

İMAMİYYE:

İran'ın resmi mezhebi

<u>İmamiyye'nin kabul ettiği temel esaslar</u>: (ATANİ) İmam atani

- **A**dalet
- **T**evhid
- **A**hiret
- **N**übüvvet
- **İ**mamet

<u>İmamiyye'nin bazı görüşleri:</u>

Reca: Geri dönüş

Mehdi: 12 İmam

Beda: Allah'ın belli biçimde vuku bulacağını haber verdiği bir şeyin daha sonra farklı şekilde gerçekleşmesi (Cafer-i Sadık kendinden sonra oğlu İsmail'in imam olacağını söylemiş fakat kendisi hayatta iken İsmail vefat etmiştir

İmamet: İset sıfatına sahip imamlar

Takiye: Sakınma korunma

<u>ZEYDİYYE</u>: Yemen'de

<u>Zeydiyye'nin bazı görüşleri:</u>

- Hz. Peygamber imam tayin etmemiştir
- Haşioğullarına mensup ilim, takva sahibi bir kimse imametini ilan ederek ayaklanırsa imamlığı hak etmiş olur
- İmamlar masum (günahsız) değildirler

- İmamların sayısı 12 değildir

İSMAİLİYYE:
Cefer-i Sadık'tan sonra imametin oğlu İsmail'e ve onun soyundan gelenlere ait olduğunu iddia ederler. Fatımi Devletinin kurulmasıyla güçlenmişlerdir, yıkılmasıyla zayıflamışlardır
Şia denilince akla ilk gelen: İmametin nas ile belirlendiği ve bununda Hz. Ali ve çocuklarının hakkı olduğudur.

Mutezile: Günah işleyen kişi dinden çıksa da kafir olmaz. İman ile küfür arasında bir yerde olur. Tevbe etmeden ölürse ebedi olarak cehennemde kalır fakat azabı hafif olur.

MÜRCİE (Şükkât, şüpheciler):
İrca eden, tekrar eden büyük günah işleyenlerin ahretteki durumunu Allah'a bırakma

Mürcie ile ilgili ilk eser **(M. İbnü'l-Hanefiyye'nin: Kitabu'l-İrca)**

- İman mariget bilgi ve tasdikten ibarettir
- İman artmaz eksilmez, günahlar imana zarar vermez
- İman amelden bir cüz değildir birbirinden ayrıdır
- İmanda istinayı kabul etmezler (İnşaallah mü'minim demek imanda şüphe oluşturacağı için)

Ehl-i Sünnet:
- Günahların helal sayılarak işlenmediği sürece kişiyi dinden çıkarmaz ama günahlar imana zarar verir.
- İmanın tanımı,mahiyeti,iman-amel ilişkisi, konusu,imanın mahiyeti nedir? Günah nedir? gibi benzer sorunlar kelami açıdan önemli olup ana konulardandır.

Kader ve İrade Hürriyeti : Sosyal ve siyasal durumların önceden kararlaştırdığını Kur'an ve Sünnet'in metnine onaylatmak isteyen Cebriye ekolü ortaya çıkmıştır. Bu ekole karşı olarak Mutezile ve Ehli Sünnet ekolleri ortaya çıkmış,sorunları akla ve Kur'an'a uygun çözmeye çalışmışlardır.

Kur'an ve Sünnet Metinlerinin yorumu: Müslümanların diğer din ve medeniyetlerle karşılaşması

Tercüme Hareketleri

- Arapça ilk tercümeler **Halid bin Yezid Muaviye bin Ebu Süfyan** zamanında başlamıştır.
- Halife Mansur zamanında ilk felsefî anlamda tercüme yapılmıştır.
- İbn el-Mukaffa mantığı ilk tercüme eden bilgindir.
- Halife Memun döneminde felsefenin tercümesi sistematik olarak yapılmaya başlanmıştır.Tercüme faaliyetleri için Daru'l-Hikme kurulmuştur.
- Tercüme faaliyetleri sonucu ilk İslam filozofları Kindî,Farabi ve İbn Sina yetişmiştir.

İlk zamandan itibaren oluşan ekoller: Haricilik, Cebriyye, Mürcie, Mu'tezile, Şia, Maturidiyye ve Eşariyye'dir.

CEBRİYYE: (Cebir, Zorla yaptırır her şeyi Allah)

Özgür irade yoktur. Rüzgâr önünde kuru yaprak gibi

Cehm b. Safvan (Cebriyye: CC)

Cad b. Dirhem (Bir dirhem aklıyla Kur'an mahluktur dedi)

- İman ilim ve marifetten ibarettir
- Kur'an ve sünnette geçen tüm isim ve sıfatları inkar ederler
- Allah'ın kelam sıfatı kadim değil hadistir. Bu yüzden Kur'an mahluktur
- Cennet ve cehennem geçicidir
- Ahirette Allah'ı görmek(ru'yetullah) mümkün değildir
- Kabir azabı yoktur
- Şefaat yoktur

KADERİYYE: (Kaderini kendin belirle)

Özgür irade var

Mabe'd el-Cüheni (reddetti kaderi)

Gaylan ed Dımeşki

Katade

- Allah'ın ezeli sıfatı yoktur
- Allah'ın gözle görülmesi imkansızdır

- Allah'ın kelamı hadistir
- Allah, kullarının fiillerini yaratıcı değildir
- İman artmaz ve eksilmez
- İmam Kureyşten olmak zorunda değildir
- Büyük günah işleyen fasıktır

SIFATİYYE:

Ehl-i İsbat ve Müsbite: Allah'a sıfat nispet eden fırkalar
Allah'a sıfat nispetini reddenler: **Mufat, muattıla**

Ashabu'l-Hadis: hadisçiler
Küllabiye: İbn Küllab (Allah'ın isim ve sıfatlarının zatı ile kadim olduğu)
Kerramiye (Kerram, iman ikrardan) Allah arşa mekan tutmuştur cisimdir der
Müşebbihe
Mücessime
Haşeviye

KABİR AZABI

Ehli Sünnet: Kabir azabı ruh ve beden iledir.
İbn Hazm: Kabir azabı yalnız ruhadır
Mu'tezile, Cehmiyye, Cebriyye: Kabir azabı yoktur

İLK DÖNEM KELAMÎ ŞAHSİYETLER

Gaylan ed-Dımaşkî

- İrade özgürlüğü konusundaki düşünceleriyle Ma'bed el-Cüheni ve Kaderiyye fırkasının doğuşunu hazırlayan tâbiun dönemi alimlerindendir.
- Emevi halifeleriyle arası iyi iken daha sonra kaderi inkar düşüncesi kendisini sarmış, Emevi halifeliğini tanımadığını söylemiştir. Bu durum onun idam edilmesine sebep olmuştur.
- Mutezile'nin 'el-usulül hamse' diye adlandırılan beş temel prensibine temel olan görüşleri ilk önce Gaylan dile getirmiştir.
- İlahi sıfatların zatının aynı olduğu ve **Kur'an'ın yaratılmış (mahluk) olduğu şeklindeki düşünceleri Mutezile'nin tevhid prensibinin temelini oluşturmuş**; irade özgürlüğü konusundaki düşünceleri ise Mutezile'nin adalet prensibini meydana getirmiştir.

Ma’bed El-Cühenî (Cüheni reddetti kaderi)

- Kaderin olmadığı ve insanların fiillerinde özgür olduğu fikrini ilk ortaya atan kişidir.Kaderiye mezhebinin aslını oluşturmuş bu mezhebi kabullenenlere ise kaderî denmiştir.
- Eylemci bir kişiliği olan Ma’bed,siyasi düşünce ve yaptıkları sebebiyle idama mahkum edilmiştir.
- Emevilerin haksız uygulamaları ve keyfî yönetim şekilleri kaderi inkar etmesinin sebebidir.Emeviler haksız uygulamaları kadere yüklüyorlar iken Ma’bed,insanların kendi yaptıklarının sorumlu olduğunu düşünüyordu.

Ca’d bin Dirhem (Bir dirhem aklıyla Kur’an’a mahluk der)

- İslam düşünce tarihinde ilahî sıfatlar, halku’l Kur’an ve insanların fiilleri gibi itikadî mevzuları ilk defa tartışmaya açan kelamcılardan biri olup tâbiun neslindendir.
- Ca’d’a göre; Allah Teala’nın zatı dışında kadîm olarak kabul edilebilecek bir takım sıfatları yoktur.
- Allah, yaratıklara asla benzemez.
- İnsanın yaptığı fiileri tamamen kendisine aittir. Kur’an-ı Kerim kadîm değildir, hâdistir ve sonradan yaratılmıştır.

Cehm bin Safvân: (Safvan, Sıfatları yok sayan)

- İlk kelamcılardan olup Cehmiyye fırkasının kurucusudur.
- Sıfatların inkarı, Kur’anın yaratılmışlığı ve insan iradesini reddetme (cebr) gibi düşünceleri ile en belirgin özelliklerini oluşturur.
- Cehmiyye fırkası, insan iradesini inkarı ve cebr anlayışı yönüyle Cebriyye ile,sıfatların inkarı yönüyle ise Mu’tezile ile örtüşür.
- Allaha subutî ve haberî sıfatlar nispet edilemez. Allah, yarattıklarına ait hiçbir sıfatla tasvir edilemez. Çünkü bu durum Allah’ı kullara benzetme manasına gelir.
- Görüşlerini Ca’d bin Dirhem’den almış ve sistemleştirmiştir.
- Safvâna göre Kur’an yaratılmıştır. Kelam yapılan sonradan olan bir fiildir. Allahın kelamı vardır fakat bu hadistir.
- İnsanın yaptıkları ve özgürlüğü konusunda Kaderiyye’nin savunduğu düşüncelerin aksini savunmaktadır. Kulların mutlak cebr (zorlama) altında olduklarını savunmaktadır.
- İman Allah’ı bilmek (bilgi),küfür ise bilmemektir.(cehalet) Allahı hakkıyla bilip sonradan reddeden kimse küfre düşmüş değildir. Çünkü ilim ve marifet, reddederek yok olmaz.
- Safvan’a göre Allah ahirette görülmeyecektir. Kabir azabı, mizan ve sıratın olmadığını savunmaktadır.
- Nassları serbest bir akılcılıkla yorumlayan Safvan, akılla nassın çatışması durumunda aklın temel alınması ve nassın buna göre te’vil edilmesini savunan ilk kelamcılardandır.

Ebû Hanife

- İmam-ı Azam da denir. Akaid esaslarını Kur'an ve hadisleri ele alarak belirlemiştir.
- Allah her şeyin yaratıcısıdır. Allahın ilim, irade, hayat, kudret gibi zâtî sıfatları vardır. Allah eşi benzeri bulunmamasından birdir. Zat ve sıfatları nedeniyle yarattıklarına ve sıfatlarına asla benzemez.
- Yed, nefs, vech, nüzul gibi sıfatlarının keyfiyeti bilinmediği gibi nasıl olduğu ve ne anlama geldiği bilinmez. Öylece iman edilir ve te'vil yapılamaz.
- Kur'an kendisi mahluk değildir, ancak Kur'anı telaffuz edişimiz ve yazışımız mahluktur.
- Evrende olan her şey Allahın takdiri ve kazasına göre gerçekleşir.
- Peygamberlerin gösterdiği mucizeler haktır.
- Kabir azabı, insanların ölümünden sonra dirilmesi ve amellerin tartılması haktır.
- Ebû Hanife'ye göre kişide imanın oluşması için, onun şüpheden sıyrılmış, kesin bilgiye sahip olmasının yanında bu bilginin gerçekliğini onaylatması ve bu kararını açıklaması (ikrar) gerekir.
- İnsanların ibadet şekilleri ve dini sayılan kıyafetleri tekfir sebebi olabilir.
- Mü'min olsa da, ilahi sıfatları reddeden, kadere inanmayan, Kur'anda açıkça belirtilen hükümleri reddeden, günay işlemeyi helal sayan ve Kur'anın bir harfini bile yok sayan kimse tekfir edilir.
- Devlet başkanı, müminlerin toplanıp, istişarede bulunmalarıyla seçilir. Oylama.

Hasan-ı Basrî

- Tabiunun önde gelen alimlerinden olup ilmi ve zühdü ile meşhurdur.
- Allah Teala'nın kemal sıfatları vardır.
- Emevî idaresinin, siyasi iktidar ve icraatlarını meşrulaştırmak için bunların ilahi irade doğrultusunda oluştuğunu iddia etmeleri karşısında öğrencileri ilşe beraber mücadele etmiş, kulların kendi iradeleriyle yapmış olduğu fiillerin ilahi takdirin zorlayıcı etkisi altında gerçekleşmediğini savunmuştur.
- İsra ve Miraç hadisesinin bedenî olmayıp ruhen olduğunu savunmuştur.
- Hz.İsa, kıyametin kopmasından önce diri olarak gökten inecek ve herkes ona iman edecektir.
- Ergenlik çağına girmeden ölen kafir çocukları cehenneme girmeyeceklerdir.
- Gerçek imanın kişiyi dinin buyruklarına itaat etmeye yönelttiğini belirtir.

MUTEZİLE KELAMIKESİN ÇIKACAK** İyi öğren..**

- Basra'da **Vâsıl bin Ata'nın** Hasan-ı Basrî'nin ders halkasından ayrılmasıyla Mu'tezile mezhebi oluşmuştur. Bu isim büyük günahı işleyeni imandan da küfürden de ayrılması nedeniyle verilmiştir.
- Mutezile kendisini ehli tevhid ve adalet olarak nitelemiştir.

- Allah ilahi adaleti, hikmeti gereği olarak kulları için salah olanı faydalı olanı yapmaya mecburdur, vaciptir. **(Salah/Aslah)**
- Mutezile alimlerini, Yunan felsefesini incelemeye yönlendiren en önemli sebep, İslamı savunmaktır. Ancak daha sonra felsefî konular onların temel meşguliyeti olmuştur. Akla önem vermeleri onları hedeflerinden saptırmış ve nass ile çatışan düşünceleri savunmuşlardır. **Akıl nakilden önce gelir.**
- Allah kullarının fiillerinin yaratıcısı değildir. Çünkü insanların fiilerinde zulüm vardır. Allah yaratmış olsaydı eğer zalim olmuş olurdu **(Tadil ve Tecvir)**
- Allah adaleti gereği kullarının fiillerini yaratmaz. Kullar kendi fiillerinin failleridir. (Hidayet-Dalalet)
- Adalet prensibine uygun olarak Allah insana güç yetiremeyeceği bir şeyi teklif etmez **(Teklif-i Mala Yutak)**
- Sihrin aslı yoktur. Sihir denilen şey sadece göz boyamadır
- Evliyanın kerameti diye bir şey yoktur
- Kabir azabı yoktur (Sihir yok, keramet yok, kabir azabı yok, o yok bu yok derse ve Adalet sıfatının gereğiyle derse yapıştır Mu'tezileyi)
- Haram yiyecekler rızık değildir. Allah rızık verir ve Allah kötü bir fiil yaratmaz.
- Katil tarafından öldürülen eceliyle ölmemiştir. Bilakis ecelinden önce öldürülmüştür (iki ecel vardır)
- İtikadi konularda sahih hadislere bile güven duyulmaz
- **Hüsun kubuh** (iyi ve kötü olanların) vahiy gelmeden önce akılla bilinebilir (ÇIKMIŞ SORU) Selefiyye ve Eşarilere göre ise akılla değil şeriatla
- Mutezile mensupları, Ahmed bin Hanbel'inde içinde bulunduğu birçok alimin eziyet ve işkence çekmesine sebebiyet vermiş. Bu sıkıntılı zamanlara Mihne Dönemi denmiştir.
- Akıllı bir insanın vahiy gelmeden kendi düşüncesiyle Allah'ın var olduğunu bulması gerektiğini düşünürler.
- Yunan felsefesi etkisinde kalmıştır. Akla büyük önem vermeleri nedeniyle **İslam rasyonalistleri** adı verilmiştir.
- Dirayet tefsirine önem veren ve bunun öncülüğünü yapan kimselerdir.
- Allah'ın pek çok sıfatı vardır; ancak bu sıfatlar O'nun zatından ayrı düşünülmemelidir. Aksi takdirde onun Zat'ından bağımsız başka ezeli varlıklar olduğu neticesi çıkar ki bu, tevhide aykırıdır. Bu sebeple Allah hakkında konuşurken "**Allah, kudret sahibidir denmeli**, "**Kadirdir**" denmelidir (ÇIKMIŞ SORU)
- **Mübaşir fiil**, insanın kudret sahası içinde herhangi bir vasıyata bağlı olmaksızın gerçekleştirilen fiildir. (bakma, düşünme ve konuşma gibi)
  Mütevellid fiil failin vasıta(sebep) ile meydana getirdiği bir ya da birden çok fiildir. (**Tevlid**: doğma, **Tevellüd:** Sebep olma)

Ehl-i sünnet **Tevlidi** reddeder. Çünkü tevlid alemin işleyişinde sebep ve sonuç arasında zorunlu bir ilişkinin varlığını kabule yani **determinizme** götürür.

Sarfe Teorisi (Nazzam): (ÇIKMIŞ SORU)

Kuran-ı Kerîm'in erişilmez üstünlüğünü kanıtlamayı amaçlayan bir i'câzü'l-Kuran teorisidir.
Sözlükte "geri çevirmek, engel olmak" belâgat yönünden **Kuran'ın benzerini meydana getirme gücünün bulunduğu, fakat inkarcıların bu gücü kullanmasının Allah tarafından engellendiği** tezine dayanan i'câzü'l-Kuran teorisini ifade eder.

Mutezile'nin Beş Temel Prensibi: (ATEVE)

Adalet: (ehlü'l adl)

Tevhid: Teadüd-iKudema (kadim varlıkların çokluğu) Tevhid'e aykırıdır Kelam sıfatı hadistir, Kur'an mahluktur, Ru'yetullah yok

El-Menzile beynel-Menzileteyn

Va'd ve Vaid: İyi işleri yapanların ahirette ödüllendirilmesi, kötü işler yapanların ise ahirette cezalandırılacağını ifade eder.

Emr-i bi'l Ma'ruf nehyi ani'l-münker

Mu'tezile Temsilcileri

1. **Vasıl b. Ata**
2. **Amr b. Ubeyd**
3. **Bişr b. Mutemir**
4. **Ebu'l Huzeyl el-Allaf**
5. **İbrahim en-Nazzam (TA-KU Nazzam'ın takunyası)**
   Tafra Teorisi: Hareketi sıçrama/tafra ile açıklar
   Kumun Teorisi: Cisimlerin birbiriyle iç içe bulunmaları
6. **Cahız (Eserleri: "el-beyan ve't-tebyin, Kitabu'l hayevan")**
7. **Ebu Ali el-Cübbai (Eş'ari'nin hocası)**
   Salah/Aslah görüşünden dolayı öğrencisi Eş'ari ile tartışmıştır. Kelam tarihinde "üç kardeş meselesi/ihve-i selase" diye anılan tartışma (Mü'min, kafir ve çocuk ölünce durumları)
8. **Ebu Haşim el-Cübbai (Hal/Ahval Teorisi:** Allah'ın sıfatları, ilahi zatın dışında bir takım hallerdir **) (Haşim'in Cübbesinin Hali)**
9. **Kadı Abdulcabbar (Şerhu'l Usuli'l-Hamse: Mutezile'nin 5 esası)**
10. **Zemahşeri**

EHL-İ SÜNNET KELÂMI (Sevdu'l-azam)

- Hz.Peygamberin yolunu ve onun dini anlama ve uygulama yönünü takip edenler anlamına gelir.
- Eş-ari-Maturidi öncesinde Ehl-i rey taraftarı başta olmak üzere Ashabu'l-Hadis ve birçok grubu kapsar.
- İmametin nass ve ittifakla olmasının benimseyen mezhepler; Ehl-i Sünnet,Hariciler ve Mutezile'dir. Ehl-i Sünnet ilk dört halifenin hilafetini uygun bulmuştur.
- Şia ve revafız (rafıziye) olarak gösterilen Hz. Ali ve çocuklarını nassla tayin edildiğini savunan mezhep ortaya çıkmıştır.
- Büyük günah konusunda ittifak içindedirler fakat büyük günah işleyen kimse kafir olur düşüncesinde olan Harîcileri reddetmişlerdir.
- Ehl-i Sünnet şemsiyesi altında olan gruplar kaderin reddedilemeyeceği hususunda ittifak oluşturmuşlarsa da kaderi anlama biçimleri birbirinden farklıdır.

MÂTURÎDÎLİK

Maturidiliğin Temel Görüşleri

- Allahı bilmek aklen vaciptir. Allahın akıldan canlandırılmayan zatı hakkında isim ve sıfatları yoluyla bilgi edinilebilir. Nasslarda olmayan isimler Allaha izafe edilemez.
- Allah insanın imkânı dahilinde olmayan, güç yetiremeyeceği şeylerden sorumlu tutmaz.
- Mâtûrîdilere göre yaratma, diriltme, rızıklandırma gibi fiili sıfatlar ezeli **tekvin sıfatı** ile olur.
- Müslüman bir kişi büyük günah işleme sebebiyle imandan çıkmaz, küfre düşmez.Allah dilerse onun günahlarını bağışlar veya onu cezalandırır.
- İnsan kendi fiillerinin sahibidir. Fiil gerçekleşme açısından insana, yaratma açısından Allah'a aittir.
- Allah ve Resulünü bir kişi gönülden tasdik ederse mümin ve Müslim vasfını kazanır. İslama girmenin şartı ameller değil, Allah'ı tasdik etmektir.
- Maturidilere göre Allah Teala'nın peygamber göndermesi Allahın hikmetinin bir gereğidir. Topluma iyilikleri aktaracak bir rehberin bulunması gerektiğini savunurlar.

İmam Maturudi'nin önemli Eserleri:

- **Kitabu't-Tevhid**
- **Kitabu'r-red ale'l-karamita**
- **Beyanu vehmi'l-Mu'tezile**
- **Reddu usuli'l-hamse**
- **Kitabu'l makalat fi'l-kelam**
- **Reddu kitabu'l imame li badir Revafız**

Meşhur Maturîdî kelamcıları: (Maturudi : di vi fi sonu hep ii)

- Ebu'l Mâin en-Nese**fi** (Maturudiliğin ikinci kurucusu "Semantik" metoda benzer bir metot kullanmıştır)
- Hakim es-Semerkan**dî**
- Ebû Seleme es-Semerkan**dî**
- Ebü'l Yüsr Muhammed el-Pezde**vî**
- Ömer en-Nese**fi**
- Ebu'l Berekat Hafizuddin en-Nese**fi**
- İbnül Hümam
- Kadı Celaleddinzade Hızır Bey
- Beyazizade Ahmed Efend**i**

Ebu'l Mu'in Nesefi :

Eserleri:

- Tebsiratu'l- Edille
- Et-Temhid
- Bahrü'l-kelâm

Ömer Nesefi :

Eserleri:

- Akâid-i Nesefi (ehli sünnet itikadını anlatan bu eseri uzun yıllar medreselerde okutulmuştur)
- Tefsir-i Teysir
- El-Manzume
- Tarih-i Buhara

Nureddin es-Sabuni: (Sabunlu tartışma)

Fahruddin Razi ile münazara konuları:

1. Rü'yetullah ve vücud delili
2. Tekvin ve mükaven
3. Beka sıfatının bakinin zatı üzerine zait bir mana olup olmadığı

Eserleri:

- El-Kifaye fi'l-hidâye
- El-Bidâye fi usuli'd-din
- El-Münteka min ismetü'l-enbiya

EŞ'ARİLİK

- Önderi Ebûl-Hasan el-Eş'ari'dir. Eserleri: ("el-İbane, el-Lüma, Makaltu'l-İslamiyyin, et-Tebyin, Risaletun fi istihsail havdi dil ilmi'l kelam)
- Allahın varlığına akıl yürütmeyle ulaşılabilir. Allah birdir, ezeli ve ebedidir. Allahın ezeli sıfatları vardır. Bunlar; Alim, kâdir, hay, mürid, mütekellim, semi' ve basir'dir.
- Haberî sıfatlar olarak kabul edilen vech, yed, istiva gibi sıfatları te'vil edip etmeme hususunda farklı görüşlere sahiptirler.
- Allahın ahirette görülmesi hususunda 'var olan her şey görülebilir. Allah vardır bu yüzden Allah da görülebilir.'' düşüncesini savunurlar.

- Var olan her şeyi Allah yaratmıştır. İnsanın ihtiyari fiilleri Allah tarafından yaratılmıştır. O fiillerin yaratılmasında kulun etkisi yoktur. Her insanda olan kudret, her fiil için ayrı ayrı yaratmıştır. (**Tevfik:** itaat kudretini, **Hızlan:** İsyan kudretini Allah yaratır) özgürlük yok
- Allahın insanlara peygamber göndermesini aklen uygun bulmuşlardır.

Hızlan: **(İsyanda hızlananın, kesiverir yardımını yaradan)**
Allah'ın kudret vermekle birlikte, iradesini yanlış yönde kullanmasından dolayı insandan desteğini çekmesi (ÇIKMIŞ SORU)
Eşari alimleri: (TC CB ŞARK GİBİ)

- Teftezani
- Cüveynî (el-irşad)

- Cürcani ((Ebedi mutluluk için Allah'a benzemeli) (Cüzdanı bırak ebedi mutluluk için Allah'a benze)
- Bakıllani

- Şehristani
- Amidi
- Razi Fahredin
- Kadı Beyzavi

- Gazzali
- İbn Furek (El hudud fil usul, Risale fi ilmi't-tevhid)
- Bağdadi (Usulu'd-din, el-fark beyne'l-firak)
- İsferani (atomun bölünemeyeceğini savunur)

Bakillani:

- **İn'ikası edile** (bir delil batıl olursa onunla ilgili olan medlulde batıl olur) Gazzali tarafından reddedilmiştir
- **El-Cüz'ü layetecezza** (atomculuk) görüşü

Eserleri:

- İcazu'l-Kur'an
- Kitabu't-tevhid
- Kitabu'l-beyan
- Kitabu'l-insaf

Gazali hakikati arayanlar 4 grup (BK FM : Bak Efem radyosunda hakikatı arayan dört grup)

1. Batıniler
2. Kelamcılar
3. Filozoflar
4. Mutasavvıflar

EŞ'ARÎLER VE MÂTURÎDÎLER ARASINDAKİ FARKLAR

Cüz'i İrade

Maturidi: Cüz'i irade vardır.Bu irade itibari bir varlığa sahip olup Allah tarafından yaratılmamıştır.

Eşari: Cüz'i irade yoktur.Allah iradeyi insanda yaratmıştır.

Tekvîn

Maturidi: Tekvîn sıfatı vardır.Subutî sıfatlardandır.

Eşari: Allahın subûtî sıfatlarında Tekvin sıfatı yoktur.

Güç Yetiştirilmeyenin Teklif Edilmesi (teklif-i mâ lâ yutak)

Maturidi: Böyle bir sorumluluk yüklemek caiz değildir.

Eşari: Allah insandan gücü yetmeyeceği bir şeyi isteyebilir ve onunla mükellef kılabilir.

Nübüvvet

Maturidi: Peygamber sadece erkek olabilir.

Eşari: Kadınlarda peygamber olabilir.

Sebeb ve Hikmet

Maturidi: Allahın eylemlerinin bir hikmete bağlı olduğunu ve bir nedene dayandığını ileri sürer.

Eşari: Allah dilediğini yapandır ve yaptıklarından sorumlu değildir.

İbadet Mükellefiyeti

Maturidi: Kafirler iman etme hususunda yükümlüdürler ama ibadet etme hususunda yükümlü değildir.Cezası da olmaz.

Eş'ari: Kafirler hem iman hemde ibadet etmekle yükümlüdürler.

İrtidat

Maturidi: Kişi İslam dinine geri dönse bile amelleri geri dönmez.
Eş'ari: Kişi İslam dinine dönse amelleri de geri döner.

Ümitsizlik Halinde yani Son Nefeste Tövbe (tevbe-i ye's)

Maturidi: Ye's halinde tevbe geçerlidir.
Eş'ari: Ye's halinde tevbe geçerli değildir.

KELAM İLMİNİN TARİHİ SEYRİ

Hz.Peygamber Dönemi: Akaid açısından Kur'anın öğrettiği akidenin olduğu gibi kabul edildiği, anlatıldığı ve aktarıldığı dönemdir.

Sahabe Dönemi: Hz.Peygamberin vefatıyla ihtilaflar ortaya çıkmaya başlamıştır.

- Kırtas hadisesi,
- Üsame ordusu,
- Hz.Peygamberin defnedileceği yer,
- halife seçimi gibi konular

Ashab arasındaki ilk ihtilaflardır. Halife seçimi ve Kırtas hadisesi sonucunda Şia mezhebi ortaya çıkmıştır.

Mütekaddimûn Dönemi (Klasik mantık ve felsefeden uzak dur)

İmam Eşarî ve İmam Matürîdî ile başlayan ve Eş'ariyye'de İmam Gazzâlî, Mâtürîdiyye'de Ebü'l-Muîn en-Nesefî'ye ile sona eren devre bu isim verilir.

Bu dönemin önemli kelâmcıları :
Eşarîlerden Bâkıllânî, İbn Fûrek, Ebû Bekir el-Beyhaki, Cüveynî
Matürîdîlerden Hakîm es-Semerkandî, Ebû Seleme es-Semerkandî, Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî
Mutezile ve Kaderiyye bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kelam ilminin teşekkül ve tedvin dönemi olarak kabul edilir. Hicri ikinci asrın başlarından Gazzali'ye kadar (505-1111) olan üç asırlık dönemi içermektedir.

Müteahhirûn Dönemi (temel meselesi "Varlık", Delillendirme yöntemleri)

İbn Haldun gibi âlimler tarafından Gazâlî sonrası Kelâm, Müteahhirûn Dönemi olarak adlandırılmıştır.

Fahruddin er-Râzî ve Seyfuddin el-Âmidî, Ebü'l-Muîn en-Nesefî, Necmeddin en-Nesefî, Sirâceddin el-Ûşî, Şehristânî, Nûreddin es-Sâbûnî, Şemseddin es-Semerkandî, Kâdî Beyzâvî, gibi kelamcılar bu devrin öne çıkan isimlerinden bazıları olarak zikredilebilir.
Şehristânî sonrasında özellikle Fahreddin er-Râzî, Âmidî ve Kâdî Beyzâvî'nin çalışmalarından hareketle onların yaşadığı döneme "Felsefe ile Mezcedilmiş Kelam Devri" de denilmektedir.

Gazali- Mantık ilmi (**Miyaru'l-ilm:** İlmin ölçütü) Mantığın önemi
El-Mustasfa: "Mantık bilmeyenin ilmine güvenilmeyeceği

Gazzali'nin kelam ile ilgili eserleri:

1. el-iktisat fi'l-itikad
2. İlcamu'l Avam an-ilmi'l-Kelam
3. El-Munkizu mine'd-delal
4. Faysalu't-tefrika beyn'l-islam ve'z-zenadika
5. Tehafutü'l-felasife

Gazzali sonrası Felsefe:

1. **Şehristani** (el-milel ven'n-nihal, Nihayetü'l-ikdam fi ilmi'l-kelam, Musaraatu'l-felasife)
2. **Fahreddin Razi**
3. **Seyfeddin Amidi** (Diyarbakır'da doğmuştur. Eserleri: "Ebkaru'l-Efkar, Gyaetu'l-Meram, El-Mübin fi şerhi'l-Meanil
4. **Kadı el Beydavi** (Hüdus delilini kullanmıştır Eserleri: "Tevalliu'l-Envar min Metalii'l-Enzar)
5. **Adudid el-İci** (Akaidu'l-Adudiyye, El-Mevakıf: bir çok şerh yazılmıştır bu eserine. En meşhuru Cürcani'nin "Şerhu'l-Mevakıf)
6. **Seyyid Şerif Cürcani** (Şerhu'l-Mevakıf: büyük bölümünü felsefeye ayırmıştır)
7. **Saduddin Taftazani** (Timur ile Anadolu'ya gelmiştir. Teklif-i mala yutak/insan gücünün yetmediği ile sorumlu olması caizdir der. Eserleri:el-Mekasıd Şerhu'l-Mekasıd (kendi eserini şerh etmiştir) Şerhu'l akaidi'l Nesefiyye, Tehzibu'l Mantık ve'l-Kelam, Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye)

Fahreddin Razi: (Tam bir cedel ustası)
Eserleri:

- El-Muhassal
- El-Mebahisu'l-Meşrikiyye
- El-Mefatihu'l-Ğayb (Dirayet tefsirinin en güzel örneği)
- İtikadu Firaki-l Müslimin ve'l-Müşrikin

Cem ve Tahkik Devri

Hicrî sekizinci asırdan 20. Yy. başına kadar geçen dönem şerh ve haşiye ya da cem ve tahkik devri olarak adlandırılır. Bu dönemin temel özelliği;

1. Özgün eserler meydana çıkarmaktan ziyade daha önce yazılmış olan kelam kitaplarıyla ilgili şerh, haşiye, ta'lik, hülâsa ya da tehzib tarzında eserler yazmak olmuştur.
2. Bu dönemde önemli görülen elfâzı küfür, kader, isbât-ı vâcib gibi konularda ayrı risâleler de yazılmıştır.

Adudüddin el-îcî'den itibaren başlayan şerh ve haşiye geleneği başlayıp Teftâzânî, Cürcânî ve Devvânî ile zirveye ulaşmıştır. Böylece kelâm ilminin gerileme dönemine girdiği kabul edilir.

Yeni İlm-i Kelam Dönemi:

Materyalizmi ve felsefi bir görüş olarak pozitivizmi kabul etmeyen, dine karşı olan biyolojik ve psikolojik teknikleri cevaplandıran, Allah'ın varlığını ispat edebilen ve İslam'ın akaid konularını ispat ve açıklayarak kutsal olanları savunan ilimdir.

Yeni ilmi kelam"tabirini ilk kullanan : " **Şibli Numani"**

Yeni İlm-i Kelam Öncüleri (MİS AŞ) (Yeni ilmi kelamcılar MİS gibi AŞ yaparlar)

Muhammed Abduh

- Toplumun ihtiyaç duyduğu meselelere öncelik tanınması gerektiğini savunur.
- Banka faizi almalarında sakınca yok der

Eserleri:

- Risaletu't-tevhid
- Risaletu'l-Varidat
- Şerhu Nahcu'l-Belağa

İzmirli İsmail Hakkı

- Yeni İlm-i Kelam adlı eseri vardır.Kelam ilminin İslami ilimlerin temeli olduğu görüşündedir.
- Önceki dönemlerde te'lif edilen akaid kitaplarının yetersiz kaldığını insanların ihtiyaçlarını karşılayamadığını düşünür.
- Tabiat ilimleri ve astronomi doğrudan kelam ilmine geçirilmesi yanlıştır.

Seyyid Ahmed Han (Hint yıldızı-ingilizlerin adamı)

- Kelam ilmine yenilik ihtiyacını getiren ilk kişidir. Hindistanın içinde bulunduğu hal onu böyle bir anlayışa itmiştir.
- Kur'an verilerini akılla rasyonileze etme

- Seyyid Ahmed Hanın ortaya çıkardığı kelama **tabiatçı kelam** da denir. Kur'an'da en temel vurgu tabiat kanunadır (kanun-i fıtrat)
- Tefsir eseri: "Tahrir fi usuli't-tefsir"

Abdullatif el-Harputî

- İslam dinini zorda bırakacak verilerin bilimden ayrılamayacağını ileri sürmüştür
- Yeni bilimden yararlanılması gerektiğini ve verileri alıp kullanıp, dinle uzlaşılması gerektiğini savunur.
- En önemli eseri **"Tenkihu'l-kelam"**
- Diğer eserleri (Yeni ilm-i kelam, Muhassasu'l-kelam ve'l-hikme, Mulahhas ilm-i Tevhid)
- Fıtrat deliline önem
- Üç türlü sıfat (Sıfat-ı Selbiyye, Sıfat-ı Subutiyye, Sıfat-ı Caize)

Şiblî Nu'manî

- Yeni Kelam ilminin Hint kıtasındaki asıl teorisyeni olarak kabul edilir.
- İlmu'l Kelam: Önsözünde eski kelamın yetersiz olduğuna değinmiş.
- İlm-i Kelam-ı Cedîd: İhtiyaç duyulan kelamı yazmış.
- Şibli'ye göre kelam ilmi,modern fikirler ışığından tekrardan ele alınması gerekir.

Cemaleddin Afgani, Filibeli Ahmed Hilmi, Emir Ali ve Ferid Vecdî de yeni ilmi kelam öncülerinden sayılabilir.

Hint Alt kıtasındaki alimler; Seyyid Ahmed Han, Şibli Nu'manî, Emir Ali, Muhammed İkbal.
Mısır Alimleri; Muhammed İkbal ve Reşid Rıza'dır.
Mevdudi (Cemaat-i İslami Hareketi'nin kurucusu)

"İslam'ın Elifbası" adlı eser: **Musa Carullah**
Urvetü'l-Vuska **: Cemaleddin Afgani**

BİLGİ ÇEŞİTLERİ
Aklî Bilgi: İnsanın akıl yürüterek elde ettiği bilgiye denir.
Naklî Bilgi: Naklî yolla alınan bilgiye denir.
Zarûrî Bilgi: Aklın çaba harcamadan elde ettiği bilgidir.
Bedihî Bilgi: Şüpheye ve tartışmaya yol açmayacak bilgiye denir.

İktisabî Bilgi: Bir çaba sonucu ulaşılmış bilgidir.Bu bilgiye kanıt vasıtasıyla ulaşıldığında ihtiyaç duyan bilgi anlamında istidlâlî bilgi de denmiştir.
Burhâni Bilgi: Hem felsefede hemde kelamda kesin bilgiye denir.
Hitâbî Bilgi: Kişinin hitabet gücüne dayanmaktadır.Muhatab olduğu kişinin ikna olmasıyla kabulü mümkündür.

NAKLÎ BİLGİ
Yakınî Bilgi: Kesin bilgi anlamına gelir.Mütevatir haber bu bilgiye girer.
Zannî Bilgi: Şüpheli bilgi anlamına gelir.Ahad haber bu bilgi türüne girer.Yakınî bilgi naklî bilginin kesin olanını,burhanî bilgi aklî bilginin kesin olanını oluşturur.

- Selef alimleri Kur'anı te'vil etmeksizin anlamaya çalışmıştır.
- Felsefeden kelama eleştiriyi İbn Rüşd yapmıştır. Kelama en sistemli eleştiriyi getiren kişi **İbn Rüşd'dür**.

Bilgi Edinme Yolları:
- Duyular (somut bilgi)
- Akıl (soyut bilgi)
- Haber (Mütevatir haber, Resul'ün haberi, Keşif/İlham ve rüya)

KELAMDA VARLIK
Varlığın hükümleri:
1. Vacibu'l-vücud/Zorunlu varlık (Allah)
2. Mümkün varlıklar (Allah dışındaki bütün varlıklar)
3. İmkânsız/mümteni-muhal varlık (Varlık alanına çıkması düşünülemeyen şeyler)

Varlık
Kadim (Allah)
Hadis (Sonradan meydana gelen bütün varlıklar)

Cevher (başlı başına mevcut olan, ayan): Alemdeki en küçük yapı taşını oluşturur. Üç özelliği vardır; görünüşte olan bir varlıktır. Kendisiyle beraber araz bulunur. Yer kaplar. Alemin temel unsuru cevherdir. Çünkü cevherlerin birleşimi cismi oluşturur. Cisim ve araz cevhere bağlıdır.

Cisim: Birleşik bir varlık olup felsefeciler,cismi madde ile suretin birleşmesi sonucu oluşan varlık diye tanımlar. Sünni kelamcılara göre cisim iki yada daha fazla cevherin birleşmesiyle oluşur.

Araz: (Başlı başına mevcut olamayan başkasıyla var olan) Bir zaman diliminde var olup son bulmuştur.
Örneğin; Taş cevherdir. Onun katılığı arazdır.

Gazzali'ye göre var olan (mevcud) ya yer kaplayandır (**mütehayyiz)** ya da yer kaplamayandır (**gayri mütehayyiz)**

FIKHIN ORTAYA ÇIKIŞI

Hicaz ve Irak'ta Yetişen Fakihler ve Ehl-i Rey,Ehl-i Hadis Kavramları
Hicaz'da yetişen fakihler için genellikle''ehl-ül-hadis, ashabu hadis, ehlü-l eser''
Irak'ta yetişen fakihler için ise genellikle ''ehlü'r-Rey'' tabirleri kullanılmaktadır.

Rey: Lügatte ''görmek,düşünerek varılan netice ve görüş'' manalarına gelmektedir.

Yaşayan Fıkhî Mezhepler
Ehl-i Sünnet mezhepleri: Maturidiyye, Eş'ariyye ve Selefiyye mezheplerine mensup olanlar Hanefi, Şafii, Hanbeli ve Maliki mezhebidir.
İtikadda mezhebi Şia olanlar ise amelde İmamiyye veya Zeydiyye mezheplerinden birine, İtikadda Hariciyye mezhebine mensub olanlar ise amelde İbâdiyye mezhebine mensupturlar.

Yaşamayan Fıkhî Mezhepler
Bunlara münderis, münkariz mezhepler de denir.Mensubu kalmamış fıkhî mezhepler;
-Basra'da Hasan El-Basrî
-Kufe'de Süfyan-ı Sevrî
-Kufe'de Abdurrahman bin Ebî Leyla
-Suriye'de Evzâî
-Mısır'da El-Leys bin Sa'd
-Bağdat'ta Davud bin Ali ez-Zâhirî

HANEFÎ MEZHEBİ :
Sıra itibariyle birinci mezheptir.En fazla mensubu olan mezheptir.İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin asıl adı Nu'man bin sabittir. Aslen Türk veya Farisi olduğu hakkında görüşler vardır. Hanefi mezhebi Irak'ta doğmuş ve Abbasiler devrinde **Ebu Yusuf'un ''kad'ıl-kudat''(baş kadı)** olması ile devletin başlıca fıkıh mezhebi haline gelmiştir.

MALİKİ MEZHEBİ :

Fıkıh ekollerinin sıralanışı itibariyle ikinci mezheptir. Malik bin Enes'e nisbet edilmesiyle bu adı almıştır. Medine'de dünyaya gelmiştir. Maliki mezhebinin en belirgin özelliği **Medine halkının uygulamasına (ameli ehli Medine)** çok önem vermesidir. O haber-i vahidi kabul için bu haberin Medineliler'in ameline muhalif bulunmamasını şart koşmuştur. Ona göre Medinelilerin ameline ameli mütevatir sünnet mesabesindedir.

Maliki mezhebi iki yolla yayılmıştır. Bunlardan biri İmam Malik'in yazdığı eserler, ikincisi de onun talebelerinin tedvin ve eğitim faaliyetidir. **Sahnûn**'un öncülüğünde tedvin edilen ve İmam Malik'in ve yakın öğrencilerinin görüşlerini toplayan **El-Müdevvene** isimli hacimli eser, Muvatta ile birlikte Maliki mezhebinin iki temel kitabını oluşturur.

ŞÂFİİ MEZHEBİ: Kurucusu Muhammed bin İdris eş-Şafii'dir. Gazza'de doğmuştur.İmam Malikten Medine fıkhını, İmam Muhammed'den Irak fıkhını öğrendi. Bu şekilde Hicaz fıkhı ile Irak fıkhını birleştirmiştir. Hanefi mezhebinden sonra en fazla mensubu olunan mezheptir. Şafii mezhebi meselelerin çözümünde hadis ve kıyasa çok önem vermiştir. Hanefilerin kullandığı İstihsan ve Malikilerin kullandığı maslahat ilkesini işletmemiş ve bu iki delilin fıkhi meselelerin çözümünde kullanılmasına karşı çıkmıştır.

HANBELİ MEZHEBİ: Kurucusu Ahmed bin Hanbel'dir. Bağdat'ta dünyaya geldi. Hicrî 186 yılına kadar hadis alimlerinden işittiği bütün hadisleri kaleme aldı. Hadisleri sadece rivayet etmekle kalmamış, onların fıkhî mana ve maksatlarını da araştırmıştır. İbadet konularında nasslara ve Selef'in eserlerine sımsıkı sarıldı. Muamelatta da yine Selef'in yolunu tutmuş, bir şeyin haram veya helal olduğuna dair nasslarda bir delil yoksa o müahtır görüşünü benimsemiştir.**''Eşyada aslolan mübahlıktır**.''Mezhebin ayrıca vasfı olarak re'y ve kıyastan çok ayet, hadis ve sahabi kavli gibi naklî delillere dayanması dikkat çeker. İmam Ahmed bin Hanbel'in hayatındaki önemli olaylardan bir tanesi de Halife Me'mun'un ortaya attığı Kur'anın mahluk olduğu fikrine tabi olmadığı için işkenceye tabi tutulmasıdır. Hanbeliler **sedd-i zerayi prebsibini en fazla çalıştıran** mezhep mensuplarıdır. Hanbeli mezhebi bugün Suud-i Arabistan'da resmî mezhep konumundadır.

Hanefi fakihlerinden İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'un; Hz. Peygamber, sahabe ve tabiine ait rivayetleri topladıkları kitabı: "**El-ASAR"**

Kelam ilmi terminolojisinde ise,* İMAN***(Kesin çıkar)*****

a) **İman, bilmektir/mârifetidir**. Cehmiyye'nin kurucusu Cehm b. Safvan, Mürcie'den Ebu'l-Hüseyin es-Sâlihî ve bazı Şiî grupları
b) **İman, dil ile ikrardır.** Kerrâmiye ile bazı Mürcie taraftarları
c) **İman, kalp ile tasdiktir**. Eş'arî ve Mâtürîdî kelamcıların hemen hemen tamamı bu görüşte (Kalb ile tasdik yeter dil ile ikrara gerek yok)
d) **İman, kalp ile tasdik, dil ile ikrardır**. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve onun yolunda giden bazı Hanefî fakihlerin benimsediği bu yaklaşıma göre tasdik, imanın esasını oluşturan unsurdur.
e) **İman, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel etmektir**. Bu görüşü Hâricîler, Mu'tezile, Zeydiyye, Ashabu'l-Hadîs/Selefiyye ve bazı Sünnî fakihler benimsemektedirler. Amelin imana dâhil bir rükün olarak kabul edilmesi hususunda hepsinin ortak bir kanaati olmakla birlikte, imanın oluşması ve bozulması durumlarıyla ilgili olarak birbirlerinden farklı hükümler ileri sürmüşlerdir.

Hâricîlere göre, Amel yoksa kafir olur. Onlara göre büyük günah işleyenlerin tamamı kâfir olduğu gibi, bazı Hâricîler küçük günahları işleyenleri de kâfir saymaktadırlar.

Mu'tezile'ye göre, Amel yoksa fasık olur. Mu'tezile de Hâricîler gibi, bu durumdaki birinin imandan çıkmış olduğunu benimserler. Ancak onlardan farklı olarak, bu kişinin küfre girmediğini, ikisi arasında bir konumda (**el-menzile beyne'l-menzileteyn)** bulunduğunu ileri sürerler. Bu durumdaki kişinin ismi mümin de değildir, kâfir de. Ona fâsık denir. Fâsık olan, dünyada mümin muamelesi görür, ancak tevbe etmeden ölecek olursa âhirette kâfir konumunda bulunacaktır. Diğer kâfirler gibi ebedî cehennem cezasına müstahak olacaktır.

Başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere Ashâbu'l-Hadîs, Şafi, Malik: Amel yoksa küfürle itham olmaz. İman'dan çıkmaz. Allah'a havale edilir.

İMANDA ARTMA-AZALMA

İmâm-ı Âzam, imanın artmasının, küfrün azalması, imanın azalmasının ise küfrün artmasıyla mümkün olabileceğini; oysa bir kişinin aynı anda hem mümin hem kâfir olmasının imkânsız olduğunu hatırlatır ve bu fikri reddeder.
Eş'arî kelamcılar, ameli imanın bir rüknü olarak kabul etmedikleri halde, bu tartışmada imanın artma/azalma imkânı olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

İMANDA İSTİSNA

"ben, inşaallah müminim" diyen birisinin imanının söz konusu kesinliği ihlal edip etmediği tartışma konusu edilmiştir. Zira bu cümledeki "Allah dilerse" kaydı, kişinin kendi kararlılığının dışında bir istisnayı çağrıştırmaktadır.
İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe, küfürde şüphe olmadığı gibi imanda da şüphe bulunmadığını belirterek, imanda şüpheyi ihsas eden ifadeleri söylemenin doğru olmadığını kaydetmektedir. Ona göre "İşte onlar gerçekten mümin olanlardır…" (Enfal, 8/4) âyet-i kerîmesi bunu açıkça göstermektedir. Ayrıca o, böyle bir sözü, Peygamber Efendimiz (sas) ve ashabının yollarından ayrılmak olarak görür. Zira onlar imanı kendilerine herhangi bir istisna belirtmeden nispet etmişlerdir.
İmam Mâtürîdî'ye göre de bu söz, insan zihninde şüphe uyandırmaktadır. Zira insanlar istisna ifadesini emin olunan kesin bilgi alanında kullanmazlar. Aynı zamanda bu ifadeler, dindeki yaygın kullanıma da uygun değildir.

Ameli imandan bir parça olarak gören **Mu'tezile, Hâricîler** ve **Haşviyye** gibi grupların görüşleri esas alındığında muteberdir. Çünkü onlar, günahın insanı mümin olmaktan çıkardığına inanmakla, insanın her an imandan çıkmış olabileceğini kabul etmiş olmaktadırlar.

Eş'arî kelamcılar ise, konuyla ilgili farklı bir perspektife sahiptir. Onlara göre "**ben, inşaallah müminim"** ifadesi, kişinin taşıdığı şüpheyi belirtmek için değil, ölüm anında kendi durumunun ne olacağını bilmemesi sebebiyledir.

BİLGİ İMAN İLİŞKİSİ/MUKALLİDİN İMANI MESELESİ

Bununla birlikte, taklidî imanın Allah katında geçerli olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.
Mu'tezile kelamcılarına göre böyle bir iman **makbul değildir**. Diğer bir ifadeyle âhirette sahibinin kurtuluşa ermesine vesile olamaz.

Ehl-i Sünnet'in iki ekolü olan **Eş'arîlik** ve **Mâtürîdîlik,** imanın, bilgi ve tefekküre dayanarak aklî araştırmayla elde edilmesi gerektiği hakkında çok net görüşler bildirmişlerdir. Onlara göre, kişinin imanının faydasını görmesi ancak bu tarz bir tahkik sonucu ortaya çakabilir. Böyle bir yola girmemek, Allah Teâlâ'nın insana verdiği en büyük nimetlerden biri olan aklı gerektiği gibi kullanmamak anlamına gelir.

İMAN ESASLARI

İman Esaslarının Tespiti: İman edilmesi gereken esaslar, **icmâlî** ve **tafsilî** olmak üzere **iki şekilde** ele alınabilmektedir.

Kelime-i şehâdet ile dile getirilen, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed (sas)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna iman etmek, **icmâlî iman** olarak adlandırılır. Çünkü bu şehâdet, Peygamber Efendimiz (sas)'in Rabbinden getirdiği ve Müslümanlar tarafından zaruri olarak bilinen her şeyin iman edilmesi gereken bir mesele olduğu anlamına gelmektedir.
Hz. Peygamberin getirdiği ve inanılması gereken şeylere tek tek ve ayrıntılı bir şekilde inanmaya ise **tafsilî iman** denmektedir.

Amentü İman esası olarak bu altı madde, birbirleriyle olan ilişkileri bakımından bazen üç ana asıl olarak da ifade edilmektedir. Bunlar **tevhîd, nübüvvet** ve **âhirettir.** Diğer iman esaslarını kapsayacak şekilde üç esasa indirilen bu esaslara, **usûl-i selâse (üç asıl)** adı verilmektedir.

Tevhîd ilkesi ise, bütün bunların aslı olarak görüldüğünden ona da **aslu'l-usûl** denilmektedir.

DEVLET BAŞKANININ/İMAMIN BELİRLENMESİ

Şiî-İmâmiyye fırkasına göre, devlet başkanı ve Müslümanların lideri konumundaki imam, sadece dünyevî değil, aynı zamanda dinî bir rehber ve önder pozisyonunda olduğu için, onun belirlenmesi peygamberlik de olduğu gibi Allah Teâlâ tarafından yapılmaktadır. Buna Peygamber Efendimiz (sas)'den sonra İslâm ümmetinin başına geçecek olan kişi bizzat onun tarafından belirlenmiştir. Buna nass ile tayin adı verilmiştir. İmamın belirlenmesinde bunun dışında bir yol mümkün değildir.

İmâmiye'ye göre on ikinci imam olan Muhammed Mehdî, çocukken saklanmıştır; ancak âhirzamanda tekrar gelip ümmetin başına geçecektir.
Şia içerisinde farklı imam telakkilerine sahip gruplar da mevcuttur.
Örneğin;

İsmâilîlere göre, altıncı imam Câfer-i Sâdık'tan sonra imamet onun **büyük oğlu İsmail** *ve* onun nesli üzerinden devam etmektedir.
Zeydîler ise, imâmete geçecek kişinin, nass ile açık bir şekilde isim verilerek tayin edilmediğini, ancak taşıdığı vasıflar sebebiyle imam olduğu görüşündedirler. Onlara göre de Peygamber Efendimiz (sas)'den sonra bu işe en lâyık olan Hz. Ali idi.

Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile'ye göre imamın belirlenmesinde nass ile tayin kabul edilebilir bir yol değildir. Zira bu konuda kendisine itimad edilecek açık bir nass bulunmamaktadır. Şia'nın ileri sürdüğü ve Hz. Ali'nin imam olduğunu gösteren delillerin tamamı, zorlama yorumlardan ibarettir. Hz. Peygamber (sas), vefatından önce, ümmetin idaresi hakkında ne sözlü ne de yazılı bir vasiyette bulunmamış, bu konuda hiç kimseyi tayin edip görevlendirmemiştir. Nassa dayanarak birinin imam olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, aynı şeyi akla başvurarak yapmak da mümkün değildir. Çünkü akıl, bir kişiyi belirleyerek onun imam olduğunu söyleyebiecek yeterliliğe sahip değildir.

İMAMETTE EFDALİYET KRİTERİ

Şiî-İmâmiye'ye göre, imamet makamına geçecek kişinin **toplumun en faziletlisi (efdal)** olması gerekir. En faziletli varken bir başkasının bu makama geçmesi doğru olmadığı gibi, imameti de geçerli değildir. Hz. Ali hayatta iken, hilâfet makamına oturan ilk üç halifenin imametleri geçerli değildir. Onlar Hz. Ali'nin hakkı olan bir makamı gasp etmişler, o da bu hakkını takiyye yaparak gizlemek zorunda kalmıştır. Ayrıca onlara göre imamlar, her türlü günahtan korunmuş (masum) kimselerdir. Onların masumiyetleri efdal olmalarını, diğer Müslümanlara üstünlük sağlamaları sonucunu doğurmaktadır.

Şiî-Zeydiye fırkası, Hz. Ali ve onun neslinden gelenlerin ümmetin en üstünleri olduğunu kabul etmekle birlikte, efdal varken mefdulün imam olmasını mümkün görerek İmamiye'den ayrılmaktadırlar. İlk üç halife, efdal oldukları için olmasa bile, ümmetin mevcut şartları değerlendirerek böyle olmasını uygun görmesi sebebiyle meşru imamdırlar.

Ehl-i Sünnet içerisinde imamın efdal olması gerektiğini savunanlar arasında, **Eş'arî kelamcı Ebû Bekir el-Bâkıllânî** ve ona tabi olanlar kaydedilmektedir. Ehl-i Sünnet imamet teorisinin oluşması bağlamında mefdulün imâmetini câiz görse de Hz. Peygamber (sas)'den sonra insanların en faziletlisi hususunda Dört Halife arasındaki tertibi kabul hususunda neredeyse fikir birliği içerisindedir

Ebu'l-Meâlî el-Cüveynî de, kimin daha efdal olduğunun aklen bilinemeyeceğini, bu konudaki rivayetlerin de birbiriyle çelişik olduğunu hatırlatarak, efdaliyet sıralamasının ancak zann-ı galibe göre oluşacağını söyler.

Mu'tezile imamın efdal olması gerektiğini savunur. **Dört Halife sıralamasını, aynı zamanda fazilet sıralaması olarak kabul etmektedirler.** Diğer taraftan Hz. Ali'nin efdal olduğunu kabul eden Mu'tezilîler ise, mefdulün imametini mümkün görmektedirler.

İSLAMDA İNANÇ ESASLARI

1.İcmalî İman: Kısa ve özlü olarak toptan inanmak demektir. Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadette iman özetletmiştir. İnanılması gereken şeyler tek tek ifade edilmediğinden bu tür imana icmalî iman denir.

2.Tafsîlî İman: İnanılması gereken şeylerin her birine, ayrıntılı bir şekilde inanmaya denir.

3.Taklidî İman: Kişinin yaşadığı çevrenin telkiniyle delillere bağlı olmaksızın sahip olduğu imana taklidî iman denir .Ehli Sünnet alimlerinin çoğunluğuna göre bu tür iman geçerlidir.

4.Tahkîkî İman: Kişinin inanması gerekn şeyleri araştırıp, delil, akıl, tefekkür ve düşünceye dayandırarak iman etmesine tahkîkî iman denir. İslam dinine göre en güzel olanı her müminin tahkik iman sahibi olmaya çalışmasıdır. İnandığı şeylere niçin ve nasıl inandığının şuurunda olmasıdır.

TASDİK VE İNKAR BAKIMINDAN İNSANLAR

Mü'min: Allah'ın varlığına ve birliğine inanan,Hz.Peygamberin haber verdiği şeylere yürekten inanıp tasdik eden ve bunu da dil ile ikrar eden kişiye denir.

Kâfir: İslam dininin inanç esaslarını kabul etmeyen kişiye denir.Günahkar müminler,suçları ölçüsünde ahirette cezalandırılsalar da sonunda cennete konulacaklardır.Kâfir sözlükte 'örten' anlamına gelmektedir.Gerçek ve doğru inancı örttüğü,yanlış yanlış şeylere inandığı için böyle kimselere kâfir denir.

Münafık: Allah'ın birliğini,Hz.Muhammed'in peygamberliğini ve onun,Allahtan getirdiklerini kabul ettiklerini söyleyerek,Müslümanlar gibi yaşadıkları halde,kalpten inanmayan kimselere denir.Bu kimseler kafirlerden daha tehlikelidir.

Fâsık: Günahkar Müslümanlara denir.

ALLAHIN VARLIĞININ DELİLLERİ **

Hudus Delili: Kâinatın yaratılmış olduğu ve her yaratılanın da bir yaratıcıya ihtiyaç duyduğundan hareketle Allah'ın varlığını ispata çalışan bir delildir.
Hz. İbrahim'in Allah'ı araması

İmkan Delili: Bu delile göre varlıklar zorunlu (vâcib) ve mümkün varlıklar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Zorunlu varlık varlığı kendinden olan ve var olmak için bir başkasına muhtaç olmayan varlıktır(Allah Teala).Mümkün varlık ise kendi kendisini var edici güce sahip olmayan ve var olmak için bir başkasına muhtaç olan varlıktır.

Kindi, Farabi ve İbni Sina filozofların kullandığı felsefe karakterli delil: İMKAN DELİLİ

Gaye ve Nizam Delili (İnayet, Hikmet, İtkan Delili): Ortak ismi TEOLOJİK DELİL

Gaye ve Nizam deliline göre alemde bir düzen vardır ve bu düzende yer alan her varlık belirli bir gayeye yönelik olarakyaratılmıştır. Dolayısıyla da bu düzeni sağlayan bir yaratıcı vardır.

İslam Filozofları Gaye ve nizam deliline ek olarak şunlarıda kullanmışlardır:
İlk sebep-ilk illet delili: Bütün varlıkların var edici bir ilk sebebi olmalıdır. O'nun varlığı için bir sebep yoktur
Ekmel Varlık delili: İlk defa Farabi tarafından kullanılmıştır. Zihinde en büyük ve mükemmel varlık olarak tasarlanan bu varlığın zihin dışında bilfiil olmaması eksikliktir.

İnayet Delili (İbn Rüşd) : Kainatın mükemmel nizamının gösterdiği üzere, yaratılışta kusursuz bir sanat sergilenmiş ve hikmetli faydalar gözetilmiştir. Bu ise kainatın yaratıcısının kasd ve hikmetini ispat etmekte; tesadüfen yaratılmış değildir. İşte bu uygunluk Allah'ın insana inayetinin sonucudur.

Kemal Delili: Allah dışında hiçbir şey mükemmel değildir

Fıtrat Delili: İnanma fıtri bir ihtiyaçtır

Kabul-u Amme Delili: İnsanlık tarihi boyunca insan bulunduğu her devirde bir ibadet, bir tapınak izine rastlanır. İnsanlar arasında tarihin tanıklık ettiği ortak fikir, Allah'ın varlığı ve birliğine delalettir

ALLAHIN BİRLİĞİNİN DELİLLERİ *
Temânu Delili: (ÇIKMIŞ SORU) (Allah'ın birliğini temellendirmeye çalışır)
Temanu, sözlükte birbirine mani olma, engelleme ve çekişme anlamlarına gelmektedir. Bu delil birden fazla tanrı olamayacağını anlatmak için kullanılır. Birden fazla ilah olması ve onların aralarında çekişme halinin tasavvuru da mümkün değildir. Bu çekişme durumunda alemin yok olacağı ve düzenin bozulacağı açıktır.
Burhan-ı Tevarud Delili: Eğer yerde ve gökte birden fazla ilah olsaydı bu alem: (Bu üç ihtimalde batıldır)

- Ya bütün ilahların müşterek kuvvet ve kudretiyle var olmuştur
- Veya bu alem ilahlar tarafından ayrı ayrı yaratılmıştır
- Veyahut eşya ancak birinin irade ve kudretiyle yaratılmıştır

ALLAH'IN ZÂTÎ SIFATLARI (Tenzîhî sıfatlar veya Selbî sıfatlar da denir.)
Vücud: Var olmak demektir.Allah vardır ve varlığı zatının gereğidir.
Kıdem: Allah'ın varlığının başlangıcı yoktur.
Bekâ: Allah'ın varlığının sonu yoktur.
Vahdaniyet: Allah'ın bir olması demektir.
Muhalefetun lil-Havadis: Allah'ın sonradan olanlara benzememesidir.
Kıyam bi-nefsihi: Allah'ın varlığı zatının gereği olup başkasından değildir.

ALLAH'IN SUBÛTÎ SIFATLARI:

Bu sıfatların sayısı Maturidilere göre sekiz, Eşarilere göre ise yedidir.

Hayat: Allah'ın hakiki ve ezelî hayat ile diri olmasıdır.

İlim: Allah'ın yerde ve gökte olan her şeyi bilmesi demektir.

Semi': Allah'ın her şeyi işitmesidir.

Basar: Allah'ın her şeyi görmesidir.

İrade: Allah'ın her şeyi dilemesi ve istemesi demektir.

Kudret: Allah'ın her şeye gücü yetmesidir.

Kelam: Allah'ın konuşmasıdır.

Tekvin: Allah'ın her şeyi yaratmasıdır. Eşarilere göre bu sıfat yok Kudret sıfatı bu işi yapar.

ALLAH'IN FİİLİ SIFATLARI:

Allah'ın yaratması, rızıklandırması gibi sıfatlar;

Halk (tahlîk-yaratma),
İbdâ (benzersiz yaratma),
İnşâ, (bir araya getirerek yaratma)
Terzîk (rızık verme),
İhyâ (hayat verme)
İmâte (öldürme),
Ba's (yeniden diriltme),
İrsâl (peygamber gönderme),
İnzâl (kitap indirme),
İhdâ (hidâyet verme),
İdlâl (sapkınlıkta bırakma),
İn'âm (nimet verme),
Ta'zip (cezalandırma)

ALLAH'IN HABERİ SIFATLARI: Kur'an hadislerde geçen müteşabih lafızlardır. Allah'ın eli, arşı istivası gibi

Hanefi mezhebi ve Ehl-i Hadis alimleri bu sıfatları te'vil etmeden kabul etmişlerdir.

Mu'tezile ve Sunni kelamcılar; bu sıfatları te'vil etmişler, Allah'ın zatına yakışır şekilde yorumlamışlardır

Allah'ın zatından başka sıfatı olmadığı fikrini ilk dile getirenler **Cad b. Dirhem ve Cehm b. Safvan'dır**

GÖREVLERİ AÇISINDAN MELEKLER

Meleklerin Özellikleri:

- İnsandan önce yaratılmışlardır
- İnsana ait özellikler (yeme, içme, yorulma, evlenme gibi) yoktur
- Günahsız varlıklardır, normal şartlarda gözle görülmezler
- Konuşan varlıklardır (Hz. İbrahim'in eşi ve Lut a.s ile konuşmuşlardır)
- Kanatları vardır (ikişer, üçer ve dörder kanatları) ve çok hızlı hareket ederler
- Gaybı bilmezler, semada ikamet ederler

Kirâmen Kâtibin: İnsanın sağında ve solunda bulunan yazıcı melekler.
Münker ve Nekir: Ölümden sonra kabirde sorgu ile görevli iki melektir. Sorgu melekleri de denir.
Hamele-i Arş: Arşı taşıyan meleklerdir.
Mukarrebûn ve İliyyûn: Allahı tesbih ve anmakla görevli iki meleklerdir.
Hazene: Cennet ve cehennem kapısında duran ve gelenleri karşılayan meleklerdir Cennet: Rıdvan, Cehennem: Mâlik
Müdebbiret: Alemin düzenli işlemesi ve Allah'ın koyduğu ilahi kanunların işlemesinde görevli meleklerdir.
Beyt-i Mamur: Yedinci kat semada melekler için inşa edilmiş ibadetgahtır

İsmi Kur'ân'da geçmeyen melekler : **Rıdvan, Azrâîl, İsrafil, Münker ve Nekir (R-A-M-İ)**

Kur'an'da olduğu gibi **İncil**'de de **Tevrat**'ta da **İsrâfil** ve **Azrâil'**in isimlerine rastlanılmamaktadır.

İLAHİ KİTAPLAR

1.Suhuflar

Suhuf,sahife kelimesinin çoğulu olup 'sayfalar' anlamına gelmektedir.Küçük topluluklara ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde indirilen birkaç sayfadan oluşmuş küçük kitapçıklara denir.Peygamberlere gönderilen sayfa sayıları toplam 100'dür.

1.Hz.Adem a.s = 10 Sahife	Tevrat = Hz.Musa a.s
2.Hz.Şit a.s = 50 Sahife	Zebur = Hz.Davud a.s
3.Hz.İdris a.s = 30 Sahife	İncil = Hz.İsa a.s
4.Hz.İbrahim a.s = 10 Sahife	Kur'an-ı Kerim = Hz.Muhammed a.s

Tevrat : Tevrat kelimesi kanun,öğreti ve şeriat anlamlarına gelmektedir. Tevrat'a Ahd-i Atik ve Ahdi Kadim de (Eski Ahit) denilmektedir.Bugünkü Tevrat, Musa aleyisselamdan birkaç asır sonra yaşayan beş haham tarafından kaleme alınmış ve Azrâ adındaki haham bunları tek tek toplayarak Ahd-i Atik'in asıl nüshası olduğu iddiası ile çoğalttırmıştır. Tevrat beş bölümden oluşmaktadır; Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye.

Zebur: Zebur,yazılı şey ve kitap' anlamlarına gelmektedir. Dört ilahi kitabın en küçüğüdür. Yeni hükümler getirmemiştir. Zebur,ilahiler, Allah'a övgü ve hikmetli sözler ve birtakım öğütler içermektedir. Mezmurlar adıyla Eski Ahid'in içinde yer almaktadır. Zebur'da genellikle Hz.Davud'un Allah'a yakarışları ve ilahileri yer almaktadır.

İncil : İncil,sözlükte 'müjde,öğretici' anlamlarına gelmektedir. İsrailoğullarına gönderilmiştir. İncil için Ahd-i Cedîd (Yeni Ahid) ismi de kullanılmaktadır. Hristiyanların kabul ettiği 4 İncil bulunmaktadır; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna incili. Bunlardan ilk üçü ana mesele ve bölümlerinde genellikle birbirlerine yakındır. Bunlara aynı bakış açısıyla yazılmış anlamında '**Snoptik' İnciller** denmiştir.Bu dört İncilden Markos'un en eski olduğu, Matta ve Luka İncillerinin, hem bunun eski şeklinden,hem de kaybola ve 'O' denilen bir kaynaktan metinlerini aldıkları söylenmektedir. Yuhanna İncili ise oldukça geç yazılmış, daha çok mistik yönü ağır basan bir İncil'dir.

Kur'an-ı Kerim: Hz.Ebubekir zamanında iki kapak arasına alınarak kitap haline getirilmiştir. Hz.Osman zamanında da çoğaltılmıştır.

Peygamber : İbn Ravendi ve Ebu Bekir Razi peygamberliğin gerekliliğine karşı çıkmışlardır.
Resul; Allah tarafından kutsal bir kitap gönderilen peygamber demektir.
Nebi; Kendisine bir kitap indirilmemiş peygamberlere denir. Nebiler kendinden önceki peygamberlere indirilen kitapları insanlar arasında tebliğ ederler.

Resul-Nebi: Kur'an; **Musa, Harun ve İsmail'**den resul-nebi diye bahsetmiştir. **(Resul-Nebi: HİM)**

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Sıdk: Peygamberlerin doğru olması demektir.
Emanet: Peygamberlerin her yönden güvenilir olması demektir.
İsmet: Peygamberlerin günah işlemekten korunmuş olmalarıdır.
Fetanet: Peygamberlerin akıllı ve zeki olmalarıdır.
Tebliğ: Peygamberlerin Allah'tan almış oldukları emir ve yasakları olduğu gibi insanlara ulaştırması demektir.

KUR'AN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Hz.Adem, Hz.İdris, Hz.Nuh, Hz.Hûd, Hz.Salih, Hz.Lut, Hz.İbrahim, Hz.İsmail, Hz.İshak, Hz.Yakub, Hz.Yusuf, Hz.Şuayb, Hz.Harun, Hz.Musa, Hz.Davud, Hz.Süleyman, Hz.Eyyub, Hz.Zülkifl, Hz.Yunus, Hz.İlyas, Hz.Elyesa, Hz.Zekeriyya, Hz.Yahya, Hz.İsa ve Hz. Muhammed (sav)

Kur’an’da bu peygamberlerin dışında üç isim daha zikredilmektedir.Fakat onların peygamber mi veli mi oldukları bilinmemektedir.
Bunlar; Üzeyir, Lokman ve Zülkarneyn’dir. **(ZÜL)**

Yahudiler Peygamberimize 3 şeyi sordular (ZAR’ı sordular)
Zülkarneyn
Ashab-ı Kehf
Ruh

Ulu’l-Azm: Azim ve sebat sahibi peygamberler için kullanılan bir kavramdır.
Bunlar; Hz.Nuh, Hz.İbrahim, Hz.Musa, Hz.İsa ve Hz.Muhammed’dir.

Hz.Muhammed’in s.a.v. Mucizeleri
1.Hissi (Maddi) Mucize: İnsanın duyularına hitap eden mucizeler Ör: Ayın ikiye yarılması, İsra ve Miraç mucizesi, taşın Hz.Peygamberle konuşması gibi
2.Akli (Manevi) Mucize: Hz. Peygamber’in manevi mucizesi **Kur’an-ı Kerim’dir**
3.Haberi Mucize: Peygamberlerin Allah’tan melek aracılığıyla aldıkları haberler. Bedir savaşı sırasında kimlerin nerede öldürüleceklerini önceden haber vermesi ve dediği gibi de çıkması gibi

Kur’an’da Haberi mucize örnekleri:
- Hz. İsa’nın ölüleri diriltmesi, çamurdan kuş yapması, körü ve alacayı iyi etmesi, gökten sofra indirmes, insanların evlerinde ne yediklerini ve ne sakladıklarını haber vermesi
- Hz. Peygamber’in geçmiş peygamberlerle kavimleri arasında geçen olayları ayrıntılı olarak Ehl-i kitap alimlerine anlatması
- Hz. İbrahim’i ateşin yakmaması
- Hz. Musa’nın asasının yılan olması, sihirbazların ip ve sopalarını yutması, denizin yarılması
- Hz. Süleyman’ın kuşla konuşması, karıncanın sözünü anlaması

Olağanüstü durumlar:
İrhas: Peygamber olacak şahsın, henüz peygamber olmadan önce gösterdiği olağanüstü durumlardır. Hz.İsa’nın kundakta konuşması (ÇIKMIŞ SORU)
Keramet: Veli kulların göstermiş oldukları olağanüstü hallere denir.
Meûnet: Yüce Allahın veli olmayan bir Müslüman kulunu, darda kaldığı veya sıkıntıya düştüğü zaman, olağanüstü bir şekilde bu darlık ve sıkıntıdan kurtarmasıdır.
İstidrac: Kafir, günahkarın gösterdiği olağanüstü haller

İhanet:Kafir, günahkarın istediğine aykırı gösterilen haller. **Müseylemetül-Kezzab'ın** tek gözü kör olan çocuğun gözünü açmak tükürüğünü sürünce öbür gözünün kör olması buna örnek olarak gösterilebilir.

KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KIYAMET İSİMLERİ

Yevmu'd-Din: Din günü,ceza günü
Saat: Kur'an'da saat yaklaştı ve ay yarıldı (kamer 1)
Yevmul Kıyame: Kıyamet günü,ölülerin kalkacağı,kıyam edecekleri gün.
Yevmul Hak: Hak ve doğruluk günü.Amellerin hesaplanmasında hiçbir haksızlığın yapılmayacağı gün.
Yevmul Malum: Geleceği kararlaştırılmış,belli gün.
El-Vaktu'l Malum: Geleceği belli ve kararlaştırılmış vakit.
El-Yevmul Ahir: Son gün.
Yevmul Azife: Yakında gelecek gün,musibetler günü.
Yevmun Asir: Zor ve sıkıntılı bir gün.
Yevmun Azim: Büyük gün.
Yevmun Asib: Zor ve şiddetli bir gün.
Yevmul-Ba's: Yeniden dirilme günü.
Yevmu't Tegabun: Üzüntü ve esef günü.
Yevmu't-Talak: Buluşma günü.
Yevmu'l Tenad: Çağırma günü
Yevmul Cem: Toplanma günü.
Yevmul Hasre: Hasret günü.
Yevmul Huruc: Kabirden çıkma günü.
Yevmul Fasl: İyi ile kötünün ayrılma günü.
Karia: Kainatın büyük bir gürültü ile sarsılması
Ğaşiye: Perdenin açılacağı varlıkları sarsan gün
Tammetul Kübra: Büyük musibet günü.
Nebeul-Azim: Büyük haber günü.
Hakka: Mutlaka gelecek kaçınılmaz olan
El-Va'd: Vade günü.
Vakıa: Kesin olarak gerçekleşecek olay
Es-Sahha: Kulakları sağır edecek şekilde yüksek ses

Emrullah: Allahın emri.
Es-Salahatu: Kekelenecek yer, paniklenecek yer.
Racife:

KIYAMET ALAMETLERİ (Eşretü'❜s-Saat)

a.Küçük Alametler <u>(Fiten ve Melahim)</u>
-İlmin ortadan kalkıp bilgisizliğin artması.
-Şarap içme ve zinanın açıkça yapılır hale gelmesi.
-Ehliyetsiz insanların söz sahibi olması.
-Adam öldürme olaylarının artması.
-Dünya malının bollaşması.
-Zekat verecek fakirin bulunmaması.

b.Büyük Alametler
-Duman
-Deccal
-Dabbetül-Arz: Safa dağından çıkacak büyük bir hayvan
-Güneşin batıdan doğması
-Ye'cuc ile Me'cuc'un çıkması
-Hz.İsa'nın gökten inmesi
-Yer yarılması, batması (üç hasef)
-Ateş Çıkması: Hicaz ve Yemen'de

AHİRET HALLERİ: Ba's, Haşr ve Mahşer, Amel Defteri, Hesap sual ve Mizan, Havz ve Kevser, Şefaat, Sırat, Araf

<u>CEHENNEMİN İSİMLERİ:</u>
Sakar: Yakıp kavuran ateş
Hutame: Yüreklere kadar tırmanan ateş
Sair: Çılgın ateş
Haviye: Derin çukur uçurum
Nar: Ateş

Hamim: Kaynar su
Leza: Dumansız alev
Suu'd-Dar: Kötü yurt
Azabu'l-Harik: Yakıcı yangın ateş
Daru'l-Bevar: Helak yurdu

Mu'tezile ve Harici, **Şia ve Ehli sünnetin çoğunluğuna göre**; kafirlere uygulanacak cehennem azabı ebedidir.
Cehm b. Safvan, İbn Teymiyye ve el-Cevziyye gibi alimlere göre cehennem azabı asırlarca sürecek sonra birgün sona erecektir.
Cennet: Adn, Firdevs, Naim, Selam, Darul-Mukame

İSLAM İBADET ESASLARI (İSLAM HUKUKU)

ASLÎ DELİLLER
Bilindiği gibi içtihad,''maksada ulaşmak için gayret sarf etmek'' demektir.Bunu yapan müctehidler ' mutlak müctehid ve mukayyed müctehid' diye ikiye ayrılır.
Mutlak Müctehid: Dört büyük mezhep imamı.
Mukayyed Müctehid: Mezhepte içtihad yapan kimselerdir.

İslam Hukukunun Genel Prensipleri:
Bir işten Maksat ne ise Hüküm Ona göredir
Şek ile Yakin Zâil olmaz
Meşakkat teysiri celbeder
Zarar izale olunur
Adet muhakkemdir

Aslî Deliller; Kitap, Sünnet, İcmâ ve Kıyas . Aslî deliller fıkıh dilinde ‘’edille-i erbaa’’ olarak anılır.

a)Kitap
b)Sünnet
c)İcma: Hz.Muhammed (sav) ümmetinden olan müctehidlerin Hz.Muhammed’in vefatından sonra herhangi bir devirde şer’i bir meselenin hükmü üzerine fikir birliği etmeleridir.

Sarih İcmâ: Müctehidlerin şer’i bir meselenin hükmü üzerine görüşlerini tek tek açıklamalarıdır.
Sükûtî İcma: Şer’i bir mesele hakkında bir veya birkaç müctehid görüş belirttikten sonra, bu görüşten haberdar olanların bir görüş belirtmeyip sükût etmeleri sonucu oluşan İcmâ’dır.

İmam Şafii sukuti icmayı kabul etmez.

d)Kıyas: ‘’Nasslarda hükmü bulunmayan bir fıkhî meseleye,aralarındaki ortak illetten dolayı, nasslarda hükmü belirlenmiş meselenin hükmünü aynen vermektir. Kıyası meydana getiren unsurlara ‘’erkan-ül-kıyas’’ denir. (kıyasın rükunleri)

KIYAS’IN RÜKÜNLERİ (Asıl, Fer’, Aslın Hükmü, İllet) AFAİ hükümler

Asıl: Hükmü belirlenmiş mesele.
Fer: Hükmü nass tarafından belirlenmemiş mesele.
Aslın Hükmü: Asıl hakkında sabit olan ve kıyas yoluyla fer’e de uygulanmak istenen hüküm.
İllet: Asla ait hükmün konmasına esas teşkil eden özellik/gerekçe.

- Şafiiler Mesalih-Mürsele’yi asla kabul etmezler. Haber-i Vahide oldukça önem verirler.
- Hanbeliler Kur’an ve Sünnet etrafında şekillendiği için kıyasa çok az başvururlar.Diğer mezheplere oranlara daha katı bir yapıya sahiptir

VAD’Î HÜKÜMLER
Usûlcülere göre **“vad’î hüküm”:** Şâri‟in, bir şeyi başka bir şey için sebep, şart veya mani kılmasıdır.
Vad’i hüküm şu nevilere ayrılır: **Sebeb, rükün, şart, mâni’, sıhhat-fesâd-butlan**.

FER’Î DELİLLER *

İSTİSHAN (ÇIKMIŞ SORU) (İstihsan: hasen)

Kelime olarak; bir şeyi güzel olarak görmek’ demektir. Fıkıh dilinde ise; Müctehidin bir meselede özel bir delil sebebiyle, o meselenin benzerlerinde verdiği hükümden vazgeçip başka bir çözümü benimsemesi,yada iki farklı kıyas imkanı bulunduğunda, ilk bakışta dikkat çekmeyen kıyası (kapalı kıyas) gerekçe birliği açısından daha güçlü bulduğu için açık kıyasa tercih etmesi.

- İstihsan özellikle Hanefi ve Maliki mezheplerinde özel bir metot olarak ele alınmış, **Hanefiler sıklıkla başvurmuşlardır.**
- İstihsan; hakkaniyet, hüsniyyet, hakkın kötüye kullanılmaması,kolaylık gibi hukuk ilke ve kavramlarının yoğun biçimde uygulanmasına imkan veren zengin bir içeriğe sahiptir.
- **Şafi, Zahiri ve Şia istihsanı kabul etmezler**

ISTISLAH (MESALİH-İ MÜRSELE) (Istıslah: Islah etmek)

Maslahat (Çoğulu: Mesalih): sözlükte; fayda, topluma yarar sağlama anlamına gelir.

Fıkhi anlamı: Şari tarafından muteber veya geçersiz sayıldığına dair hakkında delil bulunmayan, ancak bu şekilde bir yargıda bulunulmasının topluma ‘’ yarar sağlamayı’’ veya ‘’zararı gidermeyi’’ hedefleyen durumlara denir. Maslahatlar Zaruriyat(zorunlu), Haciyyat(kolaylık sağlayan) ve Tahsiniyat(güzelleştiren)

- Daha çok Malikiler tarafından kullanılmıştır.

Örf-Adet: Fakihlere göre bir toplumdaki örf ve adetin geçerliliği için onun yaygın ve sürekli olması, nassların lafzına ve ruhuna yani İslam hukukunun temel ilkelerine aykırı düşmememesi gerekir.

İSTİSHAB: (İstishab: sahib olmak)

Sözlükte; birlikte olmak ve ayrılmamak demektir. Fıkıh terimi olarak; İstishab; daha önce varlığı bilinen bir durumun **aksine delil bulunmadıkça- varlığını koruduğuna hükmetmektir**. İslam hukukunun en kapsamlı beş genel kuralından biri olan ‘’el-yakinü lâ yezûlu bi’ş-şek’’ kaidesi oluşturur.

Gazali başta olmak üzere kelamcı usulcüler, istishabı asli deliller arasında zikretmişlerdir.

Hanefilere göre delil olmayıp sadece hükümden sonra kuşku doğması durumunda kullanılır. (Istıshab defi hususunda hüccettir)

İstishab hüküm itibariyle 3’e ayrılır:

1.İbaha-i Asliyye İstishabı: Buna göre bir şeyden yararlanma veya bir davranışta bulunma hakkında nasslarda özel bir hüküm yoksa veya kıyas yahut istislah yoluyla nasslardan bu hususta özel bir sonuç çıkmıyorsa ‘’Eşyada aslolan mübahtır.’’ Prensibine göre o şeyden yararlanmanın veya o işi yapmanın mübah olduğu sonucuna ulaşılır.

2.Beraat-i Asliyye(zimme) İstishabı Bir kimsenin borçlu veya suçlu olduğuna dair delil bulunmadıkça borçsuz veya suçsuz kabul edilmesi esasına dayanır.
(ÇIKMIŞ SORU)

3.Vasıf İstishabı: Şer'an varlığı kabul edilen bir hükmün, sebebinin ortadan kalktığı ispat edilmediği sürece sabit sayılması esastır. Mesela satım ve mirasçılık gibi bir mülkiyet sebebine binaen sabit olan mülkiyetin, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin, ortadan kalktığını gösteren bir delil olmadığı sürece devam ettiğine hükmedilir.

İslam Öncesi Şeriatler (Şer'u Men Kablenâ/Şerâi-i salife)
Hz.Peygamberden önceki ilahi dinlerin hükümlerinden (şeru men kablena) Kur'anı Kerimde veya Sünnette yer almayanların Müslümanlar için bağlayıcı olmadığına alimler fikir birliği içindedir. Kur'anda veya Sünnette belirtilmiş olan hükümlerine gelince, bunların ilga (nesh) edildiğine dair delil bulunan hükümler Müslümanlar hakkında geçerli olmaz. Mesela Yahudilere haram kılındığı bilinen yiyeceklere ilişkin hükmün bir önceki ayetin delaletiyle Müslümanlar hakkında geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Önceki dinlerin hükümleri hakkında Kur'an ve Sünnette red veya onay yönünde bir açıklama mevcut değilse Hanefiler dahil bir grup İslam alimi bu tür hükümlerin Müslümanlar hakkında bağlayıcı delil olduğu görüşündedirler. (**Tevrattaki dişe diş, göze göz diyeti Müslümanlar için de geçerlidir.)**

Sahabi Kavli: Sahabe Hz.Peygambere yetişen onu gören ve ona iman eden kişilere denir. Şer'i bir delil sayılıp sayılmaması konusu ihtilaflıdır. Rey ve İctihad ile bilinemeyecek konularda sahabe sözünün sünnet kapsamında değerlendirilmesi, rey ve ictihad ile bilinebilecek konularda ise sahabî sözünün bağlayıcılığı olmaması görüşü hakimdir.

SEDD-İ ZERAİ: Harama giden yolların yasaklanması/terk edilmesi. Daha çok **Maliki ve Hanbeli mezhepleri** tarafından işletilen bir metottur.

VAZ' OLUNDUĞU MANA BAKIMINDAN LAZIFLAR (HAMüMü)

A) Hâss: Bir tek manayı ifade etmek üzere konmuş ve bir tek ferde delalet eden lafızdır.

B) Âmm "Âmm**"** tek vaz' ile tek bir mana ifade etmek üzere konmuş bulunan ve muayyen bir miktarla sınırlı olmaksızın bu mananın kendisinde gerçekleştiği bütün fertlere şâmil olan lâfızdır. Bir başka ifade ile Âmm, bir isim altında anılan şeylerin sınırsız olarak tamamını içine alması için vaz‟ olunan lafızdır

C) Müşterek İki veya daha fazla manaya ayrı ayrı şekilde vaz' olunarak konulmuş lafızdır. Bu tariften müşterek için iki şartın olduğu anlaşılmaktadır:

D) Müevvel Bazı karîneler vasıtası ile müşterek lafızın içine aldığı manalardan tercih edilen anlama müevvel denir.

İbadet-i Mersume: Sistematik ve şekle bağlı ibadet demektir.
Taabbud anlayışı: İbadetin samimiyet,iyi niyet ve dünya menfaati beklemeden yapılmasına taabbud anlayışı denir. Ramazan orucu buna örnektir.

İBADET ÇEŞİTLERİ

Aynî ibadet: Mükelleflerinin her birinin ayrı ayrı yerine getirmesi gereken ibadetlerdir.Beş vakit namaz,zekat,oruç…

Kifâî ibadet: Mükelleflerin hepsinden yapılması istenen fiillerdir.Mükelleflerin bir kısmının ibadeti yerine getirmesi diğerlerini sorumluluktan kurtarır.Cenaze namazı buna örnektir.

İSLAM HUKUKUNUN DÖNEMLERİ

Hz. Peygamber Dönemi İslam Hukuku kaynakları: **KİTAP, SÜNNET**
Sahabe Dönemi İslam Hukuku kaynakları: **KİTAP, SÜNNET ve İÇTİHAD**
Tabiun Dönemi İslam Hukuku kaynakları: **KİTAP, SÜNNET, İÇTİHAD, SAHABE İCMASI**
Müctehid İmamlar Dönemi İslam Hukuku kaynakları: **KİTAP, SÜNNET, İÇTİHAD, SAHABE İCMASI, KIYAS, İSTİHSAN, ISTISLAH**
(Müçtehid imamlar dönemi: Fıkhın Altın çağı, Tedvin dönemi, Abbasiler Dönemi)
İmam Şafii'ye göre: mürsel hadisler, sahabe içtihadları ve görüşleri delil olarak kabul edilmez.
İmam Azam ö. 150
İmam Maliki ö. 179
İmam Şafi ö. 204
Ahmed b. Hanbel ö. 241

DİĞER MEZHEPLER:

1.İbadiye(İbazi) mezhebi: (En mutedil harici grup)
* Halife seçimle gelmeli
* İman amelden bir parçadır
* Söz taşımak, kin ve düşmanlık, çirkin sözler abdesti bozar
* Recm kabul etmezler

2.Caferi Mezhebi (İmamiye/İsnaaşeriyye):

* İmamet Hz. Ali soyuna mahsustur
* Hukuki kaynakları; Kitab, sünnet, icma ve AKIL'dır.
* Sünnet yalnızca peygamberin sözleri değil masum imamların sözleride sünnettir
* İçtihad kapısı daima açıktır derler ama Kıyasa başvurmazlar
* Muta nikahını kabul ederler
* Boşanmada şahit zorunludur
* Ehl-i kitap kadınlarla evlenmek caiz değil
* Ama kişinin eşinin teyzesi ve ya da halasıyla evlenmesi caizdir.
* Bidi boşamayı (sünnete uygun olmayan) geçersiz sayarlar

3.Zeydiye (Hanefilere en yakın Şii mezhep)

* Hukuki kaynakları; Kitab, sünnet, icma, kıyas, istihsan, mürsel maslahat ve AKIL
* İçtihada büyük önem verir. İçtihad kapısının kapanmasını caiz görmez
* Hz. Ali'den önceki üç halifenin hilafetini efdal-mefdul teorisiyle meşru kabul ederler
* Muta nikahını kabul etmezler
* Mesh üzerine meshi ve ehli kitap ile evlenmeyi caiz görmezler

*Gayri müslümin kestiği hayvan yenmez

4. İsmailiyye:

* Bir çok hususta imamiyye ile aynı görüştelerdir
* Muta nikahını kabul etmezler
* Varislerin izni olmadan bir başka varise yapılan vasiyeti hükümsüz sayarlar

TEKLİFİ HÜKÜMLER:

1. Vacip (Farz) *

Eda edileceği vakit açısından;

Mutlak Vacib: Yapılması için belli bir vakit tayin edilmeyen ibadetler: Kaza namazı, kaza orucu gibi kefaretler ve kazalar

Mukayyed Vacib: (Kayıtlanmış, belirlenmiş) Yapılması, yerine getirilmesi için belli vakit tayin edilen ibadetlerdir. Ramazan orucu, hacc, fıtır sadakası, beş vakit namaz gibi.

Miktarının belli olup olmaması açısından;

Mukadder/Muhadded Vacip: Şari'nin miktarını belirlediği vaciptir (Namazın vakti, zekatın oranı gibi)
Gayrı Mukadder /Gayrı Muahhed Vacip: Miktarı belirlenmeyen vacip (Başın meshi, nafakanın miktarı gibi)

Yerine getirilmesi istenen;
Ayni Vacip (Farz-ı Ayn): Namaz, oruç ..
Kifai Vacip (Farz-ı Kifaye): Cenaze namazı

Fiilin belirli olup olmaması açısından;
Muayyen Vacip: Seçim hakkı olmayan
Müphem(muhayyer) Vacip: Seçim hakkı bulunan (Yemini bozan birinin kefaret için; On fakire yedirmek, köle azat etmek veya üç gün oruç tutmak)

MENDUB: Şer'an yapılması kesin ve bağlayıcı olmayıp yapılması istenen
SÜNNET
Kavlî Sünnet: Hz.Peygambere ait sözlerdir.
Fiili Sünnet: Hz.Peygamber'in uygulamalarıdır.
Takriri Sünnet: Hz.Peygamberin haberdar olduğu ve ses çıkarmadığı olaylardır.
Sünnet-i Hüda: Müekked ve Gayr-i Müekked sünnete Sünnet-i Hüda denir.Daha çok dini vecibeleri tamamlayıcı özelliktedir.
Sünnet-i Zevaid: Dini tebliğ maksadı olmayan, Hz.Peygamberin insan olması itibarıyla yaptığı davranışlardır.

MÜSTEHAB: Hz.Peygamberin bazen yapıp bazen terk ettiği, İslam alimlerinin de uygun ve güzel bularak işlediği fiillerdir.
MÜBAH: Mükellefin yapıp yapmaması hususunda serbest olduğu fiillerdir.
MEKRUH: Hanefilerde ''tahrimen mekruh'' vacibin ,''tenzihen mekruh ise mendubun zıddıdır.
Tahrimen Mekruh Haberi Vahid gibi zan ifade eden bir delille sabit olmuştur. (Pazarlık üzerine pazarlık, evlenme teklifi üzerine teklif gibi)

HARAM:
Liaynihi (lizatihi) haram: Bir şeyin bizzat kendi varlığındaki bir zarar ve çirkinlik sebebiyle doğrudan haram kılınan (Adam öldürme, zina, hırsızlık gibi)
Ligayrihi haram: Meşru olmakla birlikte haram kılınmasını gerektiren dıştaki bir sebepten dolayı yapılması yasaklanan (Alım-satım meşru lakin riba içerirse)

Azimet: Yüce Allah'ın mükelleflerin hepsi için bütün durumlarda bağlayıcı olmak üzere ilk olarak koyduğu hükümlerdir.
Ruhsat: Yüce Allah'ın kulların özür ve ihtityaçlarına göre koyduğu geçici hükümlerdir.

VAZ'İ HÜKÜMLER:

1.**İllet:** Şarhoş etme özelliğinden dolayı şarabın haram kılınması. Şarap içme. illeti: Sarhoş edici olması

2. **Sebep:** Varlığı hükmün varlığına yokluğu da hükmün yokluğuna alamet olan durumdur. Örneğin vakit namazın sebebidir.

3. **Rükun:** Bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısının bir parçasını teşkil eden unsurdur. İbadetlerde rükun ibadetin farzıdır. Rükun olmaması o şeyin batıl olmasına sebep olur.

4. **Şart:** Varlığı onun varlığına bağlı olan ancak yapısından bir parça olmayan iş veya özelliktir. Abdest namazın şartlarındandır.

5. **Mâni:** Varlığı sebebe hüküm bağlanmaması veya sebebin gerçekleşmemesi sonucunu doğuran durumdur. Örneğin kan kısımlığı evlenmeye manidir.

İBADETLE İLGİLİ TERİMLER

Eda: Mükellefin fiilini,belirlenmiş vakit içinde şartlarına riayet ederek eksiksiz yerine getirmesidir.Beş vakit namaz.

İade: Mükellefin fiilini belirlenen vakit içinde ancak eksik şekilde eda edip daha sonra tekrar vakit içerisinde tam olarak tekrar yerine getirmesidir.Teyemmümle namaz kılan kişinin suya kavuşarak o namazı yeniden kılması.

Kaza: Bir yükümlülüğün vakti çıktıktan sonra tam olarak yerine getirmesidir.

Sahih: İbadetin kendisi için belirlenmiş rükun (temel unsur) ve şartları tam olarak taşımasıdır.

Bâtıl: Kendisi için belirlenen unsurların hiçbirini taşımayan ibadet ve işlemlerdir.

Fâsit: Kendisi için belirlenmiş olan şartları eksik olarak taşıyan işlemlerdir.Bu tanım Hanefilere aittir.

Müfsit: Bir ibadeti bozan veya sakatlayan fiil veya eksikliktir.Oruçlu iken bilerek yiyip içmek gibi.

Iskat Ruhsatı: Ölüm tehdidi altında olan kişinin orucunu bozması

Tezkiye: Ahlak ve tasavvufun konusu olup ahlaki pisliklerden arınmadır.

Hadesten Taharet: Abdestsizlik,cünüplük,hayız ve nifas durumunda meydana gelen pislikten temizlenmeye denir.

Necasetten Taharet: Beden,elbise ve namaz kılınacak yerin temizlenmesine denir.

Mutlak su: Kar, yağmur göl suları buna örnektir.

Mukayyed su: Meyve suyu, gül suyu, mden suyu buna örnektir.

İstibra: Tuvalet sonrası idrar yolunda kalabilecek damla ve sızıntıların tamamen kesilmesi için bir süre bekleyip sonra temizlenmedir.

İstinca: Tuvalet sonrası dışkı ve idrar yollarında kalan pisliklerin temizlenmesidir.

Vücub ehliyeti: Hak ehliyeti Hayatta olsun yeter Cenin dahil

Eda ehliyeti: Temyiz ile başlar büluğ ile tam olur

Semavi Arızalar:

Akıl Hastalığı (Cünûn), Bunama, Baygınlık, Yaş küçüklüğü, Ölümle sonuçlanan hastalık, (Borçluluk?), Kölelik, Uyku, Unutma, Ölüm, Hayız ve Lohusalık

Müktesep Arızalar:
Sükr (Sarhoşluk), Sefeh (Harcamalarda Tedbirsizlik), Bilgisizlik, Yanılma, Ciddiyetsizlik, Yolculuk, Zorlama, İflas

Manevi-Hükmî Temizlikten Temizlenme Yolları: Abdest, Boy Abdesti, Mesh, Teyemmüm

- Abdestin Arapça karşılığı vudû'dur.
- **Abdestin farzları:** Yüzü yıkamak, kolları dirseklerle yıkamak, başı meshetmek, ayakları topuklarla beraber yıkamak.
- **Şafiilerde abdestte NİYET ve SIRAYA UYMAK FARZ (ÇIKMIŞ SORU)**
- **Maliki ve Hanbelilere** göre bunlara ilaveten **Muavalat: Bu işlemlerin ara verilmeden yapılması FARZ**
- Caferiler ayakların yıkanması değil de meshedilmesi FARZ

Abdest Çeşitleri

Farz Abdest: Namaz, tilavet secdesi ve Kabeyi tavaf için abdest farzdır.
Vacip Abdest: Hanefilere göre Kabe'yi tavaf abdesti vaciptir.
Mendup Abdest: Sürekli abdestli olmak, Kur'an okumak, cenaze yıkamak için alınan boy abdesti mendup abdesttir.
Abdesti Bozan Durumlar:

- İdrar ve dışkı yollarından idrar, dışkı, meni, mezi, kan gibi sıvının çıkması ve yellenmek
- Vücudun herhangi bir yerinden kan, irin, gibi necis bir maddenin çıkması. Ağızdan çıkan kan tükürükle eşitse veya fazlaysa abdesti bozar. Şafiilere göre idarar ve dışkı yeri haricinde çıkan kan ve benzeri şeyler abdesti bozmaz.
- Bayılma, delirme gibi şuurun elinde olan durumlar.
- Namazda yakındakilerin duyabileceği şekilde sesli gülmek hem abdesti hem de namazı bozar. Hanefiler dışındaki mezheplere göre bu gülüş sadece namazı bozar.
- Cinsi münasebet ve kadına aşırı temas, Şafiiler erkek ve kadının tenlerinin değmesinin, Maliki ve Hanbeliler ise temasta cinsel haz duyulması durumlarında abdestin bozulacağını kabul etmişlerdir.
- Mazeret halinin son bulması

Guslün Farzları

- Hanefi ve Hanbelilere göre, ağzı su ile yıkamak (mazmaza), burnu su ile yıkamak (istinşak) ve bütün vücudu yıkamaktır.
- Şafii ,Maliki ve Caferilere göre ağız ve burnu yıkamak **sünnettir.**
- Niyet Hanefilerde sünnet diğer mezheplerde farzdır. Malikilere göre vücudu ovalamak ve gusül işlemlerine ara vermemek farzdır.

MESH: Mesh süresi mukîm olanda (yolcu olmayanda) bir gün bir gece (24 saat), yolcuda ise üç gün üç gecedir.(72 saat).

Ebu Yusuf, Maliki, Şafii ve Ahmet bin Hanbel tadil-i Erkanı namazın rükunlarından sayarlar**.**

Tadil-i Erkan
Hanefilere göre: VACİP
Diğer üç mezhebe göre: FARZ

NAMAZIN VACİPLERİ

- Namaza tekbir ifade eden bir cümle ile başlamak (Allahuekber). Çoğunluğa göre bu farzdır.
- Fatiha suresini okumak. Diğer mezheplere göre her rekatta okumak farzdır.
- Farz namazlarının ilk iki rekatında ,vacip, sünnet ve nafile namazların her rekatında zammı sure okumak. (diğer mezheplere göre sünnettir)
- Fatihayı zammı sureden önce okumak
- Tek başına namaz kılarken öğle ve ikindi namazları ile gündüz kılınan nafile namazlarda kıraati gizli yapmak.
- İmamın sabah, Cuma, bayram, teravih, vitr namazlarının her rekatında, akşam ve yatsı namazının ilk iki rekatında kıraati açıktan yapması
- Secdede alınla burnu birlikte yere koymak
- Farzlarda tertibe ve tadil-i erkana riayet etmek
- Namaz sonunda sağ ve sola selam vermek
- Vitir namazında kunut duasını okuyup, kunut tekbiri almak
- Gerekli durumlarda sehiv secdesi ve tilavet secdesi yapmak.

SÜNNET VE NAFİLE NAMAZLARI KILMANIN MEKRUH OLDUĞU VAKİTLER

- İkinci Fecrin (fecr-i sadık) doğmasından güneş doğana kadarki vakit
- İkindi namazı farzından güneş batıncaya kadarki vakit (ÇIKMIŞ SORU)
- Akşam namazı farzı öncesi
- Bayram namazı öncesi ve sonrası
- Farz namaz için kamet getirilirken,sabahın iki rekatlık sünneti hariç,nafile kılmak mekruhtur.
- Hacda Arafat ve Müzdelifede namazların cem'i sırasında aradaki sünnetleri kılmak mekruhtur.
- Hatip hutbeye çıkarken ve hutbe esnasında
- Farz namazın vaktinin daraldığı esnada sünnet ve nafile namaz kılmak mehruhtur.

Müdrik(İdrak eden tam kılan) Namazın başından sonuna kadar imama uyup namazı imamla kılan (ÇIKMIŞ SORU)
Lâhik: (Ayrılan) Namaza imamla başlayıp bir sebeple bir kısmında imamdan ayrılan
Mesbuk: (Geç kalan) Birinci rekatun rükû'undan sonra imama uyan

Sesli namazlarda imama uyan;
Şafiler'e göre: Sadece Fatiha suresini okur ve susar
Maliki ve Hanbelilere göre: Bir şey okumaz sadece dinler

Cemaatle Namaz:
Hanbelilere göre: **FARZ-I AYN**
Şafilere göre: **FARZ-I KİFAYE**
Hanefi ve Malikilere göre: **MÜEKKED SÜNNET**

NAMAZ VAKİTLERİYLE İLGİLİ KAVRAMLAR
Fecr-i Kazib (Yalancı fecir): Doğu ufkunda beliren ve ufuktan yukarıya doğru dikey olarak yarım daire şeklinde yükselen aydınlıktır.
Fecr-i Sâdık (Gerçek fecir): Sabaha karşı doğu ufkunda belirlemeye başlayan beyazlıktır. Bu aynı zamanda imsak vaktidir.
Zeval: Güneşin tam tepeden batıya meyletmesi.
İstivâ: Güneşin tam tepede bulunması
Fey'i Zeval: Güneşin tam tepedeyken cisimlerin yere düşen gölgesi
Şafak: Ufukta meydana gelen kızarıklık
Tağlis: Sabah namazını fecr-i sâdık doğarken yani ortalık henüz karanlık iken kılmak
İsfar: Taglis'in zıttıdır. Hava aydınlanınca kılmak
İbrad: Öğle namazını geciktirip serinlikte kılmak

- Hanefi mezhebine göre sadece Kurban bayramının ilk günü Müzdelifede taglis (ortalık karanlık iken) kılmak daha faziletlidir.

NAMAZLARIN CEM'İ (Cem'u Salateyn)
İki namazın birleştirilerek kılınması sadece ''öğle ile ikindi'' ''akşam ile yatsı'' namazları için geçerlidir.

Cem-i Takdim: Öğle ve ikindiyi, öğle vaktinde kıl takdim et **ARAFAT'**TA (Arafatta takdim, Müzdelifede tehir)
Cem-i Tehir: Akşam ve yatsıyı, yatsı vaktine tehir et **MÜZDELİFE'** de

Hanefilere göre hac esnasında Arafat ve Muzdelife'de yapılan cemlerin dışında cem yapılmaz.
Şafii, Maliki ve Hanbeliler **hem hacda hemde korku, yolculuk, yağmur gibi** mazeretler dolayısıyla cem yapılabileceğini savunmuşlardır.

*İlk Cuma namazı Hicret esnasında Salim bin Avf yurdunda Ranuna vadisinde **Benî Salim Namazgahında** kılınmıştır.

Cuma namazının Vücub(Yükümlülük) Şartları

- Erkek olmak
- Hür olmak
- Mukim olmak
- Sağlıklı olmak
- Mazeretsiz olmak

Cuma namazının Sıhhat(Geçerlilik) Şartları

- Vakit
- Cemaat (Cemaat sayısı: Hanefiler: İmam dışında 3 kişi, **Şafi ve Hanbeliler; İmamla beraber 40 kişi,** Malikiler imam dışında 12 kişi)
- Şehir
- Cami
- İzin
- Hutbe

BAYRAM NAMAZLARI:
Hanefi Mezhebine göre: **VACİP**
Şafi ve Malikilere göre: **MÜEKKED SÜNNET**
Hanbelilere göre: **FARZ-I KİFAYE**

NAFİLE NAMAZLAR (Tavattu Namazlar)
Tahiyyaetu'l-Mescid: Mescide gelen kişinin mescidin rabbine selam vermek, O'na tazimde bulunmak için kıldığı İki rekatlık müstehab namazdır.
Kuşluk (Duha) Namazı: Güneş doğup kerahat çıktıktan sonra yani kuşluk vaktinden istiva vaktine kadar kılınan iki, dört, sekiz veya on iki rekatlık müstehab namazdır. Hz.Peygamberin uygulamasıyla sabittir.
Teheccüt Namazı: Yatsı namazı sonrasında biraz uyuduktan sonra kalkılıp kılınan iki rekattan sekiz rekata kadar olan namazdır. Hz.Peygambere farz kılınmıştır.
İstihâre Namazı: Hakkında nasıl hareket etmenin doğru olduğu bilinmeyen mübah işlerde, manevi bir işaret almak için kılınan iki rekatlık namazdır.

Tesbih Namazı: Her rekatında 75 kez ''subhanallahi velhamdulillahi velâ ilâhe illallahu vallahuekber'' şeklinde tesbih okunan namazdır.
Hacet Namazı: Dünya veya ahretle ilgili ihtiyacı olan kimselerin yatsı sonrasında kıldığı namazdır. Ardından dua edilir.
Yağmur Duası (İstiskâ): Kuraklık durumlarında Müslümanların Allah'tan yağmur niyaz etmek için yaptıkları duadır. İki rekatlık namaz kılınır ve minbere çıkılmadan hutbe okunur.
Kusûf ve Husûf (Güneş ve Ay tutulması): Güneş ve ay tutulması esnasında ezansız ve kametsiz kılınan iki rekatlık namazdır.
Namazın Yolculukta Kılınması (Seferîlik)

- Sefer ve müsaferet yolculuk anlamına gelir. Yolcuya musafir denir. Seferilerin karşıtı ''ikamet ve hazar'' musafirin karşıtı ise ''mukîm ve hazarî''dir.
- Hanefilere göre seferi olabilmek için 90 km. yol gitmek gerekir.
- Hanefilere göre yolculukta dört rekatlık farz namazların iki rekat olarak kılınması vaciptir.
- Malikiler kısaltmayı sünnet-i müekkede olarak görürler.
- **Şafiiler kişinin muhayyer olduğunu** ifade etmişlerdir.
- Bir yerde 15 gün veya daha fazla kalmaya niyet eden kimse için ikamet hükümleri geçerli olur. 15 günden az kalanlar seferi hükümlerine tabi olur.

Vatan-ı asli: Kişinin yaşayıp barındığı yerdir
Vatan-ı ikamet: Kişinin 15 günden fazla kalmak istediği yer
Vatan-ı Sükna: 15 günden az kalmayı düşündüğü yer

*Hz. Peygamber **korku namazını** ''Zatu'r-Rika, Batn-ı Nahl; Usfân ve Zikared gazvelerinde kıldırmıştır.

SEHİV SECDESİ

Yanılarak farzın tehirinden (geciktirilmesinden) veya **vacibin terk veya tehirinden dolayı**, namazı tamamlamak için namaz sonunda yapılan secdelerdir. Sehiv secdesi vaciptir. Sehiv secdesi son oturuşta (kade-i ahire) selam sonrasında yapılır.

Sehiv secdesi gerektiren durumlar: (ÇIKMIŞ SORU)

- Namazın tam bir rüknu, bir farzı öne alındığında veya sonraya bırakıldığında
- Namazın rekatlarından birindeki iki secdeden biri yanılarak terk edildiğinde
- Namazın vacibi yanılarak terk edildiğinde veya geciktirildiğinde
- Sünnet namazlarda ikinci rekattan sonra Tahiyyat okunmadığı hatırlandığında
- Dört rekatlı namazlarda ikinci oturuş yapılmaksızın beşinci rekata kalkıldığında
- Dört rekatlı farz namazın son oturuşunda selam vermeden ayağa kalkıldığında
- Namaz içide bir rükun yerine getirilecek kadar düşünceye dalındığında

- Namazın rekatlarında şüphelenildiğinde
- Dört veya üç rekatlı namazlarda Fatiha'dan sonra birer sure veya bir miktar ayet okunmadığında
- Namazda yanılmaların birkaç tane olması halinde sehiv secdesi yapılır.

TİLAVET SECDESİ : Kur'an-ı kerimde 14 yerde tilavet secdesi geçmektedir. Secde ayetlerinden okumak veya işitmek sonucu yapılan secdedir. Tilavet secdesi vaciptir.

Tilavet secdesinin geçtiği sureler ve ayetleri (MİSSAFFİR HANNN)

Meryem 58
İsrâ 109
Sâd 24, **S**ecde 15
A'raf 206
Furkan 60, **F**ussilet 37
İnşikâk 20
Ra'd 15
Hac 18
Alak 19
Neml 25, **N**ahl 50, **N**ecm 62

CENAZE VE CENAZE NAMAZI

- Ölen bir müslümanın yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesi farz-ı kifâye'dir.
- Savaş şehitleri yıkanmaz. Namazları kılınıp elbiseleriyle defnedilir.
- Ebû Hanife'ye göre ölü doğan çocuğun oranları belli ise yıkanır, bir beze sarılır ancak namazı kılınmaz.
- Cenaze yıkayan kişinin boy abdesti alması müstehab'tır.
  Kefen üç parça bezden oluşur. (KİL)
  Kamîs (boyundan ayaklara kadar uzun bir bez), FARZ
  İzâr (uzunluğu baştan ayağa kadar olan bir bez),VACİP
  Lifafe (ikinci parçadan daha uzun bez).SÜNNET
  Kadınlarda bunlara ilaveten başörtüsü ve göğüs örtüsü vardır.
- Cenaze namazının rükunleri kıyam ve dört tekbirdir.

Visal Orucu: İftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmak: MEKRUH

ORUCU BOZAN VE SADECE KAZAYI GEREKTİREN HALLER

- Beslenme veya tedavi amaçlı olarak kullanılması adet olmayan bir şeyin ağız yoluyla alınması.
- Hata ile bir şeyi yiyip içmek, Vaktin giriş veya çıkışında yanılarak bir şeyi yiyip içmek.
- Orucun bozulduğunu zannederek yiyip içmek
- Dişlerin arasında kalmış nohut tanesi kadar artığı yutmak.
- İsteyerek ağız dolusu kusmak
- Ağız dışı yollarla besleyici veya keyif verici madde alınması
- İçine duman çekmek, tehdit altında oruç bozmak

ORUCUN HEM KAZASINI HEMDE KEFFARETİNİ GEREKTİREN HUSUSLAR

- Kişinin bile bile cinsel ilişkide bulunması.
- Oruç kefareti iki ay aralıksız oruç, buna gücü yetmeyenlerin altmış fakiri doyurması şeklindedir.

ZEKAT :

<u>Zekatın farz olmasının şartları:</u>

Tam Mülkiyet

Nisaba Ulaşma: Ödencek olan asgari miktar

Nema: Malın artıcı niteliğinin bulunması

İhtiyaç fazlası olması, Borç karşılığı olmaması

Yıllanma **(Havl-i Hevâlen):** Zekat verilecek malın üzerinden bir yılın geçmiş olması.

*Zekat yükümlülüğünü doğuran zenginlik 85 gram altının bulunmasıdır.

Develerin zekat oranı	**Koyunların(keçilerin) zekat oranı**
5’ten 9’a kadar = 1 koyun ve 1 keçi	40’tan 120’ye kadar = 1 koyun
10’dan 14’e kadar = 2koyun	121’den 200’e kadar = 2 koyun
15’ten 19’ kadar = 3 koyun	201’den 399’a kadar = 3 koyun
20’den 24’e kadar = 4 koyun	400’den 500’e kadar = 4 koyun
25’ten 35’e kadar= 2 yaşında 1 dişi deve	(500 den sonrası her 100 koyun için bir arttrılır)

Sığırların zekat oranı

30’dan 39’a kadar = 2 yaşına girmiş 1 dana veya düve

40’dan 59’a kadar = 3 yaşına girmiş 1 dana veya düve

60 sığırda = 2 yaşına girmiş 2 dana

Ticaret malları (% 2,5)

- Ticaret mallarının hem sermayesi hem kazancı zekata tabiidir.
- İşletme binası ,aletler ve gereçler zekata tabii değildir.
- Alım-satım için kiraya verilen yerler zekata tabiidir.
- Altın, gümüş, menkul kıymetlerin zekat oranı %2,5’tir. (1/40)

Madenler ve Defineler (1/5)

- Yer altında bulunan maden ve definelere ‘**rikâz’** denir. Bu maddeler nisaba ulaşmak ve havl-i hevalen aranmadan zekata tabiidir.
- Madenlerin zekat oranı **Hanefilerde %20**, diğer mezheplerde ise %2,5’tir. (Kırkta bir).

Zirâi Ürünler (1/10)

- Zirai ürün zekata tabiidir ve zekatına 1/10 anlamında **öşür** adı verilir.
- Hasat yapılmadan satılan ürünün öşürünü ödemek müşteriye fakat ürün yetişmişse satıcıya aittir.
- Yağmur, nehir, ırmak gibi doğal sularla sulanan toprakların zakat oranı 1/10’dur.
- Taşıma su ile sulananlarda zekat oranı ise %5’tir.

Hayvan Ürünleri

- Bal için zekat oranı %10’dur. Ödeme dönemi her üretim dönemidir.

Deniz ve Deniz Ürünleri

- Balıklarda zekat oranı %2,5’tir. Ayrıca balık dışında inci, mercan ve su ürünleri de aynı oranda zekata tabiidir.

Ücretler ve Serbest Meslek Kazançları

- Muhasebeci, doktor, avukat vb. meslek sahiplerinin kazançlarının zekat oranı %2,5’tir.

ZEKAT ÖDENECEK YERLER

- Fakirler ve miskinler
- Boyunduruluktan kurtarılması gerekenler (Rikâb)
- Borçlular (Garimin)
- Zekat memurları (el-Alimun)
- Yolda kalanlar (İbnus-sebil)
- Kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar (Mükellefe-i Kulûb)
- Allah yolunda olanlar (fi Sebilillah)

ZEKAT ÖDENMEYECEK YERLER

- Yakın akraba, kişi kendi usûl (baba,dede,anne,nine) ve furûuna (oğul, kız, torun) zekat verilmez.
- Kurumlar
- Müslüman olmayanlar
- Bid'at ehli ve günahlardan malı kötü yolda harcayacak olanlar.

Temlik: Zekat malını mülkiyetten çıkarıp,tamamen kendi kullanımlarına göre hareket etmek üzere zekat ödenecek kişiye vermektir.

HAC İBADETİ (Hicretin 9. Yılı)

Haccın Farz Olmasının Şartları

- Müslüman olmak
- Akıllı olmak
- Ergenlik çağına gelmiş olmak
- Hür olmak
- Aslî ihtiyaçtan başka hacca gidip dönünceye kadar kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak mal varlığına sahip olmak

Haccın Edasının Farz Olmasının Şartları

- Yol güvenliğinin olması
- Hapiste olmak gibi hacca gitmesine engel bir durumun olmaması
- Sağlıklı olmak, Kadınların için yanlarında mahreminin bulunması

Haccın Sahih Olmasının Şartları

- Müslüman olmak
- Akıl sağlığının yerinde olması
- Ergenlik çağına gelmiş olmak
- İhrama girmek
- Hac ibadetini belirli bir vakitte yapmak
- Tavaf, vakfe ve sa'y gibi hac menakisini onlar için belirlenmiş yerlerde yapmak

HACCIN FARZLARI *

Hanefilere göre;

- İhram
- Arafatta vakfe
- Ziyaret tavafı

HACCIN VACİPLERİ

- Sa'y
- Müzdelife vakfesi
- Şeytan taşlama
- Halk, taksir (Halk; saçların dipten kesilmesi, taksir ise uçlarından kesilmesi)
- Veda Tavafı (Sader Tavafı)

HACCIN SÜNNETLERİ

- Kudûm (varış) tavafı
- Hacıların zaman zaman bilgilendirilmesi
- Terviye günü Mina'ya gitmek ve geceyi orada geçirmek
- Bayram günlerinde geceyi Mina'da geçirmek
- Mina'dan dönerken Muhassab veya Ebtâh denen yerde bir süre dinlenmek

HACCIN YAPILIŞI *

İfrad Haccı: (Ferd, umresiz yalnız hac) Hacı adayının sadece Hac niyetiyle ihrama girip hacca ait uygulamaları yapıp ihramdan çıktığı hacdır. İfrad haccı yapana kurban vacip değildir. Bir diğer anlamda yalnız hac için ihrama girerek umresiz yapılan hacdır.

Temettu Haccı: (İki tt Umre ayrı, Hac ayrı) Mikatta umre niyetiyle ihrama girip tavaf ve sa'yı yaptıktan sonra hacı adayı ihramdan çıkar. Arefe gününden önceki gün olan 'Tevriye' günü Mekke'de hac için tekrar ihrama girip hac vazifesini yapmasıdır. Başka anlamda Hac ayları sırasında haccı ve umreyi ayrı ayrı ihramlarla yapmaktır.Bu haccı yapanın kurban kesmesi vaciptir.

Kıran Haccı: (Hac ve Umreyi birlikte yaparsan, Kıramp girer ayaklarına) Tek yolculukla hem umre hem hac yapılır. İki adet aynı ihramla yapılır. Kıran haccı yapanın da kurban kesmesi vaciptir. Başka tanıma göre Hac ve Umre için ihramın birleştirildiği hacdır.

Hacc çeşitlerinin fazilet sıralaması:
Hanefi mezhebine göre: Kıran, Temettu ve İfrad : **KTİ (Hanefi'nin Hacc KiTi)**
Şafii mezhebine göre: İfrad, Temettu ve Kıran : **İTK (Şafi'nin Hacc İT Kisi)**

HACCIN MENAKİSİ (AŞAMALARI)
İhramın Rükunları
-Niyet
-Telbiye getirmek

*Telbiyeyi ihrama girerken bir defa söylemek farz, zaman zaman yüksek sesle tekrarlamak ise sünnettir.

Mîkat (İhrama girilmesi gereken yerler)
Hac veya Umre yapacak âfâkilerin (mikat dışından gelecek olanların) ihramsız geçmemeleri gereken yerlere Mikat denir.
1.Zülhuleyfe: Mekkeye Medine üzerinden gelenler
2.Cuhfe: Mısır ve Suriye istikameti
3.Zât-ü Irk: Irak yönü
4.Karnü'l-Menâzil: Necit ve Kuveyt yönünden gelenler
5.Yelemlem: Yemen ve Hindistan tarafı

İhramın Vacipleri

- Mikat sınırını ihramsız geçmemek
- İhram yasaklarından sakınmak

İhramın Sünnetleri

-Tırnakları kesmekkasık ve koltuk altı kıllarını temizlemek, gerekiyorsa traş olmak.

-Temizlik için gusletmek

-Niyet ve telbiye yapmadan önce vücuduna güzel kokular sürmek

-Erkeklerin izar ve rida denilen iki parçadan ibaret örtüye bürünmesi,İzar belden aşağı sarılan, ridâ ise vücudun üst kısmını örten havludur.

-Kerahat vakti değilse iki rekat ihram namazı kılmak.

-İhramlı bulunulan süre içinde her fırsatta telbiye getirmek

-Hac ihrama hac ayları başladıktan sonra girmek.

İhramın Yasakları

-Saç veya sakal tıraşı olmak, bıyıkları kesmek.

-Vücudun diğer yerlerindeki kılları kesmek,koparmak

-Tırnak kesmek, süs için saç, sakal ve bıyıkları yağlamak veya kına, oje, kokulu sabun sürmek.

-Dikişli elbise ve iç çamaşırı türü giyim eşyası

-Başı ve yüzü örtmek, takke ve benzeri şeyler giymek (erkekler için)

-Eldiven, çorap ve topukları kapatan ayakkabı giymek.

-Cinsel ilişkide bulunmak

-Haram olan şeyleri yapmak

-Başkalarıyla tartışmak,kavga etmek,sövüp saymak

-Her türlü kara avını avlamak.

Cinayet: Hac ve Umrede ihram veya Harem sebebiyle uzak durulması gereken bir fiilin işlenmesine denir.

Hac veya Umreyi bozup kazasını gerektiren cinayetler

-Hac için ihrama girdikten sonra Arafat vakfesinden önce cinsel ilişkide bulunmak

-Umre için ihrama girdikten sonra tavafın en az dört şavtını tamamlamadan cinsel ilişkide bulunmak.

Bedene (deve veya sığır kurban etmeyi) gerektiren cinayetler
-Arafat vakfesinden sonra (tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunmak.
-Ziyaret tavafını cünüp olarak yapmak.

Tazmin: Av yasağı ihlalinde avlanan hayvanın değerinin fakirlere ödenmesidir.
İhsar:İhrama girdikten sonra herhangi bir sebeple haccın tamamlanamamasıdır.
Fevat: Hac ihramına giren arefe günü Arafat vakfesine yetişemezse haccı yerine getirir ve gelecek sene haccını kaza eder.

Dem (Koyun veya Keçi kurban etmeyi) gerektiren cinayetler.
-Mikatı ihramsız geçmek
-Sa'y'in tamamını veya en az dört şavtını terk etmek
-Müzdelife vakfesini özürsüz olarak yapmamak
-Şeytan taşlamayı yapmamak
-Arafattan Güneş batmadan önce ayrılmak
-Ziyaret tavafını mazeretsiz olarak bayram günlerinden sonra yapmak.

TAVAF
Hacerü'l-Esved'in hizasından başlayarak Kabe'nin etrafında usûlüne göre 7 defa dönmek suretiyle yapılan bir ibadete Tavaf denir. Dönüşlerden her birine şavt denir ve bir tavaf, yedi şavttan meydana gelmektedir.Hacerül-Esved'i secdede olduğu gibi eller konarak öpmeye **istilâm** denir.
*Tavafta ıztıbâ ve remel erkekler için sünnettir.

Iztıbâ: İhram elbisesini sağ omuzu açık bırakacak şekilde kuşanmaktır.
Remel: Omuzlar dik olarak, kısa ve sert adımlarla düşmana meydan okur gibi bir havada yürümektir. (Remel kaşlarını çat)

Tavaf Çeşitleri
-Kudûm Tavafı: Hac niyetiyle ihrama afâkilerin Mekke'ye geldiklerinde yaptıkları ilk tavafa Kudûm tavafı denir.
-Ziyaret Tavafı: Haccın Rüknu olan tavaf,'ifada haccı veya farz tavaf' da denen ziyaret tavafıdır.
-Veda Tavafı: Hac sonrasında yapılan tavafa veda tavafı veya tavafu's-sader denir.
-Umre Tavafı: Umre için ihrama ihrama girenin yaptığı tavafa umre tavafı,adak sebebiyle yapılan tavafa adak (nezir) tavafı denir.

SA’Y : Safa ile Merve adı verilen tepe arasında yedi defa gidip gelmeye sa’y denir. Hac ve umrenin vaciplerindendir. Safa ile Merve sa’y yapılan mesafeye Mes’a denir. Safa’dan Merve’ye gidiş bir şavt, oradan Safa’ya dönüş de bir şavttır. Yedi şavttan olan sa’y Merve’de sona erer.

- Erkeklerin sa’y alanının düz kısmında iki yeşil ışıklı sütunla işaretli bölümü koşar adımlarla geçmelerine ‘**Hervele’** denir. **(Hergele koşar adımlarla)**

Arafat Vakfesi: Arafat vakfesinin zamanı, Zilhicce ayının dokuzuncu günü Arefe günü zeval vaktinden bayramın birinci günü tan yerinin ağarmaya başladığı ana kadardır. Arefe günü Arafatta öğle ve ikindi namazlarını öğle vaktinde birleştirerek kılmak **(cem’i takdim)** sünnettir.

Müzdelife Vakfesi: Müzdelife, Arafat ile Mina arasında bulunan genişçe bir alana verilen addır. Arefe günü güneş battıktan sonra hacılar akşam namazını kılmadan Arafat’tan Müzdelife’ye hareket ederler. Akşam ve Yatsı namazları Müzdelife’de cem ile yani birleştirilerek **(cem’i tehir)** yatsı namazının vaktinde kılınır. Ezan ve kametten sonra önce akşam namazının farzı, peşinden de kamet getirilmeden yatsının farzı kılınır.
Sabaha kadar Müzdelife’de beklenir ve vakti girince sabah namazı kılınır. Namazın arkasından Müzdelife vakfesi yapılır, kıbleye dönülerek dualar edilir, tekbir, tehlil, telbiye getirilir.

Şeytan Taşlama (Cemrelere taş atmak)
Mina, Müzdelife ile Mekke arasında yer alan ve kurban kesme yerlerinin bulunduğu bölgenin adıdır.
Küçük cemre
Orta cemre
Büyük (Akabe) cemresi (Bayramın 1. Günü sadece buraya 7 taş atılır)
Bayramın 2.3.4 günleri Küçük Cemreden başlayıp sırayla her üç cemreye yedişer taş atılır. 21 Adet
Toplamda ise 63 taş atılmış olur.
Bu üç cemre **VACİP**’tir

Hz.Peygamber ve ashabı hac esnasında bu taşlama işini yapmışlardır. Nohut veya en çok fındık büyüklüğündeki taşlar kimseye zarar vermeyecek şekilde atılmalıdır.

Hedy : Hac ve Umre ibadeti esnasında kesilen kurbanlara Hedy denir. Harem için hediye edilen kurban anlmında kullanılır. Temettu’ ve Kırân haccı yapanların kurban kesmeleri vaciptir.

UMRE : Belirli bir vakitte olmaksızın yılın herhangi bir vaktinde ihramlı olarak Kabe’nin tavaf edilmesi ve ardından sa’y yapılıp traş olunarak ihramdan çıkılmasıdır. Arefe günü ve kurban bayramı günlerinde umre yapmak tahrimen mekruhtur.

Hanefi ve Maliki mezhebine göre Umre (ömürde bir kez) **SÜNNET :** İhram yerleri ve yasakları hac ihramındaki gibidir.

Hanefilere göre Umrenin Farzları: **İhram**(şart), **Tavaf (**rükun) Kurban kesmek ise **VACİP** Diğer mezheplere göre ise **MÜEKKED SÜNNET**
Şafii ve Hanbeli mezhebine göre Umre **FARZ**'dır(4 Nüsuk) (**İhram, Tavaf, Sa'y, Tıraş**) birer rükun (4 Nüsuk : TİST)

Malikilere göre Umre ilk üçü rükun (İhram, Tavaf, Sa'y) Tıraş ise Vaciptir

Hac ve Umre Arasındaki farklar
-Hac farz, Umre sünnettir.
-Hac Zilhicce ayının 9-10-11 ve 12. Günlerinde yapılır. Umre için belli bir zaman yoktur.
-Hac'da Arafat vakfesi ve Kurban vardır. Umrede bunlar yoktur.

Medinedeki önemli ziyaret yerleri; Mescid-i Nebevi, Kuba Mescidi, Cuma Mescidi, Kıbleteyn Mescidi, Gamâme Mescidi, Cennetü'l-Bâki(Baki Mezarlığı), Uhud Dağı ve Şehitliğidir.

KURBAN İBADETİ : Kurbanın Arapça karşılığı **Udhiyye'dir**. Kurban Hicretin 2. yılında meşru kılınmıştır.

Kurban edilecek hayvanlar
1.Küçükbaş: Bir yaşını doldurmuş olmaları gerekir. Koyun 6 ayını tamamladığında bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olursa kurban edilebilir.
2.Büyükbaş: İki yaşını doldurmuş olmaları gerekir.
3.Deve: Beş yaşını doldurmuş olamaları gerekir.

Kurbanlık hayvanda bulunmaması gereken kusurlar

- İki veya tek gözü kör olmak
- Yürüyemeyecek kadar topal olmak
- Kötürüm derecesinde hasta olma
- Kesim yerine gidemeyecek kadar zayıf ve düşkün olması.
- Kulağın veya kuyruğun tamamı veya yarısından çoğu kesilmiş olması.
- Boynuzların birisi veya ikisi kökünden kırılmış olması.
- Dili kesilmiş olma
- Dişlerinin tamamı veya çoğu dökülmüş olma.

- Memelerinin başları kesilmiş olma
- Doğuştan kulakları veya kuyruğu bulunmaması.
- Ayağı kesilmiş olma.

Kurbanın sahih olmasının şartları
-Kurbana engel kusurun bulunmaması gerekir.
-Kurbanın kurban kesme günlerinde kesilmiş olması gerekir.

Kurban Çeşitleri
1.Adak Kurbanı: Bir şeyin olmasına yada olmamasına bağlanarak adanan kurbana denir. Aile fertleri bu kurbanın etinden yiyemez. Etinden bir lokma bile yediğinde adak geçersiz olur ve tekrar kurban kesmesi gerekir (ÇIKMIŞ SORU)
2.Akîka Kurbanı: Çocuğun doğumundan sonra,Allah'a teşekkür etmek amacıyla kesilen kurbana denir.Bu kurbanı bütün aile fertleri yiyebilir.
3.Hedy : Kurbanı: Hac ve Umre ibadeti esnasında kesilen kurban.
4.Şükür Kurbanı: Önemli yada sevilen bir kimseyi karşılamak,temel atmak,açılış yapmak,başarıyı kutlamak,alınan ev yada arabanın hayrını ummak ve benzeri amaçlarla kesilen kurbandır.
5.Musahiplik Kurbanı: Alevilik-Bektaşilik'te aileler musahip (kardeş) ilan edildiğinde kesilen kurbandır.

*Hanefiler adakta bulunmayı mübah görürken, Şafii ve diğer mezhepler mekruh olarak görmüşlerdir.

YEMİN ÇEŞİTLERİ
Yemin-i Lağv: (Laubali boşboğaz yemin)
Yanlışlıkşla yapılan yemindir. Yanlışlık söz konusu olduğu için kefaret yoktur.

Yemin-i Gamus: (Yalan yemin Kamus'ta günahı çoktur)
Yalan yere yapılan yemindir. Bu yemin büyük günahtır. Hanefilere göre bu yeminin kefareti yoktur.Çünkü bir günahı herhangi bir dünyevi ceza karşılayamaz. Şafiilere göre kefaret gerekir.

Yemin-i Münakide: (Akidleşme yemini)
Vaad yemini demektir.Bu yemin gelecekte gerçekleşmesi mümkün bir eylem üzerine yapılır. Bu yemine kefaret gerekir.
Şafi'ye göre yeminler Ğamu**s** ve **a**kide

Lian: Lanetleşme nur Suresinde

KEFFARET ÇEŞİTLERİ

Yemin Keffareti: Keffareti doğuran yemin mün'akid yemindir.On fakiri doyurma,giydirme veya bir köle azad etmedir.

Oruç Bozma Keffareti: Bir köle azad etme,buna gücü yoksa iki ay aralıksız oruç tutma,buna da gücü yetmezse altmış fakiri sabah akşam doyurmadır.

Haccın Kurallarını ve İhram yasaklarını İhlal Keffareti: Üç gün oruç tutar veya altı fakiri doyurur yada küçükbaş hayvan kurban eder.Oruçların peşpeşe tutulma zorunluluğu yoktur.

Hayızlı Eşle Cinsel İlişki Keffareti: Bir dinar (4,25 g) veya yarımdinar altın sadaka olarak verilir.

Adam Öldürme Keffareti: Kasten adam öldürmenin kefareti kısastır.Hatayla öldürenin kefareti ise öldürülen kişinin ailesine ödenen diyetin yanında bir köle azad etmek,buna gücü yetmiyorsa iki kamerî ay peşpeşe oruç tutmaktır.

Zıhar Keffareti: Zıhar kefarfeti üç şekilde ödenir.Öncelikle köle azad etme,gücü yetmiyorsa iki ay peşpeşe oruç tutma,buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri sabah akşam doyurmadır.

Helal

1.İbaha-i Şer'iyye: Şari'nin fiilin cevazını bizzat düzenlediği mübahlardır. Bu tür mübahlar kesin bir elile dayanıyorsa inkarı küfürdür.

2.İbaha-i Akliyye: Yasak olduğuna dair kesin bir delil bulunmayan hususlardır.

Telfik : Farklı hükümleri birleştirmek

Kelale: Baba ve oğul dışındaki akrabaları karşılayan terimdir.

Tefrik: Hakimin karı-kocayı hükmen ayırmasıd

İSLAM MEZHEPLER TARİHİ

Eş'ari: " Makalatu'l-İslamiyyin fi ihtilafi'l Musallin"
Milel: Vahye dayalı dinler
Nihal: Batıl dinler

İLK MEZHEPLER

HÂRİCÎLİK

- Haricilerin diğer isimleri; Şurat, Marika, Muhakkime, Vaidiyye, Haruriye
- Meşru halife Hz. Ali'ye karşı gelerek ondan ayrılan ve görüşleriyle sünnetten uzaklaşan bid'at mezheptir.
- Haricilik, Hz.Ali ve Muaviye arasında cereyan eden Sıffin savaşından sonra halife tayin etme işi hakeme bırakılınca buna karşı durarak ortaya çıkmıştır.
- Hz.Ali'nin ordusundaki bazı kimseler onun ordusundan ayrılmış ve ona isyan etmişlerdir. Bu kimselere havaric denir. Bu zümrenin toplumda tehlike olduğunu anlayan Hz.Ali onları **Nehrevan'd**a bozguna uğratmıştır. Ancak Hz.Ali ile uğraşan bu kişiler daha sonra onu şehid etmişlerdir. (ÇIKMIŞ SORU)
- Hariciler hakem olayı sebebiyle günah işlendiğini, her büyük günah işleyenin dinden çıkacağını ileri sürmüşlerdir.
- Hariciler; Hz.Osman,Hz.Ali, Muaviye ve Sıffin savaşına katılıp daha sonra tövbe etmeyenleri kafir saymışlardır.
- Müslüman olsalar dahi kendi kanaatlerine katılmayanları kafir sayıp mal ve canlarını helal görmüşlerdir.
- **Halife seçmek bir vecibe değildir, devlet başkansız da olabilir.**
- Günah işleyen devlet başkanına itaat edilmez, hemen görevine son verilir.

Harici fırkalar; (SİNE HABS) Sineye hapset
Muhakkime,
Nâfî' bin Ezrak'a nispet edilen **Ezarika**.
Necde bin Amir liderliğinde ortaya çıkan **Necedat.**
Kurucusu genellikle Ziyâd bin el-Asfar kabul edilen,bazen de Abdallah bin Saffar kabul edilen **Sufferiye,**
Haruriye, Beyhesiyye, Acaride, Sealibe ve İbadiyye olup diğerleri bunlardan ayrılan alt gruplardır.

- Kendilerine Ehl-i Şurat (can ve mallarını Allaha satanlar) demişlerdir.
- La hükme illa lillah cümlesini siyasi olarak ilk kullanan kimselerdir.
- Dinden çıkmışlar anlamında Mârika kavramı Hariciler için kullanılmıştır.
- Varlığını devam ettiren tek harici fırka **İBADİYYE**

Mücessime ve Müşebbihe; Ayetleri zahiri anlamları doğrultusunda yorumlamış, Allah'a çeşitli uzuvlar nispet etmiş olan mezheptir.

MUTEZİLE

- Sözlükte; ayrılanlar, uzaklaşanlar, bir tarafa çekilenler anlamına gelir.
- Büyük günah işleyen kişinin, küfür ile iman arasında bir mertebede olduğunu söyleyerek Hasan Basrî'nin dersini terk eden **Vâsıl bin Ata** ile ona uyanların oluşturduğu mezheptir.
- Kendilerine **Ebü'l-Adlve't-Tevhid** adını vermişlerdir.
- Bu mezhep, **Ebu'l-Huzeyl el-Allaf, Cahız, Zemahşerî, Bişr bin Mu'temir, Cubbaî, Nazzam, KadıAbdülcebbar** gibi büyük alimleri yetiştirmiştir.
- İnsanın hür iradesini savunarak kaderin mutlak belirleyiciliğini reddetmişlerdir. (ÇIKMIŞ SORU)
- Abbasiler döneminde en parlak dönemini yaşamışlardır.
- Me'mun, Mu'tasım ve V'asık'ın (MVM) halifeliği sırasında devletin resmî mezhebi haline gelmiştir.
- Fiiller Allahın değil, insanı iradi bir fiilidir. Bu fikrin doğmasında Emevilerin izlediği politika etkili olmuştur.

Mu'tezile 5 temel esası: (ATEVE)

Tevhid: Kur'an'ın mahluk olduğunu ve Allah'ın görülemeyeceği görüşünü benimsemişlerdir.

Adl: Allah'ın iyi (hasen) fiilleri işlemesi,kötü (kabih) fiillerin meydana gelmesinde etkisinin olmamasıdır.

İnsanların işlediği kötü fiillerin Allah tarafından yaratılması caiz değildir.

Allah insana eylem gücünü (istitât) önceden vermiş olup kişi,hürriyetini kullanarak istediğini yapar.

İrade hürriyeti bulunmayan bir insanın Allah tarafından sorumlu tutulması adalet ve hikmetle bağdaşmaz.

Va'd ve Vaid: Allah'ın dünyada iyilik yapanları mükafatlandırması,günah işleyenlerinde cezalandırılması zorunludur.

Emirlerine uyup işlediği büyük günahlardan tövbe etmiş olarak ölenler ahirette mükafatı hak eder, tövbe etmeden ölenler ise ebedi olarak cehennemde kalır.Ancak bunların azabı kafirlerin azabından daha hafiftir.

El-Menzile beyne'l-Menzileteyn: Büyük günah işeyen kişinin küfrü gerektiren bir inkarda bulunmadığı için kafir olmayacağı,fakat işlediği günah sebebiyle de imanda kalamayacağı,bu ikisi arasında bir yerde bulunacağını kabul etmektir.

Mutezile'ye göre bu kişi fâsıktır ve tövbe etmeden öldüğü taktirde ebediyen cehennemde kalır.

Emr-i bil-maruf Nehyi Anil-Münker: Her Müslümanın iyiliği emretmesi, kötülükten sakındırılması zorunlu bir görevdir.

Mu'tezile'nin önde gelen şahsiyetlerini, bazı görüş ve eserleri

Bişr b. Mutemir: **Tevellüd nazariyesini** ilk defa ortaya atan Bişr'dir.

İnsanın iradesiyle yapmış olduğu bir fiilden başka birtakım fiiller doğmasına **tevellüd** denir.

Aslah görüşünü red: Mutezile'nin genelinin kabulünün aksine Bişr aslah olanı yaratmanın Allah'a vâcip olduğu görüşünü benimsemez.

Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf : **(Atomcu Allaf)**

Atom Görüşü: Mu'tezile'de tabiat felsefesini ele alan ilk kelâmcı olarak Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf kabul edilir. Allaf, fizik âlemin**, el-cüz ellezî lâ yetecezzâ'** yani maddenin bölünemeyen en küçük parçası olan atomdan meydana geldiğini belirtir. Atomların bir araya gelmesiyle varlık, ayrılmasıyla yokluk çıkar.

İbrahim b. Seyyâr en-Nazzâm: (Nazzam Sarf kumlara büründü)

Kümûn-Bürûz-Yaratılış Görüşü: Onun "Hz. Âdem'in yaratılışı evladının yaratılışından önce değildir" cümlesi bu nazariyesiyle ilgilidir. Nazzâm'a göre mahlukât bütün özellikleriyle bir defada yaratılmış birbiri içine gizlenmiştir ki o buna kümûn demektedir. Bu mahlûkatın öncelikle tek örnekler (veya çiftler) olarak yaratılması, bu prototiplerin içine zaman içinde onlardan yaratılacak diğerlerinin özellikleri saklanması olarak anlaşılmıştır. İşte bu özelliklerin saklanmasına kümûn bunların zaman içinde var olmalarına da bürûz (ortaya çıkma) denir.
Sarfe Teorisi

Ebû Ali el-Cübbâi : Allah'ın isimleri tevkîfî değil kıyâsîdir. (O'na mahlûkata benzemeyecek isimler verilebilir: Muti, râî gibi. Ancak nâtık ve fakih denilmez)

Ebû Hâşim el-Cübbâi (Ahval Teorisi: Nedir bu cübbenin hali, ahvali?)

Ebû Hâşim Allah'ın zâtı ile sıfatları arasındaki ilişkiyi açıklamak gayesiyle **"ahval nazariyesini"** ortaya koymuştur.

Kâdı Abdülcebbâr el- Hemedânî

Basra Mu'tezilesinin son dönemdeki temsilcisi Kâdı Abdülcebbâr'ın, kendisinden önceki Mu'tezile âlimlerinin görüşlerini bir araya getirip yer yer tercihler yaparak oluşturduğu **el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl** adlı eseri, günümüze intikal eden Mu'tezile kelamına dair en önemli kaynaktır.

MÜRCİE

- Tehir etmek,ümit vermek manasında irca kökünden türemiştir.
- Mürtekib-i kebîre (büyük günah) işleyen kişinin hakkında son kararı Allah'a bırakan bu gruba erteleyenler anlamında Mürcie denmiştir.
- İmanla ameli birbirinden ayırması ve kalbî tasdike yada dilin ikrarına özel önem atfetmesi farklı görüş ve mezheplere karşı oldukça hoşgörülü davranmasına yol açmıştır.
- Bütün müminler imanlarından dolayı Allah'ın velîleridir ve imanlarında eşittirler.
- Kıble ehlinden hiç kimse büyük günah işlemesi ve te'vil yöntemini benimsemesi sebebiyle tekfir edilemez.

EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT

- İnanç konusunda Hz.Peygamber ile ashabının yolunu izleyen,Allahın kitabını ve Hz.Muhammed'in sahih sünnetini rehber edinen ve ümmetin çoğunluğu anlamında kullanılan ifadedir.

- Ehli Sünnete bağlı olanlara Sünnî adı verilir.
- Hz.Peygamber,ümmetinin 73 fırkaya ayrılacağını,bunlardan sadece birinin kurtuluşa ereceğini,diğerlerinin ise cehennemde olacaklarını haber vermiştir. Kurtuluşa ereceklerinde '' benim ve ashabımın yolunu izleyenler'' olacağını ilave etmiştir.
- Bütün evren ve olaylar sonradan olmadır ve tek yaratıcısı Allah'tır.Obirdir,başlangıcı ve sonu yoktur.Varlığıvacibu'l-vücud'dur.
- Allah'ın ezelî ve ebedî olan zatından ayrı bulunmayan, zatında mevcut sıfatları vardır.
- Allah ahirette Müslümanlar tarafından görülecektir.
- Kader vardır ama kul zorlama içinde değildir.
- Allah'ın izni ile peygamberler mucize,veliler keramet gösterebilir.Ancak hiçbirinde tanrısal özellik yoktur.
- Allah'ın kelamı ezelidir.
- Peygamberden sonra en üstün kişiler sırasıyla Hz.Ebubekir,Ömer,Osman ve Ali'dir.
- Amel imanın bir parçası değildir.
- Günah işleyen kimse dinden çıkmaz.İnsanların fiillerinin yaratıcısı Allah'tır.Kul fiili seçer Allah yaratır.
- Ehli Sünnet ve'l-Cemaat kavramını ilk olarak es-Semerkandî kullanmıştır.

Ehli sünnet fırkaları; Selefiyye,Maturidiye ve Eşariye olmak üzere üçe ayrılır.

ASHAB-I HADİS VE SELEFİYYE

- İmam Şafii ve ashabı bu sıfatta anılan en önemli topluluktur.
- Ashab-ı Hadis,haberle istidlal yapabilen ve ondan ahkam çıkarma usülünü bilen kimse demektir.
- Hadis ehli,hakkındanass bulunmayan bir meselede asla görüş belirtmez.
- Ashab-ı Hadis, Maliki, Şafii, Hanbeli, Revahiye ve Huzeymiye diye beş gruba ayrılır.
- İbadet esaslarını nasslarda ifade edildiği şekilde olduğu gibi kabul eden,bilhassamüteşabihatı hiç tevil etmeden ve aklî delil aramadan kabul eden gruptur.
- Kur'an mahluk değildir.
- Hayır ve şer bütünüyle Allah'tandır.
- Ruyetullah haktır.
- İman,tasdik-i ikrar ve ameldir.
- Amel imandan bir parçadır.
- İman ile islam ayrıdır.
- Büyük günah sahibi kafir değildir.İmandan çıkmış ancak İslamdan çıkmamıştır.
- Kıyamet alametleri ve ahiret ahvali yorumsuz kabul edilmelidir.
- Kelamı kötüleyen mezhep,bidatçılardan uzak durmak gerektiğini savunur.
- Selefiyye bugün Vahhabilik adıyla Suud hanedanı nezninde devlet mezhebine dönüşmüştür.

Ashab-ı Hadis'in (SELEF) Takip ettikleri metodik temel prensipler:

Tasdik: Kur'an ve sünnette yer alan Allah'ın isim ve sıfatlarını olduğu gibi kabul etmek

Takdis: Allah'ı layık olmadığı isim ve sıfatlardan tenzih etmek

Aczi İtiraf: Müteşabihatın bilinmesinde aczin ifade edilmesi

Sükut: Cahilin müteşabihatla ilgili soru sormaması, alimin de bu sorulara cevap vermemesidir.

İmsak: Müteşabihatıte'vilden sakınmak (kapat dilini sus imsağa kadar)

Keff: İtikaden şüpheli meseleleri kalben dahi düşünmemek (Şüphelileri kalbinden bile deff et)

Marifet ehline teslim: Müteşabihat hususunda Nebî ve ashabının açıklamalarına tabi olmak.

Selefiyye Alimleri

- İbn Teymiyye
- İbn Kayyim el Cevziyye
- İbnü'l-Vezir
- Şevkani
- Mahmud Şükrü el-Alusi

Halefiyye Alimleri

- İbn Küllab
- Haris el-Muhasibi
- El-Kalanisi

ASHABI REY VE KELAM MEZHEPLERİ

EŞ'ARİ

- Sünni akidenin gelişip yayılmasında etkin rol oynadığı için **nasırüddin (dinin yardımcısı)** lakabını almıştır.
- Eşariyye'nin ikinci kurucusu Ebû Bekir **Bakillan**i'dir.
- Bilgi zaruri ve iktisabi olarak ikiye ayrılır. Doğruluğunda şüphe olmayan bilgi zaruri bilgidir.
- Akıl, kavramlarla birleşip özdeşleşince bilgi meydana gelir.
- İnsanın varlıklar ve olaylar hakkında bilgi edinmesi mümkündür.
- Uluhiyet: Allahın varlığına ancak akıl yürütülerek ulaşılabilir.
- Allahın ezeli sıfatları vardır. Allah ilim ile alim, kudretle kadirdir.
- Kuran ve sünnette zikredilen bütün sıfatlar haktır.

- Eşari, Bakillani ve Cüveyni haberi sıfatları tevil etmeyi isabetli bulmamış, bu hususta Selef anlayışını benimsemişlerdir.
- Ru'yetullah: Allahıngörülmesi, aklî imkansızlığa götürmediği için mümkündür.
- Allah, dünyada sadece peygamberler tarafından görülmüştür. Ahirette ise Yüce Allah bütün müminlerce görülecektir.
- Kul fiillerinde sorumludur.
- Kadınlar peygamber olabilir. Kadınların Nebiliği kabul ama Resul gönderilmemiştir
- Ahirette şefaat vardır.
- Kabir hayatı aklen imkansız değildir.
- Ruhun bedenden ayrı bir cevher olduğunu ve ölümden sonra varlığını sürdürmüştür.
- Müslümanların din ve devlet işlerinin yürümesi için devlet başkanı (imam) seçmek farzdır.
- Devlet başkanı erkek olmalıdır.
- Akıl fiillerin iyi veya kötülüğü hususunda rolü yoktur. Fiiller ancak vahiyle iyi ve kötü şeklinde değer ve anlam kazanır.

İmam Eşarî'nin günümüze kadar ulaşan bazı eserleri şunlardır:

1. **el-İbâne an usûli'd-diyâne.** İmam Eşarî'nin Mutezile mezhebinden ayrılıp Ehl-i sünnet'e intisap ettiğini beyan ettiği ilk zamanlarda yazdığı risalesidir.
2. **Makâlâtü'l-İslâmiyyîn.** İtikadla ilgili olarak ortaya çıkan farklı görüş ve İslâmî mezheplere dair ilk kaynaklardandır.
3. **el-Lüma fi'r-red alâ ehli'z-zeyğ ve'l-bida.**
4. **Et-Tebyin an Usulu'd-din**
5. **el-Has ale'l-bahs: Risale fî İstihsâni'l-havz fî ilmi'l-kelâm**
6. **Risale ilâ ehli's-seğr.**

EŞ'ARİ TEMSİLCİLERİ

1.Bâkıllânî: (İn'ikası Edille, Cüz'ü layetecezza(atomculuk görüşü)

Eserleri:

- **Et-Temhîd,** (Bakillani tembihli kitap)
- **İ'câzu'l-Kur'ân,**
- **Kitâbu'l-Beyân,**
- **el-İnsâf,** (İnsaf ya Bakillani)
- **el-İntisar li Nakli'l-Kur'ân**

Bâkıllânî bir bakıma bu eserleri aracılığıyla Cüveynî'ye hocalık da yapmıştır.

2.İbn Fûrek :

Mücerredü Makâlâti'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eşari adlı eserinde İmam Eşarî'nin görüşlerini onun günümüze ulaşmayan eserlerinden de incelemiş ve aktarmıştır.

3.El-İsferani:

4. Abdulkahir el-Bağdadi ("el-fark beyne'l-firak" 73 fırka hadisi fırkaları anlatır **)**

5.İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî:

Kelâm'a dair en kapsamlı eseri **eş-Şâmil fî usûli'd-dîn;**

Son eserlerinden olan ve Selçuklu Veziri Nizâmülmülk'e ithaf ettiği **el-Akidetü'n-Nizâmiyye;**

Tevrat ve İncil'in yahudi ve hıristiyanlarca tahrif edildiğini ispatı konu edinen **Şifâ'ü'l-ğalîl;**

Muhtasar akâid kitabı **Lüma'u'l-edille** ve **el-İrşâd i**gibi önemli Kelâmî eserleri bulunmaktadır.

Gazzali

Mantığın İslâmî ilimler içerisinde kullanımı onun yazdığı **Mi'yârü'l-ilim ve Mihakkü'n-nazar** gibi eserlerle yaygınlık kazanmıştır. Kendi gayretiyle Felsefe eserlerini özellikle Fârâbî, İbn Sînâ, İhvân-ı Safâ ve Ebû Hayyân et-Tevhîdî'ninkileri incelemiş filozofların amaçlarını açıklamak gayesiyle **Maksadu'l-felâsife** adlı eserini, onları eleştirmek gayesiyle de **Tehâfütü'l-Felâsife'**sini kaleme almıştır. Yine Gazzâlî sonrasında felsefî bahisler Kelâm içerisinde daha çok yer alır olmuştur.

İmam Gazzâlî'nin Kelâmî konuları işlediği pek çok eseri bulunmaktadır.

- **El-İktisat fi'l-İ'tikad,**
- **Kavâidu'l-Akâid,**
- **İlcâmu'l-Avâm an İlmi'l-Kelâm,**
- **Faysalu't-Tefrika** gibi eserleri örnek olarak verilebilir.

Gazzâlî Bâtınîler'in tehlikelerini ve onlardan korunma yollarını anlatmak gayesiyle **Fedâihu'l-Bâtınıyye** adlı kitabını yazmıştır

MATURUDİ

- Ebû Mansur el-Mâturidi tarafından kurulmuştur.
- Maturidi Hanefi fıkhını ve kelam ilmini Yayha el-Belhî'den okumuştur.
- **Kitabu't-Tevhid ve Te'vilatül-Kur'an** eserlerinde nassları akılcılık ve hikmet felsefesi diye nitelendirilebilecek bir düşünce yapısıyla tahlil etmiştir.
- Akla Eşari'den daha fazla önem vermiştir.
- EkolleşmesiEbu'l-Muin tarafından olmuştur.
- Bilgi,duyu ve aklın alanına giren konuların bilinmesini sağlayan niteliktir.

- Duyular yoluyla elde edilen bilgi her tür bilginin esasıdır.
- Allahın varlığı evren hakkında yapılacak basit bir tefekkür sonunda bilinebilecek bir husustur.
- Duyularla algılanmayan varlık alanını bilmenin yöntemi akıl yürütmedir.
- Allah'ın zatı hakkında sadece isim ve sıfatları vasıtasıyla bilgi sahibi olunabilir.
- Tekvin,yaratma,diriltme,öldürme,rızık verme gibi fiillerin dayandığı bir sıfat olup tekvinin ezeli olması,yaratıkların da ezeli olması anlamına gelmez.
- Kur'an mahluk demek yanlıştır,sadece lafızların mahluk olduğu söylenebilir.
- Arşa İstiva Allahın bir mekanda bulunması değil;ululuk,yücelik ve hükümranlıktır.
- Allah'ın müminlerce görülmesi zorunludur.NasslarRu'yeti teyit etmektedir.
- Fiiller, kesb (kazanılma) ve icra yönüyle Allahın iradesiyle meydana gelir.
- Kıyametin kopması,cennet-cehennem haktır ve aklen mümkündür.
- Kıyamet sonrası ölüler bedenleriyle birlikte dirilecektir.
- **İmanın asıl unsuru kalp ile tasdiktir**. İmanın artıp eksilmesi ruhun artıp eksilmesidir.
- Yes (ümitsizlik) halinde iman geçersizdir. **Mürcie ve Kerramiye:** Kalbin tasdiki yok dil ile ikrar yeterlidir

Muhammed el-Pezdevî : **"Usulüddin"** adlı eseri Matürîdiliğin en eski kaynaklarından biridir ve bu eseriyle o mezhebin sistemleşmesi ve yayılmasında ciddi katkı sağlamıştır. Klasik Kelam kitaplarının bütün konularını ihtiva etmesin yanında cinler, akıl, ruh gibi konulara da yer yer temas eder.

Ebu'l Mu'în en-Nesefî

1. Ebü'l-Muîn en-Nesefî,
2. Tabsiratu'l-edille fi İlmi'l-Kelam,
3. Bahru'l-Kelam fi İlmi'l-Kelam,
4. et-Temhid li Kavâ'idi't-Tevhid,
5. el-Umde fi Usuli'd-din gibi meşhur eserlerin müellifidir.

Nesefî Mâtürîdiyye'nin ekolleşmesi ve tamamen belirgin hale gelmesinde önemli katkılara sahiptir. Hatta bir köşe taşı mesâbesindedir. Mâtürîdîliğin gelişmesindeki katkıları bakımından Nesefî, Gazzâlî'nin Eş'ariyye içindeki konumuna sahiptir.

Nureddin es-Sâbûnî

Hakîm es-Semerkandî

ŞİİLİK

- Hz.Peygamberin vefatı sonrasında Hz.Ali ve Ehl-i beytini halifeliğe en layık insanlar olarak gören,Hz.Ali'yi meşru halife kabul eden,sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan topluluktur.
- Hz.Ali'nin bizzat Hz.Peygamber tarafından imam tayin edildiğine inanılır.

- İmamlar masumdur.
- Hz.Hüseyininşehid olması Şia mezhebinin teşekkülünde etkili olmuştur.Hz.Hüseyinin intikamını almak isteyenler Tevvabün hareketi adı altında bir hareket başlattılar.Emevi ordusuyla Aynu'l-verde karşılaşıp kılıçtan geçrildiler.

Şia'ya ait bazı kavramlar;

Hülul: İlahi ruhun Hz.Peygambere,sonra da Ali ve evlatlarına intikali

Teşbih: Allahın kula,kulunda Allah'a benzemesi

Hudusu'l-İlim: Allahın birşeyi bilmezken daha sonra bilmesi.

Bedâ: Bir şeyin iyi veya kötü olacağını bilmişken aksinin zuhuru.

Vesayet: İmamların peygamberin vâsisi olduğu

Rec'at: Bir kısım imamın gözden kaybolduğu,tekrar dönecekleri.

Tenasüh: Ruh göçü,ruhun bir bedenden diğer bedene göçü.

İbaha: Dini nasslarda bir gerekçeye dayanmaksızın helali haram sayma,ibadetin farziyetini kaldırma.

Şii Fırkalar:

Sebeiyye: Hz.Ali'nin ilahlığını ve ölümsüzlüğünü savunur.

Keysaniyye: Ali'nin ilahlığı, vasiliği, tenasüh, rec'at, beda ve ibaha gibi hususları kabul eden fırkadır.

İsmaililer

Karmâtiler

Batıniler

Seb'iyye

Muhammire

Nizariyye

Nusayriyye ve Nemiriyye

Şiilerin Mehdisi**; İbnü'l Hanefiyye'nin Keysani,** O'nun ölmediğini **Radva dağında** gizlendiğini kıyamete yakın geri döneceğini savunur

Zeydiyye Şiası

- **Efdal-Mefdul nazariyesini** ortaya atmışlardır (Efdal en fazileti, mefdul ise daha az faziletli) En faziletli Ali varken daha az faziletli Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın imameti de caizdir diyerek **İlk üç halifenin hilafetini kabul ederler.**
- Ali bin Zeynelabidinin oğlu Zeyd'e ondan sonra da oğlu Yahya'ya uyarak onların imametini ileri süren mezheptir.
- Ehli Sünnete en yakın olan fırkadır.

- Zeyd'e göre Ali'nin Fatıma'dan gelen neslinden alim, zahid, cömert, zulme karşı çıkan kim olursa olsun imamdır.
- Hz. Ali'den önce daha az faziletli 3 halife adaletle hükmetleri koşuluyla imam olabilir.
- **Zeyd**'in en önemli çalışması **el-Mecmû'dur**.
- Yemen Zeydiliği günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.
- Mutezilenin beş prensibinden el menzile beynelmenzileteyn hariç yararlanır.
- Tevhid Allah ıbirlemektir. Allahı her türlü şüpheden uzak tutmaktır.
- Mahlukatın sıfatları Allaha izafe edilemez.
- İnsan aklı eşyanın mahiyetini bilebilir.Akıl sorumludur.
- Ameli esasların çoğunda Hanefi fıkhına yakın görüşler benimser
- İmam takva ve ilim sahibi olmalıdır.
- Gaib (gizli) imam fikrini reddetmiştir.
- Cemel ve Sıffin savaşlarında Hz.Ali'nin karşısında yer alan Müslümanlar tekfir edilemez.

İsmailiyye Şiası

- Cafer Sadık'tan sonra onun küçük oğlu Musa Kazımın değilde onun büyük oğlu İsmail ve soyundan gelenlerin imamiyet hakkı olduğu iddiasıyla 2. Asrın ikinci yarısında İmamiyye'den ayrılan şii fırkadır.
- Hz. Muhammed'in yedinci imamı Kaim-Mehdi olan Muhammed b.İsmail'dir. İsmail'in döneceğini (rec'at) kabul ederler.
- Fatımiler döneminde kurulmuştur.
- Nizariler en büyük koludur.
- Hasan Sabbahalamut kalesini fethetmiş haşhaşin diye adlandırılan terör örgütünü oluşturmuştur.
- **İsmaili düşüncenin en önemli unsuru zahir-batın ayrımıdır.** Her lafzi ve zahiri mananın bir batın ve hakiki manası olduğunu savunurlar. Batını mana ancak imamın öğretmesiyle bilinir. Kutsal kitapların ve şer'i hükümlerin zahir ve batını arasında ayrıma gitmişlerdir.
- Tevil aşırı şekilde kullanılmıştır.
- Hakikate ulaşmanın yalnızca İsmaililer (havâs) için mümkünken İsmaili olmayanlar (avâm) sadece zahiri anlamını anlayabilirler.
- Dinin anlatıcısı peygamber,tevil ilmiyle açıklayıcısının ise imam (vâsi) olduğu görüşündedirler.
- Dini tarihi yedi devire,her bir deviri de şeriat getiren bir peygamberle başlatmaktadırlar.
- Kelime-i Şehadeti ''La ilahe İllallah MuhammedunResulullah ve AliyyunVeliyyullah ve Vasiyun Nebî olarak söylerler.
- Nazari İsmaililerbatınî akideyi bütünüyle sürdürürler.
- Mustaliler Muta nikahını kabul etmezler.
- Kıblede Mekkeyeyönelinmez.Kıble hüccete dönüş,oruç,imamın söz ve fiilleri karşısında sükut edip sırrı ifşa etmemek olarak algılanmıştır.
- Natık(şeriat koyucu peygamberler: Adem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed)

İmamiyye/ İsnaAşeriye Şiası :

- Hz.Peygamberin vefatı sonrasında Hz.Ali ve sırasıyla soyunu Allah'ın emri,Peygamberintayini ve vasiyetiyle meşru imam kabul edip on iki imama inanmayı dinin aslî rüknü kabul edenlerin mezhebidir.
- Bu mezhebe **isna-aşariyye**(onikiimamcılar),**Caferiyye**(itikad,ibadet ve muamelatta Cafer Sadık'ın görüşlerine uyanlar),
- **Ashabu'l-İntizar**(beyleyiciler), **Kaimiyye** isimleri verilmiştir. Rakipleri tarafından onlara Rafiziye denilmiştir.
- İmamet nazariyesi oluşturma teşebbüsleri ilk Cafer Sadık döneminde ortaya çıkmıştır.

İmamiyye Şiasının Görüşleri

- Usul-i Dini (beş esası): Adalet, Tevhid, Mead, Nübüvvet ve İmamet **(İmamiye : ATM Nİ / İmamların ATMsi)**
- İmam usul-i dindendir.İmam Allah tarafındanseçilmiştir ve ancak O'nun tarafından tayin edilir.
- İmamlar Allahın nurunun Peygamber kanalıyla kendilerine intikal ettiği masumlardır.
- İmamın liderliği peygamberinkine benzer.
- İyilerin mükafatlandırılması kötülerin cezalandırılması adalet icabıdır.
- Fiillerde cebr ve tevfiz yoktur.
- Ölümden sonra ahiret hayı haktır.
- Berzah hayatı kıyamet ve diriliş vuku bulacaktır.
- Ancak imamları tanıyanlar sırattan geçecektir.
- Ahirette ümmetlerin hesaplarını imamlar görecektir.
- Allahın ölenlerin bir bölümünü öldükleri surette dünyaya getireceğine,böylece bir insan kesiminin yükseltileceğine,bir insan kesiminin de alçaltılacağına inanmak.
- Beda inanışı vardır. Beda inanışı Sadık'ın oğlu İsmail yüzünden ortaya çıkmıştır.
- Takiyye: İnsanın can ve malını kurtarmak için hakikatte sahip olduğu görüşü saklamasıdır.
- Şer'i hükümlerin kaynağı Kitab,Sünnet,İcma ve Kıyastır.
- Sünnet Hz.Peygamber,Hz.Fatıma ve on iki imamın söz fiil ve takrirleridir.
- Kutub-i Erbaa denilen kitapları hadisleri içeren kutsal kaynaklarıdır.
- Aklı delil kabul ederler ve Kitap,sünnet ve icmada bulunmayan şey hakkında akla başvururlar.
- İslamın beş şartnınfarziyeti konusunda ihtilaf yoktur.
- Caferiler abdest alırken ayakları yıkamazlar,mestederler.Mest üzerine mest caiz değildir.
- Namazda ellerin bağlanmasına gerek yoktur.
- Secde toprak cinsi bir madde üzerine yapılmalıdır.
- Cemaatle teravih meşru değildir.
- Zekat alması haram olan Ehli Beyt'e humus denen vergi verilir.
- Muta nikahı caizdir.Muta nikahı Ehli Sünnet ve diğer Şii mezheplerce caiz değildir.

- Mead: Allahın kullarını ölümden sonra tekrar diriltip dünyada yaptıklarının hesabını sormasıdır.Mead cismanidir ve bunlara icmalen iman yeterlidir.Berzah Hayatı: En son kıyamet ve diriliş vuku bulacaktır.

ONİKİ İMAM:

1. **Ali bin Ebî Talin (Hz.Ali)**
2. **Hasan bin Ali**
3. **Hüseyin bin Ali**
4. **Ali bin Hüseyn Zeynel Abidin**
5. **Muhammed el-Bâkır bin Ali Zeynel Abidin**
6. **Cafer es-Sadık bin Muhammed el-Bâkır**
7. **Musa el-Kazım**
8. **Ali er-Rıza**
9. **Muhammed Cevad et-Tâkî**
10. **Ali el-Hâdî en-Naki**
11. **Hasan el-Askerî**
12. **Muhammed el-Mehdî**

Gaybet Dönemi

Hasan el-Askeri'nin oğlu Muhammed'in gizliliğe çekilmesinden,tekrar döneceği kıyamete yakın bir vakte kadarki döneme denir. Gaybet-i Suğra(küçük gaybet), Gaybet-i Kubrâ(büyük gaybet) olmak üzere ikiye ayrılır.

a.Gaybet-i Suğra : Sefir, naib veya vekil diye adlandırılan görevliler bu dönemde imamla toplum arasında irtibat kurmuşlar,problemleri imama arz ederek onun emir ve yasaklarını topluma ulaştırmışlardır. Sefir imamın yegane temsilcileri olarak telakki etmiştir.

Sefirler:

1. Ebu Amr Osman b. Said
2. Ebu Cafer Muhammed b. Osman
3.Hüseyin b. Ruh
4. Ali b. Muhammed Semarri

b.Gaybet-i Kübra: Dördüncü sefir **Semarrî'**nin ölümüyle bu dönem başlamış ve bu dönem kıyamete kadar devam edecektir. Liderlik imamlardan ve onların özel temsilcilerinden (sefir) şii ulemaya geçmiş olmasıdır.

CEBRİYYE (CEHMİYE)

- İnsan için hiçbir irade hürriyeti tanımayan mezheptir. İnsanın gücü kudreti yoktur
- Bütün amelleri Allah'ın yarattığını, insanın rüzgarın önünde uçan bir tüy gibi Allah'ın iradesine tabi olduğunu iddia eder.
- Hakiki cebriye mezhebi olarak **Cehmiyye** meşhurdur.
- Tesbit edilebildiği kadarıyla kullara ait fiillerin Allah tarafından yaratıldığını, onların gerçek anlamda bir fiile sahip olmadıklarını ve dolayısıyla cebir altında bulunduklarını ilk defa **Ca'd bin Dirhem** ileri sürerek Şam'da yaymaya başlamıştır.

KADERİYE

- Kaderi reddeden inanç akımı,sorumluluk doğuran fiillerin sadece insan iradesiyle gerçekleşeceğini ileri süren itikadi mezheptir.
- Kader konusunu gündeme getiren ilk kişi Emevi halifelerinden Abdülmelik bin Mervan döneminde **Ma'bed el-Cüheni'dir**.Daha sonra **Geylâned-Dımeşki** tarafından sistemli olarak savunulmuştur.
- Cebriyeci din akımına tepki olarak doğmuştur.
- Yapılan her iyi ve kötü işlerin sorumluluğu insana aittir.

NUSAYRÎLİK

(Kapalı Toplum, Gizlilik Esası) **(ÇIKMIŞ SORU)**

- 9.yy'da **Nusayr en-Nemîrî** tarafından kurulmuş bâtınî fırkadır.
- Fellah, NusayriAlevilik, AkdenizAleviliği, HatayAleviliği, çiftlikle uğraşmaları sebebiyle **fellah** olarak adlandırılmıştır.
- Hz.Ali'ye çeşitli uluhiyyet (tanrısal özellik) atfedilir.
- **Gizliliğe** önem verirler. 20.yy'a kadar gizli kalmış bir oluşumdur.
- Bünyesinde; Şii, İslami, Musevi ve Hristiyanlık izlerini taşırlar.
- **Hasibî**'nin yazdığı **Kitâbu'l-Mecmû** fırkanın ana kaynağıdır.
- Mercidabık savaşı sonrası Osmanlı idaresine girmişlerdir.
- Mezhebe giriş üç aşamada. Meşveret cemiyeti, melik cemiyeti ve Yeni hayata davet merasimi. İmam yönetir. Nakıp ve Necid hazır bulunur. Nakibin sağında havarileri temsilen 12 kişi, Necid'in solunda da 24 kişi yer alır. Bunların onikisine Necipler denir.
- Şehadetleri; Ben şehadet ederim ki Ali bin EbiTalib'den başka ilah, MuhammedMahmud'dan başka hicab, Selman-ı Farısi'den başka bâb yoktur şeklindedir. **AMS** şeklinde sembolize edilmiştir.
- Arşı sekiz kutsal melek taşımaktadır.
- Kutsal kitapları ve peygamberlerini kabul ederler.
- **Tenasühe Reenkarnasyona** inanılır. Nusayri bir mümin yedi tahavvülü geçirip yıldızlar arasına girer.
- Batıni namaz dedikleri namaz Ali'ye açılan kalbin niyazı anlamında olup cami ve kıbleye ihtiyaç yoktur.
- Ğadir bayramı; Hz.Ali'nin imam tayin edildiği gündür.

- Firaş bayramı; Hicrette Hz.Ali'ninHz.Peygamberin yatağında uyuması bayramı.
- **El-Cunbulanî,** Nusayrilerin başına geçtikten sonra fırkaya tasavvufi bir anlayış kazandıran şahıstır.
- Ali zatından Muhammedi, Muhammed'de kendi nurundan **Selman**'ı Selman'dan da **Devsi** oluşan beş yetimi, beş yetimden de alemi yarattığına inanılır. Beş yetim vaktiyle melek olan şahsiyetlerdir.

  Beş Yetim **(KOMAZ)** (Eve koymaz kimse yetim bunlar)

  1. Kanber el-Kadan
  2. Osman bin Maz'un
  3. **Mikdad bin Esved**,
  4. **Abdullah bin Revaha (Mute Şehidi)**
  5. **Zer el-Gifari**

Beş vakit namaz 5 masum:

Sabah Namazı: **Muhsin**

Öğle Namazı: **Muhammed**

İkindi Namazı: **Fatır(Hz.Fatma)**

Akşam Namazı: **Hasan**

Yatsı Namazı: **Hüseyin**

DÜRZÎLİK

- Fatımi halifesi **Hakim biEmrillah** döneminde,onun ilahlığını ve bütün dinlerin geçerliliğinin bittiğini ortaya koyan aşırı (ğali) bir fırkadır.
- Hakim'in veziri **Hamza bin Ali** tarafından kurulmuştur.
- Kendilerini Muvahhidun, Ehlü'l-Tevhid ve BenûMarûf olarak isimlendirmişlerdir.
- **Resailül-Hikme** veya **el-Hikmetü'ş-Şerife** 111 risaleden oluşan kutsal metinleridir. (Dürzi Hikmet, Dürzi Şerife)
- Haçlı seferleri sırasında haçlılarla, Birinci Dünya Savaşında ise Osmanlılarla ittifak kurmuşlardır.
- Gizliliğe ve kapalılığa önem veren dürzilerle ilgili bilgilere İbrahim Paşa'nın 1830'da yaptığı savaş sonrasında kitaplarına el konularak ulaşılmıştır.
- Hakim-Bimrillah'ın ilah olduğuna inanmak esastır.
- **7 Esası ve 5 Hududu tanımak:** Hudud Hamza tarafından gönderilen peygamberler derecesinde kimselerdir.
- Doğru sözlülük namaz yerine,din kardeşliği ise zekat yerine konmuştur.
- Yaratılış Yeni Eflatuncu görüşe dayanır.Allah fiziki aleme temas etmeyecek kadar yücedir.Bu sebeple kendisinden sudur eden küllî akıl,yaratıcı ile yaratılmışlar arasında aracılık yapmaktadır.
- **Tekamus:** İnsan ruhları bir defasınırlı yaratılmıştır. Ruhlar artmaz ve eksilmez,ancak başka bedene geçebilir. **(Gömlek değiştirme Dürzi)** (ÇIKMIŞ SORU)
- Cennet-Cehennemle ilgili hususların hepsi bu dünyadadır.

- Evlenme yaşı bayanlarda 17,erkeklerde 18 olup çok eşlilik yasaktır.Durzi bir Durzi olmayan biriyle evlenemez.
- **Takiyye**: Kendilerinden olmayanlara karşı inançlarını saklamalarıdır. 1860'a kadar kendilerini Müslüman olarak gösterip cami inşa etmişlerdir.
- Dini konularda toplum **ukkal**(bilgili) ve **cuhhal**(bilgisiz) (Ukala Cuhala Dürziler) olarak ikiye ayrılır. Ukkal, içki sigaradan uzak takva sahibidir.

YEZİDİLİK

- Nasturilik, Sabiilik, Zerdüştlük gibi inançlardan bazı ögeler taşır.
- **Şeyh Adî bin Musâfir** (Tanrının meleği) tarafından kurulmuştur.
- Kutsal kitapları **Kitabu'l-Cilve** ve **Mushaf-ı Reş'tir**. (Cilveli kara kitap)
- Din adamları Hasan soyundan gelmiştir.
- Sultan Abdülaziz döenminde 'kura kanunu' gereği askere çağrılan Yezidiler, inançlarını bahane ederek bedel ödemiş, bundan uzak kalmışlardır.
- Yezidilik, Allah ve Şeytan(melek tavus) şeklindeki düalist karakterini Zerdüştlükten, tenasühüSabiilikten,göğe,ay ve yıldızlara tazimi Mecusilikten almış karma bir inançtır.
- Kelime-i Şehadetleri '' La ilahe illallah, Emin Cebrail Habibullah'' şeklindedir.
- **Melek tavustur**(Cebrail) ve horoz şeklinde resmedilir.Y ezidiliğin en önemli sembolüdür.
- Melek Tavus, Yezid b. Muaviye ve Adiy b. Musafir şekillerinde de zuhur eder.
- Namaz sabah ve akşam günde iki kez yönetip dua etmektir.
- Tenasüh inancı vardır.
- Oruç genel ve özel şeklinde iki türlüdür.
- Hacc, **Lâleş'te Şeyh Adî'nin** türbesini ziyarettir.
- Marul,bakla,lahana,balık,geyik ve horoz eti yemek yasaktır.
- **SareSale (Sarsilya)** **(Tavusları sarsma bayramı)** her yıl Melek Tavus'un yeryüzüne inmesi anısına Nisanın ilk çarşambasında kutlanır.
- Diğer bayramları ise: Cemai Bayramı, Yezid Bayramı, Şeyh Adi Bayramı, Bülende Bayramı

ALEVÎLİK-BEKTAŞÎLİK

- Selçuklular döneminde Babaî ayaklanmasıyla aynı adla anılan bir hareket başlamıştır.Bu yapıya mensup kişilerin de yer edindiği Safevî tarikatinin siyasileşmesi ve Şiileşmesiyle ayrı bir tarihsel sürece girilmştir.
- Rum abdalların gayretiyle Hacı Bektaş Veli'nin öğretileri yayılmaya başlamış,giderek **Kızılbaş-Bektaşi** farklılığı ortaya çıkmıştır.
- Kızılbaşlılık zaman içinde içe kapanmış, Bektaşilik Yeniçeriliğin lağvedilmesiyle birlikte büyük bir darbe yemiştir.
- **Hak-Muhammed-Ali** üçleri ile uluhiyet, nübüvvet ve velayet benimsenmiştir.
- Belli ölçüde ruh göçü adıyla tenasühe kapı aralanmıştır.

- Alevilik ve Bektaşilikte asıl amaç 'insan-ı kamil olmak'tır. Bunun için her can yani talip bir mürşide bağlanarak ''**dört kapı-kırk makam'ı** bilip uygulamalıdır. Kapılar, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat (ŞTMK) şeklinde sıralanmıştır.
- Alevilikte cem Hz.Peygamberin miraç dönüşü uğradığı kabul edilen ''kırklar meclisi'' söylencesine de dayandırılmıştır.
- Cemlerin birçok çeşidi vardır.Bunlardan İkrar Cemi veya Nasip alma Cemi olup Bektaşiliğe mahsustur.
- Herkes ikrar cemine katılarak Bektaşi olabilir.
- Aleviliğin sırrı olarak kabul edilen ve Cuma günleri düzenlenen cem,kökeni itibariyle Türklerin İslamiyetten önceki kültürünün bir yansıması olarak kabul edilir.
- Nevruz, hem bahar bayramı,hem de Hz.Ali'nin doğum günü sayıldığı için kutsal kabul edilir ve törenler düzenlenir.
- Hz.Hüseyin'inKerbela'da şehit edilmesi 10.Muharrem günü kutsal olup matem günü kabul edilir fakat şiiler gibi dövünmezler.
- Hz.Peygamber, Hz.Ali, On iki imam ve Hacı Bektaşî Veli'yi kendi yorumcuları ve düşünürleri sayarlar.
- Alevîlerin tanıdığı yedi şair; Nesîmî, Fuzulî, Hatâî, Pir Sultan Abdal, KulHimmet, Yemînî ve Virânî'dir. Nesîmi ve Fuzulî dışındakiler tam batınîdir.

Görgü Erkanı (Yılda 1 kez): Pirin önünde sorgulamadan geçip aklanması (Sorguya çek görsün gününü)

Baş okutma Erkanı: Bektaşilikte kişinin ikrarına bağlı olduğunu göstermeye yönelik erkana ise **Baş Okutma Erkanı** denir ki Alevilikte Görgü Erkanına tekabül eder.

Abdal Musa Erkanı: Kurbanlar kesilir. Cem yapılır. Küskünlerin barıştırılması

Muhasiplik Erkanı: Temelde evli iki çiftin birbiriyle yol kardeşliği kurması ve bu suretle yol mensubu olmaları amacıyla düzenlenen erkana ''Musahiplik erkanı'' denir

Dardan İndirme Erkanı(Lokma Cemi): Ölen bir kimse için helallik alma temelli yapılan toplantıya Dardan İndirme Erkanı denir.

Düşkünlük Erkanı: Büyük suç işleyen kişi pirin talimatıyla toplum dışına itilir. Cezasını çekip pişman olanı tekrar almak için düzenlenen cemdir.

Baş okutma Cemi: Kişinin ikrarına sadık olduğunu göstermesi amacına yöneliktir

Koldan kopma erkanı: Halk mahkemesi karar alır. Herkes için geçerlidir

Muharrem Erkanı: Hz. Hüseyin'in şehadetini anma

KADİYANİLİK (AHMEDİLİK)

- **Mirza Gulam Ahmed** Kadıyânî tarafından Hindistan alt kıtasında kurulmuştur.
- Müceddidlik, Mesihlik, Mehdilik, Nebilik iddiası **(Ne ararsan var Mirza Gulamda)**
- Hindistandaki gerginlik ve çok kültürlülük fırkanın doğuşunda etkili olmuştur.
- GulamAhmed **Berâhin-i Ahmediyye** adlı eserinde İslam'ı diğer dinlere karşı savunmuştur. Daha sonra kendisini müceddilik iddiasını yüksek sesle duyurmuş ve kendisinin slamın yenileyicisi olduğunu duyurmuştur.
- Daha sonraki iddiaları ise kendisinin hem İsa'nın Hem de Hz.Muhammed'in mirasçısı olduğudur.
- Pakistan 1974'te ''İslam dışı azınlık'' olarak ilan etmiştir.

- Mesihlik, Mehdilik, Nebiilik gibi iddialar çerçevesinde şekillenmiştir.
- **Lahor kolu** Gulam Ahmed'in nebiiliğini reddederek onun sadece müceddid ve velî olduğuna vurgu yapar.
- **Kadiyan kolu** ise onun Nebiiliğini öne çıkarır.
- Silahla cihadın bittiğini, kalem ve dua ile cihadın geçerli olduğunu savunur.

BÂBÎLİK-BAHÂİLİK

- İran'da Şii islam anlayışı çerçevesinde gelişen harekettir.
- Şeyhîlik arka planını oluşturur. Şeyhîlik beklenen gaib imam anlayışı üzerinde şekillenmiştir.
- Tarikatın kurucusu **Şeyh Ahmed el-Ahsâi'dir**.
- Kazım Reşti'den sonra Mirza Ali Muhammed kendisinin mehdiye açılan bab (kapı) olduğunu iddia etmiştir. Daha sonra mehdi olduğuna daha sonra da peygamberlik iddiasında bulunmuştur.
- Mirza Ali Muhammed, kaleme aldığı **el-Beyan** adlı eserin Kur'an'dan üstün olduğunu ifade etmiştir. Diğer Kutsal kitapları; el-ikan, el-akdes, Kelimat-ı Maknune, Terazat, Kelimet-ı Firdevsiye
- Her bir harf ve sayının ayrı bir kutsallığı vardır.**19 sayısının** önemli bir yeri vardır.
- Allah insan idrakı üzerinde olduğu için bütünüyle bilinemez ezelî yaratıcıdır.
- Kıyametin kopması söz konusu değildir.
- Cennet-Cehennem birer sembol, Peygamberin beşeri ve ilahi iki sıfatının olduğunu düşünürler.
- **Namazda kıble Bahaullahın Akka şehrinde olan kabridir.**
- Hac yalnızca erkeklere mahsustur.
- Kutsal mekanları **Meşruku'l-Envar** adıyla dünyanın yedi kıtasında bulunan dokuz cepheli yapılardır.
- Bâhaullah Mirza Hüseyin Ali'nin yazdığı el-Îtkan ve el-Alkes isimli kitaplar vahiy mahsülü olduğu iddiasıyla kutsal kitap olarak görülür.
- Oruç 19 gün bir perhiz şeklinde ifa edilir.

VEHHABİLİK

- 18. Asırda Arap yarımadasında **Muhammed bin Abdülvehhab** tarafından kurulan ve onun görüşleri çerçevesinde şekillenmiş olan dini-siyasi mahiyetteki harekettir.
- Kendilerini **Muvahhidun (tevhidci)** olarak adlandırmışlardır.
- Abdülvehhab emri bil maruf nehyi anil münker gereği bazı türbeleri yıktırmıştır.
- Hanbeli mezhebini İbnTeymiyye yorumuna uygun biçimde sürdürdüklerini iddia eden Vehhabiler, Osmanlılarda bir nevi Hariciler olarak adlandırılmışlardır.
- Kur'an ve sünnet dışında yasak tanımamak, Peygamberin döneminde bulunmayan şeyleri terk ederek Allahı birlemek tevhid inancının temelini oluşturur.

- Hz.Muhammed'den doğrudan şefaat dilemek Allah'a ortak koşmaktır.
- Aracı kabul etmek (tevessül) de şirktir. Kur'an ve Sünnette olmayan her şey bid'at'tır.
- Abdülvehhab iman ve amelin bir bütün olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle imanın ameller yoluyla hayata yansıması ve bütün bidatlardan arınması gerekmektedir.
- Resim, heykel, falcılık, ölülere niyaz, türbe ziyareti, ÇIKMIŞ SORU) nazarboncuğu, muska vb. şeylerin bidat olması onların tevhid inancının gereğini göstermektedir.
- Emri bil Maruf nehyi anilMünker prensibini katı bir şekilde uygulayan Vehhabiler zaman zaman kendilerinden olmayanlara reva gördükleri katliamlar sebebiyle diğer Müslümanlar arasındaki itibarını kırmıştır.(ÇIKMIŞ SORU)

Cemel Savaşı : Hz.Aişe,Talha ve Zübeyir'in başlarında bulunduğu bir grup halifeye karşı birleşti. Her iki taraf sulh yapmışken Abdullah bin Sebe ve bazı Emevilerin ortalığı karıştırmasıyla iki grup arasında savaş meydana geldi. Savaş Hz.Aişe'nin devesinin etrafında olduğu için Cemel vakası denmiştir.Talha ve Zübeyr gibi birçok sahabi şehid olmuş, savaşı Hz.Ali kazanmıştır.

Sıffin Savaşı : Hz.Ali'nin hilafetini Suriyeliler ve şam valisi Muaviye bin EbûSüfyan tanımadı. Hz.Ali'nin biat talebi reddedilince Sıffin arasında Muaviye ile Hz.Ali'nin orduları savaştı. Muaviye bozguna uğramak üzereyken Amr bin As'ın önerisiyle mızrak uçlarına Kur'an sahifeleri takılıp hakemliğe başvurulması talebi yapıldı. Hz.Ali ordu içinde karışıklığa sebep olmamak için bu öneriyi kabul etti.

Tahkim Olayı: Hz.Ali'nin hakemi olarak Ebu Musa el-Eşari, Muaviye'nin hakemi olarak ise Amr bin As seçildi. Hakemlerin görüşmesi sonucunda Hz.Ali ve Muaviye'nin ilk etapta görevden alınmaları,şuranın kararlarına uymaları kararı alındı.Ebu Musa el-Eşari anlaşmayı herkesin huzurunda dile getirdi ancak Amr bin As anlaşmaya uymayarak Muaviye'yi halife ilan etti. Bu olay Muaviye için siyasi kazanım olmuşken Hz.Ali tarftarları ikiye bölündü. Hz.Ali'yi hakem tayini dolayısıyla küfürle suçlayanlar İslam tarihinde Hariciler olarak tanınmışlardır. Hz.AliNehrevan denen yerde Hariciler üzerine yürüdü ve pek çok harici öldürüldü. Hz.Ali Hicretin 40. Yılında Haricilerden Abdullah bin Mulcem tarafından şehid edildi. Cemel ve Sıffin savaşları sonunda ölen ve öldürülen kişilerin durumları problem olarak Müslümanlar arasında tartışmalara sebep olmuştur.

DİN SOSYOLOJİSİ

- Din sosyolojisinin kurucusu ve sistemleştiren: **Max Weber**
- Sosyoloji terimini kavramını ilk defa **Auguste Comte** kullanmıştır.
- Din sosyolojisi terimini kavramını ilk kullanan kişi ise **Emile Durkheim'dir**.
- "**Anomi"** kavramını(sanayileşme sonucu ortaya çıkan kararsızlık ve amaçsızlık durumu) ilk kez kullanan **Emile Durkheim'dir**.
- İlk sistematik din sosyolojisi eserini yazan: **J.Wach**
- **Ahmed Cevdet Paşa** İbn Haldun'un Mukaddime'sini Türkçeye çeviren ilk kişidir.
- Batılı anlamda Din Sosyolojisi **Prens Sabahaddin** tarafından Türkiyeye girmiştir.
- **Sabri F. Ülgener** : Max Weber (Weberci Sabri)
- Cumhuriyet döneminde ilk Din Sosyolojisi öğretimi **(Mehmet Karasan 1949 Ankara İlahiyat)** (Din Sosyolojisinin ilk karabasanı)
- **H.Spencer:** Evrimci Din Kuramı (Spencerin atları evrimci)

A.Comte Dönemler:

1. Teolojik
2. Metafizik
3. Pozitivist dönem

DİN SOSYOLOJİSİNDE BAZI ÇAĞDAŞ YÖNELİMLER

Thomas Luckman: "Görünmeyen Din" **(Görünmeyen Lokman)**

Peter Berger: "Dinin Sosyal Gerçekliği"(Beter berber gerçekliği)

Robert N. Bellah: "Sivil Din" (Fellah'ın sivil dini)

Clitford Geertz: Kültür kuramını geliştirmiştir (Kilitli ford Kültür)

İSLAM DÜNYASINDA DİN SOSYOLOJİSİ

FARABÎ :

Din sosyolojisinin hazırlayıcısı ve öncüsüdür denilebilir.**El-Medinetül Fazıla** (Erdemli Şehir) adlı eserinde toplum anlayışını halkın mutluluğa ulaşmak için birbiriyle yardımlaştığı şehir olarak tanımlamıştır.

Toplumu Organizmaya benzetmiştir. Toplum görüşünde Eflatun'dan etkilenmiştir.

Farabîye göre toplum ikiye ayrılır; Eksik Toplum ve Tam toplum.

Eksik toplumlar: köy (karye),mahalle, sokak(sikke) ve hane (menzil) olmak üzere 4 kısıma ayrılır.

Tam toplumlar: büyük(uzma),orta(vusta) ve küçük(suğra) olarak 3'e ayrılır.

Farabîye göre erdemsiz toplumlar (C-GDŞ) (Cahil GODOŞ toplumlar)

1. **Cahil Toplum;** şehvet itibar gibi değerlere ulaşmayı hayatın gayesi ve gerçek mutluluk zannederler.
2. **Günahkar Toplum;** erdemli toplum gibi görünse de bir tür cahil toplumdur.
3. **Değişmiş Toplum;** önceden erdemli bir toplum iken sonradan değişip erdemsizleşen toplumdur.
4. **Şaşkın Toplum;** hiçbir hedefi olmayan bozulmuş toplumdur.

GAZZÂLİ

- Toplum bir canlıya benzer. Dinin bireysel yönü olduğu gibi toplumsal yönü de vardır.
- Gazzali'ye göre; devletle din yakından ilişkilidir.Din insan toplumunun temelini oluşturur.
- Devlet ise dinin muhafızıdır. Devlet zayıflar yok olursa,din de yok olur.

Eserleri: El-Munkiz Mined-Dalal, Tehafütül-Felâsife,
İhyau Ulumu'd-Din, Faysalu't-Tefrika beyne'l-İslam ve'z-Zenadika,
Kimyaüs-Saade, El-İktisat fi'l-İtikad

İBN HALDUN :

Din toplum ilişkileri üzerinde İbn Haldun kadar kimse durmamıştır. En önemli eseri **Mukaddime'**dir. Bu eser onun **Kitab'ul-İber** adlı kitabının giriş bölümüdür. Toplum kültürleri asabiyet ve devlet teorileri üzerinde durmuştur. İbn Haldun **İlm-i Umran** adını verdiği konusunun insan medeniyeti olduğu bilinen ve bu bilimin temelini attığı bilinmektedir. Bu yüzden sosyolojinin kurucusu sayılabilir.

- Asabiyet kavramıyla sosyoloji bilimindeki "grup dayanışmasını" kasteder. Asabiyette en önemli bağ dindir. (ÇIKMIŞ SORU)
- "Organizmacı " toplum anlayışına sahiptir.

Toplumu ikiye ayırır:

1. Bedevi (göçebe)

2.Hadari (şehirli,yerleşik)

Tavırlar Nazariyesi (ZoMBİR)**

Toplumların hayatında 5 tavır(dönem) vardır (Toplumlarda ZoMBİR'ler vardır. Her toplumun Zombisi)

1. **Zafer** (Göçebelikten fetih kurtuluşa)
2. **Mutlakiyet** (Fethedilen yerdeki halklara karşı iktidarın kurulması)
3. **Refah** (Bolluk huzur)
4. **Barış** (Doyum, lale devri gibi)
5. **İsraf** (Yöneticilerin eğlenceye adaletsizliğe yönelmesi)

TÜRKİYE'DE DİN SOSYOLOJİSİ

- Necmeddin Sadak ve Hilmi Ziya Ülken din sosyolojisinin öncüleridir.
- **Ahmet Cevdet Paşa(eseri: "Tezakir")** İbn Halduncu bir yaklaşımın temsilcisidir.
- **Ziya Gökalp** İstanbul Darül Fününda Dini Sosyoloji derlerini okutmuş, Dini İctimaiyat Notları adı altında yayımlamıştır.
- **Hilmi Ziya Ülken** 1943'te Türkiye'de Dinî Sosyoloji adında ilk sistematik Din Sosyolojisi kitabını yazmıştır.

ZİYA GÖKALP:

- Durkheim'den etkilenmiştir.
- Durkheim'in sosyolojisinin genel kurallarını Türklerin sosyal kurumlarına uygulamıştır.
- "**Evrimci"** bir toplum anlayışına sahiptir.
- Bütün toplumların "**Kavim-Ümmet-Millet** " bu üç aşamadan geçtiğini kabul eder.

PRENS SABAHATTİN:

- Le Play'dan etkilenmiştir. Le Play ekolünün temsilcidir.
- "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir" adlı eseri yazmıştır

R.Swinburne'ye göre dini tecrübe; sujeye, Tanrı'nın veya başka bir doğalüstü şeyin tecrübesi olarak gözüken bir tecrübedir.

Glock ve Stark Dindarlığın Boyutları (ZETTİ) (Zetti dindarlığın Yetti)

1. **Zihinsel Boyut (Bilgi)**
2. **Etki Boyutu**
3. **Törensel Boyut (İbadet ve Uygulama)**
4. **Tecrübe Boyutu (Duygusal)**
5. **İdeolojik Boyutu (İnanç)**

İşlevselcilik : Toplumu farklı parçaları birlikte işleyen bir sistem olarak görmektedir.Öncelikle bir sistemin ögeleri işlevsel olarak karşılıklı etkileşim içindedir. W.James J.Dewey, Charles Darwin, Herbert Spencer, Augste Comte, Emile Durkheim işlevselcidir.

Yapısal İşlevselcilik : Kaynağı Talcott Parsons'tur. İşlevselciliğe yapıyı getirmiştir.Toplumun kendi üyelerinin üstünde ve ötesinde kendine ait bir hayata ve yapıya sahip canlı bir varlık olduğu düşüncesi teorik ve bilimsel bir önerme haline getirmiştir.

Yeni İşlevselcilik: Jeffery Alexander yapısal işlevselciliğe dayanan fakat aynı zamanda, fenomenolojik sosyoloji gibi,özneye ve eyleme yoğunlaşan mikro kuaramları yeniden inşa eden karmaşık bir toplum modeli olarak yeni işlevselciliği geliştirmiştir.
Çatışma Teorisi: Toplumu bireylerin,grupların güç elde etmek için birbirleriyle mücadele ettikleri ve çatışmanın denetim altına alınmasını bir grubun geçici bir süre için rakiplerini bastırması olarak algıladıkları, âdeta bir arena olarak değerlendirirler.

Sembolik Etkileşimcilik (Simgesel Etkileşimcilik): Toplum bireylerin gündelik yaşamdaki sembolik etkileşimlerinin bir ürünüdür. Toplumun, bireylerin gündelik yaşantılarında etkileşim kurduklarında düzen ve anlamı nasıl gerçekleştirdiklerine odaklanır.

Fenomenoloji; birey ve onun bilinçli deneyimleriyle başlayan ve daha önceden var olan kabuller,ön yargılar ve felsefî dogmalardan kaçınmaya çalışan bir yöntemdir. Edmund Husserl tarafından geliştirilen bir yöntemdir.

Etnometodoloji: Gündelik hayatın,insanların gündelik işlerini sürdürmekte kullandıkları rutinler ve kuralların dostlar, aile, iş arkadaşları veya müşteriler, yabancılar veya tanıdıklar olarak diğer insanlarla alışverişleri ve diğer ilişkilerinde kullandıkları normların ve değerlerin araştırılmasıdır.
Harold Garfinkel tarafından ortaya atılmıştır.

Görüş Açısı Teorisi: Kadınlığın feminist açıdan araştırılması, toplumsllaşma yoluyla üretilen ve kadınların bir şekilde boyun eğdikleri bir yerden bakmaktır. E. Smith'in geliştirdiği bu yöntem hem toplumsal-yapısal, hemde toplumsal-psikolojik ögeler içerir. Kadın bakış açısından geliştirilen yeni feminist teorilere ihtiyaç vardır.

Postmodernizm: Geleneksel sosyolojiyi bütünüyle reddederler. Tam kapsamlı bir sosyolojik teori ihtimalini kabul etmezler. Evrimi ve bilimsel yöntemi reddederler.Lyotard postmodernizmi sosyolojinin konusu yapan kişidir.

TOPLUMSAL DEĞİŞİM KURAMLARI

BÜYÜK BOY KURAMLAR

1.Yükseliş ve Çöküş Kuramları/Organizmacı Kuramlar

Organizmacı Yaklaşım: Toplumlar canlılar gibi doğar, büyür ve ölürler.
Temsilcileri arasında; Spengler, Danilevski, **İbn Haldun** yer alır.

2.Sürekli Gelişim ve İlerleme/Evrimci-Tekamülcü Kuramlar:

Evrimci Yaklaşım: İnsanlık tarihini kendi içinde meydana gelen **birikimler sonucunda** ortaya koyduğu gelişmenin sonucu olarak görürler.
Temsilcileri arasında; Huxley, Comte, Durkheim, Weber yer alır.

3.Modernleşmeci Kuramlar:

4. Diyalektik Kuram: Karl Marx

Diyalektik Yaklaşım: (Zıtlar) (ÇIKMIŞ SORU)

- Evrimci modellerin özel şeklidir
- En önemli temsilcisi **Karl Marx ve Sorokin**
- İnsanlık tarihinin her aşaması bir sonrakinin tohumlarını taşımakta ve yeni aşama eski aşamanın zıddıdır. (ÇIKMIŞ SORU)

ORTA BOY KURAMLAR

Yapısal/İşlevsel Fonksiyonel Yaklaşım

Toplum belli fonksiyonlara sahip ögelerden oluşur. Bu ögeler fonksiyonel bir bütünleşme içinde toplumu oluşturur. Toplum birbiriyle bağımlı ve ahenkli ögelerden oluşur.Temsilcileri arasında; Parsons, Merton, Ogburn vardır.

Çatışma Yaklaşımı: Toplum birbiriyle çatışan ögelerden oluşur. Çatışma hem kaçınılmaz hemde fonksiyoneldir.
Temsilcileri arasında; Pareto, Dahrendorf yer alır.

KÜÇÜK BOY KURAMLAR

Grupsalcı yaklaşım: Moreno'nun **"Sosyometrisi"**

Bireyselci yaklaşım

Genellikle kişiler ve gruplar arası etkileşim üzerinde yoğunlaşan bu yaklaşım daha çok sosyal psikoloji alanında yoğunlaşmaktadır.
Temsilcileri arasında; **Moreno ve Hagen** vardır.

Toplumsallaşma: Bireyin toplumun kurallarını,değerlerini,tutum ve davranışlarını,uygulamalarını öğrenmesi,öğrendiklerine uygun davranması ve böylece toplum içinde bir kişilik ve benlik kazanma sürecidir.Bireyin doğduğu andan itibaren gerçekleşir ve yaşam boyu devam eder.

Toplumsal grupları iç grup dış grup diye ayıran kişi Summet'tir.
Toplumsal grupları birincil-ikincil gruplar diye ayıran kişi **Charles Horton Cooley'dir**. (Hortum'un Grupları)
Birincil gruplar; cemaatsel, yerleşik, ailesel ve geleneksel olarak nitelenir.
İkincil Gruplar ise; banka, okul, sendika, sanayileşmiş toplumlarda görülür.

Ferdinand Tönnies'in Sınıflaması

Cemaat/Topluluk (Zaman içinde yavaş yavaş duygu/düşünce birliği, denetim altında)
Cemiyet/Toplum (Akılcı çıkar ilişkileri, irade)
Toplumsal Kategori: Toplumsal grup yada yığından farklı olarak aslında zihinsel bir algı ve tasnif olarak gözlemcinin yargılarında bir araya gelmiş kişiere işaret eden bir kavramdır.
Kitle: Aynı uyarıcıdan etkilenmekle beraber fizik yakınlığı bulunmayan kimselerin oluşturduğu bir toplumsal kategoridir.Örn;aynı gazeteyi okuyanlar,aynı aktörün filmlerini izleyenler vs.
Azınlık: Toplumun egemen üyelerinden belirgin farkları nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulan kişilerden oluşan kategorilerdir.Örn;konuşulan dil,inanç,derilerinin rengi vs.

Toplumsal Tabakalaşma: bireylerin veya grupların belirli ve genelleştirilmiş birtakım özellikleri ve bunun yanında birbirleriyle kurdukları ilişkiler yönünden üst-eşit-alt olarak işlem gördükleri farklılaşma sistemidir.

Sosyal Grup: Aralarında ortak amaçlar, değerler, normlar vardır. Sendika üyeleri gibi üyelerin rol ve statüleri belirlenmiştir. (ÇIKMIŞ SORU)
Üyeler aidiyet duygusunu taşımaktadırlar.

Sosyal Farklılaşma: (Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı Maide 48) (ÇIKMIŞ SORU)

Toplumsal Hareketlilik: Bir kişi yada grubun statüsünün değişmesidir.

- **Coğrafi Hareketlilik**: Genellikle göç olaylarıdır.
- **Toplumsal Hareketlilik:** Kişinin statüsünde veya yaşam koşullarında farklılık oluşur.
- **Yatay Toplumsal Hareketlilik**: Kişiler veya grupların tabakalarını değiştirmeden başka konuma geçmeleridir.Örn; Okul müdürünün fabrika müdürü olması.
- **Dikey Toplumsal Hareketlilik:** Bir toplumsal tabakadan başka toplumsal tabakaya geçme şeklinde olur.Aşağı ve yukarı hareketlilik olarak ikiye ayrılır.Fabrika sahibinin iflas ederek işçi olması aşağı hareketlilik.Memur çocuğunun fabrika sahibi olamsı yukarı hareketliliğe örnektir.

M.Eliade: Kutsalı yeryüzünde hiçbir zaman katkısız ve saf olarak bulamıyoruz. (M.Eliade eli ayağı girmiş birbirine)
Kutsal,insan hayatında toplumsal ve kültürel ortamda daima iç içe ve sarmaş dolaş bulunuyor.

Gözlemleme: Sosyal Gözlem iki şekilde yapılır;

- **Dolaylı(vasıtalı) gözlem :** Tarihi verilerle veya birtakım belgelerle yapılan geçmişe dair yapılan gözlemdir.Örn; masallar,efaneler,vecizeler vs.
- **Dolaysız (vasıtasız) gözlem**: Doğrudan doğruya veya birinci elden yerinde izlemek ve incelemektir.

Monografi (Le Play): **(Dar ve derin)**
Seçilen tipik birimlerin mümkün olduğunca karşılaştırmaya ve genellemeye uygun bilgiler elde etmek amacıyla derinlemesine araştırılmasıdır.

Henry Bergson: " Hiçbir zaman dinsiz toplum var olmamıştır"

Yapay devlet modeli: **Thomas Hobbes** (Hobby'nin yapay çikolatası)

Karl Marx Toplumu 5 dönüşüm aşamasına ayırır: (KAFİK Toplum, utanmasa KAFİR toplum diyecek)
1.Kapitalist
2.Asyatik
3.Feodal
4.İlke
5.Köle-toplayıcı

Sekülerleşme: Dinin ortadan kalkması veya etkisinin zayıflamasıdır. Bunu sosyolojiye kazandıran kişi **Max Weber'dir**.
Eserleri; "Din Sosyolojisi hakkında makaleler, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu"

Bryan Wilson: Sekülerleşmeyi, dini kurumların, aksiyonların ve bilincin sosyal önemini kaybettiği süreç olarak tanımlar

Eski Paradigma: Modern toplumdaki kilise hakimiyetinin daralması veya bu otoritenin cemaat eliyle kullanılmasını sekülerleşmenin ispatı olarak görenler tarafından savunulur. Moderleşme devam ettikçe din gerilemeye devam edecektir.

Yeni Paradigma: Sekülerleşme olgusunu kabul ederler ve eski paradigmanın görüşlerinin doğru olmasını modern dönemde bireysel dindarlığa ciddi bir yöneliş olduğunu, cemaatlerinde varlığının bunu ispat ettiğini dile getirir.

Eklektik Paradigma: Buna göre yeni paradigma eski paradigmanın anlatmak istediğini anlamamaktadır. Bu görüş yeni paradigmanın yanlış anladığı yerleri izaha çalışmaktadır.

Durkheim: " Dini hayatın iptidai şekilleri" **(Durkheim'in ipsiz sapsız şekilleri)**

KÜRESELLEŞME TEORİLERİ**

Modern Dünya Sistemi(Immanuel Wallerstein) (Immanuelin Modern Dünyası)
Immanuel Wallerstein küreselleşmeyi merkez ve çevre ülkeler olmak üzere devletleri hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutmakta; merkezdeki küresel aktörlerden başlayarak çevre ülkelere doğru gelişen iç bağımlılığı açıklamaktadır.

Küresel Dünya Düzensizliği (Zygmunt Bauman) (Bauman "Bam" dedi küresel dünya düzeni bozuldu)

Küreselleşmeyi etki ve tkileşim bağlamında ele alan Bauman'a göre küreselleşme kavramının temelinde dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk olması vardır.

Glokalleşme (Roland Robertson) **(Robertson roland ayarında glokalleşiyor . Glo-Kalleş Robert)**
Küreselleşmeye dair analizinde kültüre öncelik vermiştir.Küresel ekonominin ve ulus aşırı medya ağının kültürel sınırları ortadan kaldırdığı ve böylelikle küresel bir kültüre yol açtığını savunmaktadır.

Modernliğin Küreselleşmesi (Anthony Giddens) **(Antoni'nin Anteni, şebekesi, ağı)**
Giddens, küreselleşmeyi yeni bir dönem olarak değerlendirme yerine küreselleşmeyi modernliğin sonuçlarının eskisinden daha çok radikalleştiği bir dönem olarak görür. Zaman-mekan ilişkisine (uzam) değinir.

"**Sivil Din" : Robert Bellah** (Fellah'ın sivil dini)

(Arın sekülerleşmeden Peter Berger = Seküler)

KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Ekonomik Küreselleşme : Ekonomi ve ticarette devletlerin kendi etkinlikleri ve denetimleri azalmış,uluslarası şirketlerin dünya ekonomisindeki etkinlikleri üst seviyeye çıkmıştır.

Siyasî Küreselleşme: Devlet sıkça tartışılır hale gelmiştir. Dünya neredeyse tek bir ülke haline gelme sürecini yaşamakta, yeryüzünde buna yönelik pek çok değişiklikler yaşanmaktadır.

Sosyal-Kültürel Küreselleşme: Küreselleşme sürecine ayak uyduramayan toplumlar kültürlerini yitirmeye ve tek bir kültüre mahkum olmaya doğru gitmektedirler. Toplumların yerel kimlikleri üzerinde bir baskı oluşmakta,özellikle içinde farklı kültürleri barındıran toplumlar açısından küreselleşme bölünme veya yok olma tehdidini sergilemektedir.

Coğrafî ve Ekolojik küreselleşme: Küreselleşme sonucunda teknolojide, iletişimde ve ulaşımda hızlı gelişimler yaşanmıştır. Bu adımlar ekolojik dengeyi bozacak unsurları da beraberinde getirir.

Teknolojik Küreselleşme: İletişim, ulaşım ve güvenlik gibi alanlarda fiziki sınırı ortadan kaldırarak karşılıklı etkileşimi arttırmış ve zaman-mekan-güç etkileşimini değiştirmiştir. Karşılıklı etkileşim artınca güvenlik ortadan kalmış,özel yaşam tehdit altına girmiştir.

KAMUSAL ALAN VE DİN*

1.Agnostik Kamu Alanı (Hannah Arendt): (Agnostik görüş bilemezmiş hah hah)

2.Liberal Kamu/Kamu Diyaloğu: (Bruce Ackerman) (Liberal Bruce)

3.Söylemsel Kamu Alanı: (Jürgen HABERMAS) (Söyle haberleri kamuya Habermas)

YENİ DÎNÎ HAREKETLER**

Mormonlar (Maymun'ların Simiti)

- Joseph Smith tarafından kurulmuştur.
- Yahudilik ve Hristiyanlığın bütün tecrübelerinden yararlanmıştır.
- Bu kilise mensuplarına **Ahir zaman Azizleri** denmektedir.
- Simit var. Alkol, tütün ve kafein yasak.
- Çok eşliliğe izin verilmiştir. (Hormonları iyi çok evlilik var)
- İbrahimî din geleneğinin devamı olduğunu ileri sürerler.
- Hristiyanlığın en doğru biçimi olduğu düşünülür.
- Türkiyede 1888'de Sivas Zara'da Ermeniler kilise kurmuş fakat başarılı olamamışlardır.

Yedinci Gün Adventizmi (Yedinci gün İsa inecek her yer beyaz(white) olacak)

- **Advent;** İsa Mesih'in krallığını kurmak üzere tekrar yeryüzüne dönmesi demektir.
- Vahiy aldığını iddia eden **Ellen G.White** ve kocası **James White** tarafından kurulmuştur.
- Mü'minler öldükleri zaman ahirete gitmeyecekler, İsa'nın yeryüzüne gelmesiyle dirilip ebedi yaşayacaklardır.
- Grup üyeleri Tevrattaki öşür gereği gelirlerinin 1/10'ini kiliseye bağışlamak zorundadır.
- Yetişkinlerin vaftizi suya tamamen girilerek yapılır.
- Vejeteryan bir anlayış getirmişlerdir.

- Et yemez, kahve, çay, sigara, içki içmezler (Adventistler: Cinsler)
- Pazar gününü değil Cumartesi gününü kutsal kabul ederler
- 7 gün beslenmene dikkat et, okul hastane yap sağlıklı ol

Yehova Şahitleri (Rassıl Şahitlik Nassıl)

- **Charles Taze Russel** tarafından kurulmuştur.
- Adventisttirler. (Teslis yok, öldürme yok, silah yok,cehennem yok, Şahitsin sen sadece cennet var)
- İsa'nın fiziki olarak görüneceğini iddia etmişlerdir.
- Aşırı tebliğde bulunarak tüm dünyada tanınmışlardır.
- Ruhun ölümsüzlüğü ve cehennemin ebediliğini reddetmekle; İslam, Yahudilik ve Hristiyanlığa ters düşmüşlerdir.
- İsa Tanrıdır. Tanrının yarattığı ilk varlıktır. Çarmıhta değil direkte ölmüştür.
- Tanrı'nın adı Yehova'dır.
- Hristiyan sakramentleri arasında vaftizi ve komünyon (ekmek-şarap) ayinini kabul ederler.
- Vaftiz, çocuklara değil yetişkinlere olmalıdır.
- Milli sınırlara, milli devletlere, oy vermeye ve siyasi partilere karşıdırlar.
- Askerlik yapmaya karşıdırlar.
- Kan alıp vermeyi haram kabul ederler.

Moonculuk: Birleşik Kilise (Tanrının krallığı)

- Kurucusu **Sun Myung Moon'dur**. **(Birleşik Kilisedeki Son Maymun)**
- Tüm insanlığı Tanrı bağrağı altında birleştirmeyi hedeflerler. **İlahi ilke**
- 1992'de Moon kendisini mesih ilan etmiştir.
- İnsanlar asli günahtan moon ve eşinin yaptığı nikahla kurtulacak ve stadyumlarda binlerce kişinin katıldığı toplu nikahla gerçekleşecektir. Nikah esnasında kan damlacıkları içeren kutsal sudan içerler. (Ayışında toplu nikah)
- Moonculuk'ta **40 günlük aksiyon programlarıyla** Misyonerlik oldukça güçlüdür.
- Bir kimse evlenebilmesi için en az 3 kişiyi dine sokması ve 3 yıl hizmet etmesi gerekir.
- Üyeler yılda 360 ev ziyaret etmeli, propaganda yapmalıdır. Kan alıp vermek haramdır

Hare Krisna: Iskcon

- **Bengalli Chaitanya** tarafından kurulmuştur. Hindistan kökenlidir.
- Kendilerini Uluslararası Krişna Bilinci Cemiyeti (Iskcon) olarak tanımlamaktadırlar.
- Ülkemizde **yoga faaliyetleri** adı altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. (Hale, sürekli yoga yapar)

- En önemli tanrı Vişnu'dur. Vişnu'nun insan bedenindeki reenkarnasyonuna '**avatar'** denir.
- Tanrı Vişnu'nun avatarlarından biri ise Krişna'dır.
- Sanskritçe isim koymak gerekir.
- Et yememek,çay, çikolata, kahve ve alkolden uzak durmak esastır. Uyuşturucudan kurtul.
- **Mantra** adı verilen zikir yapmak önemlidir. Bu zikir 16 kelimeden oluşur. 108 taneli teşbihle yapılır.
- Mantra genelde gece 3'te veya sokaklarda, meydanlarda yapılır.

Transandantal Meditasyon

- Meditasyon Hinduizm yoga tekniklerindendir.
- Bu akımı **Maharishi Mahesh** ortaya koymuştur. (Maho Mesh Transı)
- Maherishi dünya çapında '**Manevi Yeniden Doğuş'** hareketini başlatmıştır.
- 2000 yılında maddi sınırları olmayan ''Dünya Barışı Küresel Ülkesi''ni kurmuştur.
- 2001 yılında 40 bakandan oluşan manevi hükümet görevine başlamıştır.

İslam Milleti (Nation of İslam)

- Wallace d. Fard Muhammed kurmuştur.
- Amerikadaki zencilere dayanan bir harekettir. Belli ölçüde İslam kaynaklıdır.
- Fard, önceleri kendini mesih ve peygamber olarak görmüş, daha sonra tanrı olduğunu iddia etmiştir.
- Ölünce yerine Elija Muhammed geçmiş, vaazlarda hem Kur'an hemde Kitab-ı Mukaddes okutmuştur.
- Namaz kılmak yerine Fatiha'nın meali okunuyor, Aralık ayında oruç tutuluyordu.
- Hareketin Amerikan zencileri arasında yayılmasında **Malcol X** etkili olmuştur.
- Elijah Muhammed ölünce yerine Wallace Muhammed geçti, namazın ve diğer ibadetlerin İslam'a uygun olarakyapılması için çaba gösterdi.

Kral Devid tarafından kurulan **Devid Karesh** kendisinin Mesih olduğunu nikâh şartı olmaksızın istediği her kadınla ilişkiye girip kutsal nesli oluşturacağını iddia eder.

DİN PSİKOLOJİSİ

Din Psikolojisinin modern dönemde kurucusu ve öncüsü: **W.James**
Eseri: **"Dini Tecrübenin Çeşitliliği"** **(Tecrübeli James)**

BİLGİ TOPLAMA TEKNİKLERİ:
Gözlem
Kişisel Dökümanların incelenmesi
İstatiksel yöntem (Anketler, Mülakatlar, Test, Korelasyon)
Semantik Analiz
Dini Metinlerin incelenmesi
Deney

Deneysel Yöntem: Bireylerin içinde yaşadığı koşulların davranışları üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılır.
Korelasyon Yöntem: Değişkenler arası ilişkiler incelenir.
Tarama Yöntemi: İncelenecek olay doğrudan gözlenemiyorsa bu yöntem kullanılır.Mülakat veya anket yoluyla.
Olay İncelemesi: Bireyin geçmişi veya çevreyle ilişki ve sorunlarına dair bilgi bu yöntemle elde edilir.
Doğal Gözlem: Öznel yorumlara açık bir yöntemdir.Olayı etkilemeksizin kendiliğinde olan bir değişkenle bu değişkenin sonucu elde edilir.
İç Gözlem: Öznel nitelikli yaşantılar o olayı yaşayan kişiler tarafından incelenir.
Kişisel dökümanların sistemli incelenmesi: Başkaları tarafından yazılan biyografi,otobiyografi,seyahatnameler vb şeylerin incelenmesidir.Bire bir görüşme yoluyla elde edilir.
Tutum Ölçekleri: Dini inanç ve davranışların yönünü olumlu-olumsuz,güçlü-zayıf bakımından incelenmesidir.
Semantik analiz Ölçekleri: Dini kavramların bireyler tarafından nasıl anlaşıldığı ve tasavvur edildiği ölçülerek anlam haritaları oluşturulmaya çalışılır.
Klinik metotta kullanılan derinlikli analiz: Birebir görüşme yoluyla bireylerin geçmiş dini yaşantılar,bilinç dışı saplantıları ve kaygıları anlaşılmaya çalışılır.

Spect beyin haritaları : A.Newberg (Newberg yeni beyin)

Dindarlığın boyutları **Glock ve Stark**

Mistizm: Farklı bilinç yapıları ve ben ötesi deneyimler,dini ve mistik tecrübe,mistik tecrübeye benzer olaylar,mistik tecrübeyi açıklayan teoriler,mistizm ve psikopatoloji.

İSLAM BİLGİNLERİNİN ÇALIŞMALARI

HÂRİS EL-MUHÂSİBÎ

- İnsanın iç hayatını inceleyen ilk bilgindir.
- Er-Rîaye-i Hukukıllah adlı eseri vardır.

KİNDÎ

- **Risale fi Mahiyeti'n-Nevm ve'r-Ru'ya** (rüyanın ve uykunun mahiyeti) adlı eseri vardır.
- İslam dünyasında **rüya psikolojisi hakkında ilk eser veren bilgindir.**
- Ayrıca **el-Hîle li-Defi'l-Ahzân** (üzüntüden kurtulma yolları) **ruh sağlığına ilişkin eseri** de vardır.

FARÂBÎ

- Rüya ve vahiy psikoloji konusunda sistemli olarak ortaya atan ilk kişidir.
- Ona göre rüya, ilham ve vahyin kaynağı, Faal akıl, insandaki alıcı organ ise hayal gücüdür.

İnsan nefsinin güçleri:

1.Besleyici güç
2.Duyum gücü
3.Hayal gücü
4.Arzu etme gücü
5.Düşünme gücü

İBN SÎNA

- **İlmü'n-Nefs** konusunda en çok eser yazan İbn Sina'dır.
- Duyuları iç ve dış duyu olarak ikiye ayırmış, bilinen beş duyunun yanında beş de iç duyu olduğunu dile getirmiştir.
- Ruhsal hallerin sağlık üzerine etkisini dile getirmiştir.
- "El-Hğzn ve Def'ul-ğamm ve'l-hemm"
- "Es-Slatü ve mahiyetüha"

EBÛ BEKİR RÂZİ

- **Et-Tıbbu'r-Rûhânî** isimli eseri gerek kavramsal gerekse içerik açısından ilk ve tek özgün ruh sağlığı kitabıdır.

KİNDİ

- **"**Risale fi mahiyeti'n-nevm ve'r-ru'ya" **(Rüyanın ve uykunun mahiyeti)**

GAZÂLÎ

- Din Psikolojisinin esaslarını gerçek anlamda koyan kişidir.
- Sistemli iç gözlem ve davranış tahliline dayanan yaklaşımlarıyla pek çok yeni görüşler dile getirmiştir.
- En büyük eseri Ihyâu **Ulumu'd-Dîn** adlı eseridir.

FAHRÜDDİN RÂZÎ

- **Kitâbu'n-Nefs ve'r-Ruh ve Şerhu Kuvâhumâ** isimli eseri ahlak psikolojisi alanında yazılmış, hem felsefî hem de dinigörüşleri bir araya getiren en güzel kitaplardan birisidir.

MUHAMMED İKBAL

- **W.James'in** görüşlerinden etkilenmiştir. Dini tecrübeye büyük önem vermiştir.
- Freud ve Jung'un dine dair görüşlerini eleştirir
- Din psikolojisi insanın **bireysel ulvi tecrübesine** önem vermelidir
- Ruhi olayların ilk tenkitçisi olarak Hz. Peygamberi görmektedir. Resulullah a.s. gerek iç gözlem gerekse dış gözlemi kullanmaktadır. Çevre ve kalıtım meselesine işaret eden "Fıtrat Hadisi" bu anlamda önemlidir

İBN HALDUN **

- Ünlü eseri **Mukaddim**e asıl eseri **"Kitabu'l-İber"**
- Sosyoloji ilminin bizim için kurucusudur
- **Ümran ilminin** kurucusudur. Ümran ilmi: Ümrandan uygarlığa (Cemil Meriç)
- Toplumu bir arada tutan **asabiyyet** duygusudur.

Tarihçileri ikiye ayırır:

1. Rivayetçi

2.Tarihçi

MODERN BATI DÜNYASINDA DİN PSİKOLOJİSİ

Wilhelm Wundt : Avrupada Din Psikolojisi Wilhelm Wundt ile başlatılabilir. (Milletler Psikolojisi = Völkerpsychologie)

G.S. Hall : Din psikolojisinin yol göstericisi olarak kabul edilmektedir. Özellikle dinsel değişim,din değiştirme ve ergenler üzerinde çalışmalar yapmıştır. Amerika'da ilk psikoloji laboratuarını açmıştır.Clark Din Psikolojisi Okulunun kurucusudur.

W.James (Tecrübeli James)
Din Psikolojisinin **asıl kurucusu ve atası** olarak kabul edilir.
"**Dini Tecrübenin Çeşitliliği**" adlı eseri din psikolojisi alanında klasiklerdendir.

Starbuck : The Psycologie of Religion kitabıyla birlikte dinsel değişim ve din değiştirmeye dair makaleleri önemlidir. "Din Psikolojisi" eseri
Din Psikolojisi terimini ilk kullanan kişidir.

Walter Houston Clark: Dinsel Tecrübe ve Davranışa Giriş adlı eserinde neredeyse din psikolojisinin bütün alanlarını tartışmaktadır.

S.Freud : Psikanaliz ekolünün kurucusudur.
Totem ve Tabu, Bir Yanılsamanın Geleceği, Musa ve Tektanrıcılık, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları gibi kitaplarında din ile ilgili görüşler mevcuttur. Ona göre yaşanan çaresizlik dini inancın temelini oluşturmaktadır.
Freud'a göre dini ibadetler bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde zorlamalı saplantı (obsesyon) nevrozu ile benzerlik gösterir. (ÇIKMIŞ SORU)
S.Freud bilinçdışının kaşifi olarak bilinir. Bütün insan davranışlarının bir sebebi olduğunu,bu davranışların sebeplerinin bilinçte değil bilinçaltında olduğunu savunur.

C.G.Jung: Freud'un öğrencisidir ve ona en çok eleştiriyi yöneltmiştir.
Din Psikolojisi terimini Batı'da ilk kullanan kişidir. **Arketipler**
Modern insan Ruhunu Arıyor, Psikoloji ve Din, Eyübe cevap gibi eserleri vardır. Bu eserlerinde insanın dindar bir fıtrata sahip olduğunu, dinin insana özgü ve içten gelen bir olgu olduğunu ortaya koymuştur.
A.Maslow: Çalışmalarıyla dini tecrübede kişisel boyutun önemini savunan geleneğe önemli katkılarda bulunmuştur.
Dinler değerler ve Doruk deneyimler isimli kitabıyla bireysel tecrübelerin önemini dile getirmiştir.
Hümanist psikolojinin tememllerini atmış **kuralcı ve içsel din** olarak ikiye ayırmıştır. Asıl olan içsel dindarlıktır

E.Fromm: Dini olguları sosyal psikolojik bir yaklaşımla ele alır.
Psikanaliz ve Din adlı eserinde dini,yerine getirdiği işlevler ve etkiler açısından değerlendirir.

V.Frankl: Psikoloji ve din ilişkisini Bilinçdışı Tanrı isimli kitabında ele almıştır. Dindarlığın bilinçdışı bir kökeni vardır.

James Fowler (Fowler, evreler, devreler)
İnanç gelişim modeli oluşturmuştur **"İnanç Evreleri"** İnsan gelişimi ve Anlam Arayışının Psikolojisi eseri

Lofland ve Skonovd Din Değiştirmedeki 6 Tip: (D-DUZEM)

1. Deneysel
2. Duygusal
3. Uyanış yeniden
4. Zorlama (cebri)
5. Entelektüel
6. Mistik

TÜRKİYEDE DİN PSİKOLOJİSİ

- 1952'de Ankara İlahiyat Fakültesinde B.Ziya Egemen Din Psikolojisi:Saha,kaynak ve Metot Üzerine bir Deneme eseri ilk çalışmadır.
- 1968 İstanbul,Osman Pazarlı Din Psikolojisi
- Ankara 1980 Neda Armaner,Din Psikolojisine Giriş
- Belma Özbaydar 'Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma' Din Psikolojisi alanında yapılan ilk alan araştırmasıdır.

Glock ve Stark Dindarlığın Boyutları (ZETTİ) (Zetti dindarlığın Yetti)** (ÇIKMIŞ SORU)

1. **Zihinsel Boyut (Bilgi):** Kişinin inançları hakkında bilgisini ifade eder.Dini bilginin inançla yakın ilişkisi vardır.Dini bilgi ancak inançla işlevsellik kazanır.
2. **Etki Boyutu:** İnsanın kendi bağlılığının sonucu ve etkisi olarak ne yapması gerektiğine ilişkin beklentileri, belli başlı davranış tarzlarından kaçınmayı ve diğer davranış tarzlarına aktif olarak katılmayı kapsar. Dinin insanın yeme-içme vb. tüm davranışlarına etkisi vardır. (Allah'ın boyası ile boyanmak)
3. **Törensel Boyut (İbadet ve Uygulama):** Dinin insana getirdiği bütün pratikleri ifade eder. Her dini gelenek bünyesinde birtakım uygulama, etkinlik ve eylem barındırır.
4. **Tecrübe Boyutu (Duygusal):** Her din mensubu inandığı varlığı doğrudan hisseder ve onun etkilerini fark eder.Kutsal ile olan ilişkiye bağlı olarak hissedilen idrak,tevekkül,ihtiyaç,güven,korku,endişe vb. gibi tüm duyguları muhteva eder.(hissetmek)
5. **İdeolojik Boyutu (İnanç):** İnsanın ilahi bir varlığı kabul edip iman etmesi,bu imanın gerektirdiği ilkelere inanması ve ilahi iradenin amacının yerine gelmesine gayret etmeye inanması durumudur.

DİNDARLIK YÖNELİMLERİ (G. ALLPORT) **(Allport havalanı iç ve dış hatlar)**
"Birey ve Dini" adlı eserinde din ile kişilik arasındaki ilişkiye dikkat çeker.
İç güdümlü/Dış Güdümlü dindarlık anlayışını ortaya koymuştur.

1.İç Güdümlü Dindarlık: Tam bir teslimiyetle dine bağlanma ve din işlerini diğer tüm işlerin üzerinde tutma söz konusudur. Allah rızası için kendi istek ve arzularından vazgeçerler; kendilerini dine adarlar.

2.Dış Güdümlü Dindarlık: Tehlike karşısında kişisel güvenliği sağlamak da dahil, dini olmayan amaçlara ulaşmada dini kullanma yönelimi ve çıkarcılık söz konusudur. Din bir araç durumundadır. Dini amaçlara ulaşmada bir vasıtadır.

Kurumsal/Geleneksel Dindarlık: Hristiyan toplumlarda dindarlık kurumsal bir yapıdadır. İnsanlar belli bir kilisenin üyesi olarak dinlerini yaşamak durumundadırlar.Kurumsallaşmış din de denir.

Fıtrat; Allah'a yönelik dini bir kabiliyet ve hazır oluşu ifade eder.

İşbirliği Modeli: Allah'ın kendiyle dost ve yardımcı olduğuna olan inanç
Kendini Yönetme Modeli: Allah'ın kendine sorunları aşacak güç verdiğine olan inanç
Takdire bırakma: Her ne yaşarsa yaşasın Allah'a havale etmek suretiyle gerçekleşir.
Benlik Saygısı: Kendisi hakkında değerlendirme yapan bireyin kendi kişisel özellikleriyle ilgili öznel değerlendirmelerine denir. Benlik saygısı dindar kişilerde daha yüksek olduğu tesbit edilmiş,ruh sağlığını koruyucu etkisinin olduğu anlaşılmıştır.
Demografik Değişkenler: Hızlı nüfus artışı,coğrafi etkenler.

DİNDARLIĞIN KAYNAKLARI
Fıtrat/İnanma İhtiyacı
Dindarlığın biyolojik kaynakları
Dindarlığın psikolojik kaynakları
Engellenme ve çaresizlik
Anlama ve bilişsel tatmin
Suçluluk ve günahkarlık duygusu
Sosyal öğrenme
Toplumsallaşma ve Eğitim

DİNDARLIĞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.Aile-Dindarlık ilişkisi

2.Cinsiyet-Dindarlık ilişkisi

3.Yaş ve Dindarlık

4.Öğrenim durumu-Dindarlık

5.Sosyo-ekonomik durum-Dindarlık

6.Kırsal-kent yaşamı ile Dindarlık

DİNDARLIĞIN BOYUTLARI (İİETB) (ÇIKMIŞ SORU)**

İnanç Boyutu

İbadet Boyutu

Etki Boyutu

Tecrübe Boyutu

Bilgi Boyutu

GELİŞİM DÖNEMLERİ VE DİNDARLIK

1.Çocukluk (dönemi

- En önemli özelliği çocuğun kolay inanırlık özelliğinin olmasıdır.
- 3 yaşında olumlu ve dengeli davranışlar, 4 yaşında dengesizlik, uyumsuzluk, 5 yaşında tekrar dengeli ve olumlu davranışlar sergilenir.
- Çocukta benmerkezci bir yönelim vardır.
- **Antropomorfik (insan biçimci)** Tanrı anlayışı vardır.
- Çocukta himaye altında bulunma eğilimi vardır.

Bilişsel Gelişim Teorisi (Piaget) (ÇIKMIŞ SORU)**

1.Duyusal devinimsel evre (0-2 yaş)

2.İşlem Öncesi evre (2-7 yaş)

3.Somut İşlem (7-11 yaş)

4.Formal İşlem evresi (11 yaş sonrası)

<u>Sosyal Öğrenme Teorisi</u> (Miller,Dollard,Bandura)

Sosyal öğrenme ilkeleri: Ödül, ceza, pekiştirme, taklit ve model alma

<u>Duyusal İlişki/Bağlanma Teorisi:</u>

Ödüllenme Teorisi

Zihinsel model hipotezi

<u>Baldwin Teorisi:</u> **(Bal gibi bağlılık)**

<u>Bağlılık ve Gizemle</u> Tanrı anlayışı

<u>Dört evresi</u>

1.Fiziksel kendiliğindenlik

2.Entelektüel(zihinsel) aşama

3.Ahlaki aşama

4.Estetik deneyim

<u>Bowlby Bağlanma Teorisi:</u> **(Boby köpeğini bağla)**

<u>Bağlanma Teorisi</u>

<u>Harms Teorisi:</u>

1. Peri masalları evresi (3-6 yaş)

2.Gerçekçi evre (7-12 yaş)

3.Bireysel evre (13-18 yaş)

<u>Elkind Teorisi:</u>

1.Korunma-himaye arayışı (0-2yaş)

2.Temsil arayışı (3-6 yaş)

3. İlişki arayışı (7-12 yaş)

4.İdrak arayışı(ergenlik dönemi)

Goldman ve Dini Düşünce Gelişimi Teorisi:

1.İşlem öncesi sezgisel düşünce (6-8 yaş)

2.Somut dini düşünce aşaması (7/8-13/14 yaş)

3.Soyut dini düşünce aşaması (13/14-17 yaş)

2.Gençlik Dönemi

- Dini şüphe ve tereddütler, çelişki ve çatışmalar baş gösterir.
- Ergen **dine agnostik (duyarsız ve ilgisiz**)'dir.
- Ergen kendini **çok güçlü zanneder fakat zamanla öyle olmadığını anlar**.
- 10'lu yaşlarda dini ritüellere ilgi artar.
- Kendi iç dünyasını keşfe çalışan ergenin bağımsızlığını tasdikte,otoriteyi reddeden **isyankar bir özelliği** vardır.
- İkinci faktör **cinsel güdülerin şiddetidir**.
- Üçüncüsü ise hayatın **mantıksızlığı duygusuna kapılması**dır.
- '**Ben kendim ayrı bir insanım'** algısındaki genç kimlik kazanma sürecindedir.

Ergenlik dönemi Dini Gelişimi 3 Aşama:

1.Aşama: Dini Şuurun Uyanması ve Gelişmesi

2.Aşama: Dini kabullerin sorgulanması ve şüphe (13 yaşından itibaren)

3.Aşama: Dini Tutumların belirginlik kazanması

3.Yetişkinlik ve Yaşlılık Dönemi

a.Genç Yetişkinlik Dönemi

- 20'li yaşlardan 40'lı yaşlara kadar devam eden süreçtir.
- Ergenlik çağının (yeniden doğuş) çalkantıları ve arayışları,şüphe ve terddütleri durulur,birey sakinleşir.
- Dengelenme,yeniden yapılanma,eski inanç ve alışkanlıkları gözden geçirme bu dönemde görülür.
- Dini inançların içselleştirilmesi söz konusu olurken tersine dini ilgisizlik de söz konusu olabilmektedir.

b.Orta Yaş Dönemi

- 35-68 yaşları arasında görülür.
- Allah'a ve ölümden sonraki hayata gittikçe artan bir dini inanç söz konusudur.
- Mistik eğilimler, tasavvufî hayata yönelimler artar. Şehvani duygular, kızgınlıklar hırs vs. duygular zayıflar.

c.Yaşlılık (ÇIKMIŞ SORU)

- Dini inançlar ve değerlere daha fazla bağlanılır. İnançlar üst düzeye çıkar.
- Din sıkıntılarla başa çıkmada önemli işleve sahiptir.
- İbadetlerde azalmaların görülebilmesine rağmen inançta tevekkül ve teslimiyet ağır basar.
- Yaşlılık insana sonsuzluk hissini kazandırır, manevi bir huzura kavuşmaya yardımcı olur.
- Dini duygular daha derinden yaşanır
- İtikad, imandan daha geniş bir alanı kapasar.

İNANCIN GELİŞİMİ (JAMES FOWLER) **

1.Evre: Temel İnaç dönemi (0-3/4 yaş) : Dil ve sembol gelişiminin başlangıcı, anne-babaya güven duygusu

2.Evre: Sezgisel Yansıtıcı İman (3/4-7/8 yaş): Sembol ve imgelerden Tanrı . Dini düşünce anne-babadan öğrenilir

3.Evre: Mitsel-Lafzi İman(6/7 – 11/12 yaş) : Neden-sonuç ilişkisini kavramaya başlar.Bağımsız düşünemez.

4.Evre: Yapay-geleneksel İman (11/12 – 17/18): Düşünme ve sorgulama yeteneği gelişir

5.Evre: Bireysel Düşünceye dayalı İman (17/18 yaş ve sonrası) : İnançlar, değerler ve bağlılıklar eleştirel bakışla gözden geçirilir. Özerk inanç gelişir

6.Evre: Birleştirici İman (30 yaş sonrası): Daha önceki evrelerde yaşanan parçalı inanç yapısında birlik sağlanır.

DÎNÎ ŞÜPHE VE ÇEŞİTLERİ

Hökelekli'ye göre Dini Şüpheler

1.Arayış Şüphesi: Zihinde oturmamış bilgileri birbiriyle irtibatlandırma ve oluşan sorulara doyurucu cevap bulma arzusu temel itici güçtür.

2.Bencillik Şüphesi: Kendisi için dua eden,bunun karşılanmadığını gören kişi inancında kuşkuya kapılmakta ve dini değerlere güvensizlik tutumu ve şüphe geliştirmektedir.

3.Sadakat Şüphesi: İnsanın imanın gereklerini yerine getirip getirmeme noktasında kendi imanının samimiyetinden şüphe etmesidir.

4.Bilimsel Şüphe: İnancın ve dini inanç sisteminin kabul edilmesi ve onaylanabilmesi için bilimsel yöntemlerle araştırılması ve inancın doğruluğunun ispatlanabilmesinin bilimsel açıdan mümkün olması ve bilimsel verilerle çelişmemesi gerktiği varsayımına dayanan şüphedir.

5.Kavramsal Şüphe: Dini öğretilerin içeriklerinde yer alan kavramlara itiraz ve tepki şeklinde ortaya çıkan şüphedir.Dini ifadenin kişiyi ulaştırdığı hedefleri görmeksizin dikkatleri kavram ve içerik üzerine yoğunlaştırarak, hedeften uzaklaşma şeklindeki şüphedir.

6.İnkarcı Şüphe: Katiyen inanmayan,hiçbir dini niyet ve amaç taşımayan ,dini konularda görüş sergileyen ve bunları da şiddetle savunan bir kısım insanlarda görülen şüphedir.

DİN DEĞİŞTİRME TİPLERİ (Lofland ve Skonovd)**

1.Entelektüel Tip: Hem kendi dinini hemde diğer dinleri araştırarak din değiştirir. Kritik etme,sorgulama ve değerlendirme özelliği hakimdir.

2.Mistik Tip: Tasavvufî, mistik hareketlerden etkilenme ve kendini etkileyen mistik bir tecrübe sonucunda din değiştirir.

3.Deneysel Tip: Ne olacağını anlamak için yeni dini denemeyi tercih eder. İbadetlere katılır. Din değiştirme kararını sonradan verir.

4.Duygusal Tip: Tercih edeceği dinin mensuplarına karşı duyulan özel sevgi ve hoşnutluk söz konusudur.

5.Yeniden Uyanış Tipi: Daha çok din değiştirmeden önce herhangi bir etkiyle dini duyguları harekete geçirerek dindarlaşmaya karar verir. Kendi dinine bağlanma şeklinde olabileceği gibi başka dine girme şeklinde de olabilir.

6.Cebrî (zorlama) Tip: Doğrudan doğruya beyin yıkama yöntemiyle çok ender olabilmekle birlikte, dolaylı olarak sosyal baskı ve zorlamalarla da olur.

Goldman Teorisi

1. Sezgisel düşünce (0-7 yaş)
2. İşlem öncesi (dinsel) (7-8 yaş)

Din Psikolojisi araştırmalarında **bilgiyi düzenleme ve yorumlama yaklaşımları:** (ÇIKMIŞ SORU)

- Psikoanalitik
- Biyolojik ve pragmatik
- Fenomenolojik
- Genetik

DİNLER TARİHİ

- Milel ve Nihal başlığı altında eser veren kişi Bağdâdî'dir.
- Karşılaştırmalı dinler tarihi alanında ilk eser veren kişi Şehristânî'dir.
- Dinler tarihi hakkında ilk Türkçe eser **Şemsettin Sâmi'ninEsâtir** adlı eseridir.
- **Ortodoksî**: egemen yaygın anlayış için kullanılır.
- **Heterodoksi :** çoğunluğun ve siyasal gücün doğru saydığı resmi öğretinin dışında kalan akımdır.
- **Henotizm :** çok tanrılı olmasına rağmen bunlardan birini üstün güç kabul edildiği inancıdır.

E.B.Tylor (animizm) dinin kaynağı; tabiatta her şeyin can ve ruh taşıdığı inancına dayanan ***animizm*dir.** (Annemizin teyyaresi)

Herbert Spencer ise dinin kaynağını; **atalara tapınma** **(Spencer'in ataları)**

W.R. Smith ve **S. Reinach; totemizm** **(Reinadaki Simitçinin totemleri)**

Antropolog **James Frazer** dinin kaynağı; **büyü** **(Frazer'in büyüsü)**

Max Müller göre dinin kaynağı **naturizm** (Max Müller naturalist doğacı).

Marett : Mana

Rudolf Otto Das Heilige(Kutsal)(Kutsal ot)

MECUSİLİK (İRAN YERLİ GELENEĞİ: ZERDÜŞTLÜK)

- İranda yaşayanlara Gabarlar, Hindistanda yaşayan Mecusilere ise Persiler/Parsiler denir.
- Kurucusu Zerdüşttür.
- Kutsal kitapları Avesta'dır. **Yesna, Visperad, Yaşt, Videvdât (Vendidât)** ve **Hurda Avesta** (Küçük Avesta) (YaV He YaV Küçük Avestanın hurdası çıkmış) gibi bölümlere ayrılır. **Bu bölümlerin en eskisi 72 bölümden oluşan Yesna**'dır
- Sasaniler döneminde düalist yapıya dönüşmüştür.
- Avesta'nın en eski bölümü Yesna'dır.
- Kral Vistaşpa(Goştâsp) tarafından 12.000 öküz derisi üzerine yazılmıştır.
- **AhuraMazda** : Bilgelik tanrısı

- **Ehrimen(angramainyu):** Baş Kötülük tanrısı
- **Asha:** İyilik ve Takva simgesi ateş
- **Gayomart:** Ahura Mazda'nın ilk yarattığı insandır.
- **Çinvat köprüsü:** Sırat köprüsü
- **Soşyant:** Kurtarıcı Mehdi
- **Ataş Vahram(Bahram):** Kutsal Ateş
- **Humuta,Hukhta,Huvarşta:** iyi düşünce,iyisöz,iyi davranış
- **Navcot:** Dine giriş töreni
- **Kutsi:** Kutsal kuşak
- **Nevruz:** En önemli bayramdır.
- **Gahambar:** Diğer önemli 6 bayram
- **Gathalar:** Zerdüştün yazdığına inanılan 17 ilahi.Yesna'da yer alır.

SÂBİİLİK

- Bakara 62, Maide 67, Hacc 17 de sabiilerden bahseder.
- **Mandaniyye:** Sıradan cemaat üyelerine denir.
- **Nasuriyye:** İlim ve otoritede yüksek seviyede olanlar için kullanılır.
- Hz.Yahyayı büyük bir önder ve ışık peygamberi olarak görürler.
- Babil-Asur dininden sihir ve büyüyü, Hristiyanlıktan Pazar günü kutsallığını almışlardır.
- Kutsal metinleri **Yazılı ve Sır metinleri** olarak ikiye ayrılır.
- **Temel Kutsal Kitapları:** Ginzo, Daraşyad Yahya, Kalosta (Ginza ve Dıraş Yahya Kolbastı oynuyor)
- Gizli ezoterik özellikteki metinler.
- Divan, şerh ve tefsirler
- Astrolojik metinler
- Büyü ve sihir yazmaları
- İbadetlerini **Mandi** adı verilen ibadethanelerde (Mandıra da ibadet)
- İçinde yaşanılan evren düzenine **Gnostatik Düalizm** denir.
- **Malkad Nhura:** Işık aleminin başında duran ışık kralıdır.
- **Malkad Hşuka:** Karanlık aleminin başında duran karanlık kralıdır.
- **Yuşamin:** Evrenin aratılışında ikinci hayat
- **Abatur:** Evrenin yaratılışında üçüncü hayat
- **Phatil:** Evrenin yaratılışında dördüncü hayat
- Kutsal kitaplarının ilk insan Hz.Ademe vahyolunduğuna inanırlar.

- Adem inanan insandır. Mandad Hayye ve üç ilahi muhafız (hibil, şitil ve anüs)**(HAŞ)** yeryüzüne gönderilmiştir.
- Kurtuluş sadece ruh iledir.
- Mehdi **Praşai Ziva** olarak adlandırılır. (Sabi Mehdisi Pırasalı Ziva)

VAFTİZLERİ

- **Masbuta:** Tam vaftiz rahip gözetiminde (Bas suya, batır çıkar)
- **Tamaşa**: Kendi başına nehre üç kez dalıp çıkmak
- **Rişama:** İslamdaki normal abdeste benzer (Haşama ile abdest)
- Yıldızlara tapıcılar olarak da bilinir.

HİNDUİZM

- Hindular bu dine '**sanatanadharma**'(ezelî-ebedî şeriat) derler.
- Diğer dinlerden ayıran en önemli özelliği, onun belli bir kurucusu ve âmentüsünün bulunmayışıdır.
- Hinduizm kutsal metinlerinin en eskisi **Vedalardır**.(MÖ. 4000-2000)
- **Yazılı kaynaklar (Sruti) =** Vedalar,Rig veda(en eskisi), Somaveda(melodi,ilahi), Yacuraveda(formüller),Atharva Veda(kainat ve büyü).
- **Sözlü kaynaklar (Smriti) =** Puranalar,Ramayana,Mahabarata,Dinarma-Şastra
- **Deva-Devata:** Bütün güçler,Tanrı
- **Brahma**: Yaratıcı Tanrı
- **Vişnu:** Koruyucu Tanrı
- **Şiva:** Yok edici Tanrı
- **Puja:** Tanrılara ibadet
- **Karma:** İnsanların bu dünyada yaptıkları işlerdir.Acımasız işleyen ahlaki yasadır.
- **Reenkarnasyon:** Ruhuın yeni bir bedende hayat bulmasıdır.
- **Samsara:** Döngüsel çizgi,sürekli doğuş.
- **Mokşa**: İnsanların öldükten sonra samsaradan kurtulmaları ve başka bedende dünyaya gelmeleri.
- **Krişna:** Vişnununavatarlarındanbirisi,Vişnunun insanda beden bulmuş hali.
- **Hülul:** Vişnu'nun insan bedenine girmesi
- Brahmanizmde bir işin iyi yada kötü olması içinde bulunduğu kastın gereklerini yerine getirip getirmemesine bağlıdır.
- İbadet yeri "man"

Klasik Hinduizm dönemi kendi içerisinde 5 alt devresi: (V SDPS) (Hindiuzm altında Ve SuDePoSu)

1- Vedalar Dönemi

2- Sutralar Dönemi Budizmin din olarak tanındığı dönemdir

3- Destanlar Dönemi İnanç sistemi bu dönemde tamamlanıyor

4- Puranalar Dönemi (Piranaların çok çıktığı balıkların bol olduğu altın dönem) **Hinduizm' in yayılması açısından altın çağlar olarak kabul edilir**.

5- Son Darsana Dönemi İki büyük **Hint filozofu Kumarila ve Şankara'nın** Advaita sistemini tesis ettikleri bir devredir. Bu dönem, monist Tanrı ve âlem anlayışının bütün dinî sisteme hâkim olduğu bir dönem olarak da karakterize edilebilir

Kast anlayışına göre toplum ;

Brâhminler (din adamları)

Kşatriyalar (yönetici ve askerler)

Vaisyalar (tüccar, esnaf ve çiftciler)

Sudralar (hizmetçiler)

Paryalar: Bir kasta dahil olmayanlar, toplum dışı olanlar.

Ortak Kutsal Metinler: Veda İlahîleri (Rig, Yajur, Sama ve Atharva)(SARaY)

Ashrama-dharma: (aşırma daşırma)

1.Öğrencilik dönemi (Brahmacârin): Genellikle 10-25 yaşları arasında, kişinin evini terk ederek bir brahminden kutsal metinleri okumayı ve dinini öğrendiği, yani genel olarak hayata hazırlandığı dönemdir.

2.Aile hayatı devresi (Grhasthya): Ferdin ilk dönemde öğrendiği bilgileri uygulamaya koymakla yükümlü olduğu ikinci devredir. Ayrıca o, ferdin içinde yaşadığı topluma ve ülkesine karşı sorumluluklarını yerine getirmek durumunda olduğu tek devre olarak da dikkati çeker.

3.İnzivâ ve riyâzet hayatı devresi (Vânaprastha): Bireyin evini ve ailesini terk ederek, mümkün olduğu kadar beşerî hayatın problemlerinden uzak bir şekilde ormanda veya bir dergâhta/aşramda tefekkür ve tezekkür temrinlerine başladığı dönemdir.

4.Dinî dilencilik dönemi (Sanyasin): Bireyin ailesiyle bütün bağlarını koparарak, kendini tamamen din yoluna adadığı son devredir. Kişi bu dönemde sadece dilenerek topladığı yiyecek ve giyeceklerle hayatını devam ettirmek zorundadır. Böyle bir hayat sürdüren kimselere sannyasin denir.

d- Hayatın Gayesine Ait İnançlar: Hindular, dharma, artha(malından mülkünden arttırma), kâma ve mokşa'yı beşeri hayatın asıl amaçları olarak kabul eder.

Dharma: Dinî ve ahlâkî kurallarla benimsenen bir hayat sürdürmeyi;

Artha: Ferdin en azından kendine ve ailesine yetecek kadar mal- mülk sahibi olmasını;

Kâma: Şehevi arzu ve isteklerin meşru çerçevede tatmin edilmesini **(kamana sahip ol)**

Mokşa: Üç gayeyi bir yana bırakarak samsara çarkından kurtulup, mutlak kurtuluşa ulaşmayı hayatın yegâne gayesi edinmeyi ve buna ulaşmayı ifade eder.

KUTSAL METİNLER

Şruti (işitilen) :Vedalar, Brahmanalar, Aranyakalar ve **Upanişadlar (VUBA)** adıyla bilinen onlarca ciltlik bir koleksiyondan oluşur. Hindulara göre bu eserler, insan eseri olmayıp **"Rişi"** denilen azizlere Tanrı tarafından vahiy/ilham edilmişlerdir ve bundan dolayı **Sruti (işitilen)** olarak isimlendirilir.

Smriti (düşünülen): Destanlar, Sutralar, Puranalar ve **Kanunnameler**(DSPK Demokratik Sol Parti Koaalisyonu)

a.Veda İlahileri: Sanskritçe **Veda terimi,** "ilahi veya kutsal bilgi" anlamına gelir ve Hindu dininin temelini oluşturan bütün kutsal metinleri ifade eder.
(SARaY da okunan Veda İlahileri)
1.Rig-Veda Hint düşüncesinin **en eski ve en klasik kutsal metni kabul edilir.**
2.Yajur-Veda tamamen kurban törenleriyle ilgili bir kutsal metindir.
3.Sama-Veda adıyla bilinen kutsal metin ise, Hindu dinsel törenlerinde veya özellikle soma adı verilen törenlerde okunan ilahileri ihtiva eder.
4.Atharva-Veda'dini ayin ve törenlerde okunan dua ve yakarışları içeren bir ilahiler koleksiyonudur.

Brahmanalar: Hindu Talmudu da denilen Brahmanalar, Veda İlahilerinde bildirilen kurban törenlerini açıklayan nesir tarzındaki kutsal yazılardır.
Aranyakalar: Münzeviler tarafından okunmakta ve üzerinde tefekkür edilmekte olan eserlerdir.
Upanişadlar: Hint düşüncesinin dayandığı en önemli kaynak veya Hint felsefesine dair en berrak düşüncelerin yer aldığı kutsal metinler olarak tanımlanan upanişadlar, Hint kutsal literatürü içerisinde en son kompoze edilen kutsal metinler olarak bilinir.

Hinduizm'de İbadet
Hindular için ibadet, **temelde bireysel bir faaliyettir.** Tapınaklarda görevli brahminler liderliğinde topluca okunan ilahiler (bhajan) dışında **ibadetler çoğunlukla bireysel olarak icra edilir.**

HİNDU BAYRAMLARI:

Ugadi (ilk gün) : Yılbaşıdır. Eğlence ve hediyeleşme ağırlıklı bir bayramdır.
Ram Navami (9. gün) : Rama'nın doğum günüdür. *Ramayana* okunur ve Rama'nın tasvirlerine ta'zim gösterilir ve onun adına takdimeler sunulur. Bugünde sebze, tahıl ve tuzlu yiyeceklerden uzak durmak bir adettir.
Raksha Bandan (dolunay) : Asalet ipliğinin yıllık olarak yenilendiği gündür. Bireyin hem Tanrıya hem de kardeşleri ve eşine karşı sorumluluklarının ve karşılıklı dayanışmanın hatırlandığı bir bayramdır.
Krishna Janamashtami (23. gece) : Tanrı Krişna'nın doğum günüdür. Krişna gece yarısı doğduğu için Hindular bugün uyumaz. Krişna'ya adanan tapınaklarda sabaha kadar törenler yapılır. Ertesi gün oruç tutulur, kutsal metinlerden Krişnaya ait bölümler okunur.
Navaratri (ilk 9 gün) : Dokuz gece bayramıdır. Tören temelde Tanrının dişil yönünü sembolize eden Tanrıça Durga ile ilgilidir. Gelinler evlerine döner. Sadece günde bir defa meyve ve tatlı yenilerek 10 gün perhiz yapılır. Durga'nın Rama'ya ve insalara yardımı hatırlanır.

Dussehra (10. gün) : Durga'nın ruhunun onun tasvir ve heykellerinden ayrıldığına inanılır. Bundan dolayı onun adına yapılan heykeller ya ırmaklara atılır ya da yakılarak imha edilir.
Diwali : Işıklar bayramıdır. Her yer ışıklarla süslenir. Durga'nın diğer formu kabul edilen Kali'nin doğduğu gündür. İnanışa göre bu günlerde Vişnu'nun eşi Lakşimi evleri ziyaret eder. Bu nedenlerle onun adına hazırlıklar yapılır.
Mahashivaratri : Aslında her ayın son günü Yüce Tanrı Şiva'ya atfedilir. Magha ayının ikinci yarısının son günü ise özellikle önemlidir. Bu geceyi uykusuz geçiren ve oruç tutan genç kızların istedikleriyle evlenebileceklerine inanılır.
Holi (dolunay) : Hindistan'da baharın gelişini ve Tanrı'ya gönülden bağlı kimselerin kurtuluşunu sembolize eder.

Hindu Mezhepleri (VASŞ Mezheplere bak)

Hinduizm'de üç temel eğilimden söz edilebilir. Bu eğilimler söz konusu dinin hemen her döneminde var olagelmiş; günümüzde de **Şivacılık, Vişnuculuk** ve **Şaktizm** olarak varlığını sürdürmektedir.

1. **Şivacılık,** Şivayı yüce tanrı kabul eden ve ona tapımı temel dinî görev olarak kabul eden bir mezheptir. O, dokuzuncu asır Hint filozoflarından **Şankara ve Kumarila'nın** görüşleriyle ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır.
2. **Vişnuculuk** Şivacılığın aksine asketizm ve öte dünyaya yönelik eylemlere fazla ilgi göstermez.
3. **Şaktizm,** Tanrıların şakti denilen ve çoğunlukla eşleriyle temsil edilen **dişil/feminen gücüne inananlardır.** (Dişil/Feminist Şakirtler)
4. **Smartizm**

BUDİZM:

- İlk Budist İmparator Mairya Hanedanı **kral Aşoka'dır**.
- Kurtuluş 8 dilimli yoldan geçmekle olur.
- Hinduizme tepki olarak doğmuş, kasta karşıdır.
- **Nirvana:** Samsaradan kurtulup mutlak kurtuluşu ifade eder. (ÇIKMIŞ SORU)
- **Kurucusu:** Buddha siddharta gauthama sakyomoni
- Kutsal kitapları Tripiteka'dır. Pali dilinde yazılmıştır.
- **Dukha:** Acı, ölüm, hastalık vb.
- **Samudaya:** Acının kökeni arzu hırs ve isteklerdir.
- **Nirodha:** Arzu ortadan kalkarsa acıda sona erer.
- **Mabedlerine: Stupayada pagoda Vihara** denir.
- **Maitraya:** Kurtarıcı

KUTSAL METİNLER

A- Pali Kanon (Tripitaka) "üç sepet"

a- Vinaya Pitaka Bu metinde keşişlerin uyması gereken manastır hayatı kuralları yer alır. Bu yüzden "davranış kuralları koleksiyonu" olarak da bilinir. Rahip ve rahibelerin günlük ve dinî hayatta uyması gereken tüm kuralları içerir.

b- Sutta Pitaka Sutta "bağ, ip" manasına gelir ve Budist öğreti ile insanlar ve onların yaşamları arasındaki bağa işaret eder. Suttalar beş ana bölüme ayrılır ve her bir bölüm de, kısa kısa sutralardan müteşekkildir. Sutta P itaka'da sadece **dört hakikat ve sekiz dilimli yol** gibi Budist öğretinin en önemli esasları değil, aynı zamanda Budistler için gerekli diğer birçok özel ve pratik bilgiler de yer alır. Bundan ötürü **Budist dini metinler arasında en önemli metin olarak kabul edilir.**

c- Abhidhamma Pitaka: (Abdulhamidin sepeti, felsefi)Dört temel gerçeklik, sekiz dilimli yol ve anatma öğretisi gibi Budizm'in temel öğretilerine dair felsefi açıklamalar ve yorumları içerir.

B- Mahayana Kutsal Literatürü : Mahayana kutsal literatürü Sanskritçe, Tibetçe ve Çince olarak kaleme alınmış çoğu Pali metinlerinin yorumu niteliğindeki yüzlerce eserden oluşur. Sanskritçe kaleme alınan şu dokuz eser, zaman zaman **Mahayana Kanon** olarak da isimlendirilir

Budizm'in Temel İnançları

1. Veda kutsal literatürünün dinsel otoritesini kabul etmez.
2. Kast anlayışına karşı çıkar ve bundan ötürü Hindularca sapık olarak tanımlanır.
3. Hinduizm'in yeniden doğuş (reinkarnasyon), karma ve nihai kurtuluş (moksha) öğretileri bazen küçük değişiklerle bazen de olduğu gibi Budizm tarafından kabul edilir.
4. Mahayana geleneğinde Brahma, Indra ve Yama gibi Vedik tanrılara yer verildiği, **Hindu ölüm sonrası hayat anlayışının aynen kabul edilmiştir**
5. Nirvana yolunda yoga egzersizlerine de başvurulmuştur.
6. **Bağımlı varoluş yasası, dört temel gerçeklik, sekiz dilimli orta yol ve nirvana öğretileri ise, sadece Budizm'e özgü inançlar** olarak zikredilebilir.

BAĞIMLI VAROLUŞ YASASI (PRATİTYASA-MUTPADA) (Pratik yasa mutfakta, bağımlı olma)

Budizm'de bu durum, 12 halkalı Nedensellik veya Bağımlı Varoluş Yasası şeklinde tanımlanır. **Nedensellik ilkesinin ilk ve temel halkası avidyadır.**
Avidya, eşyanın hakikatine dair yanılgıyı, cehâleti ifade eder**.** Her türlü varoluşun yanı sıra hayattaki acı ve ızdırabın nedeni de avidyadır. Bunu eylem, bilinçlilik, zihinsel ve fiziki varlıklar (biçim ve form), beş duyu organı ve zihinden oluşan altı hassa (yeti), formlarla temas, algılama, var olma/yaşam arzusu, kavrama, oluş, doğuş ve ölüm basamakları izler.

Dört seçkin Hakikat:
1.Dukkha (acıyı kabullenmek) (Acı var mı hacı ?)
2.Samudaya (acının kökeni) (Neden var acı ?)
3. Nirodya (acının kaldırılması) (Arzu yüzünden)
4. Maggha (Sekiz seçkin yol) (Acıdan kurtulmak için 8 dilimli yola gel)

Sekiz Dilimli Yol: (ÇAKDM GBK)

1. Doğru sürekli Çaba
2. Doğru düşünce Amaç
3. Doğru Konuşma
4. Doğru Davranış
5. Doğru Meslek
6. Doğru sürekli Gözetim
7. Doğru Bilgi/kesin iman
8. DoğruTamKonsantrasyon

Bir Viharada şu bölümler yer alır.

1- Genel İbadet Salonu,
2- Meditasyon Odası
3- Misafirhane
4- Kutsal Emanetler Binası
5- Özel Olarak Düzenlenmiş Avlu

TAKDİMELER VE DUALAR
İbâdetleri şunlardır: SİT HANS (Otur oğlum Hans!.)
1-Secde
2-İtiraf
3-Takdimeler
4-Hediye
5- Aktif kalmalarını isteme (Budda ve Boddhisatvaların Dünyada Aktif Kalmalarını İsteme)
6-Niyaz
7-Sevinç gösterisi

TOPLU OLARAK İBADET : **Budizm'de topluca icra edilen zorunlu bir ibadetin yokkk!.** (Budistlerin topsuz ibadeti)

BUDİZM HAC YERLERİ**

- Lombini Koruluğu (Buda Korulukta doğdu)
- Bodhgaya (Buda kayanın üzerinde aydınlandı)
- İsipatana/Sarnath (Budanın ilk vaaz verdiği yer Isparta)
- Kuşhinagar (Budanın öldüğü, kuşlara yem olduğu yer)

YILLIK BAYRAMLAR (FESTİVALLER)

Budist ibadet takvimi de, diğer pek çok dinde olduğu gibi ay takvimine göre belirlenir. Buna göre **her ayın birinci (hilal) ve on beşinci (dolunay) günleri uposatha günüdür. Uposatha, ziyaret etmek manasına gelir.**

Budist Dini Bayramları

Birmanya (Hinayana) Mezhebine göre
Nisan ayında **Yeni yıl festivali;** Günahtan arınma töreni, hayır işlerine yönelme.
Mayıs ayında **Wesak festivali;** Budda'nın doğum, aydınlanma ve ölümünü temsil eder.

Japonya (Mahayana) Mezhebine göre
Nisan ayında **Çiçek Festivali;** Budda'nın doğumu.

DUA TESPİHLERİ VE TEKERLEKLERİ
Budistler dua ederken, dua tekerlekleri veya tespihleri kullanırlar. **Çakra** adı verilen **tekerlekler** dharma ve samsara çarklarının dönüşlerini sembolize ederken, **dua tespihlerine malas adı verilir.** Bunlar Hindu ve Sihlerin tespihleri gibi 108 taneden oluşur.

MEDİTASYON

İki çeşit meditasyon vardır.
1- Samadhi (Sakinleşme, sükûnete ulaşma): Sürekli zihinsel konsantrasyonu ve suje-obje ayırımının tamamen ortadan kalktığı mutlak kilitlenmişlik halini ifade eder.
2- Vipassana (KAVRAMA): Konsantre olma, her şeyin içyüzünü görme ve eşyaların gerçek mahiyetini kavrama yeteneğini arttırtır. Nihai amaç ise, tüm varlıklar için samsaranın ortaya çıkardığı memnuniyetsizlikleri ortadan kaldırma ve herkesin nirvanaya ulaşmasını sağlamadır.

Başlıca Budist Mezhepleri

Budizm'de Hinayana ve Mahayana olmak üzere iki temel mezhepten söz edilebilir.

1. **Hinayana:** (Hinay'ın anası) Küçük Taşıt **Güney Budizm'i** olarak da anılan Hinayana mezhebi, Sri Lanka, Birmanya, Tayland, Vietnam ve Laos gibi Güney Doğu Asya ülkelerinde yayılmış ve bugüne kadar gelmiştir. Temelde **bireysel kurtuluşu savundukları için** Mahayanistler tarafından Hinayana denilen bu ekol mensupları, kendilerini "**atalarının öğretilerine sadık kalanlar**" anlamında **Theravada** (Tarlada atalarına sadık bireyler olarak çalışırlar) diye isimlendirir ve Budda'nın öğretilerine en sadık kalanın kendileri olduğunu iddia ederler.
2. **Mahayana:** (Maho'yun anası) Büyük Taşıt **Kuzey Budizm'i olarak anılır.** Çünkü, Tibet, Çin, Japonya ve Kore gibi ülkelerde varlığını sürdürmüştür. Hinayana mezhebinin aksine kendi içinde daha fazla çeşitliliğe sahiptir. Bünyesinde **Lamaizm, Çin Budizm'i ve Zen Budizm'i** gibi birbirinden oldukça farklı anlayışları barındırır.

CAYNİZM :

- **24 Cina** vardır ve bunlara **Tirthankaralar** denir.(24 Kertenkele var gel Cay bu dinden)
- Kurucusu Cinaların sonuncusu **Vardhamna**'dır. Mahavira (büyük kahraman) olmuştur.
- **Digambaralar :** gökgiyinenler, çıplak gezenler
- **Svetembaralar:** Beyaz giyinenler
- **Caynist kutsal metinleri**: Purvalar (eski metin), Angalar, agamsutras(dallar), Angabahya(ikincil külliyat)
- Caynist metinlerinin dili Ardha-Magadhi
- **Ahimsa** yani öldürmeme ilkesi önemlidir. Hiçbir canlıya zarar verilmez.
- **3 cevher(mücevher)** önemlidir;
  1. doğru inanç (samyakdarşana),
  2. doğru bilgi(sagycana),
  3. doğru davranış (samyakçarita)
- Cennet-Cehennem inancı vardır.
- **Anekantavada:** Mutlakiyetin olmadığına dair inanç
- **Karmada:** Amel yeterliliği
- **Lokakaşa:** Samsara çarkından kurtulanın uçağı Tanrı olacağı yer
- **Pajjsana bayramı (Plajda bayram)**

Cayin laiklerin ibadetleri (Cayin Lavukların ibadeti)

- İlahiler
- Kutsal mekanları ziyaret
- 24 Tirthankaraların(kertenkelelerin) heykeline takdim

SİHİZM :

- 15. Yy'da Pencap bölgesinde ortaya çıkmıştır.
- Kurucusu **Guru Nanak'tır**. (ÇIKMIŞ SORU)
- Kutsal kitapları **Adi Grant Sahib'tir**. (Grand derleme, sahip efendi anlamına gelir)
- Kutsal metinleri dördüncü **Guru Arjan** tarafından biraraya getirilmiştir.
- Tanrı **Nam** iye adlandırılır.
- Tanrı Nam Sihler arasında Waheguru(mükemmel rab) olarak isimlendirilir.
- Mabetlerine (**gurdwara)** gurular kapısı denir. Amritsar'daki "**Altın Mabet**" havuzunda yıkanmak ibadettir.
- **Jivan Mukti:** Mokşaya ulaşan sihler
- Kendilerine özgü giyim tarzları vardır. Erkekler türbana benzer bir şey giyerler.

5K (Kalsha /Kakka):

Kesh: Kesilmemiş, uzatılmış saçlar

Kanga: Küçük tarak

Kacca: Dizlere kadar beyaz don

Kara: Çelik bilezik

Kirpan: (Tırpan): Hançer

TAOİZM :

- Tao tanrıyı ifade eder.
- Kurucusu **Lao-Tse'dir**.
- Kutsal kitapları **Tao-Te-King'tir**.
- Dinin en belirgin özelliği **Yin-Yang** yani iki zıt kutbun ilişkisidir.
- **Wu-Wey:** iş yapmadan çok iş yapmak manasına gelir.
- Savaş tanrısı: Kuan-Ti
- Zenginlik tanrısı: Shin
- **Miao:** Mabedler
- **Kung**: Manastır
- **Kuan:** Manastır Mabedi

Senkretizm: Farklı inanç sistemlerinin birarada yaşaması ve dolayısıyla birbirinden etkilenmesi sonucu oluşan dini yorumlara denir.

KONFÜÇYANİZM :

- Çin'de ***"bütün zamanların azizi"*** ve ***"ilk muallim"*** diye tanınan **Konfüçyüs,** Çincede **Kong Fuzi** (Kung Fu Ustası Kong) olarak bilinir
- Tanrı **Tien** yani Gök Tanrı olarak adlandırılır. Tao burada varlığını sürdürür.
- Evrenin yaratılışı Taoizm gibi **Yin-Yang** iledir.
- Öğrencileri **Mensiyus (Meng Tzu)** ve **Hsun Tzu'**nun (Menemen Tuzu) ve Hasan Tuzu)
- **Ren:** Mükemmel Rab
- **Zuksi:** Mistik yorum
- **VangYangming:** rasyonel açıklamaları savunur.
- Atalara dua edilir. Atalar kültü

Kutsal Metinleri (5 Klasik 4 Kitap)

BEŞ KLASİK : (Şu, şi , li , yi, cun cit) (Şu Şiliyi cuncit)

1. **Şiirler/Şarkılar Kitabı (Şi King):**
2. **Törenler Kitabı (Li King):**
3. **Tarih Kitabı (Şu King):** Çin tarihinin en eski yazılı kaynaklarından biridir. *Dökümanlar Kitabı* adıyla da tanınır.
4. **İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları (Chun Chiu):** MÖ. 722-481 yıllarında **Konfüçyüs'ün doğum yeri Lu** eyaletinde yaşanan olayların kısa tarihidir.
5. **Değişiklikler Kitabı (Yi-King):** Çinlilerin kehânette bulunmak, doğa olayları veya insanların karekterini anlayabilmek amacıyla el kitabı olarak kullandıkları bir kitaptır.

DÖRT KİTAP : 11.yyda **Sung Hanedanlığı** döneminde biraraya getirilmiş eserlerdir.

1. **Konuşmalar (Lun Yü) (Lün yüü)** Konfüçyüs'ün konuşmaları, öğretileri ve eylemlerini içerir.
2. **Büyük Bilgi (Ta Hsüeh) (Taha Hüseyin)** Konfüçyüs'ün eğitim, ahlak ve siyaset konusundaki görüş ve düşüncelerine yer verir.
3. **Orta Yol Doktrini (Chung-yung) (Çank yunk)**Eserde aşkın alan, zaman, öz ve hareket olarak tanımlanan Gök Yolu üzerinde durulmaktadır.
4. **Mensiyus'un Sözleri (Meng-tzu) (Menemen Tuzu)** Konfüçyüs'ün tanınmış öğrencilerinden Mensiyus (MÖ. 371-289) tarfından derlenmiş bir eserdir.

ŞİNTOİZM :

- Şinto tanrıların yolu anlamına gelir.Kurucusu belli değildir.
- En önemli güneş tanrıçası **Ameterasu** Omi Kami'dir.
- **Kami-Nomiçi** (Tanrıların Yolu)
- Meyci tarafından milli din ilan edilmiştir.
- **Susunova:** Fırtına ve deniz tanrısı
- **Atago**: Ateş tanrısı

- **Kutsal metinleri:** Kojiki ve Nihangi'dir.
- Kojiki Japonya tarihini anlatır.
- Nihangi ise Kojikinin yorumu mahiyetindedir.
- **Matsuri:** En önemli bayramdır.Tanrıyı çağırmak
- Mabedlerin en önemlisi Ameterasu Jinja'dır (İse Şehrinde)

YAHUDİLİK :

Yahudilerin soyu, Nuh'un seçkin oğlu Sam'a dayanmaktadır. Sam'ın neslinden gelen Eber, Hz. İbrahim'in büyük atasıdır. Bu nedenle, Yahudilerin en önemli atası Hz.İbrahim'e **"Eber'in neslinden"** anlamında **İvrî (İbranî),** onun konuştuğu dile de **İvrit (İbranice)** adı verilmiştir.

Hz. Musa'dan sonra onun yerine **Nun oğlu Yeşu** geçti. **Yeşu,** kutsal topraklara göç yolunda **İsrailoğullarına hem liderlik hem peygamberlik yaptı.**

Yahudi, Tanrıya teşekkür anlamına gelir. Kur'anda Yehûd ve Hûd şeklinde geçer.

- Yahudiliğe sünnet olarak,mikve adı verilen suya girilerek (tevilah) ve Yahudiliğin emrini kabul ederek girilir.
- Kutsal kitapları Türkçede Ahit olarak bilinen Tanah'tır.
- **Tanah,**Tevrat(Tora),Neviim(peygamberler) ve Ketuvim(kutsal yazılar) diye 3'e ayrılır.
- Tevrat Yahudi metinlerinin ilk bölümüdür.
- Tanah 3 bölüm ve 24 kitaptan oluşur.
- **Tevrat,** kendi içinde Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye bölümlerinden oluşur.
- **Neviim,** 8 kitaptan oluşur.İsrailoğullarının kutsal topraklara girişinden ikinci mabedin inşasına kadarki 6 asırlık dönemi anlatır.
- **Ketuviim** ise farklı dönemlere ait edebî, felsefî, tarihî karakterde 11 kitaptan oluşur.
- Babil sürgünü sonrası Tevrat son şeklini almıştır.
- **Talmud**= Tevratın yorumu şeklindeki kısım.
- **Mişna =** Tevratta dağınık olarak yer alan hükümlerin açıklamalarının sistematik olarak ele alındığı bir nevi şeriat kitabıdır.
- Tanahın en eski ve tam yanma nüshası 9.yy. Ben Aser ve Ben Neftali aileleri tarafından hazırlanmıştır.
- İnanç esaslarıyla ilgili ilk girişim İskenderiyeli filozof Philo'dagörülür.Daha sonra SaodyaGaon ve İbnMeymunda bu çalışmalar görülür.
- Tanrının özel ismi Yehova'dır.Ayrıca efendi rab anlamında Adonay veya isim anlamında Haşem kullanılır.
- Kutsal kitapta 15 peygamberden bahsedilir.
- Nebi (nevi),Hazeh ve Roeh kelimeleri peygamberlik için kullanılır.
- Kadın peygamberlere Nebiahdenir.Bunlar; Miryan,Debora,Hulda,Naodya ve Yerenoya'dır.
- **Tanahta şeol=** ahiret ve ölümle ilgili kavram.
- **Gan Eden-Aden bahçesi=** Cennet

- **Gehinnom=** Cehennem
- **Arzı Mev'ud=** Allah'ın Hz.İbrahim ve soyundan gelenlere vadettiği topraklardır.
- Yahudi mabedine Grekçe sinagog,İbranicebetha-kreset(toplanma evi),betha-tefila(dua evi) ve betha-midraş(**öğrenme** evi),Türkçede ise Havra olarak geçmektedir.
- İbadet 3 çeşittir; Şaharit(sabah),Minha(ikindi),Maoriv(akşam).
- **Şabat:**Cumartesi gününe denir.Tanrı evreni yaratırken dinlendiğini ve İsrailoğullarının kölelikten kurtarır.Bu günde iş yapmak yasaktır.
- Yıl Nisan ayında başlayıp Adar ayıyla sona erer.
- Geleneksel Yahudilikte takvim ayı Tışrî ayı ile başlar.
- **Bet-Hamikdaş (Kutsal Mabet)**
- Süleyman Mabedi'nden kalan **batı duvarı (Kotel)**

YAHUDİLİĞİN KUTSAL METİNLERİ

Yazılı kutsal metinler, Türkçe'de **Eski Ahit** olarak bilinen **Tanah** adıyla anılmaktadır.

TANAH :

1. **Tora (Tevrat)**(Tekvin, Çıkış, Leviler, Sayılar,Tesniye)
2. **Neviim** (Peygamberler)
3. **Ketuvim** (Kitaplar) (mezmurlar)

Bunlardan **Tora'**nın **Hz. Musa'ya verildiğine inanılmaktadır.** Tora, âlemin yaratılışından Hz. Musa'nın ölümüne kadar olan olayları ve Tanrının Hz. Musa'ya gönderdiği dinî kanunları içermektedir.
Neviim ve **Ketuvim'**de ise İsrailoğullarının Hz. Musa'dan sonraki tarihleri ile diğer İsrail peygamberlerine gönderilen vahiyler yer almaktadır. **Davud'a atfedilen Mezmurlar (Arapçası Zebur) Ketuvim bölümündedir.** Yahudiler bütün bu kitapların Tanrı tarafından vahyedildiğine inanmaktadırlar.
Tanrının Sina dağında levhalara yazılı olarak Hz. Musa'ya verdiği On Emir, bugünkü Tevrat'ın Çıkış ve Tesniye bölümlerinde bulunmaktadır.

Sözlü metinler, yazılı metinlerin, yani Tanah'ın tefsirleridir.
Bunlar da **Mişna** ve **Talmud'**dur. **Mişna** ve **Talmud**'a ***"Sözlü Tora"*** da denir. ***Mişna,*** **Tanah'ın, Talmud da Mişna'nın tefsiridir.** Bu ikisi, yani Mişna ve Talmud, Tanah gibi vahiy kaynaklıdır. Mişna, anlaşılması zor ifadeler içerdiği için **"amoraim"** denilen yorumcular tarafından tefsir edilmiş ve anlaşılır hale getirilmiştir.

ON EMİR: * (ÇIKMIŞ SORU)

1. Seni Mısır diyarından, esaret evinden çıkaran Tanrı benim. Benden başka tanrın olmayacak.
2. Kendin için yontma put yapmayacaksın. Hiçbir şeyin resmini yapıp tapmayacaksın.
3. Tanrının adını boş yere ağzına almayacaksın.
4. Cumartesi gününü daima hatırlayıp onu kutsal bileceksin. Haftanın altı gününde çalışacak, yedinci gün dinleneceksin. Cumartesi, Rabbine tahsis edilmiş genel dinlenme günüdür. O gün, ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne hizmetçilerin, ne de hayvanların bir iş yapacaktır.
5. Babana ve annene hürmet edeceksin.
6. Öldürmeyeceksin.
7. Zina yapmayacaksın
8. Çalmayacaksın.
9. Komşuna karşı yalancı şahitlik yapmayacaksın.
10. Komşunun evine tamah etmeyeceksin; komşunun eşine, kölesine, cariyesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin

On emir içerisinde: (FAİZ YOK)

YAHUDİLİĞİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1. **Seçilmişlik:**
2. **Kutsal Toprak ve Mabet:**
3. **Mesihçilik:**

M.S. XII. yüzyılda meşhur **Yahudi bilgini Maimonides** (İslam dünyasında **Musa bin Meymun** olarak bilinir***), Yahudiler için belirlediği 13 maddelik iman esasları arasına mesih inancını da koymuştur.*** Yahudiler, her sabah ibadetinde ***"Geciktiği halde mesihin geleceğine inanırım"*** cümlesini iman ikrarı olarak tekrar ederler.

YAHUDİLİĞİN İNANÇ ESASLARI

İnanç esasları : (Bu 13 maddelik iman esaslarını sadece **Ortodoks Yahudiler**i kabul eder)

1. Tanrı var olan her şeyi yarattı ve onlara hükmetmektedir.
2. Tanrı birdir ve ondan başka tanrı yoktur.
3. Tanrı bir cisim değildir ve hiçbir şekilde tasvir edilemez.
4. Tanrı, ezeli ve ebedidir.
5. İbadet, sadece Tanrıya mahsustur; Ona ortak koşulamaz.
6. Peygamberlerin bütün sözleri haktır.
7. Efendimiz Musa'nın peygamberliği gerçektir. O, kendisinden önce ve sonra gelen bütün peygamberlerin en büyüğüdür.

8. Elimizde olan Tevrat, tamamıyla, Tanrı tarafından Musa'ya verilenin aynısıdır.
9. Tevrat değiştirilmeyecektir ve gelecekte Tanrı başka bir Tevrat da göndermeyecektir.
10. Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.
11. Tanrı, emirlerini yerine getirenleri mükafatlandırır, ihlâl edenleri cezalandırır.
12. Mesih gelecektir; geciktiği halde her gün onun gelmesini bekleyeceğim.
13. Tanrının bildiği bir zamanda, ölümden sonra dirilme gerçekleşecektir.

Peygamberlere iman, Yahudilerin son peygamberi **Malaki** ile sınırlıdır. Malaki ile peygamberlik sona ermiştir; bir daha peygamber gelmeyecektir. Bu yüzden Yahudiler, **Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmaz.**

(Tevrat'ta ahirete imanla ilgili hiçbir emir yoktur. Tevrat'ta olmamasına rağmen **Yahudi din bilgini rabbiler**, bazı cümleler üzerine yorumlar yaparak ahirete imanın, Yahudiliğin esaslarından olduğuna karar vermişlerdir. Rabbilere göre ahirete inanmayanlar, kafirdir. Onlar cennet hayatından nasip alamayacaklardır. Fakat bir Yahudi ne kadar büyük bir günah işlerse işlesin, **cehennemde ancak 12 Ay kalacaktır.** Bu, Talmud'da belirtilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, Al-i İmrân Suresi 24. âyette Yahudilerin bu anlayışına işaret edilmiştir.

HRİSTİYANLIK ÖNCESİ YAHUDİ MEZHEPLERİ (F-E-S-H)

1. **Ferisilik (Peruşim): Tefsirciler** veya **kendilerini ayrı tutanlar** anlamında bu mezhebin taraftarlarına Ferisiler denmiştir. Bu mezhebin taraftarları, **Tevrat'ın yanında din bilgini rabbilerin tefsirlerinin ve fıkıh çalışmalarının otoritesini kabul ederler.** Bu bakımdan, ahiretin varlığına iman gibi Tevrat'ta olmayan bazı konuları iman esaslarından sayarlar. Rabbilerin yorumlarına vahyedilmiş nas olarak inanırlar**.** Bunlar, **modern dönemdeki Ortodoks Yahudilerin öncüleridir.**

2. **Sadukilik**: Bu mezhebin taraftarları, itikatta ve amelde Ferisilere karşıdırlar. **Tevrat'ın dışında hiçbir dinî otorite kabul etmezler. Rabbilerin yorumlarına ve fıkıh çalışmalarına değer vermezler.** Bu nedenle, **Tevrat'ta olmadığı gerekçesiyle ahiretin varlığına inanmazlar.** Mabedin Romalılarca yıkılması sonunda tarihten silinmişlerdir.

3. **Essenîlik (İssiyim)** Bu mezhebe, **Ölü Deniz Mezhebi** de denir. Bu mezhebin taraftarları o dönemdeki siyasi ve dinî karışıklıklara katılmayıp çöle sığınmış ve münzevî bir hayat (mütevazi ve dindar) yaşamışlardır. Bazı araştırmacılar tarafından Hıristiyanlıkla bu mezhep arasında bağlantı kurulmakta, Hıristiyanlığın doğuşu bu mezhebe bağlanmaktadır. 1947'de bulunan Ölü Deniz yazmaları bu mezhep hakkında önemli bilgiler içermektedir. Tevratın Levililer bölümündeki kurallara son derece bağlıdır. Evlilik ve bedeni zevklerden kaçınırlar.

4. **Hasidizm: (Aşırı Hasedçiler)** Hasidizm, Ortodoks Yahudilik içindeki tarikatın adıdır. Buna, **aşırı ortodoksluk** da denir. Hasidiler, Tevrat'taki emir ve yasakları aynen uygularlar. Yisrael ben Eliezer tarafından kurulmuştur. Mistik unsurlar taşır. Dînî hissiyata duygu ve duaya önem verirler. Çocuğun başı, hasidî geleneklere göre traş edilir ve saçından bir kısmı yanlardan uzatılır. Başına kipa denilen takke giydirilir. Hasidilerden bazı grupları İsrail devletini

tanımazlar. **Bunun sebebi, İsrail'in mesih gelmeden önce kurulmuş olmasıdır. Bunlara göre, kuruluşunda dine aykırılık bulunan İsrail devletinin bayrağı altında yaşamaktansa başka milletlerin bayrağı altında yaşamak daha iyidir**. Hasidilerin büyük çoğunluğu Avrupa ve Amerika'da yaşamaktadır. İsrail'deki Hasidiler, Yahudi nüfusun %5'ini oluşturmaktadır

5. **Zelaotlar:** İdeolojik bir mezheptir. Romalılara karşı ayaklanmış ve 73 yılına kadar onlara savaşmışlardır

HIRİSTİYANLIK SONRASI YAHUDİ MEZHEPLERİ (RKİY) Hristiyanlık sonrası Rukiye

1. **Rabbanî Yahudilik:** Bu mezhep, **Ferisiliğin devamıdır.** Bu mezhebin taraftarları, **Tevrat**'tan **daha çok Talmud'a ve hahamların yazdığı diğer kaynaklara önem verirler ve bunları dinde otorite kabul ederler.**
2. **Karaîlik:** Taraftarlarının Tevrat'ı çok okumasından dolayı bu mezhebe "Karaîlik" adı verilmiştir. **Karaîler, Sadukîler gibi, Tevrat'ın tefsirlerine ve hahamların eserlerine değer vermez, Tevrat'tan başka otorite tanımazlar.** Hazar Türklerinden bir grup Yahudi bu mezhebe bağlıdır. Bunlardan az bir kısmı, İstanbul'da yaşamaktadır.
3. **İsevi Yahudilik:** Bu mezhebin kurucusu Ebu İshak b. Yakup **el-İsfehani'dir**.
4. **Yudgani Yahudilik:** İseviyye mezhebinin kurucusunun ölümünden sonra yerine geçen **Yudgan'a** ait mezheptir

GÜNÜMÜZDE YAHUDİ MEZHEPLERİ

1. **Ortodoks Yahudilik:** Ortodoksluk, Hz. İsa dönemindeki Ferisilikle başlayan ve İslam döneminde Rabbanî Yahudilikle devam eden ana bünyenin günümüzdeki temsilcisidir. Günümüz İsrail Devleti'nin resmi mezhebidir.
   KOŞER(KAŞER)**(Kaşarlı yiyecekler)** kuralına sıkı sıkıya bağlıdırlar.

2. **Reformist Yahudilik:** Reformist Yahudilik, X1X. Yüzyılın başlarında **Alman Yahudileri** arasında ortaya çıkmıştır. **Reformistler, Tevrat'a Tanrı tarafından vahyedilmiş bir kitap olarak görmezler*.*** Abraham Geiger başı çeker. Evrimcidirler. Onlara göre Tevrat, atalarının yaşadığı dinî tecrübenin kaydedildiği bir kitaptır. Onun içindeki emir ve yasakların bir çoğu bugün geçerliliğini yitirmiştir. İçindeki kıssalar da tarihî gerçeklikleri yansıtmamaktadır. Bu bakımdan *R*eformistler, Tevrat'taki yaratılış hikayesi yerine Darwin tarafından ortaya atılan evrim teorisini benimserler.
   1885 Pittsburg Platformunda aldıkları kararlar neticesinde **Ortodoks Yahudilerin inançlarını reddetmişlerdir.**
   İsrail topraklarının onların nazarında pek önemi bulunmamaktadır**. Kadınlarla erkekler din karşısında eşittir.** Sinagoglarda yan yana oturup ibadet edebilirler. Hatta kadınlar haham bile olabilir, sinegogta ibadeti yönetebilirler. Reformistlerin büyük çoğunluğu Amerika'da yaşamaktadır.

3. **Muhafazakâr Yahudilik:** Muhafazakar Yahudilik, Reformistlere bir tepki olarak doğmuştur.
   AvrupadaMasorti diye adlandırılmıştır. Orta yolu temsil ederler. Başta Isaac Bermays ve Zecharias Frankel olmak üzere Reform hareketinden bazı hahamlar, reformda aşırıya kaçılması nedeniyle ayrılmışlar ve ayrı bir grup kurmuşlardır. Bu gruba Muhafazakar Yahudilik adı verilmiştir. Bugünkü Muhafazakar Yahudiliğe asıl kimliğini veren ise **Solomon Schatter** olmuştur. Muhafazakarlık, ilk ortaya çıktığı dönemlerde Ortodoks Yahudilikten fark edilmezdi. Sinagogda Ortodoks dua kitabı (Siddur) kullanılır, kadınlarla erkekler ayrı *otururlardı*. **Tek fark, ibadetin ibranîce yerine İngilizce yapılmasıydı**.

4. **Reconstructionist Yahudilik/Yeniden Yapılandırmacılık :** Muafazakar Yahudi olarak yetişmesine rağmen farklı bir Yahudilik algısına sahip **Menahem Kaplan** görüşleri etrafında şekillenmiştir. 1983 yılında kurulmuştur. Ona göre Yahudilik bir din değil, toplumun oluşturduğu ve devamlı gelişen dini bir medeniyettir. Naturist bir tanrı anlayışını benimser. Reformist Yahudilik gibi her türlü hiyerarşi ve cinsiyet ayrımını reddederler

5. **Samirîler:** Samirîler, M.Ö. 722 yılında kuzeydeki İsrail krallığının Asur'lular tarafından yıkılmasından sonra ortaya çıkmışlardır. Asur'lular, bölgedeki kontrollerini sağlamak için **Asur'dan bir grup** insanı buraya getirip yerleştirmişlerdi. Bu grup daha sonra Yahudi inançlarını benimsedi. Fakat Yahudiler, İsrail ırkından olmamaları yüzünden bunları samimî Yahudi kabul etmediler. Onları daima dışladılar. Samirîler bugün İsrail'in Nablus şehrinde ve Tel- Aviv yakınlarındaki **Holon kasabasında** yaşamaktadırlar. Dinî merkezleri Nablus'tur.
   Gerizim Dağı (Gerizekalılar dağında Somiriler)Tanrının yeryüzündeki tek kutsal mekanıdır.

Kabala: Mistik ve ezoterik geleneğin adıdır.İlahlık,yaratılış gibi sırlara ulaşma çabasındadır.Harflerin sayısal değerinden sırları bulmaya çalışırlar.

Naturei Karta: Şehrin muhafızları anlamına gelir. Siyonizm karşıtıdır. İsrailin Filistinden çekilmesi gerektiğini savunur.

Siyonizm: Filistinde Yahudi birliği kurmak amaçtır. **TheodorHerzl** siyasi siyonizmin kurucusudur.

YAHUDİ BAYRAMLARI

Şabat (Haftalık İbadet Günü) Şabat, kutsal dinlenme ve ibadet günüdür. Tevrat'ta anlatıldığına göre Tanrı, dünyayı altı günde yaratmış ve yedinci günde dinlenmiştir. Bu günü, Yahudiler için özel dinlenme ve Tanrıyı anma günü ilan etmiştir. Kur'an- ı Kerim'de bu günden **"Sept"** adıyla bahsedilmektedir.
Şabat vakti, Cuma günü ikindiden sonra başlayıp Cumartesi akşamına kadar devam eder. Şabat, Yahudi yaşamında önemli bir yere sahiptir. Cuma akşamında bütün dindar Yahudiler Sinagogda olurlar. Sinagogda ibadet bittikten sonra eve giderler. Evde anne, Şabat mumunu yakar. Sofrada iyi bir yemek yenir. Balık, en gözde yemeklerdendir. Sofrada şarkılar ve ilahiler söylenir.
Dindar Ortodoks Yahudilerde Şabat boyunca ateş yakmak, elektrikli alet, telefon, araba ve benzeri şeyler kullanmak yasaktır. Dindar Yahudi o gün hiçbir iş yapmaz.

Şaloş Regalim: Üç önemli bayram olan **Sukot, Pesah(Fısıh) ve Şavuot'a** **(PSŞ)** verilen addır. Aynı zamanda **hac zamanıdır**. Dinî kurallara göre Yahudiler her sene bu bayramlarda Kudüs'e hacca gitmek zorundadırlar. Süleyman Mabedi yıkıldığı için günümüzde hac yapılmamaktadır.

Dinî Bayramlar (Yıllık İbadet Günleri) (ÇIKMIŞ SORU)***

1. **Roş-Haşana:** (Hoş Yılbaşı bayramı)_Yahudi takvimine göre, Tişri Eylül- Ekim aylarında başlayıp iki gün devam eder. Yahudi inancında Roş-Haşana, kâinatın ve insanın kaderinin yeniden belirlenişini ifade eder. Yahudiler bu iki günü ibadet ve tövbe ile değerlendirmeye çalışırlar.

2. **Yom Kippur:** (Kippanı giy gün tevbe keffaret günüdür) **En kutsal bayram****

Roş-Haşana'nın birinci gününden itibaren devam eden 10 günlük tövbe zamanının sonundaki keffaret günüdür. Yahudi inancına göre, insanın Roş-Haşana'da tasarımı yapılan bir yıllık kaderi Yom Kippur'da son şeklini alır ve mühürlenir. Bu nedenle Yom Kippur, Yahudilikte çok önemli bir gündür. O gün Yahudiler hiçbir iş yapmazlar. Sadece ibadet ve tövbe ile meşgul olurlar. **O gün İsrail'de hayat adeta durur.**

3. **Sukkot/Hasat/Çardaklar: (Mısır çölünde su ve otlardan çardak kurup 40 yıl hasat bayramı yap)** Yahudilerin Mısır'dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde dolaşmaları anısına yapılan bir bayramdır. Sekiz gündür. Eğlence yönü ağırlıklı bir bayramdır. Yahudiler Sukkot bayramında evlerinin bahçesine bir çadır kurarlar ve onu ağaç dallarıyla süslerler. Çadırlarda millî oyunlar oynanır.

4. **Simha Tora:** (ha-tim et doya doya)
   Tevrat'ın hatim bayramıdır. Sukkot'un hemen ertesi günü kutlanır. Tevrat tomarları kucaklanarak sinagogtaki Teva'nın (Aron-Hakodeş'in karşısındaki kürsü) etrafında dans edilir.

5. **Hanuka/Işıklar: (Handaki şamdanı yağla, yak ışıkları)**
   Dinî ve millî bir bayramdır. M.Ö. 148 yılında Yahudilerin düşmanlara karşı verdiği mücadelede Süleyman Mabedi'ndeki Yedi Kollu Şamdan'ın bir günlük yağla sekiz gün yanması anısına yapılır. Sekiz gün sürer.

6. **Fısıh/Pesah/Hamursuz/ Mayasız/Pasover/Özgürlük Bayramı:** (Fıs fıs mayasız mısır'dan çıkış, bas git özgürlüğe)
   Mısır'dan çıkışın anısına kutlanan hac bayramıdır. Mart-Nisan ayları arasında sekiz gün sürer. Bu bayramın özelliği, bayram süresince mayalı yiyecek yememektir. (ÇIKMIŞ SORU)

7. **Şavuot/ Haftalar: (Her hafta akşam, verildi Tevrat)**
   Tevrat'ın Tanrı tarafından Yahudilere verilişini kutlama bayramıdır. Haftalar bayramı olarak da bilinen Şavuot, Haziran-Temmuz aylarında kutlanır.

8. **Purim: (Şekerleri cebe doldururim . Aman aman Ester kızı çok yaman)**
   Şeker bayramıdır. Milli bayramlardan biri olarak kabul edilir. İranda **Ester** adında bir Yahudi kızı sayesinde katliamdan kurtulmaları anısına kutlanan neşeli ve eğlenceli bir bayramdır. Greger/kaynana vızırtısı adında aleti ellerine alıp sallayarak ''Haman……Haman'' diyerek ayaklarını yere vururlar. Böyle yaparak Haman'ı ciddiye almadıklarını gösterirler.

9. **Yom Av: (Yık tapınağı yav)**
   9 Ağustos Romalıların MS.70'de 9 Ağustosta tapınağı yıktıkları gün.

Bütün sinagoglarda mutlaka bulunması gereken 3 şey :

1. **Aron-Hakodeş (kutsal dolap)** içinde elyazması Tevrat tomarlarının bulunduğu bir dolaptır. Mihrab
2. **Ner-Hatamid (devamlı yanan ışık)** Aron-Hakodeş'in üst tarafında bulunur.
3. **Teva (Kürsü)** Aron-Hakodeşin tam önünde yer alan bir kürsüdür. İbadet esnasında Aron-Hakodeş'ten çıkarılan Tevrat tomarı bu kürsüde okunur.

İbadette kullanılan bir takım malzemeler vardır. Bunlar; **dua kitabı Siddur, Tefilin** ve **Tallit'**tir.

Tefilin, içinde Tevrat'tan bazı ayetlerin yazılı olduğu iki kutucuktan ve bir deri kayıştan ibarettir. Cumartesi dışındaki günlerde, sabah ibadetinde erkekler bu iki kutucuğu siyah deri kayışla usulüne uygun olarak alınlarına ve sol pazularına bağlarlar.

Tallit, kenarları saçaklı, üzerinde Tevrat'tan parçalar yazılı olan bir dua şalıdır. Sadece erkekler tarafından kullanılan bu şal, ibadet esnasında omuzlara örtülür.
Bunların dışında, **Roş-Haşana (yılbaşı)** ve **Yom Kippur** (tövbe günü) gibi önemli günlerde kullanılan özel bir ibadet malzemesi daha vardır. Bu da, **Şofar'**dır.

Şofar, boynuzdan yapılmış nefesli bir çalgıdır. **(Şoförün kornası)**

Siddur: Dua kitabı (Siddur Yahudi değilsen, dua kitabını alamazsın geri dur)

Mükellef olma: On üç yaşına giren erkek çocuk için ***"şeriatın oğlu"*** anlamına gelen **"Bar Mitzva"** **(13 yaşında bara gitme)** töreni düzenlenir. Bu törende çocuk ilk defa sinagogda Tevrat okur. Ailesi ona bir Tevrat hediye eder. Kızlar için de **"Bat Mitzva" (şeriatın kızı)** töreni düzenlenir. Fakat bu tören, dinen zorunlu değildir.

Evlenme : Evlenme Yahudilikte önemli bir husustur. Evlilik işlemlerinin dinî kurallara göre yapılması gerekir. Dine uygun olmayan evlilik geçerli değildir. Evlenme töreni, haham nezaretinde yapılır. **Ketuba denilen evlilik sözleşmesi *imzalanır. Ketuba, kadının haklarını garanti altına alan dinî bir belgedir.*** Ketubayı imzalayan damat onu geline teslim eder. Ketubanın teslim edilmesinden sonra "**hubba"** (hoppa diye çadıra girer) denilen evlilik çadırın altına girilir ve tören orada tamamlanır. Damat, "Musa şeriatına ve İsrail kanunlarına göre sen bana bu yüzükle bağlısın" diyerek gelinin parmağına yüzük takar. Bu işlemlerden birinin eksik olması durumunda evlilik, geçersiz sayılır.

Ölüm: Doğum gibi ölüm de Yahudilikte doğal bir hadise sayılır. Yahudilik ölümü, hayatın başka bir safhasına geçiş aracı olarak görür. Bundan dolayı **mezarlık, *İbranice'de* "Beth Ha-Hayim" *olan* "Dirilerin Evi"** demektir.

Ölü İçin Yas Tutma: Yahudilik, ölünün ardından üzülmeyi ve onun için yas tutmayı meşru kılmış ve hatta yas tutmanın kurallarını belirlemiştir. Ölünün yakınları, dinen belirlenen kurallar çerçevesinde yas tutarlar. Üzüntülerini, üzerlerindeki elbiselerini parçalayarak göstermeye çalışırlar. Bu, genellikle cenaze gömülmeden önce mezarlıkta cereyan eder. Ölünün defninden sonra, **40 gün süren yas zamanı başlar**. Bunun ilk üç günü şiddetli keder günüdür. Takibeden yedi günde sadece yas tutulur. Sonraki otuz gün de normal hayata başlanır.

HRİSTİYANLIK :

- Kur’an-ı Kerim Yahudiliği ifade etmek için ‘nasara’ kavramını kullanır.
- Hz.İsa’nın doğumuna Matta ve Luka İncilinde yer verilmiştir.
- **Havâriler;** Hz.İsa’nın yanında olan yardımcılarıdır. Bunlar; Petrus, Andreas, Yehunna, Filipus, Bartalemeus, Thomas, Matta Yakub(alfesunoğlu) Taddeus, Gayyur, Simun ve Yahuda İskoriyottur.
- **Hz.İsa’nın mucizeleri;** suyu şarap yapması, beş ekmek ve iki balığı binlerce kişiyle paylaşması, şeytan ve cinlere hükmetmesi, hastaları iyileştirmesi, ölü kızı diriltmesi, körlerin gözlerini açması, göldeki fırtınayı durdurması, Petrus’u su üzerinde yürütmesi bunlardandır.
- Hz.İsa’nın insanlık adına acı çektiği son aylarına ‘**pasion**’ denir.
- Hz.İsa öldükten 3 gün sonra tekrar dirilmiş birçok kişiye göründükten sonra göğe yükselerek Tanrı’nın sağ yanına oturmuştur.
- Kur’an Hz.İsa’nınTevratı tasdik ettiğini ve kıyamet sonrasında dirileceğini anlatmış, çarmığı reddetmiştir.
- Pavlus öncesi dönemde Simun **Petrus** yayılma hususunda en etkili kişidir.
- Pavlus dönemi önceden Yahudi iken sonra Hz.İsa’ya iman etmiştir. İsa’nın Mesihliği hususu üzerinde durmuştur.
- İlk ekümenik konsil İznik’te kurulmuştur.
- Doğuda ilk Hristiyanlık Habeşistana girmiştir.
- **Özel konsiller;** herhangi bir bölgenin dini problemini çözmek için o ülkenin psikoposlarının yaptığı toplantıya denir.Millîkonsiller de denir.
- **Bölge Konsilleri;** Bir eyaletteki dini problemin çözüme ulaştırılması için o eyaletten psikoposların yaptığı toplantıdır.
- **Genel Konsiller;** Hristiyan inançlarının oluştuğu konsilleredenir.Ekümenikkonsil de denir. <u>İlk 7 konsile tüm kiliseler itibar ettiği için **ekümenik konsil** adı verilmiştir.</u>
- **Efes** Hristiyanların hac mekanlarındandır. Hz. Meryemin burada öldüğüne inanılır.
- **Engizisyon Mahkemeleri:** Kilise dışında Katolik dışı inançlara karşı ağır cezayi müeyyedeler veren ve farklı anlayışları yok etmek için bu mahkemeler kurulmuştur.

<u>KONSİLLER :</u>

1. **I.İznik Konsili (MS 325): (Baba-oğul aynı cevher)**

Arius’un görüşü reddedilerek **İsa’nın tanrılığı benimsenmiş,** **Arius** aforoz edilip sürgüne gönderilmiştir.

İmparator Theodosius, 380 yılında ise devlet, putperest inançları tamamen yasaklayarak <u>**Hıristiyanlığı Roma Devleti’nin resmi dini haline getirmiştir.**</u>
İkinci İznik Konsili: Resim, heykel gibi şeyleri kıranlara **ikonlast** denilmekteydi. Resim ve heykellere değil, yalnızca Allah’ın ibadete layık olduğu belirtilmiştir.

2. **İstanbul Konsili (MS 381):** (Kutsal Ruh İstanbul'da Tanrı oldu)

MS 380 yılında Hıristiyanlığı Roma Devleti'nin tek resmi dini ilan eden İmparator Theodosius, Kutsal Ruh'un tanrı olmadığını savunanların görüşü reddedilerek, onun da Baba ve Oğul gibi tanrı olduğuna karar verilmiş ve böylece **üçlü tanrı inancı (teslis) oluşturulmuştur.** O dönemin ünlü Kilise babaları bu üçlünün aynı Tanrı'nın farklı görünümleri, farklı "var olma biçimleri" olduğunu ifade etmek için **hipostaz (hypostaseis)** kavramını kullanmışlardır.

3. **Efes Konsili (MS 431):** **(Efes içip içip kafayı buldular İsa'yı iki tabiatlı görmeye başladılar sonrası Şişeler kırıldı ilk ciddi kopmalar ayrılıklar başladı)**

İstanbul piskoposu Nestorius, İsa'da biri beşerî, diğeri ilâhî iki tabiatın bulunduğunu, bunlardan beşerî tabiatın Meryem'den doğduğunu, ilâhî olanın ise Tanrı'nın ebedî kelâmı olduğunu ve Baba Tanrı'dan geldiğini savunmuştur. Bu anlayışla o, **Meryem**'e **"Theotokos" (Tanrı doğuran, Tanrı annesi)** denilemeyeceğini, onun Tanrı'yı değil, bir insanı doğurduğunu ve ancak **"Mesih'in annesi"** olarak adlandırılabileceğini ifade etmiştir.

Nestorius'un görüşü reddedilmiş ve İsa'daki ilâhî- beşerî tabiatın ezelî bir varlık halinde onda mevcut olduğu, dolayısıyla Meryem'in hem beşer hem de ilah olan İsa'yı doğurduğu ve onun "Theotokos" (Tanrı doğuran, Tanrı annesi) olduğu vurgulanmıştır.

Konsilde Nestorius ve yandaşlarının görüşleri ise aforoz edilip idam edilmiştir. Bunun üzerine **Hıristiyan Kilisesinde günümüze kadar devam eden ilk ciddi kopma yaşanmış** ve Anadolu'nun güney doğusu ile İran ve Irak bölgelerinde yaşayan Asurî kökenli Hıristiyanların büyük bir kısmı Doğu Roma Devletinin yasakladığı **Nasturi mezhebini** benimsemiştir. Güneydoğu Anadolu ve çevresinde kalan Nasturiler ise XVI. yüzyılda patrik seçimi konusunda yaşanan bir ihtilaf nedeniyle bölünmüş ve bu bölünme sonucunda doğu usulü ritüelleri sürdüren, ancak Roma Kilisesine bağlı olan **Keldani Kilisesi** ortaya çıkmıştır

4. **Kadıköy Konsili (MS 451):** **(Kadı-köy İsa'nın iki tabiatlı olduğu teyit edilmiştir.)**

431 Efes Konsiliyle Hıristiyan Kilisesinde başlayan bölünme süreci bir süre sonra yeni ihtilaflar ve bölünmelerle devam etmiş ve Nasturilerin ayrılığından daha büyük bir kopuş, Kadıköy Konsilinde yaşanmıştır.
Bu büyük bölünmeyi doğuracak gelişmeler, İstanbul'da bir manastırda **başkeşiş** olan **Eutyches** ile **İskenderiye piskoposu Dioscorus' İsa'da sadece tanrısal tabiatın bulunduğunu, onun beşerî tabiatının ise tanrısal tabiatı içerisinde eriyerek yok olduğunu savunmuşlardır.**

Roma Kilisesi ve İmparator Marcian'ın isteğiyle 451 yılında Kadıköy'de toplanan konsilde, İmparator ve İmparatoriçenin de ağırlığını hissettirmesiyle **İskenderiye'nin öncülük ettiği monofizit (tek tabiatcı) anlayış, yani İsa'da sadece tanrısal tabiatın bulunduğu, beşeri tabiatın ise bu tanrısal tabiat içerisinde eriyip yok olduğu şeklindeki görüş reddedilmiştir.**
Bu süreçte konsil kararlarını tanımayan **İskenderiye Kıpti, Antakya Süryani** ve **Habeş Kiliseleri (MONOFİZİT KİLİSELER)** ile konsile temsilci göndermemiş olan **Gregoryen Ermeni Kilisesi** ana gövdeden koparak ayrılmışlardır.
451 Kadıköy Konsilinde itikadi meseleler yanında, Kiliselerin statüsü de tekrar ele alınmış ve İstanbul'un ikinciliği pekiştirilerek **Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs** şeklinde beşli bir hiyerarşik sıralama yapılmıştır. (R – İ – İ – A – K)

I.Vatikan Konsili: Papanın yanılmazlığı konusu tartışılmıştır.

Milan Fermanı M.S 313 Hristiyanlara serbestlik tanır.

TRENT KONSİLİ (1545): Bu konsilin amacı reformasyon hareketine karşı Katolik iman doktrinini ve pratiklerini kesin bir şekilde açıklamaktı.

II. VATİKAN KONSİLİ (1962-1965)

Bu konsilde, Hıristiyanlık tarihinde ilk defa diğer din mensuplarıyla ilgili bazı olumlu açıklamalarda bulunulmuş ve **dinlerarası diyalog faaliyetlerinin başlatılmasına karar verilmiştir**. Bu amaçla da Dinlerarası Diyalog Sekreteryası kurulmuştur. (ÇIKMIŞ SORU)
II. Vatikan Konsilinde ele alınan önemli konulardan biri de **Ekümenizm** (tüm Hıristiyan Kiliselerinin evrensel birliği)

HIRİSTİYAN KUTSAL KİTABI

İsa'ya kadar olanı, yani Yahudi kutsal metinleri **Eski Ahit;**
İsa'dan sonra yazılanlar ise **Yeni Ahit** olarak adlandırılmıştır.
Hıristiyanlar, iki ayrı döneme ait bu kutsal metinlerin tümünü kendi kutsal kitapları olarak değerlendirmekte ve onu Türkçedeki adıyla, **Kitabı Mukaddes** olarak adlandırmaktadırlar.

ESKİ AHİT: Hıristiyanlar, Eski Ahit kısmının oluşturulmasında Yahudi Kutsal Kitabının MÖ 285'lerde gerçekleştirilen Grekçe çevirisi olan **septuaginti *(yetmişler çevirisini)*** esas almışlardır. Onlar bu kitapları, Yahudilerin yaptığından farklı bir sıralama ve tasnife tabi tutmuş ve bazı kitapları Yahudiliktekinden çok daha fazla kısımlara ayırmışlardır. Böylece Yahudi kutsal kitabında (Tanah'ta) yer alan 24 kitap; Hıristiyan tasnifiyle 39 kitap olarak Eski Ahit kısmını oluşturmuştur.

YENİ AHİT: Hıristiyanlığın asıl kutsal metni olan Yeni Ahit ise **Dört İncil, Elçilerin İşleri,** bir tanesi yazarı bilinmeyen, diğerleri ise havarilere isnat edilen toplam **21 mektup** ve Vahiy bölümü olmak üzere 27 kitaptan oluşmaktadır. Bu kitapların hemen hepsi Hz. İsa'dan 30 yıl kadar sonra başlayarak uzunca bir sürede yazılmıştır.

1. **İnciller (Dört İncil):** Grekçe; ***"iyi haber, müjde"*** anlamına gelen İncil, Hz. İsa'nın getirmiş olduğu ilâhî mesajı ifade etmektedir. Birçok araştırmacı, **Markos**'u **ilk İncil olarak görmektedir.** MS 60'lı yıllarda yazıldığı sanılan **Markos İncilini Matta ve Luka İncilleri** **(MMLY)** takip etmiştir. Bu üç İncil arasında bazı benzerliklerin bulunması, bunların **Sinoptik (benzer) İnciller** olarak adlandırılmasına neden olmuştur. MS 90'ların sonu ile 100'lü yılların başında yazıldığı sanılan **Yuhanna İncili** takip etmektedir. Bu İncil, üslup ve muhteva olarak daha önceki üç İncil'den farklı bir yapıya sahiptir.

2. **Mektuplar ve Yuhanna'nın Vahyi:** Yeni Ahit'te İncillerden sonra, ilk dönem Hıristiyan cemaatinin oluşumu hakkında bilgi veren **Elçilerin İşleri** bölümü yer almaktadır. Elçilerin İşleri kitabının ardından, bir tanesi kim tarafından yazıldığı belirtilmeyen diğerleri ise Pavlus, Petrus, Yakup ve Yuhanna gibi ilk Hıristiyan K ilisesinin önemli şahsiyetlerine isnat edilen **21 mektup** yer almaktadır. Bu mektuplardan 13 tanesi Pavlus'a, üç tanesi Yuhanna'ya, iki tanesi Petrus'a, birer tanesi de Yakup ve Yahuda'ya isnat edilmektedir.

Matta İncili: İsa'nın hayatını, ölümünü ve dirilişini anlatır. **Kanonik İncil** (ÇIKMIŞ SORU)
Markos İncili: İsa'nın yaptıkları ele alınır. İsa'yı Tanrı oğlu,İnsanoğlu ve mesih diye tanıtır.İsa'nın ölümünden ve dirilişinden sıkça bahseder.
Luka İncili: Hz.İsa'nın hayatını doğru ve ayrıntılı biçimde anlatır.Diriliş ve göğe alınmayı tasvir eder.
Yuhanna İncili: HavârilerdenYuhanna'ya nispet edilmektedir. Hz.İsa'nın ölüp dirildikten sonra izleyicilerine birkaç kez görünmesine yer verilmiştir.İsa başlangıçtan beri Tanrıyla birlikte bulunmuş,beden alıp insan arasına girmiştir.
Barnabas İncili: Barnabas Hz.İsa'nın 3 yıllık peygamberliğinde yanında bulunan havarisidir. Öğretisini direk Hz.İsa'dan almıştır.
Hıristiyan kredolarının **en eskisi Eski Roma Kredosu**

YILLIK İBADETLER

Noel: Yeni yılın başlangıcında yapılan şenliklerdir. Noel yapılan şahsiyetlerden biri **Aziz Nikolas'tır**. Yılbaşı ayrı, Noel Ayrıdır. (havariler, keffaretler, Hz.Ademden gelen aslî günah) dînî kutlamadır. (24 Aralığı 25 Aralığa bağlayan gece)
Paskalya: Yahudi pesah bayramına denktir. **İsa'nın dirilişini anmak üzere kutlanır.** En büyük Hristiyan bayramıdır.
Haç Yortusu: Haçla ilgili uygulamadır. Haç çıkarma ile insanın nefsini inkar etmesi ve İsa'nın çarmıha gerilmesi sembolize edilir.
Ascension: Paskalya'dan 40 gün sonra Hz. İsa'nın göğe çıkmasının hatırasına kutlanır
Pentikost: Kutsal Ruh'un Havariler üzerine inişinin hatırasına paskalyadan 50 gün sonra kutlanır **(Pentikon: Kutsal ruh, havarilerin üstüne kon)**
Meryem Ana Günü: Meryem'in günahsızlığı, lekesizliği, ahlak ve iffetini tanıtmak için bugün kutlanır. Roma'da 1477'de başlatılmıştır.
Mesih İnancı: Mesihin İsa olduğuna inanırlar. Hz.İsa insanları kurtarmak için kendini feda etmiş ve göğe yükselmiştir. O kıyamete yakın gelecek krallığını kuracaktır.

SAKRAMENTLER *

Kelime olarak **sakrament**, **sır, gizem** anlamına gelmektedir.
Tüm Hıristiyanların kabul ettiği **iki** sakrament bulunmaktadır. Bunlar **vaftiz** ve **evharistiya** sakramentidir.
Katolik ve Ortodokslar'da 7 sakramenti kabul ederler.

1. **Vaftiz:** Sakramentlerin ilki ve diğer sakramentlere iştirak etmek için gereken temel şarttır. Vaftizle hem aslî suçun günahından kurtulunmakta hem de Hıristiyanlığa geçiş sağlanmaktadır.
   Katolikler ile Protestan grupların büyük çoğunluğu adayın alnına bir miktar suyu damlatmak ve bu esnada teslisin unsurlarını zikretmekle vaftiz ritüelini gerçekleştirirken, **Ortodoks** gruplarda vaftiz genellikle suya daldırıp çıkarmak suretiyle icra edilmektedir.

2. **Kuvvetlendirme (Konfirmasyon/Krizmation):** Kuvvetlendirme, Hıristiyanlığa kabulün vaftizden sonraki aşamasını teşkil etmektedir. Vaftizle aslî günahtan kurtulan kişiye kuvvetlendirme ayiniyle İsa'nın misyonuna tanıklık etmesi için Kutsal Ruh bağışlanmaktadır. Bu ayinde kilise yetkilisi, kuvvetlendirilecek kişiye kutsanmış yağ sürmektedir.

3. **Evlilik (Nikâh):** Evlilik, Tanrı'nın insanlığa, İsa'nın ise Kiliseye ve havarilerine olan sevgisini sembolize etmektedir. Evlilikler genellikle kadının bağlı olduğu kilisede yapılır. **Katolikler boşanmaya kesinlikle izin vermezken, Ortodokslar** boşanmayı, belli şartlara bağlı olarak kabul etmektedirler. **Protestanlar** ise evliliği bir sakrament olarak kabul etmemekte ve boşanmakta bir sakınca görmemektedirler.

4. **Ruhbanlık:** Kilisede esas itibarıyla yukarıdan aşağıya doğru **piskopos, presbiter (papaz)** ve **diyakos** şeklinde sıralanan üç temel kademe din adamlığı bulunmaktadır. Sonradan bunlara **papaz yardımcısı, kutsal kitap okuyucusu, cin-şeytan çıkarıcısı** ve **kapı tutucu** şeklinde dört alt kademe din adamlığı daha eklenmiştir. Kilisenin en tepesinde yer alan kişiler için kullanılan papa, patrik gibi adlandırmalar ise belli kiliselerin liderlerine verilen itibar unvanlarıdır. **Katoliklerde** her kademedeki din adamının evliliği kesinlikle yasak iken, **Ortodokslarda** alt kademe din adamlarının evli olmasına izin verilir.

5. **Günah İtirafı (Tövbe):** Kişinin günah işlemesi neticesinde, kaybolan vaftiz inayetini yeniden kazanmak için yapılan ayindir. Günahları bağışlama yetkisi, Kilise adına bu yetkiyi kullanan papaza aittir. Ancak **Protestan** Kiliseler genel olarak ***bir başkasının günahları bağışlama yetkisinin olmadığını kabul etmektedirler.***

6. **Son Yağlama (Hasta Gizemi):** Bu sakrament esas itibarıyla başlangıçta hastaların iyileşip şifa bulması amacıyla ihdas edilmiştir. Günümüzde bu sakrament, hastalıkta, özellikle de ölüm yaklaştıkça kişinin benliğini saran yalnızlık duygusunu gidermek amacıyla icra edilmekte, bunun için hazırlanmış olan takdis edilmiş yağ hastanın vücuduna sürülmektedir.

7. **Evharistiya (Ekmek-Şarap): Şükretmek** anlamına gelen **evharistiya,** Hıristiyan inanç ve ibadetinin temelini oluşturan bir sakramenttir. Hemen hemen bütün Hıristiyan grupların kabul ettiği bu sakrament, İsa'nın ölmeden önce şakirtleriyle paylaştığı son akşam yemeğinin anısına yapılan bir ayindir.
   Katolik ve **Ortodokslar** ayinde kullanılan ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanına dönüştüğünü kabul ederken **Protestanlar** bunun sembolik olduğunu savunmaktadırlar.

Endülijans: Kilise aracılığıyla 'para karşılığı günah bağışlama' işlemidir. 11. yy'da Fransız psikoposlar tövbe yerine bu mecburiyeti getirmişlerdir. Ortaçağ boyunca büyük gelir kaynağı olmuştur.

Rahip Takdisi: Din adamlarını tayin etme işine denir. Rahipler hiyerarşik şekilde yer alır.

BAŞLICA HIRİSTİYAN MEZHEPLERİ

1. Katolik Mezhebi:

Bu mezhep, Hıristiyan dünyasının en kalabalık grubunu oluşturmaktadır.
Katolik mezhebinin başında papa bulunmaktadır. O, Hz. İsa'nın havarilerin başına lider olarak atadığı Petrus'un, dolayısıyla da İsa'nın vekili konumundadır.
Papa aynı zamanda, ruhanî Vatikan devletinin başı olarak kabul edilir. Katolik Kilise hiyerarşisinde papadan sonra sıralamada **kardinaller, piskoposlar ve diğer rahipler** gelmektedir. Bu Kilise, I. Vatikan Konsilinde dile getirdiği şekliyle papanın, dinî konularda almış olduğu kararlarda yanılmayacağına inanmaktadır. **7 sakrament, 21 Konsil** kabul ederler

İncili yorumlama yetkisi kilisededir. Ruhban sınıfı evlenemez. Ruhban sınıfı dışındakiler boşanamaz. Cennet-Cehennem ve Arafı kabul ederler.

2. Ortodoks Mezhebi: Ortodoks; doğru inanca, **doğru doktrine sahip olan** anlamına gelmektedir. Doğu Kilisesi, kendisinin doğru inanç ve yaşayış üzere olduğunu ifade etmek için Ortodoks adını kullanmaya başlamıştır. Bu mezhep, İstanbul ve Roma Kiliselerinin siyasal çekişmeleri ve bazı dinî inanç ve uygulama farklılıkları sonucunda ortaya çıkmıştır. **Ayrılığa neden olan en temel iki ihtilaf;**

- İstanbul'un Roma K ilisesinin üstünlüğünü kabul etmemesi
- Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan çıktığını savunmasıdır.

Bu ayrılıktan sonra **İstanbul'daki Bizans Kilisesi** Ortodoksluğun merkezi haline gelmiştir. Bu mezhebin diğer önemli merkezleri ise İskenderiye, Antakya, Kudüs ve Rusya'nın siyasi bir güç merkezi haline gelmesiyle ağırlığını hissettiren Moskova Patrikleridir.

Ortodoksluğun başlıca özellikleri şunlardır:

1. Ruhanî liderleri patriktir.
2. Ortodokslar Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan çıktığına inanmaktadırlar.
3. Papanın yanılmazlığını kabul etmezler.
4. İlk yedi konsili genel konsil olarak kabul etmekte, bundan sonrakileri sadece Katoliklerin konsilleri saymaktadırlar.
5. İkonlara büyük önem vermekte ve Baba hariç herkesi **ikonlarla** tasvir etmektedirler.
6. Üst düzey din adamları hariç, alt kademede bulunan rahipler istedikleri takdirde evlenebilirler.
7. Her ülkenin kendi diliyle ibadet etmesini kabul etmektedirler.

Ortodokslara göre din adamlığı sınıfı **(PMK PeD**) (Ortodoks'ların Pamuklu Pedi)

Patrik – Metropolit – Keşiş – Papaz – Diyakos

2. **Protestan Mezhebi:** (ÇIKMIŞ SORU)

Alman papazı olan **Martin Luther**'le birlikte dinî reform hareketine dönüştü. **Luther, 1517'de Wittenberg Kilisesinin kapısına astığı 95 maddelik bildiriyle öncelikle Kilisenin, günahları bağışlama yetkisini hedef almıştır.** Bu bildiriyle o, din adamlarının dini anlama ve yorumlamada tek otorite kaynağı olması, ibadetin sadece Latince ile yapılması gibi bazı anlayış ve uygulamaları da hedef almıştır. Martin Luther'in başlattığı reform hareketi, mevcut dinî anlayış ve uygulamaların bir kısmını reddeden **Protestanlığı** doğurmuştur.

Almanya'da Luther'le ortaya çıkan Protestanlık, kısa sürede diğer Avrupa ülkelerine de sıçramış, **Fransa**'da **Calvin**, **İsviçre'**de **Zwingli** gibi isimler reform hareketinin öncüleri olmuştur. XVI. yüzyılın bu protesto dalgasını, sonraki yıllarda yeni protesto hareketleri ve Protestanlık hareketi içinde ortaya çıkan farklı mezhepler takip etmiştir. **Baptistler, Presbiteryenler, Mennonitler, Quakerler, Metodistler, Adventistler** (BQMP MA) gibi Protestan gruplar bunlardan bazılarıdır. Sonuçta Protestanlık, temelde Katolik Kilisesinin öğretisine karşı çıkan, birbirinden farklı bütün bu grupların ortak adı haline gelmiştir.

Protestanlığın temel özellikleri şunlardır:

1. Papanın otoritesini ve yanılmazlığını reddederler.
2. Dini anlama ve yorumlamada K ilise yetkililerini değil, kutsal kitabı esas alırlar.
3. Sadece vaftiz ve evharistiya sakramentlerini kabul eder, diğerlerine değer vermezler.
4. Kurtuluşta, amelden çok imanı esas alırlar.
5. Din hizmetleri sınıfı bulunmakla birlikte ruhbanlığı kabul etmezler.
6. Azizlere ve Meryem'e önem vermezler.
7. Kiliselerinde resim ve heykel bulundurmazlar.

Monofizit Kilise: Hz.İsada ilahi ve beşeri iki tabiatın birleşerek tek tabiat olduğunu savunan anlayıştır. İkiye ayrılır; Ermeni Kilisesi, Süryani Kilisesi.

Nasıra: Hz. İsa'nın büyüdüğü şehir
Galile: bu şehrin bulunduğu bölgenin genel adıydı.

Yunanca **"Mesihçi"** anlamına gelen **Hıristiyan** adı ise **ilk defa Miladi kırklı yıllarda, Antakya'daki putperestler tarafından, buradaki İsa taraftarları için kullanılmıştır.**

HIRİSTİYANLIĞIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1.Aslî Günah: Pavlus'un kutsal metinlere soktuğu öğretiyi doktrin haline getirerek sistemleştiren **Hippo'**lu **Augustine**'in (Zippolu Agustin)
2. Ahit
3. Mesihçilik
4. Teslis (Antakyalı Teofilos)
5. Misyonerlik

DİN EĞİTİMİ

Örgün Eğitim: Genellikle okul veya okul niteliği taşıyan kurumlarda yapılan planlı, belli yaş grubuna hitap eden,belli bir eğitim proğramı olan ve hiyerarşik yapılmanmış olan eğitimdir.

Yaygın Eğitim: Okul çağının dışındakilere verilir.Gönüllüdür.İhtiyaç ve ilgiye yöneliktir.

Örgün ve Yaygın eğitim Formal eğitim kapsamındadır. (ÇIKMIŞ SORU)

Formal Eğitim	**İnformal Eğitim**
Varılmak istenen hedef bellidir.	Doğal ortamda kendiliğinden oluşur.
Planlı ve programlıdır.	Plan ve program yoktur.
Eğitim profesyonel kişilerce olur.	Öğreticiler profesyonel değildir.
Olumlu davranışlar kazandırılır.	Olumlu veya Olumsuz davranışlar kazandırılabilir.
Eğitim belli bir mekanda yapılır.	Eğitim ortamı belli değildir.
Profesyonel eğitim araçları kullanılır.	Önceden hazırlanmış bir araç gereci yoktur.

DİN EĞİTİMİNDE KULLANILAN METOTLAR:

Normatif yöntem: Normları kuralları üst değer kabul eder

Manevi Bilimsel/Hermenötik Yöntem: "Anlama" kavramını merkeze alır

Deneysel Empirik-Analitik Yöntem: Deney-gözlem

Dialektik İdeolojik Eleştirel Yöntem: Akıl yürütme, tez-antitez, eleştiri

İLK DÖNEM MEDRESELER

Küttab: Cahiliyye döneminde çocuklara okuma-yazma öğretilen yerlere verilen addır.

Darül-Erkam: Mekke döneminde pek çok sahabi burada din eğitimi almıştır. Musab bin Umeyr burada yetişmiştir.Medine döneminde ise Mescidi Nebevi din eğitimi merkezi olmuştur.

Mescid-i Nebevi'den en büyük imar işlerini yapan Osmanlı padişahı **(Abdülmecit)**

Beytül-Hikme : Abbasiler Bağdat'ta kurulan bu yerde yabancı eserler toplanmış,tercüme edilmiştir. Farabi, İbn Sina gibi bilginler burada yetişmiştir.

Nizamü'l-Mülk: Büyük Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk tarafından Bağdat'ta 1067 yılında **Nizamiye Medresesini** kurmuştur. (Sistemli en meşhur)

OSMANLI MEDRESELERİ

Sahn-ı Seman Medresesi Fatih döneminde kurulmuş en büyük medreselerdendir.
Süleymaniye Medreseleri Osmanlı zamanında kurulan bu medreseler geniş çaplı medrese kurma faaliyetlerine öncülük etmiştir.

İcazet: Öğretme ruhsatının verildiği bir belgedir.
Matlab: **(Mezunların isimlerini patlat)**
Osmanlı medrelerinden mezun olup atanma bekleyen öğrencilerin kaydının tutulduğu defterdir. Bu usule **Mülazemat** denir.
Müderris: Medreselerde ders okutan görevliye denir.(Profesör). Öğrenim basamaklarını tamamlamış ve oda sahibi ünvanını elde etmiştir.
Muid: Müderrisin okuttuğu dersi tekrarlayan müderrisin yardımcısına Muid denirdi.
Danişmend veya Suhte: Öğrenim basamaklarını, medrese eğitimini tamamlamış yetişmiş oda sahibi öğrencilere denir. (ÇIKMIŞ SORU)
Talebe-i Ulum: Medresede öğrenim gören öğrenciye denir.
Dersîam: Halka açık olan dersleri veren görevliye denirdi.Ders vermeye ulaşan kişiye de bu tabir kullanılırdı.
Muallim: Öğretmen konumundaki ders veren hocalara denirdi.
Müeddib: Halife veya devlet erkamının çocuklarına saraylarda özel ders veren kişiler (ÇIKMIŞ SORU)

- Anadolu Selçuklularda ilk Medrese **(Kayseri Kocahasan Medresesi)**
- Osmanlı'da ilk medrese İznik'te (**Orhangazi Medresesi)** Müderrisi : Davud-i Kayseri
- Osmanlıda medreseler ve müderrisler Şeyhülislamlık (Meşihat) makamına bağlı idi.
- Osmanlıdaki eğitim alanındaki yeniliklere Tanzimat döneminde başlanmıştır.Din eğitimi açısından bir dönüm noktasıdır.
- Tanzimat döneminde medreseler Maarif Nezaretine bağlanmıştır.
- Medreselerin yeniden düzenlenmesi II.Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir.
- 1910 yılında Medaaris-i İlmiyye Nizamnamesiyle 12 yıllık eğitim süresi belirlenmiştir.
- 1914 yılında İstanbuldaki medreselerin bir kısmı **Darül-Hilafetil-Aliyye** adıyla tek çatı altında birleşmiştir.
- 1915 yılında **Medresetü'l-Mütehassisisin** adı altında uzmanlık için 2 yıl süreli eğitim kurumu açılmıştır
- Tanzimat döneminde ilk,orta ve yüksek derecelerde kurulan mekteplerde din eğitimine yer verilmiştir.
- II.Abdülhamitten itibaren öğretmen yetiştirmek üzere Darül-Muallimat(kız öğretmen okulu) ve Darül-Muallimin (erkek öğretmen okulu) proğramında din eğitimine yer verilmiştir.

- 1900 yılında Darül-Fünun içerisinde süresi 4 yıl olan din bilimlerine dair Ulum-ı Aliyye-i Diniyye şubesi kurulmuştur.Günümüzdeki İlahiyat fakültelerinin başlangıcıdır.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla İlahiyat ve imam hatip liseleri açılmıştır.
- 1985 yılında ilk Anadolu İmam-Hatip lisesiBeykozda açılmıştır.
- 1997 yılında 4306 yılında zorunlu eğitim 8 yıla çıkmış İmam-Hatip lisesi bünyesindeki ortaokullara kayıt yapılmaz hale gelmiştir.
- İlk İslami İlimler Fakültesi 1971 yılında Erzurumda açılmıştır.

1982 Anayasası : Herkes din ve vicdan hürriyetine sahiptir. 17.Madde
Kimse dini düşüncesini açıklamaya zorlanamaz. 15.Madde
Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersleri ilk ve orta dereceli kurumlarda zorunlu dersler arasında yer alır.24.Madde

1924 Anayasası: 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu İmam hatip Liselerinin açılmasına dayanak olmuştur.
DarülFünunda İlahiyat Fakültesi tesis edilmesi. İmamet, Hitabet…

6 Nisan 1949 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi : Herkes düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir.Bu hak din veya topluca açık olarak yada özel biçimde öğrenim uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

1930-1949 yılları arasında din eğitimi proğramına yer verilmemiştir.
1949'da ilkokullarda ilk defa din dersi yer almıştır.
1956' da Ortaokullara,
1967'de Liselere,
1982'ye kadar isteğe bağlı ve 1982 de 24. Madde ile zorunlu hale geldi
Din eğitimi ilk defa 1961 Anayasasında zikredilmiştir.
Din eğitimi ve lâiklik konusu ilk defa 1953'de toplanan 5. Milli Eğitim Şûrası'nda tartışılmıştır.

1927 yılında ortaokullardan din dersleri kaldırılmış ve aynı yıl ilkokullarda din dersleri ihtiyari hale getirilmiştir.

1931 yılında şehir ilkokullarından ve öğretmen okullarından din dersleri kaldırılmıştır.

1931-1932 öğretim yılı sonunda Kütahya ve İstanbul İmam-Hatip Okulları kapatılmıştır

1933 te Darülfünun İlahiyat Fakültesi kapatılmıştır.

1949 yılında İmam-Hatip Yetiştirme Kursları ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurulmuştur

Cumhuriyet'in ilk okul programı olan **1924 İlkokul Programında** Din Derslerinin **"Kur'an- ı Kerim ve Din Dersleri"** adıyla birinci sınıfların dışında diğer sınıflarda **hafta da 2 saat** okutulacağı belirtilmiştir.

İlkokullarda 1949'da,
Ortaokullarda 1956'da başladı Din Dersleri,

1974-75 öğretim yılında tüm öğretim kurumları programlarına **zorunlu Ahlak dersleri konulmuştur.**
Seçmeli Din Bilgisi dersleri ve Zorunlu Ahlak Dersleri 1982 yılına kadar sürdürülmüştür.

27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali döneminde hazırlanan **1961 Anayasası**'nın **19. Maddesi**nde yer alan bir hükümle **Seçmeli Din Dersleri** Anayasa güvencesi ile teminat altına alındı.

Medreselerle ilgili asıl kapsamlı düzenleme, 30 Eylül 1914 tarihinde hazırlanan "**Islah- ı Medaris Nizamnamesi"** ile gerçekleştirilmiş, 1917 yılındaki düzenleme ile İstanbul'daki medreselerden bir kısmı "**Darü'l - Hilafet'l –Aliye Medresesi"** adıyla tek çatı altında birleştirilmiştir.

1915 yılında "Medresetü'l – Mütehassisin" adıyla, uzmanlık eğitimin yapıldığı 2 yıl süreli yeni bir kurum açılmıştır.

12 yıl öğretim süreli medreseler kısa sürede din görevlisi yetiştiremeyeceği için ***daha kısa sürede din görevlisi yetiştirmek amacıyla***

- **1912 yılında "Merdesetü'l – Vaizin",**
- **1913 yılında da "Medresetü'l – Emme ve'l – Huteba" adları ile ayrı medreseler açılmıştır.**
- 1919 yılında **"Medresetü'l – İrşad"** adı ile birleştirilmiştir.

Dışlayıcılık = Tek bir din (Yalnızca benim dinim kurtuluşa erecek)
Kapsayıcılık = Sadece bir tek din gerçektir ama bu din diğerlerini de kapsar.
Karl Rahmer (Kralı Rahmet kapsar)
Çoğulculuk = Bütün dinler eşittir. Ernest Troestsch, John Hick, Seyyid Hüseyin Nasr
Pastoral Care: Hristiyan din adamlarının kilise dışında yürüttükleri dini danışmanlık ve rehberlik hizmetine denir.

Doktriner Din Öğretimi : Çoğunlukla toplumda tek din yada mezhebin mensuplarının yaşadığı,o din yada mezhenin devlet tarafından tanındığı ve o din yada mezhebin öğretiminin yapıldığı din öğretimidir. Tek bir din öğretilir. Öğretilen din dersin adı olur;Almanyada Katolik ve Protestanlık din dersi gibi. Laikliğe terstir.

Mezhepler Üstü Din Öğretimi : Tek bir mezhep esas alınmaz. Genel bir din ve ahlak kültürünün verilmesi esastır.
Birleştirici Model; dinin özü, ayrılık bulunmayan ilkeleri öğretilmeli, mezheplerle ilgili ayrıntıya girilmemelidir.
Çoğulcu Model; her türlü dini, dünya görüşünü ve ahlak anlayışını da öğretim konusu yapmalıdır.
Farklılıkları yok sayarak farklı olana saygının öğretilemeyeceği için eleştirilmiştir.

Mezhepler Arası Din Öğretimi: Mezhepler Üstü eğitimin yetersiz görülmesiyle ortaya çıkmıştır.Öğrencilerin kendi anlayışlarını sınıfa yansıtmaları beklenir.Öğrenciler öğretime konu olacak bilgileri edinmiş olması gerekir.
Sorgulayıcı Metod: Felsefenin kullanılması fikrine dayanır.Çocuklara felsefe yapmayı öğretir. Çocukların dünyayı kendi başlarına keşfedebilmeleri ve bunun mantığını kavramaları sağlanır.
Dinler Arası Din Öğretimi: Farklı farklı dinler öğretilir. Farklı dine mensup kişilerin dini yaşayışlarını hissederek farklı olana saygı duyarlar.
Tematik Öğrenme: Farklı disiplinler arası

Fenomenolojik Din Öğretimi: Öğretmeni bir dine bağlılığını engellemez. Bir dine inanan veya inanmayan kişiler din eğitimi verebilir. Dinleri çok geniş çaplı olarak kapsar. Dinin gözlemlenebilir olguları ele alınır. İnananların motivasyonuyla ilgilenmez. Amaç belli bir inancın müminleri olmak değil, bir inanca bağlı olmanın ne demek olduğunu anlatmaktır.
Fenomenolojik Yaklaşım:

- Bir dine bağlılığı engellemez
- Tek yanlı izahları engeller
- İnanca bağlamaya zorlamak değil
- İnanmayı kavramaya çalışıp empati kurmak

DİNİ ÖĞRENME: (Tek bir dini geleneği öğren dine bağlan)

- Tek bir dînî geleneğin öğretilmesi, öğrencileri bir dinin inananları yapmak temel hedeftir (ÇIKMIŞ SORU)
- Tek bir dinin hakim olduğu toplumlarda uygulanır
- Öğretmen o dine mensup olmalıdır. Amaç dine olan bağlılığın güçlendirilmesidir.
- **Her bireyin mensubu olduğu dinin prensiplerini ve inançlarının öğretilmesi amaçlanır.**
- Öğrencilerin özgürlüğü kısıtlı, dine ise özgürlük sağlar.
- Öğrencilerin kendi dinlerinin asıl olduğunu ve bu dine uygun yaşamak gerektiğini öğrenmeleridir. Belirli dini gruplar kontrol eder.
- Diğer dinlerin öğretimi benimsenen din açısından yapılır
- Yüzleşme

DİN HAKKINDA ÖĞRENME: (Din ile ilgili araştırma ve çalışma) **Fenomenolojik yaklaşım**

- Bir dini öğrenirken **diğer dinlerle karşılaştırmalar** yapar. Dinle ilgili araştırmalar ve çalışmalar incelenir. Din bir disiplin olarak öğretilir ve diğer dinlerle karşılaştırmalar yapılarak öğretilir. Çok dinli, çok kültürlü çoğulcu toplumlarda görülür.
- Teolojinin alt disiplini
- Tüm dinlere öğrenme konusunda eşit hak tanır.
- **Dinin içinden kendi dinamiklerinden öğretilmesi yerine dışarıdan öğretilmesidir.**
- Belgeleme

DİNDEN ÖĞRENME:

- Din hakkında öğrenmenin pratiğe dönüklük konusundaki eksikliğini gidermek amacı taşır
- **Burada din sadece araştırma konusu değil eğitiminde konusu olur.**
- Amaç öğrenciye herhangi bir dini mezhebi öğretmek değil, yaşama ilişkin değerleri öğretip ahlaki ve manevi gelişimini sağlamaktır
- Amaç çocuğun disipline edilmesidir.
- İletişim

Edimsel mesaj: En etkili mesaj

Din hakkında öğrenme, Dini Öğrenme ve Dinden öğrenme modelleri **Michael Gimmet** ve **John Hull** tarafından ortaya konmuştur. (ÇIKMIŞ SORU)

DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNDE İLKELER VE YÖNTEMLER (ÇIKMIŞ SORU)

Bireysellik/Öğrenciye Görelik

Bütünlük, Açıklık, Amaca Dönüklük

Aktiflik, Somuttan Soyuta ilkesi

Yakından uzağa ilkesi

Bilinenden bilinmeyene ilkesi

Hayata Yakınlık ilkesi

Yetişkinler Din Eğitiminin Kapsamı ve Alanı

Yetişkinlik dönemini yas bakımından daha yakından kavrayabilmek için, **üç döneme** ayırmakta fayda vardır. Buna göre;

- **İlk yetişkinlik dönemi (17-45 yaşlar arası),**
- **Orta yetişkinlik dönemi (40-65 yaş arası),**
- **Son yetişkinlik dönemi (65- ?)** (ÇIKMIŞ SORU)

DİN FELSEFESİ

Fideizm(imancılık): Tanrı hakkındaki bilgimiz akılsal veya doğal bilgiyle değil yalnızca imana dayanmalıdır. Tanrı veya dinle ilgili olarak ortada bize kendini zorla kabul ettiren bir bilgi durumu söz konusu olursa artık dinden veya inançtan bahsetmek söz konusu olmaz.
Önde gelen temsilcisi **S. Kierkegaard** (İmancı Kırkayak)

Katı İmancılık: Aklî değerlendirmeye hiç önem verilmez. İslam için uygun değildir.

Katı Akılcılık: Bu inanç sisteminin doğru olduğunun ispatlanmasının mümkün olması zorunludur diyen görüştür. Hem irrasyonalizm (akıl dışıcılık) hemde imancılığın çelişiğidir.

Eleştirel Akılcılık: Dînî İnanç sistemlerinin kesin ispatı olmakla birlikte, böyle bir sistemin aklen eleştirilip değerlendirilebileceği ve bunun zorunlu olduğu görüştür.

Konatif Çözümleme (Ameli Hayat): Analitik felsefe çerçevesinde din dilinin pratik hayattaki fonksiyonuna bakılarak çözümleme yaklaşımına denir.

Eskatolojik Doğrulama : Doğrulamacı tahlillerin ortaya çıkardığı güçlüklerin üstesinden gelmek ve en azından dini hükümlerin bir kısmının daha başka bir yolla çözümlenebileceğini göstermek için başvurulan yaklaşımdır. Kur'an bu konu üzerinde sıklıkla durmuştur.
John Hick, İnanç ve bilgi eserinde inanç ve doğrulama konusunu ele almış, bu dünyada olan iman öte dünyada bilgi konusu olacaktır.

Linguistik Tahliller: Filozofun ana görevi yeni bir bilgi getirmek değil, bir takım çözümlemelere başvurarak yeni bir anlayış ve kavrayış getirmektir. Tartışma konusuna açıklık getirir.

Teodise: Kelime anlamı tanrı savunusu, tanrıyı haklı çıkarma anlamı taşır. Din felsefesinde kötülük problemi karşısında Tanrıyı savunmaktır.
Farabiye göre Teodise; asıl olan hayır ve nizamdır. Kötülüğün şeylere dühulu sadece arızîdir. İbnSînâ'da aynı görüştedir.
Gazzâli Allah'ın ilim, irade, kudret vs. sıfatlarına dayanarak bu alemin ''mümkün alemler arasında en mükemmel'' olduğunu söyler. Leibnz de aynı görüştedir.

Kötülük: Kötülüğün reel varlığı yoktur. Sözde bir problemdir. Belli oranda varolan kötülük alemdeki estetik görünüm ve yapıyı tamamlamaktadır.

Determinizm: Her olayı birtakım yakın ve uzak sebeplere bağlı olarak ortaya çıktığını, ortaya çıktıktan sonrada bu kez bizzat o olayın birtakım başka olaylar için sebep olduğunu ve bütün olup bitenlerin kozal açıklamasının yapılabileceğini kabul eder.

- **Mutezile;** insan irade hürriyetine sahiptir. Kendi fiilinin yaratıcısıdır.
- **Eşari;** kesb nazariyesiyle orta yolu bulmaya çalışır. Cebriyeden uzak olup olmadığı ihtilaflıdır.
- **Maturidi;** Orta yolu bulmaya çalışır. Mutezileden tam olarak kurtulup kurtulmadığı ihtilaflıdır.
- Mevlana'da irade hürriyeti sadece insanda bulunan bir vasıf değil, yaratılış evresinde insana verilen ilâhî bir lütuftur. Mesnevî eserinde ele alır.

Agnostizm: Tanrının varlığı yada yokluğu hakkında hiçbir şey söylemeyen ve hiçbirşey bilmediğini iddia eden kişidir.

Sosyal Ölümsüzlük : İnsanlar eserleriyle yapıp ettikleriyle başkalarının iyilik ve mutluluğuna katkıda bulunmak ve geride birşeylerbırakarak kendileri öldükten sonrada yaşamaya devam eder.

Ahlakî Ölümsüzlük: Dostoyevski Karamozov Kardeşler'de Tanrı yoksa herşey mubahtır der.

İnklusivist: Dini kapsayıcılık,öteki dinlere de göreceli olarak yer verir.

Pluralistik Tanrı Anlayışı: İki yönlü tanrı anlayışı vardır. Tanrısal gerçeklik bir ve aynıdır. O gerçekte olduğu gibi kavranılamaz. Her din belli ölçüde kavrayabilir.

- Din Felsefesi kavramını ilk kullanan kişi Alman filozof **Hegel**'dir.
- Din Felsefesi Almanya'da doğmuştur.
- Hegel'e göre din felsefesi din-bilim çatışmasını ortadan kaldırmaktır.Son din Hristiyanlık olduğu için İslamiyetten hiç söz etmez.
- Dînî hükümleri ahlaki hükümler olarak gören kişi R.B. Braithwaite' dir.(bir tecrübenin dinin mahiyeti hakkındaki görüşü)
- Teodise kavramı ilk olarak Wilhelm Leibnz tarafından kullanılmıştır.
- **Agnostizm görüşünü ileri süren ilk kişi Thomas Huxley'dir.**
- Panteizm denince il akla gelen kişi **Spinoza'd**ır.Panpşisizm anlayışı panteizme benzer.
- Pan-enteizm terimi ilk kez **Karl Krause** tarafından kullanılmıştır.
- Harthorne, değişen-değişmeyen tanrı kavramını ''ikili aşkınlık ilkesi'' şeklinde açıklar.
- Din felsefesiyle ilk metodolojik düzeyde eser veren kişi **Mustafa Şekip Tunç'tur**.
- **Mehmet Aydın** 1975-1976 yıllarında Ankara İ.F'de Din Felsefesi okutmuştur.
- Ontolojik delili ortaya atan kişi **Aziz Anselmus**'dir.
- Dini tecrübeyi algılayan,algılanan, fenomen olarak gören kişi Willia lAlston'dur.
- İbn Haldun Fideisttir. (imancı)

- Dini ve Vahyi birbirinden ayıran kişi Protestan Teolog Karl Bath'dır.
- Bilgi eserinde inanç ve doğrulama John Hick'e aittir.
- Eşrefzâde Muhammed Şevketî (Ulum'uŞer'iyye Şubesi)
- Bağımsız filozof (Abdullatif Bağdadi)

TANRININ VARLIĞINI ORTAYA KOYAN DELİLLER

Kozmolojik **Gaye ve Nizam (Teleolojik)**

(Hudus, İmkan) İnayet, İhtira (**İbn Rüşd,** İbn Kayyum, İbn Teymiyye, Gazali)

1- Kozmolojik Delil: (Evrenbilimsel- Nedensellik ilkesi) (Kozmos alemden yola çıkar)

"kozmolojik delil" ise, evrenin varlığından hareketle Tanrı'nın varlığına gitme anlamında **"evrenbilimsel delil"** olarak anlaşılmalıdır. Bu delil, genel olarak, özünde, "her şeyin bir nedeni vardır; aynı şartlar altında aynı nedenler aynı etkiyi doğurur." şeklinde özetlenebilen "nedensellik ilkesine dayanır.

Delil, çeşitli şekillerde ifade edilmekle birlikte, onun yaygın olarak anlatıldığı örneklerden bazıları şunlardır**: (İİİH)**

a) **İlk-Sebep:**
b) **İlk-Hareket Ettirici:**
c) **Hüdus sonradan meydana Gelme**
d) **İmkan Mümkün Olma**

2.Teleolojik Delil (Gaye – Nizam Delili): "amaç", "düzen" ve **"uyum"**

Teolojik delile en çok önem veren **İbn Rüşd**

a) **İnayet (Lütuf) Delili:** (ÇIKMIŞ SORU) (İbn Rüşd'ün inayeti)

   Buna göre, bütün varlıklar insana ve insanın varlığını devam ettirebilmesine elverişli bir uyum, düzen ve uygunluk içerisinde var edilmiştir. Bu uyum ve uygunluk, ilim ve iradeye dayalı bir düzenleme gerektirdiği için, onun, varlıklarda kendi başına gerçekleşmesini düşünmek makul görünmemektedir. O halde, bunu sağlayan ilim ve irade sahibi bir varlığın olması gerekir ki, bu da Tanrı'dır.

b) **İhtira Delili: (İcat)(Kuran Delili)** Bu, canlılığın başlangıcı ve cansız varlıklarda hayatın ve hareketin ortaya çıkışı esasına dayanır. Doğadaki bütün varlıklarda görülen canlılık kendiliğinden olan bir durum olmayıp Tanrı'nın bir icadıdır ve her birinde insan için bir fayda vardır. Mesela, kuru bir kütükten üzüm gibi tatlı ve sulu bir meyvenin ortaya çıkması Tanrı'nın bir icadı ve bir lütfudur. (İbn Rüşd'ün ihtarı)

3.Ontolojik Delil: (Varlık-bilimsel delil)

- **Ontolojik delil, özellikle İbn Sînâ tarafından, diğer delillerden üstün olarak görülür**
- Tanrının tek olduğuna inanmak demektir. Bunu felsefeye mal eden kişi Hristiyan ilahiyatçı **Aziz Anselmus'dur** **(ÇIKMIŞ SORU)**
- Tanrının **"mutlak olarak mükemmel varlık"** olduğu ifadesine dayanır

4.Ahlak Delili (Kant)

Bu delil farklı şekillerde ifade edilebilmesine rağmen, özü itibariyle hepsi, yaklaşık aynı noktaya yani temeli **Eflatun'**a kadar giden **"İyi Formu"**na ve hatta **"en yüksek iyi"** kavramına dayanmaktadır.

5.Dini Tecrübe Delili: (Mistik Hal) (Manevi deneyim)

"Tecrübe" kavramı, bir dini duygu yoğunluğu içerisinde yaşanılan dini hayatta ulaşılan ve tasavvufta **"zevk, vecd** ve **cezbe"** diye dile getirilen **"mistik hâl"**i ifade etmektedir.

Materyalizm: Tanrının var olmadığına kanıtlar bulmaya çalışır. Ateizmin felsefî temelidir.

Burhani Te'vilin en ünlü kuramcısı **İbn Rüşd**

TANRININ ÂLEMLE İLİŞKİSİNİ ESAS ALAN TASAVVURLAR

TEİZM:

Tanrıcılık anlamına gelen **"Teizm"** kelimesi, kökeni itibariyle, Grekçe Tanrı anlamındaki "**theos**"tan gelmektedir. O, büyük dinlerde ve özellikle İslamiyet'te ezelî, şuurlu, âlemi bilen, yaratan ve yaratması devamlı olan irade sahibi, aşkın, tek, mutlak ve zorunlu bir varlığa inanılmasını dile getirir.

Bu anlayış, genelde **"tek-tanrıcılık" (monoteizm)** olarak da ifade edilebilir

DEİZM:

Tanrı alemi yaratmış fakat ona artık müdahele etmemektedir. Aleme müdahele etmeyen ulûhiyet anlayışı vardır. (ÇIKMIŞ SORU)

Deizm, akla ve mantığa aykırı olan anlayışları zayıflatıp dinde akılcılığa ve "aydınlanma"ya zemin hazırlayarak daha çok **Hıristiyan dünyasında, kiliseden kaynaklanan taassubun kırılmasına ve hatta diğer dinlere karşı daha ılımlı bir tavır takınılmasına da katkıda bulunmuştur.**

Aristotales ve Ebubekr er-Râzî bunlardandır.

PANTEİZM: (Tanrı her şeydir)

Tanrı herşeydir, herşeydedir. Çayın içindeki şeker gibi. Yaratma fikri yoktur. Ateizme yardımcı olur. Tanrı insan gibi müstakil olarak görülmez. **(ÇIKMIŞ SORU)**

Türkçe'de **"tüm tanrıcılık, hep tanrıcılık"** gibi anlamları vardır. Kısaca belirtilecek olursa, **O, her şeyin tanrı olduğu** yani tanrıyla kâinatın tek ve aynı cevher (öz) olduğu fikrini ifade eder.

Panteistler; Spinoza, Seyyid Nesimi, Hallac-ı Mansur

Alem Tanrı'da eritilmekte ya da topyekûn âlem Tanrı olarak görülmekte yani Tanrı âlemde eritilmektedir.
Topyekûn âlemi Tanrı'da eriten görüşe **"idealist panteizm"** ;
Tanrı'yı âlemde eriten görüşe ise "**naturalist panteizm"** denilir.

İslam'da **"vahdet-i vücut"** kavramıyla anlatılan sırf kuru bir düşünceyi değil, aynı zamanda bir dinî tecrübe durumunu ifade eden **"mistik duygu ve düşünce hali"** bunun tipik bir örneğidir.

O halde, İslam düşünce sistemindeki durum dikkate alındığında, genel olarak ifade edilecek olursa, **vahdet-i vücut,** Tanrı'ya klasik teizmin esaslarına göre inanılmasına yani yaratan-yaratılan ayırımına tam anlamıyla bağlı kalınmasına rağmen, dinî yaşantıda ulaşılan derûnî ve mistik duyguda varlığın birliği tecrübe edilip yaratan-yaratılan, dolayısıyla inanan-inanılan ayırımının ortadan kalktığını dile getirmektedir.
"Panteist, inkâr yolunun yarısını Ateist için tesviye etmektir. "

PAN-EN-TEİZM: Panenteizm veya Çift kutuplu ulûhiyet anlayışı

Grekçe ***"içinde"*** anlamına gelen "en" eki getirilerek oluşturulan **"Pan-en-teizm"**, **"her şeyin tanrıda olduğu" inancı**
Herşeytanrıdadır. Fakat Tanrı ile alemi bir ve aynı saymamaktadır
Bu tanrı tasavvuru, **"çift kutuplu teizm", "diyalektik teizm"** veya **"süreç teizmi"** gibi adlarla da anılır.

Bir başka deyişle, **Pan-enteizm**de **âlem Tanrı'da olduğu halde, Tanrı'nın ulûhiyetine bir zarar vermemektedir.** Çünkü burada, Tanrı'nın biri âlemi içeren, diğeri de tamamen aşkın olan, deyim yerindeyse, âdeta iki boyutlu ve iki bölgeli bir varlık olduğu tasavvur edilmektedir.
Muhammed ikbal de panenteitler arasındadır.

1- Hürriyet Problemi : İnsan hürriyeti, büyük dinlerde, esas itibariyle, kesin ve tam bir çözüme kavuşturulması mümkün olmayan bir problem olarak var olagelmiştir. Problemin temeli, ezelî ve değişmez bilgisiyle Tanrı'nın, insanın fiilleri de dâhil, olmuş ve olacak her şeyi bütün ayrıntılarıyla bildiği ve bu bilginin, ulûhiyet kavramı gereği, mutlak olup bağlayıcı olduğu inancına rağmen, insanın, hür sayılmaya çalışılması gibi çelişik bir anlayışa dayanmaktadır. Çünkü

burada, hem Tanrı'nın bilgisinin ezelde ve değişmez bir biçimde olmuş ve olacak her şeyi bilmesi ve kuşatması söz konusu edilmekte hem de sonradan olan bir varlık olarak insanın, bu ilahî bilginin bağlayıcılığına rağmen, yine bu bilgi dâhilinde fiillerinde hür, dolayısıyla onlardan sorumlu, olduğu ileri sürülmektedir.

2- Kötülük Problemi : Klasik teizmin "Tanrı-âlem ilişkisine bakışının doğurduğu temel problemlerden belki de ***en önemlisi*** **kötülük problemidir.** Çünkü bu problem, hem Tanrı'nın lehinde hem de aleyhinde kullanılabilmektedir.
Klasik teizm çizgisinde düşünen **Mâtüridî** gibi din bilginleri, **dünyada kötülük olmasına rağmen, varlıklardan hiçbirinin kendi kendisi için kötülük istemeyeceğini, dolayısıyla dünyadaki kötülüğün de yaratıcısının Tanrı olduğunu dile getirmektedirler.** Bu, onların "Tanrı'nın kötü olduğuna" inanmalarından dolayı değil, kötülük dâhil, akla gelebilen, istisnasız, her şeyin yaratıcısının Tanrı olduğuna inanmalarından kaynaklanmaktadır. İşte bu yüzden, Mâtüridî ve onun çizgisindeki din bilginleri, insanın fiilleri söz konusu olduğunda, onu fiillerinden sorumlu tutabilmek için, Tanrı'nın, insanın isteği iyi veya kötü hangi yönde ise onu yarattığına, dolayısıyla burada "Tanrı'nın iradesinin insanın iradesine tabi olduğu" fikrine yer vermektedirler.

Kötülüğün bir "delil" olarak Tanrı'nın lehinde kullanılışını şu şekilde formüle edebiliriz:

- Şüphesiz, görüyoruz ve anlıyoruz ki, âlemde kötülük vardır;
- Bir başkasının müdahalesi olmaksızın, kendi başına var olabilme veya kendiliğinden meydana gelebilme gücüne sahip olan bir varlık, normal olarak, kendisinde kötülüğün bulunmasını istemez;
- O halde, âlem, kendiliğinden var olmayıp bir başkası tarafından var edilmiştir ki, O da, şüphesiz, ezelî ve ebedî olan yüce Tanrı'dır.

Kötülük probleminin Tanrı'nın aleyhinde kullanılışı ise, ateistlerin başvurduğu, tarih boyu bilinen, klasik kullanımdır.

Ateistlerin konuya yaklaşımı da şu şekilde formüle edilebilir:

- Tanrı olsaydı, tanımı gereği, hiçbir kötülüğe izin vermezdi.
- Âlemde kötülüğün varlığı inkâr edilemeyecek derecede açıktır.
- O halde, Tanrı olmamalıdır.

Bu problemle ilgili tartışmalar dikkate alındığında, konuya genelde iki açıdan yaklaşıldığı görülmektedir.

1. Doğrudan iradeli bir varlık olarak insandan ve insanın fiillerinden kaynaklanan kötülük ki, buna ahlâkî kötülük;
2. Bütün varlıklar gibi, tabiatın bir parçası olarak insanı da etkileyen ve doğada gözlemlenen kötülük ki, buna da doğal kötülük adı verilmektedir.

a) Ahlâkî kötülük: Sebebi her ne olursa olsun, insanın bilinçli ve hür iradeli tercihlerine bağlı olarak ortaya çıkan ve ilgili toplumda hoş karşılanmayan "adam öldürme, yalan söyleme, hırsızlık yapma, tecavüz etme" gibi başkalarına zarar vermekle sonuçlanan fiil ve davranışlardır.

b) Doğal kötülük: İnsandan kaynaklanmayan fakat bütün varlıklar gibi tabiatın bir parçası olduğu için, insanı da etkileyen çeşitli hastalıklar, deprem vb. çeşitli felaketler, kusurlu ve eksik doğumlar vs. doğada gözlemlenen ve istenmeyen oluşum ve değişimlerdir.

Tanrı'nın iyiliği, adaleti, sevgisi vb. ilâhî niteliklerle bağdaşmayan bu güçlüğü aşmak ve bu çelişkili tutumu ortadan kaldırmak, dolayısıyla Tanrı'yı savunmak (**Teodise**) için, büyük dinlerin teolog ve din bilginleri çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bu görüşlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Tanımı gereği, **Tanrı, hiçbir şekilde kötülüğe rıza göstermez*;*** fakat:
  - Bir imtihan olarak insanların başına çeşitli kötülüklerin gelmesine izin verebilir.
  - İnsanların iyiliği anlamasına ve iyinin farkında olmasına vasıta olsun diye doğada kötülüğe müsaade edebilir.

- Aslında, **mistik açıdan bakıldığında, doğada kötülük yoktur;** fakat insan doğadaki olayları bir bütün olarak göremediği ve ondaki hikmet ve ibreti anlayamadığı için, kötülük olduğunu zannetmektedir.
- Ayrıca, başına kötülük gelen insan, belki de Tanrı'nın iyi bir kuludur ve o, dünyadaki kötülüğün karşılığını âhirette mükâfaat olarak görecektir.
- Sonradan olan varlıklarda, mahiyeti gereği, mutlaka kusur bulunur; bu onların Tanrı'ya eşdeğer bir varlık olmadıkları anlamına gelir**.** Çünkü kusursuzluk Tanrılığın bir özelliğidir.
- Bu dünya, olabilir dünyaların en iyisidir; bundan daha iyisini düşünmek, âlemin Tanrı'yla eşdeğer tutulması anlamına gelir.

ATEİZM : (ilhad, dehri, zındık İslamdaki karşılığıdır)

Grekçe ***tanrısız*** anlamına gelen ***"***felsefe terimi olarak da, hiçbir anlamda Tanrı'nın veya aşkın bir varlığın var olmadığını, dolayısıyla "Tanrı vardır" önermesinin yanlış olduğunu ileri süren inanç veya doktrini dile getirir**.** Genel olarak belirtilecek olursa, ateizm, sadece Tanrı'nın varlığının inkârını değil, aynı zamanda O'nun yokluğunu ispatlamak için deliller getirmeyi, fikrî ve zihnî bir çaba içerisinde bulunmayı ifade eder ve o, aslında, bu yönüyle bir doktrin yani bir öğretidir.

a) Negatif ateist: Burada kişi, kendisine göre birtakım gerekçelere dayanıp kendisinin haklılığını hissederek Tanrı'nın varlığına inanmamakta; fakat bu olumsuz inancını başkalarına da benimsetmek, dolayısıyla onların da kendisi gibi düşünmelerini sağlamak için, deliller üretip fikrî mücadeleye girmemekte ve bu konuda pasif kalmaktadır. Bundan dolayı, ona "negatif ateist" denilmektedir.
b) Pozitif ateist: Diğerinin tam tersine, burada kişi, sadece Tanrı'nın varlığına kendisi inanmamakla kalmayıp, aynı zamanda, bu olumsuz inancının doğruluğunu çeşitli gerekçelere dayanıp deliller üreterek desteklemeye ve başkalarının da bu konuda kendisi gibi düşünmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Böylece, o, düşünüp tartışarak Tanrı'nın var olmadığını öne sürmüş ve bu konuda aktif davranmış olmaktadır.
c) Pratik Ateizm: Tanrının varlığı reddedilmez ama önemsiz ve gereksiz bir yer verilir
d) Teorik Ateizm: Teizme 4 tez ile karşı çıkar (Epistemolojik tez, Metafiziksel tez, Mantıksal tez, Psikolojik/Sosyolojik/Ekonomik tez)

Agnostisizm : Grekçe **bilinmeyen, tanınmayan** anlamına gelen bir felsefe terimi olarak Tanrı'nın varlığı veya yokluğu hakkında hiçbir şey bilinemediğini, dolayısıyla bir bilinemezliğin hüküm sürdüğü bu konuda hiçbir şey söylenemeyeceğini ve hatta söylenmemesi gerektiğini dile getirir**.**
Bir başka deyişle, aslında, **"bilinemezcilik"** Tanrı'nın varlığı veya yokluğu ispatlanamayacağı için, bu konuda bir hüküm verilemeyeceği, hatta hükmün askıya alınması gerektiği fikrini vurgulayan bir öğretidir.

İnanmanın gerçekleşme aşamaları:

İmanın Gerçekleşme Süreci: (İŞZİBİ)

İlgi → Şüphe → Zan → İnanç → Bilgi → İman

İslam düşüncesinde; **Zan → Bilgi → İman**

St. Augustine göre, insanın ölümlü olması, Hz. Adem'in işlediği "ilk günah"a veya "asli suç"a bağlanmaktadır.

Ahlakî Ölümsüzlük:
En yüksek-iyi ve ölümsüzlük postulatı: (KANT)

Dinle felsefeyi birbirinden ayırarak ele alan ilk felsefeci : **KANT**

Enkarnasyon : İnsan biçiminde vücut bulma; somut örnek.
Hulûd : Zamanda sonsuzluk; sonsuz hayat.
Postulat : Her şeyden önce gerekli olan şart; kabulü zorunlu olan esas; kanıtsız olarak ifade etmek.
Dualizm : İkicilik; birbirine indirgenemeyen, birbirinin yanında ya da karşısında bulunan iki ilkenin varlığını kabul eden doktrin.
Pluralizm : Çoğulculuk, birden fazla amaç benimseyen sistem

Farabi, nefisleri üç guruba ayırmaktadır.

1. Akılları bil-kuvve seviyesinde kalan cahiller,
2. Akılları bil-fiil hale gelip amelî kemale ulaşamayanlar,
3. Hem bil-fiil akla hem amelî kemale sahip olanlar.

Fârâbî nin **“Es-Siyâsetü’l-Medeniyye…”** ve **“Fusûlü’l-Medenî”**

Fârâbî’nin **hükümdar(melik)** olarak sözünü ettiği kişi, **seçkin bir kişidir.**

“Rüya ve vahiy psikolojisi”
Teorisi: Farabi
Eseri yazan: Kindi

DİNİ ÇEŞİTLİLİK (ÇIKMIŞ SORU)
1.Dini Dışlayıcılık (Sadece tek bir dinin mutlak hakikate sahip olduğu, diğer dinlerin yanlış olduğu)
2.Dini Kapsayıcılık (Kurtuluş diğer dinler aracılığıyla da mümkündür. Ona ulaştıran asıl yol tek bir dinden geçer)
3.Dini Çoğulculuk (Mutlak doğru dini, diğer dinlerin taraflarını da içine alacak şekilde) **J. Hick**, E.Troeltsch, Arnold Toynbee, Cantwell Smith, Hocking gibi düşünürler. İslam düşüncesinde de Mevlana ve Muhyiddin ibn Arabi gösterilebilir.

İSLAM AHLAKI

Ahlaki Rölativizm: **(**ahlaki görecelik) (Rövanşta göreceksin)
Davranış düzenleri arasında makul bir tercih yapılamayacağını iddia eden,insanların bütün kararlarının nihai olarak eşdeğer olduğunu savunan tavırdır.

Ahlaki şuur,insanın kendi kendisinin ve diğer insanların hatta kainatın önemini fark etmesiyle başlar.

Akıl rivayet ve verileri belli kriterler çerçevesinde önce tasnif eder. Bunlar daha sonra bir düzen içerisinde fasıllara ayrılarak tafsil edilir. Rivayet ve veriler anlaşılması aşamasına tahsil edilmesi denilmektedir.

Ahlak konuları ilk asırlarca edeb, birr ve husnu'l-hulk gibi başlıklar altında tasvir edilmiştir. Bunun yanında adab veya edeb kelimeleri isminde yer alan pek çok eser telif edilmiştir.

Ahlak teorisi: Ahlakın temel kavramlarını,ilkelerini ve kurallarını temellendiren düzenli ve tutarlı açıklamalara ahlak teorisi denir.Bu çerçevede Müslüman bilginlerin terennümlerine ise İslam Ahlak Teorisi denir.

Ahlak teorilerinin oluşması ve gelişmesinde temel sorunlar;

- İnsan nedir?
- İyi ve kötü fiiller nelerdir?
- Bir fiili iyi veya kötü yapan hususlar nelerdir?
- Hangi sebepler dolayısıyla iyi davranışlar tercih edilip kötü davranışlardan kaçınılır?
- İnsan iyiyi gerçekleştirmek için neler yapmalıdır?

İnsan mutlak iyi olmasa da kötü de değildir.İyi ve kötüye meyyaldir. İslam ahlakçıları ilk günah ve asli günah meselelerini kabul etmez.

KURALCI AHLAK TEORİLERİ

I.Nassî Ahlak Teorisi

Kur'an ve hadislerde, İslam alimlerinin ahlaki konuları ele alırken tartıştıkları konular hakkında ilk bakışta farklı algılanabilecek nasslar vardır. Nassî ahlak teorilerinde ahlaki davranışlar helal-haram, emir-yasak gibi kavramlar ön planda tutularak açıklanır. İyi-kötü kavramları, helal-haram çerçevesinde sevap-günah kavramlarıyla ifade edilir. Nasslarda doğru ve yanlış kavramları için hayır, birr, kıst, adl, hakk, ma'ruf, takva, salihat ve seyyiat kavramları kullanılır.

Abdullah b. Mubarek (Kitabü'z-zühd ve'r-rakaik)
İmam Buhari (El-edebü'l-müfred)
İmam Maverdi (Edebu'd-dünya ve'd-din)
İbn Hazm (İkmü'l-risaletü'l-ahlâk)

Kelamdaki Ahlak Teorileri

1.Mutezili Ahlak Teorisi

- Mutezile'nin üzerinde ittifak ettiği beş temel esastan '**Adalet**' ilkesi, Allah, insan, insan fiilleri ve Tanrı-insan ilişkisi gibi hususlarla ilgilidir.
- Allah adildir ve asla insanlara zulmetmez.
- İnsan fiillerini yaratan Allah değil, insanın kendisidir.
- Mutezile bilgiyi zarûrî ve mükteseb (kazanılmış) olarak ikiye ayırır. Zaruri bilgi ya idrak ya da akıl yolula elde edilir. Akıl ile genel hakikatlerin bilgisine ulaşılır.
- Mutezile'ye göre ahlaki değerler mutlak olup, fiillerin değişmez nitelikleridir.
- Mutezile'ye göre insanın istitaat (bir fiil yapma veya terketme gücü) sahibi olması gerekir.
- Mutezile'ye göre insan hayır ve şerden birini seçme ve yapma gücündedir.

2.Eş'arî Ahlak Teorisi

- Eş'ari genel bir ahlak teorisi ortaya koymaktan çok daha önce mensubu olduğu Mutezile alimleri tenkit etmiştir.
- Eş'arî Mutezile'ye Kur'an'ın yaratılması (halkul Kur'an),Ru'yetullah (Allahın görülmesi) ve kulların fiilleri konusuna karşı çıkmıştır.
- İnsanın fiillerinin yaratıcısı olmadığını, hayır ve şerrin yaratıcısının Allah olduğunu vurgulamıştır.
- Eş'arî'ye göre akıl sadece olanı bilir, olması gerekeni bilemez. Fiillerin faili Allah'tır.
- Eş'arî'ler teklif-i mala yutak (insanın gücünün üstündeki bir emre muhatap olmasını) mümkün görmüşlerdir.

3.Maturidî Ahlak Teorisi

- Ahlaki sorumluluk ve yükümlülüğün temellendirilmesinde Eş'arî'ye, ahlaki değerler hususunda Mutezile'ye yakındır.
- İnsan fiilleri bir yönüyle Allah'a ait, diğer yönüyle ise insana aittir.
- İnsan fiillerini Allah yaratır, insan ise bu fiilleri kesbeder (kazanır.)

Ahlakî fiiller ikiye ayrılır; Kendinde iyi veya kötü olanlar,Bir ihtiyaç durum başlangıç yada sonuca göre iyi veya kötü olanlar

- Mutlak ahlakî değerler objektif,kendi başına varlık olarak akıl ile kavranırken ikinci gruptakiler vahiy ile değer karakterini kazanırlar.
- Eş'arî,Maturidi ve Mutezile'nin temel ahlak ilkeleriyle ilgili fark,ilke ve kuralların nasıl temellendirildiğiyle ilgilidir.

KARAKTERCİ AHLAK TEORİLERİ

1.Felsefî Ahlak Teorisi : Müslüman filozoflar temeli Kur'an ve Sünnete dayalı olan İslam ahlakını,Yunan felsefesinin tarif ve tasniflerinden istifade ederek sistemleştirmeleridir.
Ebu Bekir er-Razi (et-tıbbu'r-ruhani)

Nefsin Kuvvetleri;
1.Şehevi/Behimi Hayvani Nefis
2.Gazâbi/Sebui
3.Akile/Meleki

2.Tasavvufî Ahlak Teorisi : Mutasavvıfların ahlak anlayışıdır.Mutasavvıflar kötü ve çirkin davranışların kaynağını nefs olarak görmüşlerdir.Ahlaki kötülüklerin ancak riyazet ve mücadele yoluyla önlenebileceğini savunurlar.

Hayat ve İnsan : Hayat bütün ahlaki kavramların merkezindedir.İnsanın varoluşunu isimlendirir.Kur'an dünya hayatı ile ahiret hayatını birbirinden ayırır.Hayat bu dünya ile birlikte öteki dünyada olacakları da ifade eder.

İnsanın Allah'ın Halifesi Olması : İnsanın alternatifler arasında tercihte bulunabilmesi,yaptığını bilebilmesi vazifelerinden sorumlu olması dolayısıyla aldığı isim eşref-i mahlukattır(yaratılanların en şereflisi).Halife sonradan gelerek öncekinin en azından bir cihetten vazifesini veya benzer vazifeleri üstlenen kişidir.İnsan yeryüzünde Cenab-ı Hak adına iş yapmak üzere yaratılmıştır.İnsan kısmen bilfiil,kısmen de bilkuvve ilahi sıfatları taşımaya uygun vardır.

Zulüm: İnsan kendi kendine zulmedebilir.İnsanın kendini üstün görmesi,başkalarına tahakküm etmesi,hakikat dışındaki inançlara meyletmesi zulümdür.

İSLAM AHLAKINDA FAZİLETLER

Müslüman filozoflar insanı bütün mevcudatın özeti olarak kavrarlar. İnsan zübde-i alem'dir.(küçük alem)
Filozoflara göre nefs çeşitleri;
1.Nebâtî nefs:. Beslenme,büyüme ve üreme özellikleri bulunur
2.Hayvânî nefs: Kendi idrak ve isteğiyle yer değiştirme özelliği bulunur.
3.İnsânî nefs: Beslenme,büyüme,üreme,hareket,düşünme ve konuşma kabiliyeti bulunur.

ERDEMLER SINIFLAMASI

Temel Erdemler (Erdemli ol HACİ)

Hikmet: Azlığı ahmaklık, fazlası kurnazlık, bağlı bulunduğu güç Nazarî Güç

Adalet: Azı çoğu yok, Zıddı zulüm,bağlı bulunduğu güç Amelî Güç

Cesaret: Azlığı korkaklık, fazlası saldırganlık, bağlı bulunduğu güç Gazap Gücü.

İffet: Azlığı şehvet azlığı,fazlası günahkarlık, Zıddı yok bağlı bulunduğu güç Şehevî Güç.

AMELİ gücünün orta hali : **ADALET**

ŞEHVET gücünün orta hali : **İFFET**

GAZAP gücünün orta hali : **CESARET**

NAZAR gücünün orta hali : **HİKMET**

Hikmet: Genel olarak eşya hakkında bilgi edinme gücüne özgüdür .Ahlaklı olabilmek için bilebilme yeteneği gereklidir.İyi olmak bilgeliği de arttırır.Düşünme melekesi olmadan erdemli olunmaz.

Hikmet Erdeminin Altında Yer alan Erdemler

- Zeka, Çabuk anlama
- Zihin açıklığı, Kolay öğrenme
- İyi düşünme
- Hatırlama, Ezberleme

Cesaret Erdeminin Altında Yer alan Erdemler

- Olgun nefis, Olayları cesur karşılama, Yüksek gayret,
- Yüreklilik, Ölçülü olmak, Yumuşak huyluluk
- Sebat, Dayanıklı olmak, Tevazu
- Onur duygusu, Rikkat (Yufka yüreklilik)

İffet Kapsamına Giren Erdemler

- Hayâ, Uyumlu ve geçimli olmak

- Arzuları dizginlemek
- Sabır, Musibete karşı sabır
- Fedakarlık etmek, Cömertlik
- Kerem, Merhamet, Yumuşaklık
- Nefsi güzel ahlakla donatmaya rağbet
- Uyumlu olmak, Vakar, Kanaatkarlık

Adalet Erdemine Dahil olan Erdemler

- Sadakat, Ülfet (kaynaşma)
- Mükafat, Dürüst olmak
- Tevekkül, İbadet
- Vefa, Şefkat, Yakınlarıyla ilgilenmek
- İnsaf ve itidal, Teslimiyet

İslam ahlakında adalet ve tevhid arasında derin bağlantı kuran kuramcı **İbn Miskeveyh'tir.**

ÇİRKİN AHLAK (Reziletler)

Kur'an'da çirkin ahlak için dalalet,fısk,israf ve zulüm kavramları kullanılmıştır. Kur'anda çirkin ahlak sergileyenler,mühürlü kalb akletmeyen akıl, suflî (aşağılık) nefs ve kirli ruh ifadeleri kullanılmıştır.

Temel Yeti	**Reziletler Ynüyle**	**Nefs Çeşidi**
Kalb →	**Cehalet** →	**Melekî nefs, Ameli nefs**
Ruh →	**Cehalet** →	**Melekî nefs, Amelî nefs**
Nefs →	**Cehalet** →	**Melekî nefs, Amelî nefs**
İrade →	**İffetsizlik** →	**Hayvanî/Saldırgan nefs**

Temel Erdemler	**Reziletler**
Hikmet →	**Cehalet**
Adalet →	**Zulüm**
İffe →	**İffetsizlik**
Cesaret →	**Korkaklık**

Takva: Bir mü'minde Allah'ın sevgisini kaybetme korku ve endişesidir.
Üns: Başkalarıyla ilişki kurmak,birlikte yaşamak anlamındadır. Ahlaki erdemler toplum içerisinde oluşur. Yalnız oluşmaz.

Aristo insanı 'insanı geçinmeye yetenekli, yaratılıştan medenî bir varlık olarak tanımlar.
Kınalızade Ali Efendi, insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğunu belirtir. Üns beraber yaşama özelliğidir. İnsan sorumluluklarını bilip başkalarıyla iyi geçindiği oranda yetkinliğe ulaşmıştır. Temeddün kavramı Medineden türetilmiştir.

Dinin yaptırımı daha çok uhrevi,ahlakın ise vicdanidir.
İslam medeniyeti ben merkezli bir medeniyet olmayıp hayır ve vakıf medeniyetidir.

İsâr: başkasına kendini tercih etme
Doğruluk: Her konuda din,ahlak ve hukuk kurallarını gözetip,hile ve haksızlıktan uzak durmak,yalan söylemeyip aleyhine de olsa hukuktan ayrılmamaktır.

Kant,ahlaki emirleri şartlı (hipotik ve şartsız (kategorik) diye ikiye ayırıp ahlakta şartsız emrin önemli olduğunu ifade eder.
Yardım,insanların kendi gayretleriyle elde edemedikleri bir imkan elde etmelerinde veya def edemedikleri bir belayı savmada onlara sözlü,fiziki ve başka vasıtalar ile destek olmaktır.Yardımlaşma ise yardımın karşılıklı yapılmasıdır.
İyiliği emretmek,kötülükten sakındırmak (emr-i bil ma'ruf nehyi anil münker) bu ilke toplum için kontrol mekanizmasıdır.

İBN HALDUN

- Asabiyet teorisini ortaya atan kişi
- Liyakat ve güveni işçide bulunması gereken erdemlerden en önemlileri sayar.Ona göre insanın hizmetinde bulunduracağı kimseler dörde ayrılır:
- Görevini hakkıyla bilip yerine getiren kimsedir. Bu işçi az sayıda bulunur.
- İşine, emanet ve doğruluğuna güvenilmez kimse. Akıllı kimse bu tipteki işçiyi çalıştırmaz.Zararı çoktur.
- Doğru ve güvenilir ama işimi bilmez kimse. Üç ve dört arasından tercih yapılacaksa güvenilir değilse de işin ehli olanıntercih edilmesidir.

İBN MİSKEVEYH

- Eğer fertler birbirlerini severlerse, birbirlerine adaletle davranırlar ve aralarında anlaşmazlık çıkmaz'' der.

NASIR ET-TÛSÎ

- Sevginin adaletten üstün olduğunu söyler.Sevgi olursa adaletsizlik olmaz.Kınalızade ise hizmetçiler veya işçiler için de her şeyden önce sevgi geldiğini ifade eder.

GAZZÂLİ

- Ahlaki olarak insanları üç sınıfa ayırır:
- Dünya malı için ahireti tamamen unutanlar ki helak olmuşlardır.
- Ahiret için dünyayı kaale almayanlar.Bunlar da kurtuluşa erenler sınıfına girer.
- Ahiret elde etmek için dünya geçmişini dikkate alanlar yani orta yolu tutanlar.
- Aristotales,insanın erdemini 'insanıniyi olup işini iyi yapmasını sağlayan huy'olarak tanımlar.

Erdem-Ekonomi İlişkisinde Minimum Düzey: Kendin için istediğini başkası içinde iste,kendin için istemediğini başkası içinde isteme kuralıdır. En öncelikli erdemler hak ve adalet erdemleridir.

Erdem-Ekonomi İlişkisinde Mutedil Düzey: Ne kadar az kişiye ne kadar az zarar veriyoruz ve ne kadar kişiye ne kadar çok fayda sağlıyoruz. Fiiller bu derecelere göre ahlaki olur.Bu düzeye uygun erdemler güvenilirlik ve iyilikseverlik esasına dayanır.

Erdem-Ekonomi İlişkisinde Maksimum Düzey: Erdemlerin maksimum düzeyini merhamet ve sevgi erdemleri oluşturur. İşçi ve işveren birbirlerini ve işlerini azami derecede severler.

BATI ÇEVRE KURAMLAR

Derin Ekoloji Kuramı (canlı merkezli etik)
Taraftarları radikal görüşler savunurlar.Doğal çeşitliliğin her ögesinin insana sağladığı yarardan çok kendi özsel değeri vardır.Çevre kirliliği insana zarar versin vermesin azaltılmalıdır.

Yüzeysel Ekoloji (insan merkezli) Koruma Etiği
Bitki ve hayvan türleri insan için yararlı görüldüğü için korunmalıdır.Daha ılımlı görüşlere sahiptir.Çevre kirliliği ekonomik büyümeyi tehdit ediyorsa azaltılmalıdır.

İslam Çevre Etiği Kuramları (YaSEB)

Yararlılık (menfaat)kuramı:
Sorumluluk (mesuliyet)kuramı: Çevrede bulunan varlıklara hak,ödev ve sorumluluklar çerçevesinde bakmak esastır**.**
Erdemlilik (fazilet) kuramı: Sorumluluk ötesinde iyilik yapmanın,sevgi besleyip feragatta bulunmanın ahlak ve erdem meselesi olduğunu savunan kuramdır.

Bilgelik (hikmet) kuramı: İnsanın kavrayış gücünü aşacak şekilde olayların arka planını bilme,bunun gerektirdiği gibi davranma aynı zamanda bilgi sınırı konusunda mütevazi olma gibi üstün özelliklerin adıdır.İslam çevre etiğinin en üstündedir.

Nimet İlkesi: Tabiatın insana bedensel,dünyevi faydaları
Ayet İlkesi: Tabiatın manevi,ahlaki konularda ders vermesidir**.**

İslam Çevre Ahlakının 8 İlkesi

Nimet İlkesi: Çevre nimettir.
Ayet İlkesi: Çevre ayettir.
Emanet İlkesi: Çevre bize emanettir.
Muhabbet İlkesi: Muhabbet tüm varlığı kapsar.
Merhamet İlkesi: Merhamet tüm canlıları kapsar.
(Yararlılık ilkesi)
Kutsiyet İlkesi: Her varlık kutsaldır.
Hilafet İlkesi: Biz yeryüzünün halifleriyiz.
Ubudiyet İlkesi: Her varlık abiddir.Çevreyi kalp yumuşaklığı ve takva gibi konularda gıpta edilecek ve yarışılacak varlık olarak görmektir.

AHLAKLA İLGİLİ BİLİNMESİ GEREKEN KAVRAMLAR

Bid'at İtikadı: İmanın bozuk ve sapık olmasıdır.
Hevây-ı Nefs: Nefsin hevasına,şehvetlerine,isteklerine,lezzetlerine tabi olmaktır.
Riyâ: Gösteriş anlamına gelir.Bir şeyi olduğunun tersine göstermektir.Dünya kazancı için dini amel yapmaktır.
İhlas: Riyânın zıddıdır.Dünya faydalarını düşünmeden ibadeti yalnızca Allah rızası için yapmaktır.
Tûl-i Emel: Zevk ve safa sürmek için çok yaşamayı istemek olup kalbin hastalıklarından sayılmıştır.
Tama: Dünya lezzetlerini haram yollardan aramaktır. Tama'nın en kötüsü insanlardan beklemektir.Zıddı tefviz'dir.
Kibr: Kendini başkalarından üstün görmektir.
Tezellül: Tevazunun aşırısıdır.Bayağılık,kendini aşağı tutmaktır.
Ucb: Yaptığı ibadetleri,iyilikleri beğenerek,bunlarla övünmektir.
Hased: Kıskanmak,çekememezliktir.Kalbin hastalıklarındandır.
Sû-i Zan: Bir başkası hakkında kötü zanda bulunmaktır.
Fitne: İnsanları sıkıntıya,belaya düşürmek,ihtilafa sebep olmak ve aralarını bozmaktır.
Gıybet etmek: Bir insanın ayıbını,onu kötülemek gayesiyle ardından söylemektir. Kur'an'da gıybet ölü kardeşin etini yemek gibi görülmüştür.

İSLAM SANAT VE ESTETİĞİ

Arkeometri : Fen ve Doğa bilimlerine dayalı sayısal sonuçların arkeolojik buluntular ile birlikte değerlendirilmesi bilimidir**.**
Antropoloji : İnsan kökenini, evrimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilimdir.
Paleografya : Yazı bilimi
Nümizmatik : Para bilimi
Kronoloji : Zaman bilimi
Epigrafi : Kitabeleri okuyup araştıran ve yorumlayan bilimdir**.**
Etnografya : Kavimleri karşılaştırarak inceleyen, kültür oluşumlarını araştıran bilimdir.

EMEVİ DÖNEMİ MİMARİSİ

- Mimari alanda ilk anıtsal örnekler ortaya çıkmıştır.
- Kapalı ibadet mekanları ile etrafı revaklarla çevrili avludan oluşan büyük cami planı bu devirde ortaya çıkmıştır.

Revak: Sırtı bağlı bulunduğu binaya dayalı,ön cephesi açık,üstü örtülü ve örtüsü sütunlarla yada payelerle taşınan mekana verilen addır.Güneşten yada yağmurdan korunma amaçlı revaklara '**sundurma**' adı verilir.

Eyvan: Müslüman Türklerin mimari eserlerde genellikle yer verdikleri ortak ögedir (ÇIKMIŞ SORU)

- Üç yanı kapalı dördüncü yanı açık ya da örtülü bir avluya bakan, üzeri genellikle tonozlarla örtülü mekan demektir
- Sasaniler döneminde İran'da ortaya çıkmıştır

ESERLER

Şam Emeviye Camii: Halife I.Yezid zamanında 705-715 yıllarında yapılmıştır. Cami dikdörtgen şekildedir. Cami minareleri 3'e ayrılır; Minaretül-Beyza, KayıtbeyMinaresi, MinaretülAruz'dur. **Minaretül-Beyza** Hz. İsa'nın kıyametten önce ineceğinin rivayet edildiği minaredir. II.Velid zamanında yapılmıştır.

Kubbetü's-Sahra : İlk kubbeli eserlerden biridir. Abdülmelik zamanında yapılmıştır. Hz.Peygamberin üzerine basarak miraca çıktığı kubbe olduğuna inanılır. Hacerü'l-Esvedden sonra en kutsal kubbedir.

Kubbetü'l-Amra Sarayı: Ürdün'de yapılmıştır. Meşatta sarayı ise II.Velid tarafından yaptırılmıştır.
Emevi yapılarında mozaik ve fresko kullanılmıştır.

ABBASİ DÖNEMİ MİMARİSİ

Mimaride alçı denilen **stuko ve tuğla** kullanılmıştır.

ESERLER

Samarra Ulu Camii: Mütevekkil tarafından İslam tarihinin en büyük camisidir.Mozaik bezemeler vardır.

Tolunoğlu Camii: Mısırda Tolunoğullarının kurucusu TolunoğluAhmed Paşa tarafından yaptırılmıştır.Tuğlakullanılmıştır.Samarra üslubu devam eder.

Kubbetü's-Süleybiye Türbesi: İlk türbedir. Mozaik stuko kullanılmıştır.

Ukheydir Sarayı: Kerbelayayakın, Mansur tarafından yaptırılmış, dıştan oldukça korunaklıdır.

Balkuvara Camii: Mütevekkil tarafından yaptırılmıştır.Dicle nehri yakınlarında.Freskolor üzerinde insan ve kuş figürleri yer alır.

İSPANYA ve MAĞRİP SANATI

Kurtuba Camii: Endülüsteyapılmıştır. I. Abdurrahman başlatmış, 3 kez genişletilmiştir. 23.000 metrekare alana yapılmıştır.

El-Hamra Sarayı: Gırnata emirliği, BeniAhmer devletini kuran I.Muhammed tarafından yaptırılmıştır. Darro ve Gonil ırmaklarına bakan sarp bir tepenin üzerindeki bir düzlükte kurulmuştur.

Kayrevan Sidi Ukbe Camii: Kuzay Afrikadaki camiler bu camiden örnek alınarak yapılmıştır

TÜRK MİMARİSİ

- Kubbenin esin kaynağı Türk çadırıdır.Karahanlılardan Selçukluya onlardan da Osmanlıya geçmiştir.
- Kemer Karahanlıların temel unsurudur.
- Bir başka örneği bulunmayan mihrabı kündekari tekniğiyle yapılmış ve Unesco tarafından koruma altına alınmış Cami: **Divriği Ulu Camii**
- Babürlülerin en parlak dönemi Şah Cihan dönemidir. Şah Cihan Hindistan'ın Agra şehrinde karısı Mümtaz Mahal içinTac Mahal yaptırmıştır.
- Gaznelilerin camii üslubu Arusül-Felek camisiyle başlar.
- Gaznelilerden günümüze kadar ulaşan en önemli mimari eser: **Zafer Kuleleri**
- Karahanlılardan kalan kervansaraylara **ribat** denir.
- Arap Ata Türbesi Karahanlılardan kalma bilinen eski türbedir

Zevvare Cuma Camii: Bütün mimari yenilikleri araştırmaları tek bir yapı içinde toplayan eserdir.

Osmanlı'da inşa edilen ilk külliye: **Şeyh Vefa Külliyesi**

<u>İlk Osmanlı Darulhadisi:</u> **I. Murad** döneminde **Çandarlı Halil Paşa** tarafından yaptırılmıştır**. İbn Melek** bu dönemin en ünlü ismidir

Kalem İşi : Osmanlıda doğrudan doğruya sıva üstüne boya ve altınla yapılan bezeme işine denir. Rûmi ve Hatâyi diye 2'ye ayrılır. Desenler, yazılar, kubbe, kemer ve duvarlara kalemkar tarafından yapılır.
Külliye: Osmanlı şehir merkezlerinde cami merkez olmak üzere birbirine bağlı yapılar topluluğuna külliye (manzume) denir.
Muvakkithane : Namaz vakitlerini tesbit eden muvakkitin bulunduğu basit ve küçük yapılara denir.
Namazgâh: Üstü daha çok bir çeşme başında, yolcuların gelip geçerken namaz kılmaları için ayrılan yüksekçe yerdir.
Bimarhane: Hastane, Darüşşifa
Bedesten: Kıymetli eşyaların saklandığı ve alınıp satıldığı kargir muhkem yapılardır.
Han : Tüccarların konaklaması ve barınması için şehir içinde yapılan yerler
Kervansaray : Şehir-kasaba yolları üzerindeki konaklama yeri. Ana yollar üzerinde olanlara ise <u>menzil külliyeleri</u> denir.
Bunlar; Gebze çoban mustafakülliyesi, Karapınar II.Selimkülliyesi, Bozüyük Kasımpaşa Külliyesi, Payas Sokullu Külliyesi'dir.
Şadırvan: Sadece cami, medrese, han avlularında havuzlu olarak ve abdest ihtiyacını karşılamak için yapılmış yapılardır.
Arasta: Çarşılarda aynı ürünü satan dükkânların bulunduğu bölüme verilen ad.
(ÇIKMIŞ SORU) (Ticari olmayan: Ribat)

İstanbulun fethinden sonra <u>en büyük külliye Mimar Sinan'ın yaptığı Fatih Külliyesidir</u>.
<u>Osmanlıların ilk yaptığı cami</u> **İznik Hacı Özbek Camii'dir**.
Osmanlı camisinin asıl kıvama ulaşması **Edirne Üç Şerefeli Camii** ile olmuştur.

<u>Mimar Sinan Dönemi Eserleri</u>

- Şehzade Camii (çıraklık eseri)
- Süleymaniye Camii (kalfalık eseri)
- Selimiye Camii (ustalık eseri)
- Mihrimah Camii

- Rüstem Paşa Camii
- Üsküdar Atik Valide
- Üsküdar Şemsi Paşa
- Kılıç Ali paşa
- Kadırga Sokullu Camii

GEÇ DÖNEM OSMANLI CAMİ MİMARİSİ

Türk Barok ve Rokoko Devri (1700-1810) :

- Tek ana kubbe kullanılmıştır
- Minare sayısı azaltılmıştır
- Süslemeler fresko olarak yapılmıştır
- Köşeli yapılar yerini oval yapılara bırakmıştır

(Örnekler: **Laleli Cami, Nuriosmaniye Camii, Yeni Fatih Camii, Ayazama Camii, Beylerbeyi Camii, Eyüp Camii, Çapanoğlu Camii, Selimiye Kışlası**)

Türk Ampir Usulü (1808-1860) :

- Yuvarlak pencereler kullanılmıştır
- Minareler ana yapıdan ayrılmıştır
- Süslemede çiçek ve yaprak motifleri kullanılmıştır

(Örnekler: Nusretiye Camii, Ortaköy Camii, Dolmabahçe Camii)

Seçmeci Devir (1860-1900) :

- Belli bir plan ve süsleme tarzı yoktur
- Birçok uslüp aynı eserde kullanılmıştır

(Örnekleri daha çok saray mimarisinde görülmektedir)

Neoklasik Dönem (1877-1930) :

- Avrupa tarzı uslüplardan vazgeçilerek Klasik Osmanlı ve Türk mimari ögeleri kullanılmıştır

(Örnek: Bostancı Camii)

HAT SANATI

Hüsn'i-Hat : Estetik kurallara bağlı olarak güzel yazı yazma**.**

- İlk celî hattat **Halid b. Ebu'l-Heyyac** (Emeviler devrinde hüsnü hat ile yazdığı Mushaf)

- Emevilerin ilk büyük Kûfî yazı ıslahatçısı **Kutbe el-Muharrir'dir**.

- İlk harekesiz ve noktasız okuma konusunda ciddi çalışmayı **Ebu'l-Esveded-Düelî** yapmıştır.
- İlk harekeleme usülü **Halid bin Ahmed** tarafından yapılmıştır.
- **Aklâmı Sitte (şeşkalem)'i** ortaya koyan **İbn Mukle** **(Altı kalemi bukle bukle)**
- Osmanlı hat ekolünün kurucusu **Şeyh Hamdullah'tır**.
- Hilye-i Şerifi düzenleyen ilk hattat **Hafız Osman'dır**.
- Kûfî yazısının değiştirilmesi **İbn Mukle** tarafından olmuştur.

AKLAM-I SİTTE (ŞEŞKALEM)

İslam yazıları arasında farklı uslüplere sahip 6 çeşit yazıya verilen isimdir. **(Reyhani, Rikâ, Sülüs, Nesih, Tevki, Muhakkak,)** **(RR SNTM : RR SaNaTıM)**
İbnMukle ve İbnBevvab tarafından yuvarlak karakterli yazılar seçilmiş her birine manasına göre isim verilmiştir.

Kûfî yazı : Harfleri hem düz hem yuvarlağımsıdır. Hem cetvel hem de elle yazılabilir. İbn Mukle tarafından İslam sanatına kazandırılmıştır.

AKLAM-I SİTTELER **

Reyhâni yazı : Muhakkak kalemin üçte bir kalınlığı kadardır. Sülüse nispetle nesih ne ise muhakkaka nispetle reyhani odur. Kur'an ve dualar yazılır.
Rikâ yazı : Deri ve kağıt parçalarına verilen ad olduğu gibi, onların üzerine süratle yazılan yazının adıdır. Mektup ve hikaye yazımında kullanılır. İcaze veya hattı icaze denir.
Sülüs Yazı : Harflerin altıda dördü musahhat (düze yakın), altıda ikisi de müdevver (daireye yakın) olan yazı çeşididir.
Nesih yazı : Sülüse tabi olup kalınlı üçte biri kadardır. Genellikle Kur'an ve geniş hacimli kitapların yazılmasında okunabilirliği kolaylaştırdığı için tercih edilir.
Tevkî yazı : Sülüsün kurallarına bağlı olmakla birlikte onun biraz küçüğü ve adeta fazla itina gösterilmeden yazılan yazı çeşididir. Birleşmeyen elif, ra, vav harfleri birbirine bağlanır. Halife ve vezirlerin mektupları yazılır.
Muhakkak yazı : Bir buçuk hissesi düz, kalanı yuvarlağımsıdır. Kalem kalınlığı sülüs kadardır. Kûfî yazıdan geliştirilen ilk yazıdır.
Ta'lik yazı : Her harfi yuvarlağımsıdır. Kalemi meşk kalemi diye bilinir. İranlılar geliştirmiştir.
Siyâkat yazı : Sanat yazısı olmaktan çok maliye, tapu ve vakıflara ait kayıtlarda vesikalarda kullanılır.
Osmanlı devrinde gelişerek zirveye ulaşanlar: Sülus, Nesih, Divani ve Rik'a (SNDR) (ÇIKMIŞ SORU)

Kûfi yazının üslupları:

- Cahiliyye dönemi kûfisi
- Tezyini ve çiçekli kûfi
- Asrı saadet kûfisi
- Örgülü kûfi
- Celi kûfi
- Mekki kûfi
- Medeni kûfi

Yazı ve Alet Malzemesi

Makta: Kamış kalemlerin uçlarının kesilerek düzeltildiği, kemik, fildişi, sedef gibi maddelerden yapılmış malzemedir.

Ahâr : Cila, koruyucu tabaka.

Mühre: Kağıda sürülmüş aharı tesbit etmek, pürüzleri gidermek için cam veya çakmak taşından yapılmış malzemedir.

Mıstar: Yazılacak kağıdın altına konulup üstüne elle bastırılır. Kağıda çıkan çizgiler üzerinde düzgün yazılmasını sağlar.

TEZHİP SANATI

- En eski tezhipli eser **II.Murat** dönemine aittir.
- Nakkaşhane veya nigargane nakkaşların çalıştığı atölyedir.
- Fatih Sultan Mehmed Topkapıda nakkaşhane kurdurmuş başına da **Sernakkaş** olarak **Baba Nakkaş'ı** getirmiştir.
- Tezhip, yazma kitap, levha, murakkaların bezeme alanlarında ezilmiş varak altınla süsleme sanatıdır.

Tezhip Teknikleri

Klasik Tezhip: Kompozisyon kurallarına uyarak desen hazırlanır. Desen zemin üzerine istenilen desen yöntemiyle silkelenir. (Ferman, menşu, hilye, kıta tezhipleri)

Halkâri: Altınla yada yaldızla yapılan hafif süsleme üslubudur.

Zerefşan: Serpme altın şeklinde yapılır. Jelatinli su veya yumurta sürülmüş zemin üzerine serpilir.

Sazyolu: Kıvrık dal olarak bilinen uzun dallar üzerine yapılan süslemedir.

Şükûfe: Doğadan alınan çiçek motiflerinin stilize edilerek altının parlak ve mat şekilde yapılmasıdır.

Münhani: Kitap süslemesinde kullanılan bir desen çeşidi, aynı zamanda tekniktir. Rûmî ve kuş gagaları yer alır.

Zerenderzer: Altın içinde altın demektir. İki renk veya tek renk altının parlak ve mat şeklinde yapılmasıdır.

Yazma Eserler Tezhibi

Zehriye : Yazma kitabın ismini veren birinci sayfaya veya cilt kapağının iç tarafına denir.

Serlevha (dibace) : Yazıda zehriyeden hemen sonra gelen ve metnin basıldığı ilk sayfadır.

Bölümbaşı: Fasılbaşı, bahirbaşı

Hatime (Ketebe sayfası, Ferağ kaydı): Yazma kitaplarda müellifin eserini bitirirken yazdığı duaları ve hattatını, varsa müzehhibini belirten yazıları kapsayan son yapraktır.

Belağ kaydı: Yazma eserlerde metnin kontrolden geçtiğini ifade eder.

MİNYATÜR SANATI

Resim sanatıdır. En önemli örnekleri **Timurlu Dönemine** aittir. Safeviler döneminde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Papirüs, parşömen ve fildişi gibi malzemeler üzerine yapılmıştır.

Osmanlıda minyatür sanatını yönlendiren en ünlü nakkaş: **Nakkaş Osman'dır**

Levnî'nin yaptığı Kebîr Musavver Silsilenâme'deki padişah portreleri Batılılaşmanın ilk örnekleridir.

Abdullah Buhârî yeni ifade biçimleri kazandırmıştır.

Fatih Sultan Mehmed'in yağlı boya portresini yapan; **İtalyan Gentile Bellini**

CİLT SANATI

En eski örnekler Fatih dönemine aittir.

Yazma Eser Ciltleri (ÇIKMIŞ SORU)

Alt ve Üst Kapak: Kitabın metnini içine alan örtüsüdür.Kapağın üstü bazende içi süslenir.

Sırt(dip) Kısım: Formaların bağlandığı bölümü örten kısımdır.Batı ciltlerinde olduğu gibi bombeli değil düzdür.

Mikleb: Kitabın ön tarafını örten sertabın ucunda genellikle üç köşeli, okunmakta olan yere konan kısımdır.

Sertab: Miklebi kitaba bağlayan ve kitabın ön kısmını muhafaza eden, miklebe hareket kabiliyeti sağlayan bölümdür. Abdestsiz dokunulmaz ayeti yazılı olarak işlenmiştir.

Şemse: Ciltlerde genel olarak alt ve üst kapağın ve mıklebin ortasında, yuvarlak veya beyzî güneşe benzeyen motife denir. Osmanlıda deri cilt kitaplarının dışında yer alan, bezemeli,iki ucu sivri, eliptik biçimde ve madalyona benzer bir örmedir.

CİLT SANATIYLA İLGİLİ TERİMLER

Katıa: 15.-16. Yy.da kullanılan oyma sanatıdır. İç kapaklarda çok kullanılır.
Şiraze: Yazma eserlede sayfaların dağılmaması için renkli ipek makara iplikleriyle sağlamca, sırt kısmının örülmesi tekniğidir. (ÇIKMIŞ SORU)
Köşebend: Cilt kapağının dört köşesine işlenen süslemelere denir.
Vessâle: Onarımda birleştirme,aynı cins kağıt veya deri ile ekleme tekniğinin adıdır.
Akkase: Sayfa kenarları ayrı,ortası ayrı renklerle renklendirme tekniğidir.
Bordür: Klasik ciltlerde kapağın dış kenarını çevreleyen bölümdür.Pervuz,sulama,kenarsuyu da denir.
Cender: Ciltlenecek kitap dikildikten sonra altının yapıştırılabilmesi için mengene olarak kullanılan malzemedir.
Cilbend: Yazma kitaplarının ciltlerini korumak için kullanılan kutuya denir.
Cilt Ara Kapağı: Ciltlenmiş bir kapakta dış kapak ile ara kapak arasında bulunan yapraktır.
Cilt Kanadı: Kitap kapağı
Deffe: Kitap cildinin iki kapağından her birine verilen isimdir.
Kürrase: Yazma kitapların sekiz sayfadan oluşan formasına denir.
Lake Cilt: Tahta,mukavva veya deri üzerine yapılan çeşitli boyamaların üzerine vernik sürülerek elde edilen cilttir.
Muaasa Cilt: Değerli taşlarla bezenen ciltlerdir.
Mücellid: Cilt sanatıyla uğraşan kişiye denir.
Rugani: Nakış veya resimlerin parlak görünmesi için sürülen vernik cinsi maddedir.
Sedberk: Cilt kapaklarının ortasında süs yerinde yapılan şemsenin üst tarafındaki şekillere denir.
Şiraze: Klasik ciltte kitabın yapraklarının düzgün durmasını sağlayan bağ veya örgüye denir.
Yazılı Cilt: İç kapağında,mıklep içi bordürlerde ayet ve beyitler yazılı olan ciltlerdir.
Yazma Cilt: Üzerleri sıvama altın veya ezilmiş altın sürülerek yapılan ciltlerdir.
Filigran: Batı sanatında ince altın veya gümüş tellerle yapılmış her tür süs eşyasının genel tasarım özelliklerine benzer mimari bezeme ögesidir.
Zincirek: Zincir biçimindeki bezeme ögesidir.

EBRU SANATI Malzemeler (KÖK TT)

Kitre: Teknenin içine konan suya kıvam vermek,böylece serpilen boyaların çökmesini önlemek için kullanılan ve geven isimli çalı sınıfından bir Anadolu bitkisidir.
Öd: Kitreli suyun üstüne serpilen renklerin birbirine karışmadan yayılması gerekir. Kullanılmadan önce boyanın içine kâfi miktarda konur.
Kürek:
Tel:
Tarak:

Ebru sanatkarları: (Ebrucular çok Efendi)

- Şebek Mehmed Efendi,
- Hatib Mehmed Efendi,
- Şeyh Sadık Efendi,
- Hazerfen İbrahim Edhem Efendi

KÜNDEKARİ

Sekizgen, beşgen, yıldız gibi geometrik şekillerde kesilmiş küçük ahşap parçalarının çivi ve tutkal yardımı olmaksızın birbirine geçirilmesidir.
Tercih edilen ağaç türleri; ceviz, meşe, şimşir, armut, abanoz ve gül ağacıdır.
Daha çok kapı, pencere ve dolap kanatlarıyla minber ve kürsülerde uygulanır.

ÇİNİ SANATI: Osmanlıda çini sanatının merkezi **İznik** olmuştur.

DİNİ MUSİKİ

- Musikiye dair ilk eser yazan**: KİNDİ**
- "Kitabu'l Musika'l Kebir" adlı eser: FARABİ
- İslam Tarihinde Müzikle ilgilenmiş önemli şahsiyetler : Kindi, Farabi, İbn Sina, Abdulkadir Merağî, Buhurizade Itri, Hammamizade İsmail Dede Efendi , Safiyuddin Abdülmü'min Urmevi

Cami Musikisi: Kur'an-ı Kerim, Ezan, Salâ, Mihrabiye(Namazdan sonra okunan aşır), Temcid(Ramazanda minarelerde okunan), Mevlid, Miraciye

TEKKE MUSİKİSİ

Mevlevî Ayini: Her birine selam adı verilen dört bölümde düzenlenen ayinlerin güfteleri genellikle Mevlana'nın Mesnevi, Divan-ı Kebir gibi eserlerinden, oğlu Sultan veledin şiirlerinden ve bazı Mevlevî şairlerinin manzumelerinden seçilmiştir. Ayinler ses ve sazın ortaklaşa icrasından ibarettir. Ayin yapan topluluğa **mutrip** denir. Ayin okuyanlara ise ayinhan denir. Bunları yöneten kişiye de **küdümzenbaşı** denir.
Durak: Mevlevilik ve Bektaşilik dışındaki tarikatların hemen hepsinde,zikrin birinci bölümünü teşkil eden ''kelime-i tevhidden sonra ''ism-i celil'' zikrine geçilmeden önce verilen arada bir veya iki zâkir tarafından okunan eserlerdir.
Şuğul : Türk bestekarları tarafından Türk musikisi makam ve usülleriyle bestelenmiş Arapça güfteli ilahilere verilen isimdir.
Tekkelerde ritimli sazlarla kıyam zikri
Nefes: Çoğunlukla Bektaşî tarikatına bağlı şairler tarafından kaleme alınmış tasavvufî güftelerin bu tarikat çerçevesinde düzenlenen sazlı sözlü toplantılarda okunan şeklidir.

CAMİ VE TEKKE MUSİKİSİNDE ORTAK ŞEKİLLER

İlahi : Dini Tasavvufi içerikli çoğunlukla Allah ve peygamber sevgisiyle,tanınmış din büyüklerinin üstün vasıflarını dile getiren manzumelerin Türk musikisi makam ve usülleri çerçevesinde bestelenmiş şekildir.

Na't : Hz.Peygamberin isim ve sıfatlarının,örnek ahlakının,üstün özelliklerinin,mucizelerinin konu olarak alınıp ondan şefaat dilediklerinin dile getirildiği manzumelerin,Türk musikisi makam ve usülleri çerçevesinde irticalen veya bestesi ile okunmasıdır.

Salâ: Hz.Peygambere Allahtan rahmet ve selam temenni eden,onu metheden,onun şefaatini dileyen,aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadeleri içeren,belirli bestesiyle veya serbest olarak okunan güftelerin genel adıdır.

Tevşih: Mevlid ve Miraciye gibi hacimli eserlerin bahirleri arasında okunmak üzere bestelenmiş,güfteleri her yönüyle Hz.Peygamberi konu alan ilahilerdir.

Mevlid: İslam edebiyatı ve sanatında Hz.Peygamberin doğum yıl dönümünde yapılan merasimlere isim olmasının yanı sıra bu törenlerde okunmak üzere yazılmış eserlerinde ortak adıdır.

Mersiye: Bir kimsenin ölümünden sonra onun iyiliklerini,üstün sıfatlarını ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan eserlerdir.Hz.Hüseyin ve Ehli Beyt mensuplarının Kerbelada şehit edilmeleri üzerine yazılmıştır.

Kaside: Allah,peygamber ve diğer din büyüklerinden,İslam dinin ibadet ahlak ve çeşitli yönleriyle tasavvufî meselelerinden söz eden bu arada bazı düşünce,fikir ve nasihatleri içeren dini-tasavvufî şiirlerin bir kişi tarafından,herhangi bir enstürümanın eşliği olmaksızın okunmasıdır.

İSLAM FELSEFESİ

İslam felsefesinde tercüme girişimi ilk defa Hz.Ömer zamanında,ilk sistematik tercüme faaliyetleri ise **Me'mun'**un Bağdatta **Beytü'l-Hikme** (Bilgelik Evi) kurulmasıyla başlamıştır.
Meşhur Mütercimler: Sabit İbnKurra,Kura İbn Sabit, Sinan İbn Sabit, İbn Mukaffa ve Muhammed Osman El-Dımışkî'dir.

Felsefe okulları (Önemli Helenistik Kültür Merkezleri ve Mektepleri):

1) İskenderiye: Helenistik devrin en önemli kültür merkeziydi. M.Ö. 331 yılında Makedonyalı İskender tarafından kurulmuştur. Kısa zamanda Yunancayı ilim dili olarak kullanarak gelişen bu kültür merkezi, Eflatuncu, Aristocu, Epikürcü, Stoacı ve hatta Pisagorcu kimselerin akınına uğramıştır. Bunlardan en yaygını eflatunculuktu. Böylece Atina'dan sonra bir felsefe panayırının yeri oldu.

2) Urfa ve Nusaybin: Urfa medresesi **"İran Medresesi"** olarak da bilinir. Çünkü bu medrese 363 yılında Hristiyanlaşmış İranlılara yunanca öğretmek isteğiyle Sasanî idareciler tarafından açılmıştır. Bir yüzyıl sonra burada Yeni Eflatunculuk, özellikle Porfirus'un İsagoji'si, ve Aristo'nun mantık yazılarından ibare, Kategoriler ve Kıyasla ilgili kısımlar okutulmaya başlanmıştır. V. yüzyılın sonunda eğitim dili Yunancadan Süryaniceye çevrilmiştir. Yakubiler ve Nesturiler arasındaki çekişmeler neticesinde 489'da kapatılmıştır.

3) Antakya: Antakya'da iki medrese teşekkül etmiştir. Birincisi, M.S. III. Yüzyılın sonuna doğru doğmuş olan aslında bir Yakubî dinî cemiyetiydi. Burada din ve ilim adamları toplanıp aralarında tartışmalar düzenliyorlar, Yunancadan Süryaniceye çeviriler yapıyorlardı. Diğer medrese ise Hıristiyan Arapların "**Eskul**" adını verdikleri medresedir. Bu medrese Emevi Halifesi II. Ömer devrinde taşınmış bulunan İskenderiye Medresesinin bir devamıdır.

4) Cundişapur: Hozistan'da, Rum esirlerini yerleştirmek için Sasani Hükümdarı **I. Şapur** tarafından kurulan bu şehir, felsefi ve tıbbi ilimlerin bu bölgeye geçişine öncülük etti. Daha sonra **Hüsrev Anuşirvan'ın** (531-579) burada bir hastane yaptırmasıyla, bir tıp merkezi haline geldi. Buraya daha sonra Hint tabipleri de davet edilmiş, Yunan ve Hint tıp gelenekleri beraberce okutulmuştur. Hocaları genelde Nesturî Hıristiyanlardı. Burası, tıp ilminin yanında Eflatunculuk ve Aristo mantığı üzerine çalışmalarla dikkat çekmiştir.

5) Harran: (Faaliyet gösterdiği alan: Felsefe, Astronomi, Matematik, Astroloji)(F-A-M-A) Sabiî dinine mensup kimselerin bir kültür merkezi olarak uzun bir tarihi vardır. Makedonyalı İskender'in fethi üzerine birçok Yunanlı buraya gelip yerleşmiştir. Bu karışmadan M.Ö. III. Yüzyıldan itibaren Sabiîî Helenistik düşünce doğmuştur. Harran medresesi özellikle Yeni Eflatunculuk ve Pisagorculuğun İslam'a geçişinde büyük rol oynamıştır. Önemli temsilcilerinden bir Sabit İbn Kurrâ'dır.

6) Bağdat: Bağdat şehri 762 yılında Mansur tarafından inşa ettirildikten sonra, daha önce Antakya ve Harran medreselerinde Helenistik kültürle yetişmiş Hristiyanlığın çeşitli mezhepleri ve Sabiîliğe mensup birçok din ve ilim adamı, özellikle Süryaniler Bağdat'a göç etmişler, orada ilim halkaları ve meclisler

düzenleyerek geleneksel eğitim ve öğretimlerini sürdürmüşlerdir. Daha sonraları Süryanice'den, Farsçadan, veya doğrudan Yunancadan Arapçaya çeşitli felsefî eserleri tercüme eden tercümanlar Bağdat'ta bulunuyor ve orada yetişiyordu.

Müslümanlar, fethettikleri topraklarda kadim Grek felsefesinin öğretildiği okul ve merkezlerle de karşılaştı:

- **İskenderiye' de Grek felsefesinin** öğretildiği bir okul,
- **Antakya'da Yakubîlerin;**
- **Urfa ve Nusaybin'de Nesturîlerin** okulları mevcuttu.

Tercüme Faaliyetleri

İslâm felsefesinin doğuşuna tercümeler yoluyla etki eden bu yabancı kaynaklardan, İslâm felsefesinin doğuşuna en çok etki edeni **Grek ve Helenistik** felsefedir**.** İran-Sasânî etkisi çok sınırlıdır. Hind felsefesinin tesiri yok denecek kadar azdır.

İmam Cafer es- Sadık "Kitabu'l-Cifr" (simya, cifr ,gizemli sayılar)

Emeviler döneminde **Halid b. Yezid b. Muaviye**'nin tıp, astronomi ve kimya gibi ilimlere ilgi duyan ilk Müslümanlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Müslihiddin b. Sinan II. Bayezid'e takdim edilmek üzere **Risâle-i Eflâtuniyye** adlı Arapça eserin aslında Fâtih Sultan Mehmed'in isteği üzerine Bizanslı bir yazar tarafından kaleme aldığını ileri süren Adnan Adıvar'a göre, ölümü üzerine Fatih'e takdim edilemeyen bu eserin Muslihiddin Sinan tarafından yeniden yazıldığını belirtir.

İSLAM FELSEFE AKIMLARI

Reybiyyun/Şüphecilik : **İbnu'l-Mukaffa, Ebu'l-Atahiyye** ve hatta **Ömer Hayyam** agnostik bir tutum içerisine girmiş; aklı insanın yegâne değerli ustası olarak kabul etmiş; insanlığı "aklı olup da dini olmayanlar" ve "dini olup da aklı olmayanlar" diye ikiye ayırmıştır. Yaşadığı dönemin tüm dinî inançlarını yanlış ve gülünç bularak, onları bütünüyle bir kenara itmiştir.

Tabiiyyun (Naturalistler-Tabiatçılar) : **Serahsi** ve **Ebu Bekir Zekeriyya Razi**. Razi, deist anlayışı temellendirmeye çalışmıştır. Hakikate ulaşmada dine ve nebiye ihtiyaç olmadığını iddia ettiği için eleştirilmiş ve mülhidlikle, zındıklıkla suçlanmıştır. Razi kozmik varlığın işleyiş ve oluşumunu 5 temel üzerine bina etmiştir. Bunlar;

- Allah (c.c)
- Boşluk (hâlâ)
- Müddet (süre) yani mutlak zaman
- Ruh (nefs)

- Madde (heyula)

Razi’nin din ve peygamberlik hakkındaki görüşleri;

- İlahi esrarın bilinmesi ve iyi ile kötünün tanınması için akıl yeterlidir.
- Akıl herkese eşittir. Halkı irşad etmek için bazı kimselerin üstün kabul edilmelerine gerek yoktur.
- Peygamberler çelişki içindedir. Razi bütün dinleri tenkid eder. Ancak İslamiyet’in akla dayanması bakımından onun üstün olduğunu söyler.

Sistemde ruhun ölmezliğine inanan Razi, bu görüşüyle maddecilerden uzaklaşıyor fakat ruhların bedenden bedene göçünü (tenasüh) kabul ettiği için de kelamcılardan ayrılıyordu.

Tabiatçı ve natüralist düşünürler. Günümüz ifadesiyle Deist düşünürlerdir. Metafizik düşüncelere önem vermedikleri gibi, bilimin denet ve tecrübeye dayanması gerektiğini öne sürerler.

Deney ve tümevarım (istikra) metodunu İslam düşünce dünyasında ilk defa kullanan ve bilginin kaynağı olarak daha çok duyumları kabul eden ilk felsefe akımıdır. **Ebû Bekir Zekeriyya er-Râzî** tarafından kurulmuştur.

Dinleri birleştirme fikri : **Ebu Bekir Zekeriya er-Razi** **(Zekeriya Beyaz’ın atası dinleri birleştiriyor)**

Agnostisizm/Bilinmezcilik (Tekâfü-i Edille)

Hiçbir şeyin doğrulanamayacağını savunurlar. Bu akıma **agnostizm** denilebilir. Onlara göre bir şeyin doğruluğu veya yanlışlığının delilleri eşittir.
İbn sebe,İbnu’l-Mukaffa, Hammad İbn Raviye, Beşşar İbn Burd, EbuNuvvas ve İbn Râvendi bu akımın temsilcileridir.

Dehriyyun ve Maddiyyun (Felsefî Materyalizm)

Dehriyye'nin temel görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

- Evren ve Tanrı birdir.
- Evrenden ayrı şuurlu ve irade sahibi bir yaratıcı yoktur.
- İnsanın varlığı külli varlığın bir neticesidir.
- İnsan ruhu ölümden sonra müstakil olarak devam edemez, küllî varlığa karışır.

İbn Ravendî

İslam kültüründe ilk defa dehrî ve maddeci görüşleriyle bilinen en meşhur şahıslardan birisi **İbn Ravendî**’dir.

Meşhur eserleri;

1. **Fazîhatu'l-Mu'tezile**. (Mu'tezile ye karşı)
2. **Kitabu't-Tâc ve Kitabu'l-Lü'lü** adlı eserlerinde madde ve alemin ezeli olduğunu, sonlu varlık olmadığını savunarak yaratılışı reddeder.
3. **Kitabu'd-Dâmig, Zümürrüd, Kitabu'l-Ferîd, Kitabu'-Ta'di ve't-Tecvir (veya Abesu'l-Hikme)** adlı eserlerinde İslam prensiplerini ve Hz. Muhammed'i şiddetle tenkid eder ve peygamberlik müessesesine hücum eder; **peygamberleri göz boyayıcılar ve şarlatanlar olarak telakki eder.**

Vahyin lüzumsuzluğuna kani olmuş, insan için tek rehberin akıl olduğunu savunmuş ve mucizeyi inkâr etmiştir. Hatta rivayetlere göre, Kur'an'ı taklid etmiş ve dualizm **(Maniheizm)'in** tevhid'den üstün olduğunu da savunmuştur**.** Aklî olarak temellendirilemeyeceğini ileri sürerek ilahî hikmetin varlığını inkar etmiştir.

İbn Ravendi'ye, **Kindî *"Risâletu'r-Redd alâ Delâili'l-Mulhidîn"*** adlı eseriyle, **Farabî *"Kitabu'r-Redd alâ'r-Ravendî"*** adlı eserleriyle reddiyeler yazmışlardır.

SİSTEMATİK FELSEFE AKIMLARI

1.Meşşaiyye

İslam düşünce tarihinde ilk felsefi akımdır. Aristo felsefesini benimsemişlerdir.Genelde **Kindî, Fârabi, İbnSina, İbnBacce ve İbnRüşd** (KİFİİ)ve onların takipçileri bu akıma dahil edilir. İbnRüşd hariç hiçbirisi tam Aristocu sayılmaz.

- Aristo mantığını kullanmışlar ve onun Organon külliyatını şerh, tefsir etmişlerdir.
- Gerek ontik varlığın yorumunda gerekse öteki felsefi problemlerin çözümünde akla öncelik tanıdıklarından rasyonalisttirler. Akılla nass arasında uyumsuzluk söz konusu olduğunda aklı tercih, nassı te'vil ederler.
- Teist felsefeyi benimseyen bu filozoflar din-felsefe uzlaştırma çabasındadırlar.
- Kindî ve İbnRüsd ayrı tutulacak olursa Meşşailer dinî akidedeki, alemin Allah tarafından yaratılmış olduğu fikrine karşı kozmik varlığın meydana gelişini südur teorisiyle açıklarlar veya iyimser bir yaklaşımla yaratmayı ezelde gerçekleşen bir feyiz şeklinde yorumlarlar.
- Sınırlı ve sonlu bir evren anlayışına sahiptirler. Onlara göre evren bütünüyle dolu olduğundan boşluğa yer yoktur. Evrenin dışında ne doluluktan ne de boşluktan söz edilebilir. Bu da onların atomist varlık anlayışını reddettiklerini gösterir.
- Bu filozoflar bedenden bağımsız bir ruhun varlığını savundukları için **spiritüalisttirler**. İlk defa Meşşailer nübüvveti bir felsefe problemi olarak temellendirmeye çalıştıkları için epistemolojiye yeni bir boyut kazandırmışlardır.
- Farabi ve İbn Sina kıyamet ve Ahiret ahvaliyle ilgili ayetlerin sembolik olduğu düşüncesinden hareketle ahiret hayatının ruhaniliğini savunurlar.
- Aristocu anlayışla insanın sahip bulunduğu psikolojik aklın çalışmasını ontolojik (külli) bir güç kabul edilen faal aklın etkisine bağlarlar.
- Ahlak felsefesinin temelini mutluluk anlayışı oluşturmaktadır. Hayata ve olaylara bakışlarında iyimserdirler.
- Fıkıhta ilk Meşşai İmam-ı Azam Ebu Hanife'dir.

2.Revakiye/ Stoacılık

Kıbrıslı Zenon tarafından kurulduğu varsayılır. Dolaysıyla okul da adını sütun anlamına gelen kelimeden alır. Bu okul mensupları olan **Stoacıların felsefesine** göre insan; *"akla ve tabiata uygun yaşamayı"* seçmelidir.

İslâm felsefe kaynaklarında **Stoacılık "Revakiyye",** yanında **"Ruhaniyyûn", "Ashabu'r-Revâk", "Ustuvaniyyûn", "Ustuvanî", "Ashabu'l-Ustuvâne", "Ashabu'l-Mezâl"** ve **Ashabu'l-Mizalle"** gibi adlarla da anılır. Osmanlı düşünürü Mehmed Efendi'ye, derslerini ve vaazlarını Ayasofya camiinde direk dibinde oturarak veya yaslanarak verdiği için Stoacı anlamına gelen ''üstüvani'' lakabı verilmiştir.Stoacılar derslerini revaklara yani sütunlara yaslanarak yapmaları nedeniyle onlara bu ad verilmiştir.

3.İşrâkiyye

İşrak, ışığın veya güneşin doğması anlamlarına gelir. İşrakiyye **Şehâbeddin es-Sühreverdî El-Maktul'un** kurduğu özel bir felsefenin adıdır.
İşrakilik, Meşşai ile felsefe tasavvuf arasında bir yer alır. Tasavvuf geleneği, İran hikmeti ve Hermes geleneğinin sentezidir.

İşraki Alimler:

- Sühreverdi
- Şehrezuri
- Kutbuddin-i Şirazi
- Celaleddin ed-Devvani
- Molla Sadra

Sühreverdiye göre Hermes: İdris a.s

Varlığın ortaya çıkışını **Nurlar hiyerarşisi** ile açıklamışlardır. Hakikatin akılla değil, riyazet yani nefsi arındırma suretiyle,doğrudan doğruya **Mistik tecrüb deruni sezgi veya iç aydınlanmayla** elde edileceğini savunur. (ÇIKMIŞ SORU)

İşrak, bir iç aydınlanma, keşf ve zevke deruni bilgidir. Ontolojik açıdan ise işrak, Nurlar nurundan aşağı doğru nurların derecelenmesi ve varlığın zuhur edip gerçeklik kazanmasıdır.
Büyük ölçüde Eflatunu model olarak almışlardır. Sühreverdî Kadîm İran geleneğini İslam felsefe geleneği içerisinde eritmeye çalışır.

Hakikati arayanları dört kısımda ele alıyor;
-Alim derecesine ulaşmamış olan ilim talipleri

-Hem felsefeyi hem de ilahi bilgileri bilen hakimler **(Pytogras, Platon ve Sühreverdî)**
-Aklî metoda dayanan felsefeye itibar etmeyip yalnız keşfî bilgileri sayanlar **(Hallac)**
-Keşfi bilgilere ilgisiz kalıp akla dayana felsefeyi benimseyenler **(Aristo, Farabi, İbn Sina)**

İşrâkî okulun temsilcileri arasında; **Sühreverdi, Şehrezuri, Kutbuddîn-i Şirazi, Celaleddined-Devvânî ve Molla Sadra**, ansiklopedik mahiyetteki eseri "**El-Esfârü'l-Erba'a"**

Dört Büyük doktrinal İnceleme: İşrak felsefesinin en önemli metinleridir. Bunların ilk üçü Aristo felsefesiyle (meşşaî) ilgili; sonuncusu ise işrakî hikmet hakkındadır. Bu eserlerin hepsi Arapça olarak yazılmıştır
Telvihât (İmâlar),
Mukâvemât (uygunluklar),
el-Meşârî' ve'l-Mutârahât (Yollar ve Sığınaklar)
Hikmetu'l-İşrâk (İşrak Felsefesi)

Cahız :**Kitabu'l-Hayavân** adlı eseri yazmıştır.

4. Batınilik : Hasan Sabbah

5.Ansiklopedistler/İhvanu's-Safâ (Temiz kardeşler):
Basra'da ortaya çıkmış, dini, felsefi, siyasi ve ilmi amaçları olan, **faaliyetlerini gizli olarak sürdürmüş** organize topluluğun adıdır.

Dini ahlaki gayretleriyle birlik ve beraberliği öne çıkararak İslam toplumunu fikri bakımdan yeniden derleyip toparlamaya çalışan bu topluluğun tam adı **İhvanu's-Safa ve Hullânü'l-Vefa ve Ehlü'l-Adl ve Ebnâü'l-Hamd'dır**.
Cemiyetin gayesi taassup içinde gördükleri Müslümanları aydınlatmak, din ve felsefeyi uzlaştırmak, tabiat ilimlerinden istifade ile kurdukları ilim zihniyetini ve felsefeyi yaymaktı. Düşüncelerini yayabilmek için devirlerinin bütün ilimlerini içine alan bir ansiklopedi meydana getirmişlerdir.
Temelde Yeni Fisagorcu, Eflatuncu, Yeni-Eflatuncu bir felsefi akımı temsil eder; mantık gibi bazı konularda da Aristo'yu takip etmişlerdir.

Rakamlara verdiği öenm **Hurufilik** olarak isimlendirilmiştir. Allahın alemin ve insanlığın bir olduğunu, tefrikanın filozofların ve her zümrenin farklı tefsirlerinden doğan bir görüşten ibaret bulunduğunu, felsefe ile din arasında bir ayrılığın bulunmadığını söyleyerek felsefe-din,akıl-şeriatı uzlaştırmaya çalışmışlardır. Evrim fikri de dikkat çeker fakat Darvinizm gibi değildir.

İhvan-ı Safa sistemi batıya İspanyalı Tabip Müslüm bin Muhammed **Ebu'l-Kasım El-Mecriti El-Endülisi** tarafından tanıtılmış ve Ortaçağ Latin skolatizmi üzerinde büyük tesirleri olan İspanya filozofların yetişmesinde önemli rolü olmuştur.

Risaleler dört kısımda incelenir;
-Felsefi ve matematik ilimler
-Tabii ve cismani ilimler
-Psikolojik ve akli ilimler
-Kanun ve ilahi ilimler

Tıbbu'r-ruhani : razi

Bağımsız Filozoflar: Bunların arasında en meşhur olanları **Nüşencanî, Gaznevî, Ebu'l-Berekât el-Bağdadî, Abdüllatif el-Bağdadi** ve **İbn Haldun**'dur. Adlarını saydığımız bu filozoflar arasına **İbn Heysem** ve **İbn Hazm** gibi düşünürleri de dahil edebiliriz.

ABDULLATİF BAĞDÂDÎ

- Şüpheci ve Tenkidci bir düşünürdür.
- Felsefeyi İbn Sina ve Gazali'nin eserlerinden tanımış olup Sühreverdi ve İbnMeymun gibi filozofların zayıf yönlerini tartışma konusu yapmıştır.

NUŞENCANİ

- Felsefede daha çok İbn Miskeveyh gibi ahlak problemi ile ilgilenmiştir.
- Ona göre ilmin hedefi ahlak,felsefenin en esaslı konusu ise insandır.Bilgiye kaynak olarak duyuları esas almıştır.
- Allah ve nefsimiz hakkında olmak üzere iki çeşit bilgiyi kabul eder.

EBU'L-BEREKAT BAĞDADİ

- Kendinden önce geçen felsefi ekollerin temel fikirlerini açıklayan bir filozoftur.
- Daha çok kelamcı olarak tanınmıştır.

İBN HALDUN

- 14. yy'ın fikir hayatında doğuda ve batıda ilk tarih felsefecisi, kendisinden 5 asır sonra kurulacak olan sosyolojinin habercisi olarak tanınır.
- Düşünce sisteminin merkezini ilk defa kendisinin temellendirdiği **''umran ilmi''** oluşturur. Bu ilim, alemin umranından ibaret olan insan toplumunu ve ona tabiatı gereği ârız olan halleri, bu hallerin zorunlu sonuçlarından olan ibaret olan tarihi ve tarihin hakikatini konu edinmektedir.

DOĞU İSLAM FİLOZOFLARI

KİNDİ:

- Meşşai felsefesinin ilk ve en önemli temsilcisidir. **Feylesofu'l-Arab** ünvanı ile meşhurdur.
- Felsefeyi "insanın gücü nispetinde Allah'ın fiillerine, sıfatlarına benzemeye çalışması" olarak tarif etmiştir
- Matematik olmadan felsefeyi anlamanın mümkün olmadığını belirten bir risale yazdı.
- **Kindî'nin** diğer Meşşâîlerden farklı olduğu en önemli husus, **âlemin sonradan olduğu görüşünü benimsemesi ve bunun mantıksal sonucu olarak maddenin, hareketin ve zamanın da hadis olduğunu söylemesidir.***
- Felsefenin en şereflisi ve en yücesi, bütün hakikatlerin sebebi olan ilk Hakk'ın ilmi olan **felsefe-i ula'dır**.
- Felsefe'nin metodu burhan (kanıtlama), gayesi de Allah'a yaklaşmaktır.
- **Kelam konusundaki görüşleri**: Adl ve Tevhid görüşünü kuvvetle savunmuştur.Dönemindeki aklın, bilginin, yegane kaynağı olduğu hakkındaki anlayışa karşı çıkarak nübüvvetin lüzumunu savunmuştur. Akıl ile nübüvveti uzlaştırmaya çalışmıştır.

Kindi'ye göre maddi olan şeylerin beş temel özelliği vardır: (HSM HZ)

1.Heyula: Her cisimli varlığın yapıldığı maddedir

2.Suret: Görülen biçimi

3.Mekan: Tutunduğu yer

4.Hareket

5.Zaman

FARABİ :

- Fârâbi, aslen Türk'tür. Yeni-Platoncu mistisizmin izleri bulunur
- Mantıktaki başarısından dolayı Aristoteles'ten sonra ikinci öğretmen anlamına muallim-i sanî olarak nitelendirilmiştir.
- **Sudûr nazariyesi**ne taraftardır. Bütün varlıklar, Cenab-ı Hakkın zatından sudur etmişlerdir. Bu varlıklar O'nun zatının gereğidir. Bu nedenle onlar Tanrı'ya zıt olmazlar
- Aristoteles'i üstad-ı azam kabul edenlerdendir.
- Felsefe: "Büyük hikmeti tercih etmektir."
- İhsaul'ul Ulum, Siret'ül Fadıla, Medinet'ül Fadıla (oğlum ihsan sırtında mendil fazla) isimli eserleri en dikkate değer eserlerdir

- En büyük saadetin bu dünyada olduğunu ve başka bir âleme dair rivayet ve iddia edilen şeylerin "koca karı masallarından ibaret" olduğunu ifadeye kadar bu hususta serbest-i fikir ve beyan ibraz etmiştir.
- Maddenin ezelîliğini kabul eder.
- Peygamberlerin vazifesi sırf makullere ait olan hakikatleri onları kavramayacak cahil halka birtakım sembollerle anlatmaktır.
- Kâmil bir feylesof peygamberden üstündür. ??
- Fârâbî'ye göre kutsal ay-üstü âlemde Allah'tan başka**, on ayrık akıl ve dokuz gök cismi** bulunur

Farabi; Varlık-mahiyet ayrımı olarak bilinen metafizik tartışmayı ilk kez ele alan ve siyaset felsefesinde erdemli şehir modelini ortaya koyan düşünürdür.

Farabi'nin Müzikle ilgili yazdığı ilk eser **Kitabu'l Musikil-Kebir'dir**.

Farabi'ye göre Bilginin kaynağı **(DANS)** **(Duyular, Akıl, Nazar ve Sezgi)**

İlimleri 5'e ayırır:
-Dil ilmi ve bölümleri
-Mantık ilmi ve bölümleri
-Öğretme ilimleri (matematik,musiki)
-Tabiat ilmi ile ilahiyat ilmi,metafizik ve bölümleri
-Medeni ilim ve bölümleri (fıkıh ve kelam da buraya dahildir.)

Tasavvufa ilk yer vermiş olan filozoftur.
İnsanın nihai hedefi mutlu olmaktır. İnsan mutluluğu elde ettiğinde başka hiçbir şeye muhtaç değil demektir. Gerçek ve en yüce mutluluk bilgiyle aydınlanmaktır.Bu tür bilgiye ancak filozoflar ve peygamberler ulaşır.
Faziletleri 4 kategoriye ayırır:
-Nazarî Faziletler: Bütün teorik ilim dalları ve en yüce varlık olan Allah
-Fikrî Faziletler: Düşünme gücünün fert ve millet için en yararlı olanı araştırma çabasıdır. Bu faziletin ahlakçılarla kanun koyucularda bulunması gerekir.
-Ahlaki Faziletler: İnsanın iradeli davranışlarında her türlü aşırılıktan uzak olarak iyiyi,doğruyu ve güzeli amaç edinmesidir.
-Amelî Faziletler: İnsanın çeşitli sanat ve mesleklere karşı eğilimlerini geliştirerek o alanda iyi yetişmesi anlamına gelir.

SİYASET FELSEFESİ

1- Kitâb Arâ Ehl el-**Medinet el-Fâdıla,**
2- Kitâb el-Siyâset el-Medeniyye,
3- Kitâb **Tahsil el-Sa'âde,**
4- Kitâb el-Tenbih alâ Sebil el-Sa'âde,
5- Fusûl el-Medeni

Şehir Devleti: Fârâbi'ye göre şehir (medine) devleti ve aile (menzil) devleti içinde insanların yaşadığı yerlerdir. Meskenlerin ağaçtan, kerpiçten, dokuma veya yün çadır olmasının hiçbir önemi yoktur.
Ev ya da ailede ilişkiler sadece dört ile sınırlıdır:

1- Karı-koca,
2- Efendi-köle,
3- Baba-oğul
4- Mülkiyet ve ortaklık ilişkisi.

Bütün bunları işbirliği için birleştiren ve yeterli imkânları olan ve bakımlı bir mesken temin etmeyi gaye edinen kişi ailenin reisidir. <u>Şehir devleti için yönetici ne ise, aile için de reis odur.</u>

Toplumun Gerekliliği: **<u>Eksik toplum ;</u>** en küçüğü bir hanede yaşayan aile fertleri olmak üzere**, <u>bir köy, mahalle ya da sokakta</u>** yaşayan insan topluluklarıdır.

İçindeki üyelerinin mutluluğa ulaşmak üzere işbirliği yapacakları şehir, gerçekte **erdemli bir devlet (el-medine el-fâdıla),** toplum erdemli bir toplum ve o millet de erdemli bir millettir.

Mutluluk Yolları: Fârâbi mutluluktan bahsederken hem bu dünya hem de ahiret saadetini kasteder. Farabi'ye göre eğer;

1- İnsanî amiller ya da nazarî erdemler,
2- Fikrî erdemler (el-fadail el-fikriyye),
3- Ahlakî erdemler (el-fadâil el-hulkiyye)
4- El sanatları (el-sına'at el ameliyye) gibi dört yetkinlik bir milletin veya bir şehir halkının vasıfları haline gelirse, o millet veya halkın bu dünyada ve öteki dünya mutluluğu temin edilmiş olur.

Nazarî erdemler, var olanların ve onlar için gerekli şartların bilgisi de dahil olmak üzere en yüce varlıkları hedefleyen ilimleri temsil eder***.***
Nefslerin üç mertebesi vardır.

1. Semâvî cisimlerin nefsleri,
2. Natık hayvan (insanî) nefsleri,(**akıl, şehvet, muhayyile** ve **müdrike** olmak üzere dört melekeye sahiptir.)
3. Natıkası olmayan hayvanların nefsleri.

<u>ERDEMLİ DEVLETİN AHALİSİ</u>

Mükemmel ya da erdemli devlette beş tür insan bulunur:

1. Mükemmel olanlar, (Mükemmel olanlar filozoflar, mütefekkirler ve mühim işlerde görüşü alınan “kanaat sahipleridir.)
2. Dilciler,(Dilciler ise hatiplere şairlere, müzisyenlere, yazarlar ve benzerleridir.)
3. Tecrit olmuş insanlar, (Matematikçiler, cebirciler, hekimler, astronomi bilginleri ve benzerleri kendisini tecrit etmiş insanlardır.)
4. Mücadele adamları, (Savaşçı, koruyucu ve benzeri işlerle uğraşan kimseler mücadelecidir.)
5. İstikrarlılar. (Şehirde para kazanılacak işlerle uğraşanlar, mesela çiftçiler, tüccarlar ve diğer meslekle meşgul olanlar istikrarlı gruba dahildir.)

ERDEMLİ OLMAYAN (NOKSAN) DEVLETLER

Az gelişmiş/Yetkin olmayanTopluluklar: <u>Aile, Sokak, Mahalle ve Köy</u> (MASK : Azgelişmiş MASKeliler)

<u>Faziletsiz/Erdemsiz Devlet:</u> (SFCD: SaF Cahil Devlet)
1.**S**apık Devlet
2.**F**asık Devlet
3. **C**ahil Devlet
4. **D**eğişebilen Devlet

İBN SÎNÂ :

- Tıp ve felsefe anlamında en büyük otorite **‘’eş-Şeyhü’r-Reis’’** ünvanıyla tanınmaktadır. Batıda ise **Avicenna** olarak bilinmektedir.
- İbni Sina, İslâm **Yeni-Platonizminin** kurucusudur.
- Yunan tıp otoriteleri olan Hipokrat ve Galenin şöhretini gölgede bıraktığı bilinmektedir. **El-Kanun fi’t-Tıp** adlı eseri Latinceye çevrilmiş, Avrupada tıp kitabı olarak okutulmuş ve Vallodolid Üniversitesinde İbn Sina (Avicenna) kürsüsü ihdas edilmiştir.
- İbn Sina’ya göre bütün varlıklar zatının gereği olarak Zorunlu Varlık’tan taşarlar. İlk her şeyin failidir, bunun anlamı şudur: O, her varlığın, kendi zatından taştığı varlıktır. İlk’ten meydana gelen her şey, “gereklilik” yoluyla meydana gelir
- İbn Sina **Plotinus’un sudur** anlayışını kabul edip eleştirisiz olarak İslâm kültürüne aktarır.
- İbn Sînâ **‘uçan adam’** örneği ile kanıtlamaya çalışır.

<u>Eserleri:</u>
En-Necat, Eş-Şifa, Uyun’il Hikme, El-Mebde ve’l-Mead
En meşhur eserleri , <u>Kanun, Şifa ve Necat’tır</u>

Büyük İslam filozofları arasında Gazali, Fahreddin el-Razi ve diğerlerinin hücumlarına rağmen asırlarca İslam felsefesi geleneğine hakim olmuş **Son derece tafsilatlı ve mükemmel bir felsefe sistemi kuran tek kişi odur**. (orijinal)

İbn Sina'ya en genel ve temel ilkesi**'her açık ve seçik kavrama, mutlaka bir gerçek ayırıma tekabül etmelidir'**

Varlık Teorisi: İbn Sina'nın varlık teorisi de **südur teorisine** dayanır.

Bu ikili sudûr süreci, ay-altı alemi idare eden ve İslam filozoflarının ekseriyetinin **Cebrai**l dediği en aşağıdaki ve **onuncu akla** ulaşıncaya kadar devam eder. Ona bu ismin verilmesinin sebebi bu dünyadaki maddeye form vermesi veya onu "şekle sokması"dır, yani hem fiziki maddeye, hem de insan aklına suret verir. Bu yüzden ona **Vâhib el-Suver** adı verilmiştir.

Leibniz'in dünyayı temellendirmek için, biz Tanrı sayesinde dünyanın varlığını anlayabiliriz diyerek kurduğu Tanrı'nın varlığı hakkındaki delilinin hemen hemen aynısıdır.

Varlık Anlayışı: Alem, bir bütün olarak mümkün idi, fakat Tanrı sayesinde zorunlu hale geldi; bu zorunluluk da Tanrı'dan gelir

Ruh Beden Münasebeti :

Aristo gibi, **İbn Sina** da ruh ile beden arasındaki çok yakın ilişki üzerinde önemle durur, fakat Aristo'nun genel düşünce eğilimi olan **iki cevher** görüşünü reddederken İbn Sina, **aşırı bir düalizm** şeklini benimser.

Bilgi Teorisi : İbn Sina **bilgiyi, bilen öznenin bilinen nesnenin formunu soyutlaması** olarak tasvir eder.

İç duyuların; (SHHVM) (Sosyal, Hizmetler, Hayır, Vakfı, Merkezi)

1- **Sağduyu**
2- **Hayal gücü** (Algıların oluştuğu tasavvurların saklandığı)
3- **Hayal gücü** (tasavvurun nesnelerini birleştirip ayırdığı)
4- **Vehim **** (En önemli meleke)
5- **Manalar (ma'âni)** dediği fikirleri hafızada saklar.

Nübüvvet Doktrini : (A T M S)

Peygamberlik hadisesini ve ilahi vahyin zorunluluğunu İbn Sina dört temel üzerinde kurmaya çalışır:
Aklı, "tasavvufi", mucizevi ve sosyo-politik temel.

İbn Sina tarafından faal akıl (Cebrail) ile özdeşleştirilir.

Peygamber, peygamber olarak faal akılla özdeştir; ve bu özdeşlik söz konusu olduğu sürece faal akıl akl-ı müstefâd (kazanılmış akıl) olarak isimlendirilir.
Fakat peygamber beşer olarak faal akılla özdeş değildir.

İBN MİSKEVEYH:

Gerçek anlamında bir ahlâk filozofu olan **İbn Miskeveyh'in ahlâk dair üç önemli** özgün kitabı günümüze ulaşmıştır. (HAS Ahlakçı Filozof)

1. **Cavidân Hired.**
2. **Tezhibu'l-Ahlâk**
3. **Tertibu's-Saâde,**

İbn Miskeveyh'in tekâmül teorisi esas itibariyle **İhvân-ı Safâ'nınkiyle** aynıdır. İbn Miskeveyh'e göre bu gaye, insana mahsus olan akıl sayesinde alemin tekamülünde ulaşacağı konuma tekabül eder. Bu dört aşamalı bir tekâmüldür: **Maden, bitki, hayvan** ve **insan.**

Tekamül Nazariyesi : Darwin

Psikoloji görüşü: Platon ve **Aristo** tarafından ortaya konulan geleneksel maneviyatçı öğretiye bağlıdır; ancak **Platoncu eğilimler daha ağırlıktadır.**
Konuyu **el-Fevzu'l-Asgar**'da ve **Tehzibu'l-Ahlâk'**ta ele alır.

Ahlâk Felsefesi: İbn Miskeveyh ahlâka dair büyük risalesi **Tehzîbu'l-Ahlâk**'a nefs öğretisini açıklayarak başlar. Burada, Platonu izleyerek nefsin melekeleriyle bunları tekabül eden erdemler arasında bir benzerlik çizer.

BATI ENDÜLÜS FİLOZOFLARI

İBN BACCE (Bacının ayrık otu)

Batı İslam dünyasında yetişen ilk Müslüman filozoftur.Batıda **Avampace** olarak bilinir.
Felsefe anlayışında Aristocu olan İbn Bacce, Allaha ittisali gaye edinmiştir.En önemli özelliği Aristo'nun ve Farabi'nin eserlerine yazmış olduğu şerhlerdir.
İbnBacce'nin felsefesinin temel konusu insan ve insan mutluluğudur.
İnsan yapısı itibarıyla evrene benzer.Onda 3 boyut bulunur;Tabii-Duyusal ve Aklî Boyut.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran özelliği akıldır. İnsanları aklî suretleri elde etmelerine ve buna bağlı olarak oluşan aklî yetkinliklerine göre derecelendirir;
-Cumhûr (sıradan insan) mertebesi: Bu seviyede olan insanlar aklın konusu olan şeyleri ancak maddî suretler aracılığıyla idrak edebilmektedir.

-Nuzzâr: Bu sınıf tabiat bilimleri ve matematiksel bilimlerle uğraşan kimselerdir.
-Su'edâ (mutlu insanlar): Bu grup filozoflardır.

Ahlak konusundaki görüşleri **Farabi'ye** çok benzemektedir.İnsan fiilinin ortaya çıkışını istek,öfke ve akıl güçlerinin çatışmasında açıklar.Onu özgün kılan şu soruya cevap aramasıdır; Bozuk bir toplumda yaşayan entelektüel kabiliyetleri gelişmiş bir filozof nasıl erdemli kalabilir ve mutluluğa ulaşabilir?Orjinal eseri ' Tedbiru'l-Mütevahhid' bu soruya cevap arar.Siyaset felsefesinin tüm konularını bu sorun etrafında inceler.
Mütevahhid, yalnız adam, toplumun geneli gibi yaşamayan aykırı ve sıra dışı kişidir. İbn Bacce bu tür insanlar için **nevabıt 'ayrık otu'** kavramını kullanır.
İbn Bacce erdemsiz toplumda erdemli yaşamaya çalışan insan için bunu olumlu olarak kullanır.

İBN TUFEYL:

- Tabip ve Fakihtir. Meşhur felsefi romanı **Hayy bin Yakzan** eseriyle tanınır.Bu eserde Farabi, İbnBacce ve kısmen de İbn Sina'yı eleştirir.Kendi meşriki hikmet tasavvuru sunar. Sunduğu hikaye çerçevesinde din-felsefe ilişkilerini ve insanın mutluluğa nasıl ulaşacağını tartışır.
- İbnTufeyl'e göre akıl eşyanın mahiyetlerine ve bu yoldan Allah'a ulaşmak için kâfi gelir. Eserinin son bölümünde gerçek anlamda bir din felsefesi tahlili yer almaktadır.

İBN RÜŞD :

- İbn Rüşd = (Akıl) Averroes
- İbn Rüşd'ün Aristoteles'e ait şerhleri o kadar şöhret bulmuştur ki Avrupa âlimlerinden bazıları, İbn Rüşd'ü, Aristotles'in eserlerini Arapçaya ilk tercüme eden zat olarak kabul etmişlerdi . Oysaki İbn Rüşd ne Yunancaya ne de Süryaniceye vakıftı
- İbn Rüşd'ün, Aristoteles için "15 asır fizik ve metafizik alanda yanılgısı olmayan bir insan ancak ilâhî olabilir" ifadesini kullanması, hakikate uygunluk arz etmiyor. Çünkü Aristoteles, "yer sabit diğer gezegenler yerin etrafından dönmektedir" diyor. Bu iddia tamamen yanlıştır. "Ay altı"-"ay üstü" âlem anlayışı da doğruluğun dışındadır.
- İbn Rüşd üç çeşit Aristoteles şerhi (yorumu) bırakmıştır:
  Büyük Şerhler (Tefsir-i Kebir),
  Orta Şerhler (Tefsir-i Vusta),
  Küçük Şerhler (Tefsir-i Sağır).
- Gazâlî'nin teolojik tepkisinin kararlı muhalifi olan İbn Rüşd, Filozofların Tutarsızlıkları'na karşı uygun bir reddiye olarak **TutarsızlığınTutarsızlığı** isimli eserini yazmıştır. Bu eserinde Gazâlî'nin görüşlerini çürütmeye çalışıyor.
- **Faslu'l-makâl** isimli eserinde vahyedilmiş yasa ile felsefenin ilişkisini ele alıyor, burada felsefe öğrenmenin dinen zorunlu olduğunu belirtiyor.
- Gazâlî'nin muhalifi olan İbn Rüşd, Aristoteles'in "faal aklın ölümsüzlüğü doktrini" olarak bilinen esasa bağlanmıştır.

GAZÂLÎ :

- Aristo ve Meşşai filozofların felsefesini öğrenmiştir. Bu felsefeyi doru biçimde özetleyen '**Makasidu'l-Felasife'** adlı eseri (ÇIKMIŞ SORU)
- Aristocu, Yeni Eflatuncu, Farabi ve İbn Sina metafiziğini, hem kendi felsefesine hemdeİslama aykırı gördüğünden ikinci kitabı **Tehafütü'l-Felasife'yi** yazmış ve İlk önce İbn Sina'yı tenkid etmiştir.
- Mucizenin imkânı (pamuğun yanmasının faili ateş değil Tanrı'dır) (ÇIKMIŞ SORU)
- **Mantığı** kelama dahil etmiştir **(Miyaru'l ilim)**
- **"**Mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz" **(El-Mustasfa)**
- **Bakillani'nin** ortaya koyduğu **"in-ikası edile"** delilini tehlikeli delil diyerek reddediyor
- Gazali'nin en çok önem verdiği problem **âlemin kıdemi (ezeliliği)** problemidir. Bu, din ile felsefe arasında en çok tartışılan ve en uzlaşılmaz problemlerden biri olmuştur
- Selçuklu padişahlarından Melik Şah'ın veziri Nizam elMülk, Nizamiye Medresesinin müderrisliğine tayin etti
- Gazâlî felsefeyi reddetmiyor. Bilakis yetenekli kimselerin onunla uğraşmasını bir bakıma zorunlu görüyor. Gazâlî'nin reddettiği felsefe değil, yanlış yolda olan filozoflardır. Bu nedenle Gazâlî, İslâm âleminde düşünceyi durduran değil, bilakis düşüncenin canlanması için bizzat çalışmalarıyla örneğini veren bir filozoftur.
- Gazâlî'nin, geçirdiği septiklik döneminde de dinî inanç ve itikadından vazgeçtiği söylenemez.
- Kant'tan 613 yıl önce **kritisizmi** ortaya koyan Gazâlî'ye göre "her organ ve kabiliyetin bir görev alanı vardır. Bunlardan, kendi alanı ile ilgili işler beklenir.
- Gazâlî, felsefeyi içinde eritmiş, **Huccetül-İslâm** unvanını kazanmış, büyük bir Müslüman filozoftur

Gazali'nin filozofları 23 konuda eleştiriyor. 3 konuda küfüre düştüklerini 20 konuda ise hata yaptıklarını söylüyor.
Küfre düştükleri konular: (ÇIKMIŞ SORU)

1. **Allah'ın cüziyatı bilemeyeceği hususu**
2. **Alemin ezeliliği**
3. **Haşrin ruhaniliği**

ESERLERİ : ***
Makasıdü'lFelasife, Tehafütü'l-Felasife, Mı'yârü'l-İlm ve Mihakkü'n Nazar **(Maksadın ne? Tuhafmısın? Hıyar, nazarla nikahlan)**

1. Makâsidu'l-Felâsife (Filozofların Maksatları) (kendi döneminin felsefî konuları)
2. Tehafütü'l-felâsife (Farabî ve İbn Sina gibi filozofların felsefe geleneğinin ilmî otoritesini yıkmak için)
3. Mi'yâru'l-İlm: Mantığa dair Mi'yâru'l-İlm'i Bağdat'ta Nizamiye medresesinde ders verdiği esnada kaleme aldı.

4. Fadâihu'l-Bâtınıyye, Kitabu'l-Mustazhirî: Gazali Bağdat'ta ders verdiği sıralarda **Fadâihu'l-Bâtınıyye** veya **Kitabu'l-Mustazhirî** olarak anılan kitabıyla Batıniyye'ye karşı etkili bir reddiye yazmıştır.
5.El-Mustasfâ: adlı eser, fıkıh ve mantık alanındaki çalışmaların billurlaşmış bir neticesi olarak ortaya çıktı.
6. el-Kıstâsü'l-Mustakîm: Batıniyye'yi mantık temeli üzerinde reddetmek için el-Kıstâsü'l-Mustakîm'i yazdı.
7. Mîzânu'l-'Amel: Gazali, ilim-amel bütünlüğünü vurgulayan Mîzânu'l-'Amel adlı bir eser yazmıştır. Felsefî muhtevasına rağmen bu eser, Gazalî'nin tasavvufi yönelişin eşiğinde olduğu bir aşamayı temsil etmektedir.
8.Mişkâtü'l-Envâr: adlı eser ise ilmî ve ahlakî faaliyetin dayanacağı **irfanî metafiziği** temellendirmek üzere kaleme alınmıştır. Bu eserde felsefî sudur teorisinin bazı özelliklerini taşıyan bir **Nur metafiziği** ortaya konmuştur..

Gazali'ye göre, tüm günah ve kötülüklerin kaynağı dünya sevgisidir. Dünya sevgisinden kaynaklanan kötülükler:

1. Bedenî günah: Açlık bunlardan biridir.
2. Şehvet içgüdüsüyle ortaya çıkan kötülükler: şehvet arzusu akıl ile kontrol ve idare edilmelidir, azgınlığa izin verilmemelidir. Zina, dinî olduğu kadar, ahlaki ve toplumsal bir günahtır.
3. Dilin sebep olduğu günahlar: Dedikodu, çirkin söz, alay etme, küfretme vs.

Gazali sevgiyi dört grupta ele almaktadır.

1. Ben sevgisi
2. Faydaları için iyilik yapan birini sevme: Bu da bir çeşit ben sevgisidir.
3. Güzellik sevgisi: Güzellik içgüdüsel bir değer olarak hemen hemen tüm dünyada kabul görmüştür.
4. Sevgi, iki ruh arasındaki düzenli etkileşime ve gizli yakınlığa bağlıdır. Hırsız, hırsızı sever; soylu bir insan, soylu bir dostu sever.

OSMANLI'DA FELSEFE

Davud el-Kayserî :
Orhan Gazi tarafından 1336 yılında İznik'te yaptırılan medreseye müderris olarak tayin edilmiştir.
Eserleri: **"**Keşfu'l-Hicâb an Kelâm-ı Rabbi'l-Erbâb", "Şerh-i Kasîde-i Taiyye", "Şerh-i Kasîde-i Mimiyye" "Nihâyetü'l-Beyân fî Dirâyeti'z-Zaman"

Şeyh Bedrettin Simavi: **Vahdet-i vücud** görüşüne sahiptir. Eseri : "**Varidat"**

Molla Fenârî :
Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi büyük âlimlerinden olup Sultan II.Murad döneminde **Osmanlı Devleti'nin ilk resmî müftüsü/şeyhülislamı** tayin edildi.
Sadreddin Konevî'nin **Miftahu'l-Gayb** adlı eserini okumuş ve daha sonra üzerine **Misbâhu'l-Üns** adında bir şerh yazmıştır.

Fenari'nin gözünde alem gayb ve şehadet olarak ikiye ayrıldığı gibi latif ve kesif olarak da ayrılmaktadır. Varlık tecelli ve zuhur (taayyün ve tenezzül) mertebelerinden geçerek **alemde beş mertebe**yi veya hazreti **(hazerât-ı hamse)** meydana getirir:

1) Zat hazreti
2) Ervâh hazerâtı (Ruhlar alemi)
3) Melekût alemi
4) Misal alemi
5) Şehadet alemi

FATİH DÖNEMİ FİKİR HAREKETLERİ

Hocazâde Muslihiddin
Hocazâde'nin Fatih'in hocalığı görevine getirildiği rivayet edilmektedir. Bir süre Kazaskerlik yaptıktan sonra Bursa Sultaniye (Yeşil) Medresesi'ne müderris tayin edildi. Hocazade, Fatih'in huzurunda yapılan tartışmalara da katılmış ve İstanbul Sahn-ı Semân müderrisliği görevinde de bulunmuştur. Bu görevde iken Fatih'in isteği üzerine **Tehâfütü'l-Felâsife** adlı eseri kaleme almıştır. .

Hocazâde bir **Mâtürîdî kelamcısıdır** ve **Semerkand ekolünün** Osmanlı coğrafyasındaki bir takipçisidir.

Kemal Paşazade (İbn Kemâl): Osmanlıda ilk kez tarihi olayları sebep-sonuç ilişkileri içerisinde ele alan kişidir.
Eseri, **Hâşiye 'alâ Tehâfütü'l-Felâsife'**dir.

Kınalızâde Ali Efendi : Eserlerinin en ünlüsü **Ahlak-ı Âlâ'î'**
Ebu Suud Efendi: **İkinci Ebu Hanife ve Müftiyu's-sakaleyn**
Tanzimat Sonrası Felsefe: **Münif Paşa, Ali Süavi, Ahmet Mithat**

TASAVVUF İLMİNİN TEMEL/KLÂSİK ESERLERİ

Hâris b. Esed Muhâsibî: **er-Riâye.** **(Muhasip riayet et, hesaba kitaba..)**
Hakîm Tirmizî: **Hatmü'l-Evliyâ.** **(Tirmizi, Evliyâyı hatmetmiş..)**
es-Serrâc et-Tûsî: **el-Lüma'**. **(Oğ-luma, Tosunuma Serin yer açın..)**
Ebu Bekir Kelâbâzî**: et-Ta'arruf.** **(Kel Abaza, Taarruza geçti..)**
Ebu Tâlib el-Mekkî: **Kûtü'l-Kulûb.** **(Mekke, Kitapların Kalbi..)**
Abdülkerîm Kuşeyrî: **er-Risâle.** **(Kuşey-ri- sale)**
el-Hücvîrî: **Keşfü'l-Mahcûb.** **(Hür Civciv, mahçup oldu..)**
el-Herevî: **Menâzilü's-Sâirîn.** **(Her evde Menzil Şairi var..)**

el-Gazzâlî: **İhyâu Ulûmi'd-Dîn.**

Dört cilt olan eser, dört ana bölümdür. **“ibâdât, muâmelât, mühlikât** ve **münciyât”** **(İMMM)**

Ruzbihân el-Baklî: **Meşrabü'l-Ervâh.** **(Ruzi-mahşerde, ruhlar maşrafa tutar..)**

es-Sühreverdî: **Avârifü’l-Maârif.** **(Sühreverdi, su verdi ariflere..)**

İbnu'n-Nedim **Fihrist ul-Ulûm** Arapçada yazılan en eski ve en meşhur felsefî tabakat kitabıdır.

İbn Cülcül (Hükema Düldül) **Tabakatu’l-Etibbâ' ve'l-Hükemâ**

Molla Cami: **Nefahatu’l-Üns**

İbn Sina’nın (ö.1037) **Sîretu'ş-Şeyhu’r-Reîs** adıyla tamamlanan hal tercümesi (otobiyorafik) türün ilk örneklerindendir.

Gazalî (ö. 1111)’nin **el-Munkız mine’d-Dalal** adıyla yazdığı meşhur otobiyografi

Gazâlî (1058-1111): **Makâsıdu’l-Felasife***.* İslam ve Yunan filozoflarının felsefî görüşlerini özetler. Gazalînin daha sonra yazdığı felsefî eleştirilerin yer aldığı *Tehafütü’l-Felasife*’ye bir hazırlık mahiyetindedir.

İbn Fâtik: **Muhtaru’l-Hikem.** (Muhtarın patikleri)

Kindî (ö.873)’nin **Risale fî Hudûdi’l-Eşyâ ve Rusûmiha** *(*İslâm'da ilk özel felsefe sözlüğü olan)

Belâzûrî (ö. 893)’nin **Futûhu’l-Buldân,**

Taberî (ö. 923)’nin **Târihu’l-Ümem ve'l-Mülûk**

Hatîb el-Bagdâdî (ö. 1071)’nin **Târihu’l-Bağdad**

Tasavvuf tabirlerini bir araya getiren : **Dede Ömer Ruşeni**

Tasavvuf düşüncesi Osmanlı medrese bünyesine girmesi**: Davud-i Kayseri**

Muhyiddîn ibnü’l-Arabî: **Fusûsu’l-Hikem** ve **el-Fütûhât’l-Mekkiyye.**

Feridun Attar: **“Tezkiretü’l-Evliya”**

Yazıcıoğlu Muhammed : **“Muhammediye”**

Kaside-i Bürde müellifi: **Ka’b bin Zübeyr**

İlk 8 düsturu **Abdülhâlık Gucdüvânî** tarafından tanzim edilen 11 esas,
Nakşibendiyye'de tasavvufî eğitimin temel unsurları olarak kabul edilir (Kelimat-ı Kudsiyye)

1) Huş der-dem: Alınan her nefeste Allah'ın huzurunda olduğunu hatırlamak. Zamanı boşa geçirmeyip değerlendirmektir.
2) Nazar ber-kadem: Bakışları ayak ucuna yöneltmek. Atılan her adımda gafletten uzaklaşmak, bulunulan makam ve hâle göre hareket etmektir.
3) Sefer der-vatan: Halktan Hakk'a sefer etmek, kötü huyları iyi huylara çevirip ahlâkı güzelleştirmektir. Kalben dünyevî düşüncelerden ve mâsivâdan kurtulup Allah'a doğru yolculuk yapmaktır.
4) Halvet der-encümen: Halk içinde Hak ile beraber olmak. Görünüşte halk içinde olmakla birlikte kalben Allah ile beraber olmaktır. Elin kârda gönlün yârda olmasıdır.
5) Yâd-kerd: Dilin kalple beraber zikridir. Müridin şeyhi tarafından kendisine verilen duayı (virdi), dili ve kalbi ile zikretmesidir.
6) Bâz-geşt: Zikirde kendiliğinden hatıra gelen iyi veya kötü fikri kovup uzaklaştırmaktır.
7) Nigâh-daşt: Kalbi mâsivâdan, dünyevî düşüncelerden muhafaza etmektir.
8) Yâd-daşt: Huzur haline erip müşahede makamına ulaşmaktır. Allah'ı anmanın sürekli olmasıdır.
9) Vukuf i zamânî: Her an ve her hâlin muhasebesini yapmaktır.
10) Vukûf-i adedî: Zikir esnasında sayıya riayet ederek dikkati bir noktada toplamaktır.
11) Vukûf-i kalbî: Zikir yaparken kalbe yönelip kalpte Allah'tan başkasına yer vermemektir. Allah'ın huzurunda olmanın bilinciyle hareket etmektir.

DİN ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM VE TEKNİKLER (ALAN)

DİN EĞİTİMİNİN TEMELLERİ

Psikolojik Temel

Sosyolojik/Toplumsal Temel

Kültürel Temel

Felsefi Temel

Evrensel Temel

Hukuki Temel

Laiklik ve Din öğretimi

EĞİTİM ÖĞRETİM İLKELERİ

Bireysellik

Bütünlük

Açıklık

Amaca Dönüklük

Nasıl bir insan yetiştireceğiz? Hangi dini ve ahlaki özellikleri kazandıracağız? gibi sorulara önceden cevap verilmeksizin, bir eğitim faaliyetinin planlanması ve uygulanması mümkün değildir. Her öğretim etkinliği,o öğretimin hedefi ve konusuyla uyumlu bir şekilde birbirini takip edeni birbiriyle uyumlu işlemlerin sistematik olarak yürütülmesini gerektirir.Bu sistem kaba hatlarıyla şunları içerir;

- **Tasarlama (**hedefleri,amaçları ve imkanları belirleme)
- **Planlama** (yapılacak işlerin zamanını,süresini,miktarını tayin etme)
- **Uygulama** (hazırlama,anlatma,yapma,yaptırma,düzeltme)
- **Değerlendirme** (sonuçları gözleme,hedeflerle uygunluğu denetleme)

Bloom Bilişsel alan öğrenme basamakları: (AKU ASD)

1. Anlama
2. Kavrama (Yorumlama, örnek gösterme)
3. Uygulama
4. Analiz (İlişkilendirme, ayırt etme, organize etme)
5. Sentez (Oluşturma, planlama, üretme, çözüm önerileri)
6. Değerlendirme (En üst basamağı)

ÖĞRENME ALANLARI

İlköğretim DKAB Öğrenme Alanları
1.İnanç (İmanın Şartları)
2.İbadet (İslam'ın Şartları)
3. Hz. Muhammed (Siyer hayatı)
4. Kur'an ve Yorumu (Tanıyalım, kıssalar, eğitici nitelik)
5.Ahlâk (Değerler)
6. Din ve Kültür (Vatan, Millet, Türkçülük)

Ortaöğretim DKAB Öğrenme Alanları
1.İnanç
2.İbadet
3. Hz. Muhammed
4. Vahiy ve Akıl
5.Ahlâk ve Değerler
6. Din ve Laiklik
7.Din, Kültür ve Medeniyet

Ahlâk Öğrenme Alanları

- Sevgi, dostluk ve kardeşlik
- Sevinç ve üzüntülerimizi paylaşalım
- İslam'ın sakınılmasını istediği davranışlar
- Din ve Güzel Ahlâk
- İslam dinine göre kötü alışkanlıklar

İbadet Öğrenme Alanları

- İslam'da ibadetlerle ilgili bazı temel ilkeler
- İslam'da ibadetlerle ilgili kolaylıklar
- Başkalarının ibadet etme hakkına saygılı olma
- İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydaları
- İbadetlerin bireye iç huzuru sağlaması ve kendine güveni geliştirme
- İbadetin kendi hayatındaki faydaları

ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜREÇLERİ

Ann: Öğrencilerin bilgiye nasıl ulaşacakları, nasıl yerleştirilecekleri ve eleştirilecekleri konusunda öğretmenlerin öğrencilere rehber olması gerektiğini belirtmiştir.

Yapılandırmacılık (2006) : **Brooks**

Öğretmen Merkezli Öğretim Stratejileri

- Klasik sunum
- Gösterim
- Tüm sınıf tartışması
- Hikâye anlatımı
- Video gösterimi
- Programlandırılmış bire bir öğretme
- Simülasyon
- Alıştırma yapma

Öğrenci Merkezli Öğretim Stratejileri

- Rol yapma
- Proje
- Bağımsız çalışma
- Küçük grup tartışması (akran öğretimi)
- Kütüphane taraması
- Öğrenme merkezleri
- Okul gezisi
- Sorgulama
- Programlandırılmış öğrenme
- İşbirliğine bağlı öğrenme
- Keşfetme
- Kişiselleştirilmiş öğrenme sistemleri
- Drama

- Problem temelli öğrenme
- Oyun oynama

DİN EĞİTİM-ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK ÖĞRETİM STRATEJİLERİ

1. Sunuş Yoluyla (Ausubel) (ÇIKMIŞ SORU)

- Tümdengelim
- Öğretmen aktif, öğrenci pasif
- Somuttan soyuta sıra takip edilir
- Ön düzenleyicilere dikkat edilir
- Kavram haritaları kullanılır
- Anlatım, soru-cevap, gösteri, konferans, sempozyum

2. Buluş yoluyla (Bruner) (Burnunu bulan er)

- Öğretmen kılavuz
- Öğrenci merkezli
- Tümevarım
- Kavrama düzeyi
- Somuttan soyuta
- Daha çok örnek olay ve beyin fırtınası
- Pekiştireçler vererek güdüleme
- Bol bol örnek verilip yaptırılır
- Soru-cevap, problem çözme, grup çalışması, tartışma

3.Araştırma inceleme yolu (J.Dewey)

- Öğrenci merkezli
- Üst düzey öğrenme becerileri
- Bilimsel düşünce becerisi kazandırır
- Daha çok problem çözme, deney ve proje kullanılır
- Gözlem gezisi
- Uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme

4.İşbirlikli öğrenme (Vygotsky)

- Demokratik düşünce becerisi kazandırılır
- Uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey öğrenme becerileri
- Problem çözme, proje ve duruma dayalı öğrenme
- Ortak bir amaç
- Birlikte hareket etme ve yardım etme

5.Tam Öğrenme (Bloom) (PİDDE ver tam öğrensinler)

- Planlı öğretim
- Bireysel eğitim
- Yeteri kadar zaman
- Öğrenme sürecine katılım
- Bir üniteyi bitirmeden diğerine geçilmez
- Bilişsel ve duyşsal davranışlar
- Öğrenci başarısız, hız
- Pekiştireç, İpucu, Dönüt, Düzeltme, Etkin katılım (PİDDE)
- Öğrencinin giriş davranışları, öğretim hizmetinin niteliği ve öğrenme ürünleri
- Ek öğrenme fırsatlarına yer verilmelidir. (Birebir eğitim, küçük gruplarla öğretim, evde ve okulda ek öğretim, bilgisayarlı öğretim, programlı öğretim, akademik oyunlarla öğretim, kaynak ve yardımcı kaynakla öğretim, tekrar öğretim)

6.Yapılandırmacı (Piaget, Vygotsky, Dewey)

- Öğrenci Bilgiyi alan değil kurandır
- Bireysel farklılıklar
- Öğrenme sosyaldir
- Öğretmen rehber ve yardımcı
- Portfolyo değerlendirme, performans değerlendirme ve akran değerlendirme

6. **Çoklu Zeka Kuramına göre (H.Gardner)** (ÇIKMIŞ SORU)

- **Sözel, Dilsel Zeka** (okuma yazma konuşma zekası)
- **Mantıksal, Matematiksel Zeka** (sayı, anlama ve mantık zekası)
- **Görsel ve Mekansal Zeka** (resim, renk ve şekil zekası)

- **Bedensel, Kinestetik Zeka** (beden, hareket ve denge zekası)
- **Müziksel, Ritmik Zeka** (ses, melodi ve ritm zekası)
- **Kişise, İçsel Zeka** (ben, karakter ve kişilik zekası)
- **Doğacı, Varoluşçu Zeka** (doğa, çevre ve canlı zekası)
- **Sosyal, Bireylerarası Zeka** (insan ilişkilerinde kendini ifade etme)

Bloom Taksonomisi

1. Bilişsel Taksonomi (Bilgi, kavrama,uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme)

2.Duyusal Taksonomi (Alma olgusu, olguya cevap vermek, değerlendirmek, organizasyon, karakterize etmek)

3.Psikomotor Alan (Algı, yerleştirmek, güdümlü yanıt, mekanizma, karmaşık açık cevap, icat etme)

DİN ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Takrir (Anlatma) Yöntemi : Bir konunun öğretmen ya da onun yerinde olan birisi tarafından belli bir sıra ve düzen içerisinde öğrencilere sunulmasıdır.

1.Biçimsel (formal) konuşma tekniği (konferans)

2.Biçimsel olmayan (informal) konuşma tekniği

3.Sempozyum

Tartışma Yöntemi

- Öğrencilerin öğretmenin gözetiminde bir konu veya problem üzerinde gruplar halinde birbirleriyle tartışmak ve görüş alışverişinde bulunmak suretiyle sonuçlar çıkardıkları öğretim yöntemidir.
- Öğretmen-Öğrenci etkileşimi söz konusudur.
- Öğrencilerin bir konu üzerinde kendi düşüncelerini söylemelerini ve yorum yapmalarını sağlar.
- Bir konu üzerinde öğrencileri düşünmeye yöneltmek, iyi anlaşılmayan noktaları açıklamak, verilen bilgileri pekiştirmek farklı görüşler elde etmek asıl amaçtır.
- Daha çok bir konunun kavranması aşamasında karşılıklı olarak görüşler ortaya konurken, bir problemin çözüm yollarını ararken ve değerlendirme çalışmaları yaparken kullanılır.
- Birbirinden farklı iki görüşün iddialarını nedenlerini, niçinlerini ve sonuçlarıyla ortaya konulmasıdır. Asıl amaç doğruların tek boyutu olmadığını, birçok yönünün olduğunun gösterilebilmesidir.

TARTIŞMA TEKNİKLERİ

Büyük Grup Tartışma Tekniği (Sınıf mevcudu az ise)

- Sınıf içinde yüz yüze iletişime olanak veren bir yöntemdir.Tüm sınıfın etkin olarak öğrenmesine katkı sağlar ve tek başına yada diğer yöntemlerle birlikte kullanılabilir.
- Bu teknik sınıfın küçük gruplara bölünemeyecek kadar az olması veya sınıfın birlik bütünlük içinde olmasının istenmesi durumunda uygulanır. Tartışma yönteminde belirtilen hususlara aynen dikkat edilir.

Beyin Fırtınası Tekniği (Fikir taraması)

- Birçok öğretim tekniğinde kullanılabilecek etkili bir **yaratıcı düşünme** yöntemidir.
- Bireyleri heyecanlı bir ortama yönlendirecek orijinal ve üretken fikirlerin ortaya çıkmasına yarayan bir grup tartışma tekniğidir.
- Beyin fırtınasında tartışılacak problem basit sınırlı olmalı, karmaşık yada genel olmamalıdır. Bunun yanında konu öğrencinin ilgi alanında olmalı ve kısmen konu hakkında bilgi sahibi olmalıdır.
- Bir problem çözmekle görevli grubun üyeleri mümkün olduğu kadar çok fikir ileri sürerler. Dile getirilen her çözüm teklifi diğer grup üyelerini daha yeni ve iyi buluşları ortaya çıkarmaya yöneltir. Ancak ortaya atılan fikirlerin ayrıntılı bir şekilde açıklanması yada savunulması istenmez. Sadece fikirlerin mümkün olduğu kadar hızlı ifade edilmesi, yazıya geçirilmesi ve sonra sükûnetle değerlendirilmesi istenir.

Çember

- Dersin başında veya sonunda kullanılır
- Oyun şeklinde tartışma soru sorulur çemberdeki öğrenciler sırayla bir iki cümle ile cevap verirler
- Öğretmen veya öğrenci yönetebilir

Görüşme Tekniği

- Yüz yüze gelen iki veya daha fazla kişinin,belli bir amaçla sözel ve sözel olmayan iletişim araç ve tekniklerini kullanarak yarattıkları bir etkileşimdir.
- Görüşme,okul ortamında bir konuda o konunun uzmanı bir yazar, sanatçı, bilim adamı, vaiz vb. tanınmış kişileri sınıfa davet ederek veya yanına giderek bilgi almayı amaçlar. Bu yöntemde soru-cevap tekniği kullanılır.
- Mesela bir cami, mezarlık veya türbe ziyareti yapıldığında mevcut din görevlisinden bilgi alınabilir. Diğer yandan öğrencilerin müftü, vaiz, imam vb. din görevlileriyle görüşmeleri sağlanarak onların dini ilgi ve istekleri geliştirilebilir.
- Görüşmenin zamanı,mekanı,görüşmecinin görüşme esnasında herkesin göreceği yerde oturmasının sağlanması, görüşmenin konularının sınırlanması gibi hususlarla birlikte son noktada görüşmenin neticesinde sınıfça konunun tartışılması ve değerlendirilmesi önemlidir.

Altı Şapkalı Düşünme Tekniği (ÇIKMIŞ SORU)
Temeli, düşünceleri altı farklı bakışı simgeleyen farklı renklerdeki şapkaları takarak veya takmış gibi yaparak **analiz etmek ve yaratıcılığı geliştirmektir**.

Beyaz Şapka: Net Bilgiler ve rakamlar objektif bilgi (boş sayfa gibi) (tarafsız şapka)
Kırmızı Şapka: Duygular, hisler subjektif (ateşli) (duygusal, kişisel şapka)
Siyah Şapka: Tehlikeler (Yargıç cübbesi gibi kötümser olumsuz eleştiri (kötümser şapka, tedbir şapkası)
Sarı Şapka: Üstünlükler (Güneş gibi) övgü ve olumlu görüşler (iyimser şapka, yararlar şapkası)
Yeşil Şapka: Yaratıcılık (bitki) verimlilik hareket yenilik(yenilikçi, üretken, alternatifler şapkası)
Mavi Şapka: Sonuçlar (Gökyüzü) serin tahat sistematik düşünce (serinkanlı,durum analizi,kontrol şapkası)

Bu teknik öğrenciye şu faydaları sağlar:
-Yaratıcılığı gelişir.
-Karar verme becerilerini geliştirir.
-Düşüncelerini ve duygularını belli bir düzene sokmayı ve sistematikleşmeyi sağlar.
-Düşünme yollarını öğretir.Tek bir düşünme türüne takılmamalarını ve gereksiz tartışmalara girmemeyi öğretir.

Workshop Tekniği

- Bir grup tekniğidir.Öğrencilerin ortak bir konu üzerinde çalışmalarını,düşünmelerini ve öğrenmelerini sağlar ve onları belli bir yerde,kısa bir zaman içerisinde ortak eğitim sorunlarını,ilgi veya proplemlerini bir araya getiren ve bu problemlerin çözümü üzerinde öğretim yapılan bir tekniktir.
- Tekniğin uygulanmasında planlama,katılanlar tarafından yapılabilir.
- Katılanlar arasından bir lider seçilir.Lider konuyu belirler.
- Herkes kendi fikrini söyler ve bir kişi fikirlerden çıkan önemli noktaları not eder.
- Toplantı sonunda bir görüşme yapılır ve düşünceler belirtildikten sonra özet çıkarılır.Çıkarılan özet üyelere dağıtılır.
- Bu teknik; olayların derinlenmesine incelenmesini sağlar.Öğrencinin araştırma ve problem çözme gücünü geliştirir. Özgün görüşlerin dile getirilmesini sağlar.Ortam birlikteliği sağlar.
- Bu teknikte öğretmen fazla müdaheleci olmamalı, işleyişte rehber olmalıdır.Ayrıca problem açık olarak belirlenmiş olmalı,olaylar derinlemesine incelenmelidir.
- Öğrencilerin ahlaki problemleri ve davranışları konusunda birlikte çalışmaları,ortak hareket etmeleri, çözüm üretmeleri önemli olup workshop tekniği bu imkanı sunmaktadır.

Küme (Grup) Çalışması Tekniği

- Bu yöntem öğretmen rehberliğinde belirli hedef ve davranışları gerçekleştirmek,bazı bilgi ve becerileri kazanmak ve bir ürün ortaya çıkarmak için bir araya gelmiş 3-7 kişiden oluşan grupların ortaklaşa ve bireysel çalışma ile bir konuyu hazırlayarak sınıfa sunulmasıdır.
- Birkaç öğrencinin (3-5) bir çalışmayı belirlenen hedef doğrultusunda amaca ulaştırmak için,beraberce yaptıkları tüm bildirmlere grup çalışması denir.
- Grup üyeleri süreç içerisinde birbirlerine öneriler aynı zamanda geri bildirmlerde bulunarak yardımcı olur.
- Grup sürecindeki bu paylaşımlarla bireyler iç dünyasını,yaşam biçimini ve kurduğu ilişkileri daha iyi anlama olanağı bulur.
- Ayrıca kazanmak istediği beceri ve davranışları grup ortamı içerisinde deneme şansı yakalar.Kendini ifade etme imkanı bulur ve süreci yaşayarak öğrenir. Öğrenci sorumluluk almayı ve aldığı sorumluluğu yerine getirmeyi öğrenir. Planlı ve birlikte iş yapma yeteneği kazanır.
- Dikkat edilecek hususlar; Kümelerin heterojen olmasına dikkat edilmelidir.Konular önceden belirlenmelidir ve öğrenciler imkan nispetinde kendi isteklerine uygun gruplanmalıdır.Her kümenin başkanı, sözcüsü, yazıcısı ve kaynak toplayıcısı olmalıdır. Öğretmen çalışmaları yakından izlemeli ve yardımcı olmalıdır. Araç gereç kullanımı teşvik edilmeldir.
- Öğretmen son olarak değerlendirme sürecinde eksikleri tamamlayıp,yanlışları düzeltmelidir.

Diğer Tartışma Teknikleri

Münazara (İki ekibin dinleyici ve jüri önünde iki zıt tez)

- Diyalektik düşünme
- Münazarada asıl olan,oluşturulan iki grubun belli bir konuyu karşılıklı olarak tartışmasıdır.
- Münazara öncesinde öğrencilere belirli bir hazırlık süresi verilir.
- Münazarada tartışma konusu zıtlıklar içeren,farklı bakış açılarına olanak veren bir konu olmalıdır.
- Her grup kendi düşüncesini savunmak,karşı tarafın düşüncesini çürütmek için çalışır.
- Bu teknikte kazanan-kaybeden vardır.
- İzleyiciler alkışlarıyla tempo tutarak beğendikleri bir düşünceyi destekleyebilirler.
- Bu tekniğin sağladığı temel fayda öğrencilerin fikirlerini savunma becerisini geliştirmeleridir.
- Münazarada öğrenci kendi kişisel düşüncesinin tam tersini savunan grupta da yer alabilir.
- Bu tekniğin uygulanmasında gruplar yanlarında somut delilleri sunarlarsa buna **‘’argümantasyon tekniği’’** denir.

Panel (Bir grubun izleyici önünde samimi tartışması, sohbeti)

- Bir konunun farklı boyutlarını kendi aralarında tartışmak üzere bir araya gelen 3-6 kişilik bir grup ile bir başkandan oluşan tartışma tekniğidir.
- Panelistler genellikle öğrencilerden seçilir. Uzmanlardan da yararlanılabilir.
- Konuya önceden hazırlık yapılır ve samimi bir ortamda bilgiler paylaşılır.
- Panelde amaç karşı düşünceyi çürütüp galip gelmek değil, bir konuda bilgi vermektir.

Zıt Panel (Sınıfın yarısı soru sorar, yarısı cevap verir)

- Belli bir ölçüde tartışılmış ancak bütünüyle tamamlanmamaış bir konunun tartışılması yada bir konunun pekiştirilmesi amacıyla kullanılan tekniktir.Bu sayede öğrenme sürecinde bir yanılgı meydana gelmişse düzeltme imkanı elde edilmiş olur.
- Sınıf soru soran ve cevap veren olmak üzere ikiye bölünür ve ders bu şekilde işlenir.
- Gruplara 10-15 dakika hazırlık süresi verilir.

Forum : (Forum lafımı ortaya korum)

(Dinleyici grubun uzman gruba soru sorması) (Panelden farkı dinleyiciler doğrudan soru sorar, görüşünü açıklar)

- Konuşmacı grubun **bir sonuca varmak amacıyla** belli bir konuda bilgi birikimine sahip kişilerin bir araya gelerek yaptıkları, aynı zamanda dinleyenlerin de (izleycilerin de katılması) katılımına olanak veren bir tekniktir.
- Forum başkanı dinleyicileri katılıma ve soru sormaya teşvik eder.
- Bu tekniğin faydaları arasında öğrencilerin soru sorma, sorulara cevap verme, başkalarının görüşlerine saygı duyma gibi alanlarda gelişimini sağlaması sayılabilir.
- Panel ve sempozyum tekniklerinin sonunda forum düzenlenebilir.

Kollegyum (İki panel grubundan biri soru sorar, uzmanlar cevap verir)

- İki panel grubu bulunan tartışma tekniğidir.
- Öğrenciler konuyu sunar ve tartışırlar.
- Birinci grup uzman gruba yani ikinci gruba sorularını yöneltirler.
- Uzmanlar yöneltilen sorulara cevap verirler.
- Belirsiz bir konuda da uzman gruptan yardım alınır.

Kolokyum

- Akademik nitelikli bilimsel toplantı şeklidir.
- Bilimsel bir sorun incelenmek üzere kolokyumda ele alınır. Katılımcılar (araştırmacılar/bilim adamları) konuyu kendi aralarında ele alarak tartışırlar.

Açık Oturum (Panelden farkı başkandan söz alınarak konuşma yapılmasıdır)

- 3-5 kişilik bir grubun görüşlerini sırasıyla dile getirdikleri genellikle güncel konuların ele alındığı,bir tartışma tekniğidir.
- Sınıf ortamında sürecin sonunda tüm sınıfın tartışmaya katılımı sağlanabilir.
- Bu teknikte bir sonuca ulaşma gibi bir zorunluluk yoktur.

Sempozyum (Bilgi Şöleni) (Her oturumda 3-5 konuşmacının katıldığı)

- Seri konuşmalar değişik kişilerce
- Akademik, bilimsel, sanatsal niteliği olan herhangi bir konunun ele alınarak oturumlar şeklinde birkaç güne kadar uzayan periyotla ele alınmasıdır.
- Oturumlarda yer alan katılımcılara 15-30 dakikalık bildiri (tebliğ) sunma süresi verilir.
- Sunum yapan kişiler alanlarında uzman kişilerdir.
- Sunum esnasında dışarıdan müdahelede bulunulmaz.
- İzleyici kitle, görüş bildirmek, soru sormak, eleştiride bulunmak isterse bunun için ayrıca oturum düzenlenir.
- Sempozyumlar bilimsel bir eserin (bildiri-tebliğlerin kitaplaştırılması) ortaya çıkmasına olanak verir.

Görüş Geliştirme

- Bu teknik çelişki yada zıtlık içeren bir konu hakkında öğrencilerin ''katılıyorum-katılmıyorum yada kararsızım'' yazılı kartonların altına giderek kendi görüşlerini dile getirmek şeklinde gerçekleştirilir.
- Konu yapısı itibariyle münazayara benzese de münazarada zıt görüşlerin savunulması, görüş geliştirmede ise tartışılması söz konusudur.
- Fikrini değiştiren öğrenciler tüm sınıfça alkışlanabilir.

Seminer (Öğrencilerin bilimsel çalışmalarını dinleyiciler karşısında sunmaları)

- Daha çok yükseköğretimde kullanılan bu teknikte hazırlanan bir tez taslağı diğer öğrencilere dağıtılır.
- Sonrasında grupça hazırlanan tez veya araştırma raporu üzerinde tartışılır.

Sokrat Semineri ve Sokratik Tartışma Teknikleri

- Sokrat semineri, akademik, karmaşık (üzt düzey), farklı yorumlara açık bir metnin okunması ve ardından tartışmaya açılması şeklinde gerçekleştirilir.
- Sokratik tartışma ''bilgi doğuştan zihinde vardır'' mantığına dayanır. Bu idealizme de temel teşkil eden bir düşüncedir.
- Bu teknik buluş yoluyla öğrenme stratejisinden beslenir.
- Sokratik tartışmanın ilk kısmında öğrencilere bildiklerinden emin oldukları birkonuda çelişkili sorular yardımıyla çelişki yaşatılır.Buna ironi (alaysı) aşaması adı verilir.Tümden gelim yöntemi kullanılan bu aşamada öğrenciler tutarsız düşüncelere sahip olabildiklerini anlamış olurlar.
- İkinci aşamada sorular yardımıyla öğrenciler ''zaten bildikleri ancak farkında olmadıkları'' bilgilere ulaştırılır.Bu aşamaya doğurtmaca denir.

Güdümlü Tartışma

- Öğretmenin önceden belirlediği kazanımlara öğrencilerini ulaştırmak için çeşitli yönerge ve sorulardan yararlandığı tekniktir.

Delphi Tekniği

- Program geliştirme sürecinde ihtiyaç belirleme tekniği olarak kullanılan bir tekniktir.
- Belirlenen konu hakkında uzmanlardan yazılı görüş alınarak probleme çözüm üretmeye çalışır.

Vızıltı (Fısıltı) Grupları (Kısa süreli tartışma grupları)

- Küçük tartışma gruplarıdır. 22, 33 gibi isimler verilir.
- Buradaki ilk sayı tartışmaya katılacak kişi sayısını, ikinci sayı ise tartışmanın ne kadar süreceğini belirtir.
- Örneğin vızıltı 22 grubunun anlamı iki öğrenci konuyu ikişer dakika tartışacak demektir.
- Değerlendirme yapma amacıyla kullanılır.

Philips 66

- 6 kişilik bir grubun konuyu altı dakika süreyle tartışmasına dayanır. Amaç grubu aktif hale getirmek ve farklı gruplarda çeşitli düşüncelerin üretilmesini sağlamaktır.
- Grup içi tartışmalar bittikten sonra grup sözcüsü o grubun düşüncelerini diğer öğrencilerle tartışabilir.

Buzz Grup (Buz gibi notlar)

- Philips 66'ya benzer. Bu teknikte sınıf küçük gruplara ayrılır ve tartışmalarını bir not şeklinde özetler. Daha sonra bu notlar bir araya getirilir.

Workshop (Düşünce Atölyesi-Çalıştay) (Bir grubun kısa bir sürede tartışıp ortak kararlar alması)

- Konusunda uzman olan kişilerin belli bir yerde, kısa bir süre toplanarak belli bir konuyu ele aldıkları bir tekniktir.
- Bir probleme çözüm üretilmesi, karar alınması gibi amaçlarla gerçekleştirilen tartışmadır.
- Çok sayıda bakış açısı probemin iyi analiz edilmesine olanak verir. Yani (orijinal) ve nitelikli kararların alınmasına olanak verir.

Örnek Olay İncelemesi Yöntemi (Önce göster sonra çözüm önerilerini iste)

- Gerçek hayatta yaşanmış yada yaşanması muhtemel bir problem durumunun sınıf ortamına getirilerek çözüm yollarının bulunması işidir. Çoğunlukla buluş yoluyla öğretim stratejisinde tercih edilen bir yöntemdir.
- Anlatılan teorik bilgilerin uygulamada nasıl ortaya çıktığının somut bir göstergesidir. Belli inanç ve anlayışları yerleştirmek için Kur'an'da sıkça örnek olaylar anlatılır.

- Sosyal ilişkilerle ilgili durumu, bir problemi, bir olayı inceleme ,olayın nedenlerini ortaya çıkararak çözüm yolları istendiğinde olayı kişiselleştirmeden genel bir hava içinde ve problem merkeze alınarak tartışılması amacıyla uygulanır. Öğrenci merkezlidir. Öğrenciler bildiklerini uygulama şansına sahip olurlar.

Gösteri (Demonstrasyon) Tekniği

- Bir işin veya davranışın nasıl yapılacağını,öğreticinin bizzat yaparak veya canlandırarak göstermesi suretiyle öğretmedir.
- Bu metotla öğrencinin işitme duyusunun yanında görme duyusuna da hitap edilmesi,sözel anlatımın görsel malzemeyle somutlaştırılması sağlanmış olur.Böylece insanın görme duyusuyla edindiği kazanımlar olduğundan daha güçlü bir öğrenme gerçekleşmiş olur.Psikomotor öğrenmelerin kazandırılmasında etkili bir metottur.
- Öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine uygundur.
- Bilişsel veya yüksekl seviyeli duyusal öğrenmeler için uygun değildir.
- Araç gereç yetersizliğinden bu yönteme başvurulur.
- Gösteri tamamen gerçek koşullar altında ve gerçek araçlar kullanılarak yapılabildiği gibi,modeller,hareketli ve hareketsiz resimler ve başka soyut görsel araçlar kullanılarak da yapılabilir.
- Gösteri metodunda asıl aktif olan deneyi yapan veya ders araçlarını gösteren ve açıklayan öğretmendir.
- Öğrenciler dinleyici,seyirci ve bilgileri hazır alıcı durumundadır.

Problem Çözme Yöntemi

- Gerçek yaşamdan alınmış problemlerin çözümü için öğrencilerin aktif olarak çalışarak bir sonuca varmaları sürecine problem çözme yöntemi denir.
- Çoğunlukla araştırma-inceleme yoluyla öğretim stratejisinde tercih edilir.
- Bilişsel alanın uygulama basamağındaki davranışların kazandırılmasında büyük ölçüde etkilidir.
- Öğrencilere bilimsel düşünme yeteneği kazandırdığı gibi elde edilen bilgilerin değerlendirilmesini de sağlar.
- Hem bilişsel hemde duyuşsal öğrenmeyi sağlar.Ünite ve konuları ilgi çekici hale getirir.
- Hem bireysel hemde grupla öğretim yöntemlerindendir.

Gösterip Yaptırma Yöntemi

- Daha çok fiziksel becerilerin kazanımı konusunda kullanılan yöntemdir.
- Bu yöntem, bilen bir kimsenin adım adım göstermesi ve açıklaması,öğrencilerin bunları dikkatle izlemesi ve yapması,neticede yeterli düzeye gelinceye kadar tekrar etmesi gerekmektedir.

Gezi Gözlem Yöntemi

- Olayları ve olguları sürekli takip ederler ve bir takım bilgileri kendi gözlemleri sırasında öğrenirler.
- Gözlem yapan kişiler aktif öğrenme çabası içine girerek kendi gayretleriyle bilgiye ulaşırlar.
- Bir plan dahilinde yürütülmelidir.Öğrenci neyi nerede,ne zaman gözleyeceğini önceden bilmelidir.

Soru-Cevap Yöntemi

- Önceden hazırlanmış bir dizi sorunun sınıfta öğrenciler tarafından cevaplandırılmasına,tartışılmasına ve bir takım açıklama,yorumlama ve genellemeler yapmasına imkan veren bir öğretme metodudur.
- En eski yöntemlerden biridir.Karşılıklı bir öğretim yöntemidir.

Buldurma (Sokrates) Yöntemi

- Öğrencinin belli bir konuyla ilgili mevcut bilgilerinden hareketle,soru-cevap tekniğini kullanmak suretiyle,öğrencinin yeni bilgiye ulaşmasını sağlayan,öğretmen ve öğrencinin ortak etkinliğine dayalı, güdüleyici bir öğretme yoludur.
- Sokrates'e göre insanda tüm bilgiler vardır.Ancak uyur gibi üstü kapalıdır.Bunu uyanık hale getirmek eğitimin görevidir.Bu ise soru sorarak yapılmalıdır.

Kartopu: (2-4-8… aşama aşama büyümesi)

Formal konuşma : Konferans

İnformal konuşma: Öğretmenin yaptığı açıklamalar

Balık kılçığı: Olayın, problemin alt nedenleri

Drama/ Dramatizasyon Yöntemi

- Drama, eğitim-öğretimde yeni bir oluşum olup bir fikrin, durumun veya olayın grup önünde temsili olarak dramatize edilerek öğretilmesidir. Bu yöntemle insani ilişkilerde ortaya çıkan olumlu ve olumsuz durumları temsili yaşantılarla gösterip bunların irdelenmesi sağlanırken bir yandan da eğlenerek öğrenme yoluyla öğretim sıkıcı olmaktan çıkarılır.
- Grupla öğretimde hem rol oynayanların hem de onları izleyenlerin öğrenimi gerçekleşmiş olur.
- Drama, öğrencilerin hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini yaşayarak öğrendikleri bir yöntemdir.
- Drama bir olayı, oyunu, yaşantıyı tiyatro tekniklerinden yararlanarak, geliştirerek canlandırmaktır.
- Rol oynama yöntemi kişilik ve yetenek geliştirmeye yönelik konularda ve özellikle dil ve diksiyon geliştirmede etkili bir yöntem olarak kullanılabilir.

- Olumlu davranışlar gösteren bir kişiliği temsil eden çocuk kendini onun yerine koyarak aynı erdemleri içselleştirir. Bu bakımdan dini alanda saygın kişilerin örenk davranışlarının ve kısa menkıbelerinin temsillerle canlandırılması o yaşantılarda sergilenen davranışların erdemlerin öğrenilmesine ve benimsenmesine katkı sağlar.

Dramatizasyon Teknikleri

Rol Oynama

- Kişinin kendisinin olmayan bir rolü davranışlarıyla oynamasıdır
- Daha çok karakter özelliklerini ve hislerini canlandırmadır
- Psikodramada ise amaç terapidir
- Eğitici dramada çeşitli rolleri oynayarak anlamak ve öğrenmektir.

Paralel Çalışma

- Tüm çocukların ikişerli, üçerli, dörderli gruplar halinde ortak bir etkinlik yapmasıdır.
- Grupların her birinin tıpatıp aynı davranışlarla oynaması gerekir.

Zihinde Canlandırma

- Katılımcıların gözlerini kapatarak, öğretmenin verdiği yönergeler doğrultusunda belirli görüntüleri zihinlerinde canlandırmalarıdır

Müzikle Drama

- Daha önce drama faaliyetine hiç katılmamış çocuklar için uygulanır
- Bir müzik parçasının ritmine uyarak yürümek şeklinde uygulanır

Pandomim(sessiz film): Sözcük yerine hareketlerle canlandırma

Parmak Oyunu

- Şiir ve öykülerin parmak hareketleriyle canlandırılması biçiminde yapılan dramalardır. Özellikle ilköğretim ilk dönem çocuklarının gelişim özelliklerine uygun bir tekniktir.

Sözsüz Oyun (Pandomim)

- Duygu, düşünce ve bazı eylemlerin konuşmaksızın el, kol, yüz ve beden hareketleriyle ifade edilmesidir.İlkokulun birinci devresinde olduğu gibi ikinci devresinde de kullanılabilir.

Bağımsız Dramatizasyon

- Sözsüz oyunların ve taklitlerin gelişmiş bir şeklidir.
- Bir hikayeyi, bir kıssayı, bir şiiri veya birbirine bağlı olaylar dizisini bir çocuğun konuya sıkı sıkıya bağlı kalmadan kendi hayal güçlerine göre canlandırması bu türün temel özelliğidir.
- Bu teknikte konuşmalar ezberlenmez,hareketler belli kalıba sokulmaz ve gruplar değiştikçe hareket ve konuşmalar da değişir.

Bağımlı Dramatizasyon

- Yazılı metinlere bağlı kalınarak konu yada durumun canlandırılmasıdır. Daha çok ilkokulun ikinci devresinde denenebilir.

Taklidi Oyun (Benzetme,Benzetim)

- Sınıf içinde öğrencilerin bir olayı gerçekmiş gibi ele alıp üzerinde eğitici çalışma yapmalarını sağlayan öğretme tekniğidir.
- Salt bir öğrenme yolu değil aynı zamanda bir eylem yolu da olduğundan eğlendirici ve öğretici bir etkinliktir.

Kukla ve Bebekler

- Binlerce yıldır bilinen eğlendirme ve öğretme araçlarıdır.Kuklaların birçok çeşidi vardır.Özellikle sesin yönetilmesi ve eğitilmesi,doğru işitilecek kadar açık söyleyiş üzerinde durmaya bu tür dramatizasyon imkan sağlar. En bilinenleri el kuklası ,eldiven kuklası, ipli kuklalar ve gölge kuklasıdır.

Yaşantıya dayalı öğrenme

- **Rol oynama**
- **Deney (laboratuar)**
- **Öğretim uygulamaları**
- **Benzetim ve oyunlar**

Etkileşime öncelik veren yöntem ve teknikler

- Küme çalışması, tartışması
- Toplu çalışma
- Savlı tartışma
- Sunulu tartışma
- Açık oturum

5E MODELİ:

Giriş:
Keşfetme:
Açıklama:
Derinleştirme:
Değerlendirme:

DKAB DERSLERİNDE AYET VE HADİSLERİN KULLANILMASI

1. Kavramların Açıklanması (Ayet içinde geçen bilinmeyen kelimelerin bulunup açıklanması)
2.Anahtar Kavramın Belirlenmesi (Konuyla ilgili ayette geçen anahtar kavramların belirlenip cümle içinde kullanılması)
3.Ayet/Hadiste verilen ilkeleri bulma (Verilen ilkeleri öğrencilere buldurma)
4.Ayet/Hadiste verilen bakış açısını bulma (Ayette anlatılmak istenen nedir? Sorusuyla cevapların kısaca tahtaya yazılması)
5.Ayet/Hadiste verilen değerleri bulma (Ayette verilmek istenen evrensel değerlerin bulunması)
6.Görül Alma(Ayet ve hadis üzerinde tartışılarak öğrencilerden görüş alma)
7.Konuyla ilgili olan Ayetin/Hadisin Belirlenmesi (Ayet ve hadislerin konuyla ilişkisinin kurulması)
8.Konuyu Kur'an kıssasıyla verme (Kur'an kıssalarından birinin seçilmesi üzerinden konunun kavranması)

Anlam Çözümleme Tabloları (AÇT) (ÇIKMIŞ SORU)

- Kavramların tanımlayıcı ve ayırt edici özelliklerinin öğrenilmesinde etkili biçimde kullanılır
- Öğrencilerin de katıldığı bir etkinlik ile iki boyutlu bir tablo yapılır
- Tablonun bir boyutunda özellikleri çözümlenecek olan varlıklar kavramlar yer alır diğer boyutunda ise özellikler sıralanır

Kavram ağları (Semantik Ağ): Grafik araçlar

Kavram Haritaları: Şematik gösterim. Kavramlar arası ilişkiler, önermeler ve ilkeler (ÇIKMIŞ SORU)

KAVRAM HARİTASI TÜRLERİ

1. Akış Çizelgesi
2.Dönen Diyagramlar
3.Dayandıralabilir Ağaçlar
4.Örümcek Ağı Akvram Haritası
5.Hiyerarşik Kavram Haritası
6.Sistemler Kavram Haritası
7.Zincir Kavram Haritaları

Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri (ÇIKMIŞ SORU)
1.Yazılı Sınavlar
2.Sözlü Sınavlar
3.Çoktan seçmeli sınavlar (Testler)
4.Kısa cevaplı testler
5.Eşleştirme türü testler
6.Doğru-Yanlış testleri

KOHLBERG'in AHLAK GELİŞİM EVRELERİ

1) Gelenek Öncesi (Bencil) Düzey (ÇIKMIŞ SORU)

a) Ceza ve İtaat Eğilimi

- Temel özellik otoriteye (anne, baba, öğretmen, polis) uyma ve cezalandırılmaktan kaçınmadır.
- Bu dönemde otoriteye mutlak uyum söz konusudur. Yani otoriteye körü körüne bağlılık vardır.
- Kurallar neyi gerektiriyor ve otorite nasıl istiyorsa buna uygun davranmak gerekir. Uygun davranılmadığında ceza kaçınılmazdır.
- **Temel hedef ceza görmemektir.** Birey kurallara doğruluğuna inandığı için değil, cezadan kaçındığı için uyar.
- Otorite göz önünde yoksa kurallar çiğnenebilir. **Örneğin;** Kimse görmediğinde hırsızlık yapabilir, trafik polisi yokken kırmızı ışıkta geçebilir.
- Davranışın sonucuna göre değerlendirme esastır. **Niyet önemli değildir.** Davranış cezalandırılmışsa yanlış, cezalandırılmamışsa doğrudur.
- İşlenen suçun büyüklüğüne yönelik algı da verilen zararın fiziksel sonuçlarıyla doğru orantılıdır.

b) Saf Çıkarcı Eğilim (Amaca yönelik araçsal ilişkiler eğilimi)

- Dönemin temel özelliği birey için her şeyin karşılıklı olmasıdır. Yani çıkarcılık ön plandadır.
- Birey diğer insanların ihtiyaçlarının farkındadır ama hep kendi ihtiyaçları (çıkarları) ön plandadır. Birey kendi çıkarları için en uygun olan kurallara uyar. Bu karşılıklı çıkar ilişkisinde, çıkar alışverişinin eşit olması gerektiğine inanır.
- Temel güdü, bireyin kendi ihtiyaç ve isteklerinin (çıkarlarının) karşılanmasıdır.
- Birey, bir davranışı kendisi açısından yararlı buluyorsa, **ihtiyacını karşılıyorsa veya ödül getiren davranışsa doğrudur.** Ödüle ulaşmak için kurallara uyar. "Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez" "Sen benim sırtımı kaşı, bende senin sırtını kaşıyım" "Gör beni, göreyim seni" "Bana değmeyen yılan bin yıl yaşasın" gibi anlayışlar egemendir.

2) Geleneksel Düzey

a) İyi Çocuk Olma Eğilimi (Kişilerarası Beklenti)

- Dönemin temel özelliği; grup normlarına ve beklentilerine uymadır.
- Bu dönemde El alem ne der? anlayışı vardır.
- Bu dönemde başkalarına yardım ederek, onların beklentilerine uygun davranarak iyi olma anlayışı vardır.
- Temel güdü; grup tarafından kabul edilme ve grubun iyi çocuğu olmadır.
- Çevresinden onay almak ve takdir edilmek ister.
- İyi insan, iyi anne-baba, iyi çocuk olma altın kuraldır.

b) Kanun ve Düzen Eğilimi

- Dönemin temel özelliği; toplumu veya grupları korumak, yasalara uymak ve yükümlülükleri yerine getirmektir.
- Temel güdü, toplumsal düzeni korumaktır.
- Artık, akran gruplarının yerini toplumun kuralları ve kanunları almıştır. Kanunlara ve kurallara sorgusuz sualsiz uyulmalıdır. Kanunlar herkes için geçerlidir ve herkes uymak zorundadır. Yani aşırı kuralcılık söz konusudur. Örneğin; Her sürücü kırmızı ışıkta durmalıdır. Kanunun kestiği parmak acımaz. Bir babanın, oğlunun yaptığı cinayeti polise ihbar etmesi bu dönemle ilgilidir.

3) Gelenek Sonrası (Ötesi) Düzey

a) Toplumsal (Sosyal) Sözleşme Evresi

- Yasalar herkesin yararını ve haklarını korumak için vardır ve olabildiği kadar çok sayıda insana fayda sağlamalıdır.
- Birey, yasaların toplum yararına olarak, çoğunluk tarafından konulması gerektiğine inanır. Eğer kurallar toplumun yararına değilse, toplum tarafından yine **toplum yararı göz önüne alınarak demokratik yollarla değiştirilmelidir.**
- Bireyler bir arada yaşamanın gerektirdiği kurallara ve davranış eğilimlerine uymayı sosyal bir uzlaşı (sözleşme) olarak kabul ederler ve bunlara özgür iradesiyle uyarak davranırlar.

b) Evrensel Ahlak İlkeleri

- Bu dönemde **"tüm insanlar eşittir"** düşüncesi temeldir. İnsanların cinsiyeti, dini, dili, ırkı ne olursa olsun eşittir.
- Her koşulda **insan hakları ön planda** tutulmalıdır.
- İnsan hakları ve evrensel değerler temel ölçüdür. Kurallar insanca yaşamak için konulur. Bu kurallar evrensel düzeydeki ölçütlere dayalı olmalıdır.
- Bu dönemdekilere göre **"hiçbir şey insan hayatından daha değerli değildir."** Birey, ihtiyaç duyulduğunda (deprem, sel gibi olaylarda) sadece insanlık adına bir başkasını kurtarabilmek için kendi canını riske atabilir. **Mesela;** İdam cezası, suçu ne olursa olsun hiçbir insana verilmez.

KOHLBERG AHLAKİ GELİŞİM TABLOSU

DAVRANIŞ	DAVRANIŞIN DÜŞÜNSEL BOYUTU	EVRE	DÜZEY
Kırmızı Işıkta Durma	Polis görürse ceza keser.	İtaat ve ceza eğilimi	Gelenek öncesi
	Kaza olursa arabam zarar görür.	Saf çıkarcı eğilim	
	İnsanlar iyi sürücü olduğumu düşünsün.	İyi çocuk eğilimi	Geleneksel
	Kanunlar kırmızı ışıkta durmayı emreder.	Kanun ve Düzen eğilimi	
	Kırmızı ışıkta durulmadığı için maddi hasarlı ya da ölümcül kazalar oluyor.	Sosyal sözleşme eğilimi	Gelenek sonrası
	Bir insanın ölümüne neden olmamak için duruyorum.	Evrensel ahlak ilkeleri eğilimi	

HAZIRLAYAN: AYAZ YASİN